't Ridderke

Trimestrieel heemkundig tijdschrift van Hoembeka
15de jaargang 2000 * nr. 1 * Januari-Maart

100 JAAR BAKKERIJ

verantwoordelijk uitgever; Ward De Kempeneer, Diepestraat 2, 2811 HOMBEEK tel. 015 42 33 26

afgiftekantoor
1980 ZEMST

De Kringwerking

Reeds 15 jaar redactiewerking

Dit weze dan het eerste nummer van de 15de jaargang van uw kringblad.
Het evolueerde van een informatieblaadje de eerste jaren naar het thematisch tijdschrift zoals we het nu kennen met ca 150 bladzijden per jaar. De gevarieerde nieuwtjes uit de oude Hombeekse doos - meer dan 1600 bladzijden - die in die jaren gebracht werden, hebben toch ingang gevonden in honderde gezinnen. Wellicht viel het ene artikel al meer in de smaak dan het andere, maar het wedervaren van onze kleine leefgemeenschap werd stapsgewijs toch beter in beeld gebracht. Regelmatig zijn jonge leerlingen die een geschiedkundige opdracht kregen over hun streek bij ons te rade geweest. Onlangs nog hebben drie afgestudeerden in de geschiedenis en de architectuur, die een studie voorbereiden over de hoeve Doms aan de kerk, hun appreciatie betuigd over de nuttige informatie die ze uit ons kringblad konden opdiepen.
Wie voorstellen of vragen heeft, mag ons deze steeds overmaken. Nog beter, wie iets over Hombeek te vertellen heeft, zeg het ons. U helpt ons hierbij om het in de mate van het mogelijke beter te doen.

Het hernieuwen van het abonnement

De meeste leden schreven hun lidgeld over. Wie het vergat kan dit nog doen op het rekeningnummer van de kring 788-5420554-39 p.a. R. Lauwers, Hombekerkouter 33, 2811 Hombeek. Wacht hiermee niet. Voor 350 fr (1.000 fr. sponsors) blijft u 't Ridderke in 2000 ontvangen. Enkele oude jaargangen (geen losse nummers) zijn nog verkrijgbaar aan dezelfde prijs van het jaarabonnement.

DAUWTRAPPEN OP MAANDAG 1 MEI

De 40 inschrijvers voor het jaarlijkse dauwtrappen verzamelen dit jaar op Den Dries. De auto's kunnen daar blijven en wij vertrekken vanaf de hoeve van Ludo en Mia Slachmuylders – Keuleers om 7.00 uur !
Tijdens de tocht wordt ge moreel en spiritueel aangemoedigd en daarna staat een uitgebreide boerenschotel op tafel, spek met eieren inbegrepen.

Liefhebbers kunnen zich nog hierbij aansluiten.
Inschrijven kan nog tot uiterlijk 20 april mits storten van 250 fr. per persoon op rekening 788-5420554-39.
Gelieve uw deelname ook te bevestigen aan Raymond Lauwes, tel 015.41 12 62

ARCHIEF

Raadpleging Het heemkundig archief kan op volgende data geraadpleegd worden:

woensdag 12 april	zaterdag 22 april	woensdag 10 mei
zaterdag 27 mei	woensdag 14 juni	zaterdag 24 juni
woensdag 13 september	zaterdag 23 september	woensdag 11 oktober
zaterdag 28 oktober	woensdag 8 november	zaterdag 25 november
woensdag 13 december	zaterdag 30 december	

(woensdagen van 19.30 uur en zaterdagen van 9.00 uur):

Op 2, 3 en 4 juni reizen we naar Nederland. We belichten op onze trektocht vooral de historisch merkwaardige feiten, plaatsen en gebouwen in verband met de vroegere 17 Provinciën der Nederlanden. Een goede introductie is zeker de voordracht van Walter Luyten, lic. geschiedenis, die Willem van Oranje belicht, de protagonist van Philips II, koning van Spanje. Tijdens zijn leven voltrok zich de scheiding.
We nodigen alle belangstellenden uit op deze lezing.

VOORDRACHT OP VRIJDAG 5 MEI

WILLEM DE ZWIJGER

en zijn tijd in de Nederlanden

door Walter LUYTEN
Lic. Geschiedenis, eresenator

Deze voordracht loopt in samenwerking met het Cultureel Centrum A. Spinoy

Cultuurhuis Leliëndaal, vrijdag 5 mei, 20 uur , toegang vrij.

De voordracht in september wordt gecombineerd met een bezoek aan de tentoonstelling van Los Honores in het Cultureel Centrum en aan de manufactuur De Wit. We reserveerden een aantal plaatsen maar er is een beperking. Anderzijds wensen de organisatoren van de tentoonstelling dat we het juiste aantal zo vlug mogelijk doorgeven en dat we reserveren door vooraflbetaling.

VOORDRACHT MET DIA'S OP VRIJDAG 1 SEPTEMBER

Vrijdag 1 en zaterdag 2 september zijn twee data die we u nu reeds willen laten noteren. Dat weekend betekent een inwijding en nadere kennisname met één van de meest hoogstaande Vlaamse kunstproducten uit onze geschiedenis. De tapijten waren één van onze edelste exportproducten die in de 16de eeuw alle paleizen van Europa hebben gesierd. In een lezing op vrijdagavond vernemen we meer over de opdrachtgevers, de tekenaars van het thema (de zgn. kartons), de manufactuur of de weverij, de technieken enzovoort.

De Vlaamse tapijtweefkunst

een introductie met historisch overzicht

door Jo HAERENS
Licentiate kunstgeschiedenis

Zij zal zaterdag voormiddag onze gids zijn bij het bezoek om 10 uur in het Cultureel Centrum A. Spinoy van

LOS HONORES

en ons aansluitend om 12 uur de meer technische aspecten verklaren in de ateliers van de

Koninklijke Manufactuur DE WIT

waar de wereldberoemde reeks tapijten van Karel V, "Los Honores", hersteld werden.

Deze voordracht loopt in samenwerking met Het Cultureel Centrum A. Spinoy

Cultuurhuis Leliëndaal, vrijdag 1 september, 20 uur, toegang vrij.
deelname in de kosten voor de twee bezoeken zaterdag met gids: 420 fr.

Wie die zaterdag 2 september deze twee bezoeken onder leiding van de gidsen willen meemaken, vragen we <u>nu reeds</u> in te schrijven door storting van 420 fr per persoon op rekening 788-5420554-39 ! ! !

1900 – 2000
Honderd jaar bakkerij in Hombeek

Ward DE KEMPENEER

De bakkerij Mark Deckers in het dorp bestaat 100 jaar. Daar gaat een hele geschiedenis aan vooraf. In januari 1900 besliste Edmond De Kempeneer een oven te bouwen. Hij werd in dit opzet gestimuleerd door de bloemmolens De Bontridder van Diegem en Mechelen. Het begon heel bescheiden en in de bakkerswinkel werden ook andere voedingsmiddelen verkocht. Bakker was geen stiel om van te leven en daarom hield Mon in hetzelfde huis ook nog een herberg met de naam "In de Vrijboom" en bewerkte hij nog wat velden voor eigen gewin. Hij was niet de eerste die getracht had in Hombeek brood te verkopen. Drie of vier bakkers hadden het voor hem geprobeerd maar zonder succes. Elke poging om een bakkerij van de grond te krijgen stopte na één generatie. Het zat er bij de boeren nog heel diep in om zelfstandig in hun bakhuis of oven het traditionele boerenbrood te bakken naar eigen voorkeur van vorm en smaak.

De nieuwe aanpak van Mon De Kempeneer in 1900 kwam blijkbaar op het goede moment. Na hem zette zijn zoon Emiel de zaak verder. In de periode van het interbellum was het een zeer florissante bakkerij en patisserie geworden. Met niet minder dan vier broodkarren werd het brood en ander gebak aan huis gebracht. De *tournées* liepen over Hombeek, Zemst-Laar, Kapelle-op-den-Bos, Leest, Battel, Stuivenberg, Schonenberg en Mechelen. Eerst vader Edmond en nadien zoon Emiel De Kempeneer hebben de bakkerij de eerste helft van deze eeuw gerund. Kort na de tweede wereldoorlog werd de bakkerij overgelaten aan Raymond De Mulder uit Zaffelare. Daarna volgden nog Bierinckx en Jean Van Meerbeeck, ieder gedurende negen jaar. Edmond en Gerda Vermeiren noemden deze bakkerij "Davy" naar hun zoon en bleven er bijna 25 jaar werkzaam in. Tenslotte is Mark Deckers nu de nieuwe bakker. Hij nam over twee jaar de bakkerij over en maakte de eerste eeuw rond. Mark is nog jong genoeg om zonder veel moeite de volgende 25 jaar voor zijn rekening te nemen. De tweede eeuw dus.

Honderd jaar bakkerij in Hombeek is een gelegenheid die mag aangegrepen worden om wat te vertellen over het ontstaan en de evolutie van deze nu één eeuw oude bakkerij. Als introductie van dit verhaal willen we ook vluchtig iets zeggen over graanteelt, meel en brood. De graankorrel heeft zeker in een landelijke gemeenschap als Hombeek de mensen gedurende eeuwen als het ware gebiologeerd. Het levensnoodzakelijke brood, het oudste basisvoedsel, komt van granen. Daar is het honderde jaren om te doen geweest; **werken om den brode**.

Zijn brood verdienen

Brood is nu lang geen luxe meer. Het kost amper de prijs van een pint bier of een weekblad. Er zijn zoveel variante broodsoorten dat het vrij moeilijk valt een keuze te maken. Fantasiegebak is dagelijkse kost. De voeding is zo gediversifieerd dat brood en meelproducten er maar een klein deel van uitmaken, zeker in de kostprijs. Moeiteloos kan dagelijks vers vlees en vis, verse groenten en fruit uit alle delen van de wereld in de grootste verscheidenheid gekocht worden. Dat is wel eens anders geweest.

Graancultuur

Ooit draaide alles rond de **graancultuur** die 'broodnodig' was om te overleven. Werken op het veld, ploegen, zaaien en oogsten, daar was iedereen bij betrokken. De rijkste velden brachten de meeste granen op. Een goed jaar met een rijke oogst betekende beter leven, storm en ontij daarentegen was vaak synoniem aan hongersnood, uitputting, zelfs dood.

Op den buiten was groot en klein bij dit proces betrokken; de grootgrondbezitter, de pachter, de zelfstandige boer, de keuterboer, de boerenwerkman, maar ook de ambachtsman. Wie het meeste graan oogstte was het rijkst, wie daarenboven ook nog het graan kon malen, had de sleutel van de economie in handen. De kleine man moest "**zijn brood verdienen**" door te werken op het veld.

Graan was het wisselgeld om te leven of te overleven.

HOE ZAT DAT IN HOMBEEK?

Hombeek had veel vruchtbare gronden. De van nature rijkste gronden waren de kouters. Het woord komt trouwens van "cultura" of in cultuur gebrachte gronden in de Romeinse tijd reeds. Het waren de hoger gelegen Zenneboorden die we nu nog kennen onder de namen als ***Hombekerkouter***, de ***Leestse kouter***, ***Zemstkouter***.
Vanaf de Middeleeuwen werd het klooster Leliëndaal veruit de grootse bezitter van deze rijke gronden en in tweede instantie was er een uitgestrekt herengoed. Deze gronden van het klooster of van de heer werden in pacht gegeven al dan niet samen met hun hoeve of pachthof. De kerk van Hombeek bezat ook wat gronden, minder in aantal maar wel strategisch goed gelegen bij de kerk en bij de brug. Nieuwe akkergronden werden ook gewonnen uit bos en struikgewas maar ze waren armer. Ontginning was er laatst in het Westen van de gemeente. Vandaar namen als ***Heike*** en ***Hof ter Heide***. De abdij van Kortenberg had hier haar pachthof en bezat het grootste deel der ontgonnen heidegronden maar er waren ook Scheurcapruyn, Ter Most en Ter Schommen met hun bijhorende landouwen die in 1480 grotendeels verkocht werden aan Leliëndaal.

De graanproductie opdrijven was de doelstelling. Dit kon door gronden te ontginnen, door gronden vruchtbaarder te maken, door zich voortdurend aan te passen in de organisatie en de werkmethode maar ook door de keuze van de juiste graansoort. Het graan is toch niets meer dan het zaad van een wat edeler gras. Door selectie is men systematisch gaan verbeteren. Er werd overgeschakeld van de rogge en gerst naar meer tarwe.

De gronden werden in het drieslagstelsel bewerkt; een innovatie uit de Middeleeuwen. De uitwinning van de akkers gebeurde in drie opeenvolgende jaren. Het eerste jaar werd er wintergraan geoogst (rogge of tarwe). Het tweede jaar werd er lentegraan gewonnen (gerst of haver). Het derde jaar lag de grond braak. Het was de gelegenheid om het onkruid te bestijden en het vee mocht er op grazen. Dit gaf meteen bemesting. Ons mestoverschot kenden ze niet. Integendeel, er was een enorm tekort aan mest. Eens het nutseffect van bemesten ervaren, is men alles in het werk gaan stellen om mest te produceren. Op de grotere pachthoven en boerderijen werden runderen gehouden, niet om het vlees of de melk, maar om een grotere opbrengst aan mest als groeistof voor een betere graanoogst. Het te kort aan weilanden voor het vee werd goedgemaakt door de braakliggende gronden ieder derde jaar. In de 18de eeuw is de veestapel nog geïntensifieerd door het kweken van nieuwe voedergewassen zoals rapen en klaveren wat anderzijds grondverrijkend was (meer stikstof). Er werd nu een volgorde bepaald voor wisselbouw van rapen, gerst, klaver en tarwe. In deze praktijk werd het mogelijk de braak stilaan uit te schakelen. In de 19de eeuw kwam de kunstmest en de genetische verbetering van de graansoorten. Later kwam nog de selectieve onkruidbestrijding en een doorgedreven mechanisatie. Dat alles heeft uiteindelijk tot een zodanige schaalvergroting met monocultuur geleid dat onze boeren op de kleine koutervelden daar niet meer tegenop konden. In Hombeek zijn geen graanboeren, of zelfs bijna geen boeren meer.

Graanteelt was arbeidsintensief. Veel handen waren nodig bij de voorbereiding van de grond, bij het zaaien en het wieden in de lente en vooral bij het oogsten en dorsen in de herfst. De grootgrondbezitters verhuurden hun pachthoven met omliggende akkergrond. De verspreide gronden werden in grote loten verhuurd. De boer die zo een lot toegewezen kreeg, deed soms nog aan onderverhuur. Hij heette de ***tiendesteker.*** De gronden brachten het huurgeld op maar bovendien werd nog een belasting geheven op de uitwinning; de zogenaamde ***tienden***. Dat betekende dat van de zuivere opbrengst, graan en stro, 1/10 aan het klooster of de heer moest geleverd worden. Zodoende hadden ze een mooie opbrengst zonder grote werkorganisatie of in dienst houden van werkkrachten. (We vermelden apart zo een verhuur van tienden door het klooster van Kortenberg).

Ook de pachter had niet voldoende werkvolk in permanente dienst om te zaaien en te oogsten. Daarom deed hij op zijn beurt beroep op de kleine boeren uit de omgeving en op occasionele landwerkmannen. Zij presteerden werk in de hoogseizoenen en werden betaald in natura of in wederdienst. De pachter bezat de trekpaarden, de laadkarren, de ploegen en de eggen. De kleine boer mocht van de pachter daar ook gebruik van maken bij het bewerken van zijn grond en bij het inhalen van de oogst maar in ruil presteerde hij en zijn werkvolk dienst. Deze wisselwerking heeft vrij goed gefunctioneerd Het gebeurde compromisloos. Geschreven overeenkomsten voor dergelijke prestaties zijn schaars. Het spreekt vanzelf dat eerst de oogst van de pachter zelf werd binnengehaald op het gunstigste moment, dan volgden de kleine boertjes. Dat was soms nadelig omdat graan kon verloren gaan door overrijpheid of geteisterd worden door plotse zomerse onweersvlagen. De pachter verdiende doorgaans goed zijn kost. De kleine boer probeerde de mondkost voor een jaar te verdienen. Een overschot aan eigen geteelde granen werd verhandeld en hiermee trachtte hij een zekere welstand op te bouwen. De landwerkers moesten nog klussen of een huisarbeid bijnemen, zoals weven, om graan bij te kopen en in leven te blijven. In het hoogseizoen waren zij, vaak met het hele gezin, bij de pachter in de kost. Armoede was bij hen troef.

Hombeekse landbouwwerkers uit het bevolkingsboek van 1820.

Om een beter beeld te krijgen van hoeveel personen bij de landbouw betrokken waren begin 1800, hebben we een analyse gemaakt van het eerste bevolkingsregister (1820-1847). Onze optelling resulteert in een bevolkingsaantal van 1.518 personen. Er waren 267 huizen en 290 huisgezinnen.

plaats	pachter		landbouwer		handwerker		andere			TOTAAL	
	gezin	pers.	gezin	pers.	gezin	pers.	gezin	pers.		GEZIN	PERS.
Dorp	1	5	7	38	18	90	32	151		58	284
Bankstraat			10	40	5	21	2	8		17	69
Kattestraat			4	23	16	98	5	34		25	155
Dries			7	38	16	85	3	15		26	138
Op d'hoeve	1	9	1	7	1	5	1	1		4	22
Middenveld					1	7	1	1		2	8
Kapellebaan	1	8	1	5	2	11	2	10		6	34
Regulaer			1	7	4	22	5	25		10	54
Leestsebaan	2	6					2	10		4	16
Boterstraat			1	3	2	11				3	14
Befferstraat			2	16	6	32				8	48
Gijsbeekstraat			1	7	10	64				11	71
Moststraat			2	4	3	16	5	31		10	51
Dukestraat			1	4	6	28	2	9		9	41
Heike	1	9	2	12	13	61	2	4		18	86
Humbeekbaan	1	7	1	8	7	34	1	4		10	53
Zepstraat					7	52	1	1		8	53
Boomkesstraat	1	9	2	13	2	13				5	35
Plein			3	17	7	40	2	9		12	66
Rechtestraat					6	40				6	40
Walestraat	1	6	1	4	2	13	2	13		6	36
Bosstraat			3	20	11	47	2	2		16	69
Boskant			1	5	7	24				8	29
Straatje			5	30	1	4				6	34
Vosb. + Varenb.					1	6	1	6		2	12
	9	59	56	301	154	824	71	334		290	1518

We nemen aan dat de drie eerste categorieën (**de pachter, de landbouwer en de handwerker**) hun kost hoofdzakelijk verdienden met te werken op het veld. Dat zijn 219 gezinnen op de 290. Als we de gezinsleden hiervan samentellen zijn er 1.184 personen op 1.518 die van landbouw leefden of 80% van de bevolking. Dit percentage is ondergewaardeerd want bij de 334 'andere' zijn ook de brouwers, molenaars die ook aan landbouw deden. Wie was er eigenlijk niet bij betrokken? Ook de smeden, metsers, karrenmaker of tonnenmaker, enz. bewerkten een stuk land voor eigen gebruik.

Anderzijds blijkt hieruit nogmaals dat van de 71 '**andere**' (de vrije beroepen) er bijna 80 % in Hombeek-Mechelen woonden. Deze regio had toen nog de grootste concentratie van bevolking. Dat zou de volgende 50 jaren keren, vooral na het aanleggen van de spoorweg.

Ploegen en eggen

De grond moest bewerkt worden, dat betekende de bovenlaag met wildgewassen onderwerken zodat in zuivere teelaarde kon gezaaid worden. Zo werd de grond ook beter vochthoudend en verlucht. Eens dat de werking van dierlijk mest erkend was, werd dit ook ondergewerkt. Dit gebeurde op kleine

schaal met de spade of schup, het werktuig van de arme landman. De ploeg werd getrokken door ossen of paarden. Het gaf grovere bewerking. Na de ploeg kwam de eg aan de beurt om de grond verder los te maken. Ploeg en eg zijn supplementair en gelijktijdig ontstaan. Ze werden ingezet op grotere velden. In de 18de eeuw hebben de kleinere boertjes bij ons nog hun veld eigenhandig met de schup omgelegd. Wie een ploeg bezat werd tot de betere klasse gerekend. In Hombeek was het een regel dat men meer betaalde voor het onderwijs van de kinderen naarmate men één of meerdere ploegen bezat. Dit is nog nauwelijks voorstelbaar als we nu zien dat de modernste tractoren over de velden razen, perfect uitgerust met wentelploegen maar ook met Hi-fi stereo-suround-installaties.

Het oogsten

De meeste handen waren nodig bij het oogsten. Het tijdstip van maaien was precair; de graankorrel mocht niet te droog zijn zodat hij bij de schok van de zeis niet uit de haren viel. Anderzijds moest de graankorrels droog en rijp genoeg zijn om niet te rotten en zonder risico opgeslagen en vermalen te worden. Met de huidige moderne technieken is dat snel en op grote schaal mogelijk. Reuze maaidorsers overrijden in lijn de uitgestrekte graanvelden. Dat begon heel anders.

Snel en op het juiste moment maaien en oogsten was met de sikkel, de zeis en de pik niet zo evident. De sikkel werd voor zeer kleine partijen gebruikt of vooral voor snijden van korte gewassen zoals klaveren. De zeis, een slaand snijwerktuig, werd rechtopstaand gebruikt en was het meest in trek voor de graan- en hooioogst. Om te verhinderen dat de korrels bij het vallen uit de haren zouden loskomen, was een kam tegen de steel geplaatst. De halmen steunden hierop en werden zodoende zachter neergelegd. Toch gingen nog veel graankorrels verloren. In de Middeleeuwen bracht elke gezaaide graankorrel uiteindelijk slechts drie a vier nieuwe korrels voort. Begin van de 19de eeuw was dat opgetrokken tot ongeveer 10 korrels opbrengst per gezaaide korrel. Omdat het graan niet altijd op het meest gunstige rijpe moment kon gesneden worden, ontstonden ook ernstige verliezen. Te droge graankorrels gingen verloren, te onrijpe gingen rotten. Uitrijpen van gemaaide gewassen gebeurde op het veld. Men bond de gemaaide graanstengels samen in bundels. Deze schoven werden rechtop tegen mekaar geplaatst om verder uit te drogen. Alle hulpmiddelen ten spijt, toch bleef het rendement voor de industriële revolutie laag.

Jan Buelens-Fierens, alias "Van Mekes", hadden een boerderij in de Bankstraat (in een zijweggetje naar het Pasgat). Hun zoon, Louis Buelens, vertelde ons hetvolgende;

Mijn ouders hadden een 5 ha. grond die ze bewerkten. Daarvan werden 2 ha. uitsluitend met graangewassen bezaaid. De opbrengst van deze 2 ha. hadden we nodig om voldoende tarwe, koren en haver te hebben om het gezin in leven te houden. Natuurlijk was daarin ook het voeder begrepen voor de kippen, varkens, de koe en het paard. Het paard kreeg haver en de varkens kregen keukenafval en korenmeel.

Het oogsten gebeurde met de pik. De zeis werd meestal voor grassen gebruikt. 'Koren pikken' was een vaardigheid. Suske Saerens heeft mij geleerd hoe moest gepikt worden. Wie slecht kapte liet bij de aanslag nog zo een 20 cm van de strohalmen staan. Dat was niet alleen verloren strooisel maar het hinderde de vrouwen die na ons kwamen om te binden. Ze liepen op blokken en die stengels prikten hen in de benen. Bovendien konden bij kort pikken de klaveren die tussen de haver gezaaid waren beter doorschieten. Augustus was nog een groeimaand en de klaveren verhoogden de opbrengst van dierenvoer.

Suske deed me inzien dat ik te schuin en te kort op de stengels kapte. Hij raadde me aan de kap eerder in te zetten, een 20 a 30 cm. vóór de te snijden halmen. Zo kwam de snijslag korter bij de grond aan. Het graan droogde op het veld. De vrouwen pakten een armgreep halmen en bonden ze in schoven. Het stro was ook het bindmiddel. Eerst werden vier schoven tegen mekaar rechtop gezet. Bij terf en koren werden er nog zes bijgeplaatst. Bij haver werden maar 8 busselen samen gezet om er de wind beter te laten inspelen en ze vlugger te laten drogen.

Het pikken gebeurde gebogen. Het lichaamsgewicht werd van de heupen naar de knieën verplaatst. Het was vermoeiend maar het wendde snel. De pik werd in de rechter hand gehouden en in de linker hand werden de halmen met de pikhaak in bundels voorzichtig neergelegd opdat het koren niet uit de haren zou komen. Het graan werd nadien binnengehaald en in de schuur getast. Met de gritsel werden de stoppelen afgetrokken, om het ingezaaide wintergewas nu te laten doorschieten. Graan dorsen gebeurde later.

Het dorsen

Het dorsen of het losmaken van het zaad uit de graanharen, gebeurde door er op te kloppen of te wrijven. Vroeger werd het gewas uitgespreid op de ***dorsvloer*** en met stokken of ***dorsvlegels*** werden de granen er uit geklopt. De dorsvlegel was niet anders dan twee stukken hout door een riem met elkaar verbonden. Bij de kleine boeren werden de

Edmond DE KEMPENEER bij het ploegen, anno 1926

Op het Heike bij Baetens wordt de graanoogst gedorst. We herkennen Mil en zoon Jan Baetens, L. Verlinden, Jan Selleslagh, Charel Van Der Elst

De dorsmolen van Doms met de mooie naam COMBINETTE doet zijn ronde. Ook de vrouwen zijn bij dit werk ingeschakeld

De strobussels glijden uit de dorsmolen RAUSSENDORFER van "Beire van Fienke" ,die met de handen in de heupen werkzaamheden gadeslaat

aren in hun geheel in de schuur opgeslagen. In de winter werd gedorst naarmate men graan nodig had om brood te bakken. Nadien werden de losgemaakte zaden van het stro gescheiden en tenslotte gereinigd met een wan of een zeef. De oorspronkelijke wan was niets anders dan een grote rieten schaal met twee handvatten. De inhoud werd herhaalde malen opgeworpen en het kaf werd door de wind weggeblazen. De gezuiverde granen vielen in de wan terug. In de 18de eeuw kwam de wanmolen in zwang, een soort handtrommel die het lichtere kaf en strootjes al schuddend van het koren scheidde.

"Bij ons werd doorgaans in de winter gedorst zodra de bieten en de patatten binnenwaren. Dat gebeurde dikwijs 's avonds bij licht. We dorsten met een vlegel, vader en ik en ook stak moeder dikwijls een handje toe. Dat was dan de drieslag. Het was een kwestie van de juiste cadans er in te houden. De vierslag - met vier personen gelijkertijd - was al een stuk moeilijker maar het ging sneller. We vlegelden zoveel graan als nodig was voor bloem. Het graan werd naar de molen gebracht. Op het einde van de winter werd alles gelijkertijd uitgedorst. De granen werden op zolder uitgegoten om na te drogen. Het graan werd door de trezelmolen gejaagd. Trezels waren te koop bij Hertsens in Mechelen. Het waren vernuftige machines met draaiwiel die door schudden en ventileren kaf en onreinheid er uit haalden. De afval met ook nog kleine en onvolmaakte graantjes ging naar de kippen". (Louis Buelens)

Tussen de twee wereldoorlogen verschenen in Hombeek de eerste dorsmachines. De eerst "***deusmeule***" was van Frans Doms, kort weg "den Doms". Hij kreeg vlug concurrentie van Albert Christiaens, alias "Beire van Fienke", die na de oorlog ook nog burgemeester werd.

Maaien deden de boeren nog zelf. Het ganse stuk met de pik afmaaien verminderde ook met de komst van de gemechaniseerde techniek. De aanzet en de buitenkanten van het land werden nog met de hand gemaaid en dan kwam de tractor met het maaimechanisme er aan verbonden. Bundelen en in schoven zetten is langer puur handarbeid gebleven.

Als alles klaar stond, verscheen de dorsmachine op het veld, meestal met enige vertraging. Het werk bij de vorige boer liep altijd uit. Het was schering en inslag dat doorgedorst moest worden tot een stuk in de nacht bij de schijn van de tractorlichten. De dorsmachine werd aangedreven door een lange riem verbonden met een drijfwiel aan de tractor. De schoven werden er boven ingelegd en beneden achteraan de machine kwamen de gebundelde bussels stro er uitgebold. Ze werden direct op platte wagens geladen en naar de schuur gebracht. Aan de voorzijde gleden de gouden granen in een zestal aangehechte jute zakken die regelmatig vervangen werden. De dorsmachine trok van veld naar veld tot bij iedereen de oogst binnen was. Dat was een attractie vooral voor de kleinen die de rondtrekkende "***deusmeule***" volgden. De techniek werd geperfectioneerd en er verschenen modernere machines die maaiden en dorsten in een beweging; het zogenaamde maaidorsen.

Graan malen

Maar graan is nog lang geen brood. Het graan moet eerst geplet of vermalen worden. In het vermalen graan of het ***meel*** zitten nog ***zemelen***, tamelijk grove stukjes afkomstig van de buitenste korrellagen. Er is sprake van bloem als men er in lukt de zemelen uit het meel te verwijderen. Naarmate er toch nog fijngemalen zemelstof in de bloem is gebleven, is de bloemkleur donkerder. Het vroeger zeer begeerde witte brood was bereid met speciaal uitgezifte tarwebloem waar alle zemelstof uit verwijderd was.

Verbrijzelen van graankorrels tot bloem zal in onheuglijke tijden wel met de hand gebeurd zijn. De vijzelpotten zijn prehistorisch en het vermalen tussen twee stenen is zeer vlug gemechaniseerd. De zware maalstenen in beweging brengen ging de mensenkracht te boven. Hier werd eerst het dier ingeschakeld. Tredmolens zijn er in Hombeek ook nog geweest, een drietal, maar deze werden pas in de 18de en 19de eeuw opgericht uitsluitend voor het malen van het lijnzaad. Het was een eerste vorm van industriële oliewinning. Voor het graanmalen werd water en wind ingeschakeld.

Hombeek moet zeer vroeg molens gehad hebben; een water- en een windmolen. De eerste was kerkbezit de tweede was eigendom van de zusters van Leliëndaal. Bij de watermolen lag de herberg "Het Moleken" aan de Kerkendries tegen de zennebrug. Deze werd door de Geuzen ca. 1580 platgelegd. De kloostermolen op de Kouter werd in 1611 verkocht aan Anna Kerremans [1]. Haar oudste dochter was gehuwd met Julius De Boccabella, heer van Hombeek-Brabant, die ijverde voor meer welstand in zijn gebied. De molen was essentieel voor het bier brouwen. Bier verkopen en de hierop geheven cijns binnenrijven was economisch even essentieel. Een Mechelse molen in Brabantse dienst en bovendien verlies aan belastinggelden op eigen grond door verkoop aldaar van Brabants bier, dat zinde de Mechelaars hoegenaamd niet. De *stadsmagistraat* stelde in die jaren alles in het werk om Brabantse producten te boycotten. De Mechelaars werden zelfs verboden om nog een pint te gaan drinken in

[1] zie "Norbertinessenklooster Leliëndael Hombeek", 1999, Archeoogisvhe vereniging "Oud Mechelen", blz 56, 57.

de zogezegde Brabantse herbergen te Hombeek. Er kwam toen een tweede molen in de regio; de Fortuinmolen op de grens Hombeek – Mechelen[2]. Het werd een particuliere molen maar deze concurrent aan de molen van de Brabantse markgraaf zal wel menig Hombeeks graantje tussen zijn stenen geplet hebben. In de 19de eeuw is er nog een klacht van Hombeekse boeren die pontgeld op de Hombeekse brug moesten betalen op hun granen en zaden die ze richting Mechelen vervoerden. Ze protesteerden omdat hun waar niet voor de uitvoer bestemd was maar wel om gemalen te worden bij Slachmuylders (breekmolen) of bij Withofs (Fortuinmolen).

De molen op de Hombekerkouter bleef tot laat in de 19de eeuw eigendom van de bewoners of eigenaars van Carmosteyn. Hij werd dan verkocht aan Buelens. Gedurende vele decennia hadden er molenaars gewerkt die gesproten waren uit de stam Verlinden. Zeer vele molenaarsfamilies, zowel van nabij als van verre, waren aan de Verlindens verwant. In hun rangen erkennen we ook vakmensen die molens gingen bouwen of herstellen. In 1845 werd baron d'Hoogvorst in zijn wiek geschoten toen bij het gemeentebestuur een aanvraag binnenviel om een nieuwe molen op te richten op de Plein. Er ontstond een ware molenoorlog. De baron dreigde er eerst mee zijn molen ook naar de Plein te verplaatsen. Nadien vroeg hij de toelating om een nieuwe te bouwen in de Boterstraat op enkele tientallen meters van de geplande molen van Lauwers. Dit is bij dreigen gebleven. Leemans van Zemst zette echter zijn voornemen wel door en er verscheen een derde molen in Hombeek in de Zepstraat. Of het nog niet genoeg was reageerde Lauwers hierop met nog maar een andere molen op te zetten, ditmaal in Leest.

Op dit onderwerp van "**Hombeekse Molens en Molenaarsfamilies**", in het bijzonder **de familie Verlinden** komen we kortelings uitvoerig terug in een apart artikel van 't Ridderke.

Wie meerdere hectaren akkerland bezat, kon graan verkopen. Er werd ook bloem verhandeld naar de bakkers in de steden, maar in mindere mate. De Hombeekse molenwieken draaiden vooral om Hombeeks consumptiegraan te malen. Regelmatig gingen de boeren met wat graan naar de "*meulder*" om een "*kluts*" bloem te laten malen. Daarvan bakten ze zelf hun brood.

"Als de bloem ver op was, gingen we met een zak van 60, 70 of 80 kg. graan naar de 'meulder' om het te laten malen. Hij controleerde eerst de kwaliteit en ging na of het zuiver en goed droog en hard was. Klamme, zachte graankorrels gingen gemakkelijk plakken en veroorzaakten oponthoud om de stenen proper te krabben. Alle zakken met goed graan gingen er eerst door. In een apart kot kon men de bloem 'builen'. Er stonden bij Lauwers vier builmolens. Met de hand moest men draaien en hoe harder men draaide, hoe meer zemelen er uitvlogen. Met kermis of voor een speciale gelegenheid werd beter gebuild. Thuis kon ook nog uitgezift worden voor extra fijne witte bloem, maar dat gebeurde praktisch nooit. Bij de 'meulder' werd niet betaald. Hij schreef alles op in een boek. Met nieuwjaar kwam hij dan met de rekening. Men kon ook betalen met graan. Dan werd minder bloem teruggegeven dan het gewicht aan graan dat gebracht was. Dat was een oud gebruik. Normaal kreeg de boer het meel terug dat van zijn eigen graan was voortgekomen maar een vermenging was nooit uit te sluiten." (Louis Buelens)

Zo had de boer omzeggens het hele proces van broodwinning in eigen hand. Buiten het malen van de granen was alles hem gegeven, van de grondstof tot de bereiding van het brood, het voornaamste voedingsmiddel. Enkel de molenaar was een vreemde schakel in de keten naar het dagelijks brood.

Ons dagelijks brood

Wie niet voldoende grond had moest letterlijk zijn brood verdienen. Dat was niet altijd vanzelfsprekend en het meest elementaire voedsel ontbrak wel eens. De handarbeider of de veldwerker die door ziekte of tegenspoed getroffen werd, kwam in de armenzorg terecht. Hombeek had in het Ancien Régime in de schoot van de kerk steeds armenmeesters. Later heette dat "Het Bureau van Weldadigheid". Zij registreerden de behoeftige dorpsgenoten en regelmatig organiseerden ze broodbedelingen. Dat gebeurde nog tot in 1900. In maart 1893 werd kroonprins Albert 18 jaar. Onze burgemeester kwam samen met zijn raadsleden om bij deze gelegenheid een geste te doen. Ze schreven vol fierheid volgende in het verslagboek: ***De 18de verjaardag van de hertog van Brabant is een geluk voor Belgenland. Dien gelukkigen voorval kan niet gevoeliger gevierd worden dan met de behoeftigen ter hulp te komen. Daarom hebben we besloten eene somme van 75 franken ter beschikking te stellen aan het college van Weldadigheid om brood te kopen dat op 10 april aanstaande aan de behoeftigen van de gemeente zal worden verdeeld.***

Toen Emmanuël Cauwenbergh, oud pachter en oud-schepenen van de gemeente, zijn einde voelde naderen, schreef hij zijn testament. Hij was ook armenmeester geweest en kende de erbarmelijke toestand waarin velen leefden. Hij hoopte ook dat

[2] "De Fortuinmolen", François Van Der Jeught, p.161, in "Bijdragen tot de Hombeekse geschiedenis", zesde deel, 1995.

er veel volk op de uitvaartdienst aanwezig zou zijn en zo uitte hij de vrome wens *dat aen de armen van Hombeek die den lijkdienst zullen bijwonen vijf hectoliters en negentien liters rogge, geconverteert in brood, sal gedistribueert worden.*
Er zijn meer goede zielen geweest die op het laatst nog getracht hebben hun hemel te verdienen of er zich een beter plaatsje voor te bereiden.

Merkwaardig in die zin is ook het testament van Jan Spruyt, de brouwer van het Regulaer en van zijn ongetrouwde zuster Catherina. Zij dachten niet enkel aan brood maar tevens – hoe kan het anders – aan bier. Zijn zuster legateerde in 1846 *dat na de lijkdienst uitreiking van brood zal volgen op gelijken voet als die bedeling voor wijlen mijnen broeder Jan Bt. heeft plaats gehad, en dat er ook aan de vrienden en bloedverwanten op den dag dat den dienst mijner uytvaert zal worden gecelebreert, eene tonne bier aen de geburen zal geboden worden.*

Als er schenkingen van brood zijn geweest dan moet er ook iemand geweest zijn bij wie men terecht kon om deze broden te bakken. Dat betekent nog niet dat er al die tijd een bakker was. Het broodbakken is op den buiten zeer lang een huisnijverheid gebleven. Dat zat er traditioneel 'ingebakken' maar het zal ook wel wat te maken gehad hebben met vorm en smaak. Ieder bereidde zijn brood naar eigen voorkeur die bepaald werd door de samenstelling en de fijnheid van de bloem. Wit brood stond chick en dat werd voorbehouden voor feesten of kermissen. Rozijnenbrood of 'kramiek' was ook een feestbrood van witte bloem bereid. Toen Edmond De Kempeneer begin 1900 een grotere houtoven liet bouwen, bezaten praktisch alle boeren nog een eigen of een gedeeld bakhuis. De buren konden gebruik maken van een leeg plaatsje in de heet gestookte oven om er hun broodbeslag bij te plaatsen. Hier en daar zal de boer wel een brood verkocht hebben maar op kleine schaal zoals hij thuis melk en boter verkocht aan familie en goede kennissen.

Zelf brood bakken

Over het broodbakken in het begin van deze eeuw vertelde meester Emiel Bertens het volgende:
Moeder bakte haar eigen brood. Dat werd doorgaans gedaan door elke huismoeder uit onze buurt. Een buurman die een broodoven had, stak het hoofd door de spleet van de deur en zonder iemand te zien, riep hij : "om dit of dat uur kunt ge één of twee broden bijsteken". Er werd er een kleine vergoeding voor betaald als het humeur van de buurman alles behalve goed was, en wanneer hij in goede luim was, werd er niets gevraagd. Zijn humeur was te zien aan de stand van zijn klak, of ze schuin of recht stond.
Moeder wist dat, eens de oven aan de binnenwand witheet gestookt was, er niet meer mocht gedraald worden. Daarom liet ze alles vallen op die laconieke deurspleet-boodschap. Ze ging om bloem en gist naar Victor Steemans enkele huizen verder, of ze stuurde iemand. Victor had een kolenmagazijn en was tevens herbergier. Had hij geen droge gist, dan was er verderop in een kruidenierswinkeltje natte gist te bekomen. De natte gist rook naar bier, geen wonder, want hij kwam uit een bierbrouwerij. In tijd van schaarste maar ook uit bezuiniging maakte moeder zelf zuurdesem. Een bol deeg werd met een vork plat uiteengestreken in een ondiep bord, zodat de zuurdesem veel aanrakingspunten had met de lucht. Het verzuringproces werd zo aangewakkerd. De desem werd bewaard in de kelder. Gist en zuurdesem zijn haarden van bacteriën. Ze hebben lucht, vocht en warmte nodig om te ontwikkelen.

Nu werd de 'moule' te voorschijn gehaald. De rechthoekige houten bak werd nog eens proper gemaakt met mes, borstel en doek, om de zichtbare en onzichtbare resten van het vorige baksel te verwijderen. De 'moule' werd op een stoel geplaatst. De bloem werd uit een afgedankte overtrek van een oorkussen geschud en met de hand 'egalig' open gespreid. Middenin werd er een putteke gemaakt, waarin het warme water met de in een tas opgeloste gist gegoten werd. Nu nog een snuifje zout, en het deeg was klaar om te kneden, kneden, altijd maar kneden. Met kermis werd er melk, suiker en krenten onder vermengd.

De kinderen werden naar buiten gestuurd om te voorkomen dat ze tegen de 'moule' zouden stoten, en de opgaande deeg zou invallen, want dan zou het baksel bedorven zijn. Om beter te rijzen werd de 'moule' tegen de stoof geplaatst en met een strijkdeken afgedekt. Na enig tijd van rust en warmte had de deeg zijn omvang en werd hij met een broodmes in stukken gesneden ter grootte van een brood. Om ons te belonen maakte moeder een klein broodje, zo groot als een pistolet, en dit werd in de oven van de stoof gebakken tot de buitenkorst bruinzwart was. De grote stukken deeg werden gerold, en kregen allengs de vorm van een brood. Nogmaals kwam het deken te pas om het baksel warm te houden.

Moeder legde nu haar oor te luisteren naar een roep of gefluit van de buurman om de broden naar de oven te dragen die witheet gestookte was. Met een houten paal gingen de broden van moeder mee de oven in op een nog vrij plaatsje. Het ijzeren deurtje werd dicht geslagen en de spleten met leem gestopt. Boven het poortje werd een kruis getekend. Na een uur of meer werd het deurtje geopend. Een dampwolk steeg er uit en belette in de buik van de oven te kijken. Met de paal werden de broden er uit geschoven en tegen de muur geplaatst tot ze afgekoeld waren. Het

rook lekker. Bij grote gelegenheden werd er krentenbrood gebakken. Wanneer het krentenbrood goed gelukt was, dan was de kermis ook gelukt.
Brood bakken werd beschouwd als een werk van 'aangelegenheid'. De Christelijke traditie wilde dat bij dergelijke werken een kruisteken gemaakt. Hierboven vertelde meester Bertens dat een kruis getekend werd boven de ovendeur. Er zijn nog andere getuigen van dit gebruik. "***Bij het broodbakken, werd een kruiske gemaakt voor men het deeg begon te bewerken en wanneer moeder de vrouw een brood begon te snijden, maakte ze met het mes op de achterkant van het brood ook het kruisteken.***" (Angèle Selleslagh)

"De boeren bakten hun 'boerenbrood' somtijds zo groot als een klein karrenwiel. Ze hadden veel kinderen, knechten, een meid en werkvolk; er waren veel monden te vullen. Ergens in een hoek van hun hof, ver genoeg van de woning of van de schuur met zoveel licht-brandbare produkten, stond een klein bakhuisje met oven. De broden waren zwartgrijs. Het was korenbrood, voedzaam maar zwaar, daar konden de boeren op werken, in tegenstelling met het flauw wit tarwebrood, goed voor stadsmensen. Alle avonden werd uit een gemeenschappelijke grote tweeorige pan gestoofde patatten met melk en spekvet gegeten en daarna een teljoor 'botermelkse pap' met broodbrokken erin, om de gaatjes te vullen." (Emiel Bertens)

Het tarwebrood was niet voor iedereen weggelegd. Toch is er in aktes van 1680 al sprake van wit brood en tarwe brood bij verschillende Hombeekse boeren. Dat het eerder als een zekere luxe beschouwd werd, vernemen we uit een verweer van de Hombeekse schepenen die in 1827 een vraag van de heer Moons – Van Velsen verwierpen. Hij woonde in het huis over de brug (nu appartementsgebouw Clymans) en vroeg vrijstelling van gemeentebelasting. Daar hadden de Hombeekse bewindslieden geen oren naar omdat "***in het gezin van man en vrouw en zes kinderen en de meid uitsluitend tarwebrood gegeten wordt***".

In de 19de eeuw werd bakken in een apart bakhuis verplicht. Binnenshuis of in belendende ovens bakken had regelmatig huisbranden veroorzaakt en het gemeentereglement werd verscherpt. De bakhuizen in steen moesten op een veilige afstand van het woonhuis staan. Heel wat bakhuizen in Hombeek en omgeving werden opgespoord en in kaart gebracht [3]. Deze traditie van zelf brood bakken is maar zeer langzaam weggeëbd in de periode van het interbellum.

In de stad was dat heel anders. Het beroep van zelfstandige bakker was daar al sedert eeuwen geen rariteit meer. In het Ancien Régime waren de ambachten verenigd in de gilden. Er was ook een bakkersgilde, een beroepsorganisatie met een reglementering qua opleiding, productbepaling en gebiedsbescherming.

Hombeekse ambachtslieden, in het bijzonder deze die op Hombeek-Mechelen woonden, moesten in principe ook opgeleid zijn in het Mechelse Ambachtswezen om handel te mogen drijven. De stad maakte al eens een uitzondering zoals voor de wagenmaker. Zijn zoon kreeg vrijstelling van opleiding omdat hij het beroep bij zijn vader thuis had geleerd. Hij mocht dan wel geen karren of wagens in de stad verkopen. Uiteindelijk draaide de ambachtsadministratie dikwijls uit op marktafscherming. Vreemde invoer in Mechelen werd geweerd. De tonnenmaker van Hombeek werd verboden zijn tonnen of kuipen in de stad te brengen om ze daar te verkopen. In een bepaalde periode mocht de Mechelaar zelfs geen pint bier meer gaan drinken op den buiten. Een micro-economisch denken van de zuiverste soort. Bij een dergelijke gebiedsbescherming vragen we ons af of het wel zin had een bakkerij te beginnen in een puur agrarisch gebied als Hombeek? Afzet in eigen regio was zeer problematisch en uitvoer naar de stad onmogelijk. De kans op slagen was nihil.

Toch is er een teken dat iemand ooit een poging heeft gedaan om zich in het Ancien Régime in Hombeek als bakker te vestigen. Daniel Van Geel huwde op 22 december 1695 met Catherina Cleymans. Zij hebben tijdens de eerste acht jaren van hun huwelijk hier gewoond tegenover Wolputte. Het echtpaar had zeven kinderen, van wie de vier eerste in onze parochie gedoopt werden. In 1703 verhuisden ze naar de stad waar hij een bakkerij had in de Adegemstraat. Hij overleed er op 2 april 1723 en kreeg met het bakkersambacht dezelfde dag een begrafenis in de O.L.Vrouw- parochie. Zijn oudste zoon Jan Frans (°Homb.1700, + M.1772) zette de stiel van vader daar verder [4].

Bovendien zijn er wel een paar Mechelse bakkers geweest die in Hombeek een huis hebben gekocht maar dit was uit pure geldinvestering in immobiliën. Nergens is er een teken gevonden dat hun huis te Hombeek een filiaal zou geweest zijn voor verkoop van het Mechels brood.

[3] Zie hierover de artikels van François Van De Jeught in 't Ridderke 1997, blz. 46 en 1998, blz.13.

[4] zie 't Ridderke 1995, blz.158.

De eerste Hombeekse bakkers in het dorp

De tijd voor een zelfstandige bakkerij op de buiten was nog lang niet rijp. Het zou nog jaren duren, tot in de Hollandse Tijd, vooraleer we een bakker op het spoor konden komen. Merkwaardig is dan wel dat in 1818 er sprake is van twee bakkers gelijkertijd. Peter Van Eetvelde vestigde zich aan de Mechelse kant van de Zennebrug. Henri Brems ging wonen aan de andere kant in het hoekhuis waar Edmond De Kempeneer tachtig jaar later (1900) een bakkerij zou beginnen. Van deze twee bakkers weten we weinig. Ze worden in de bevolkingsboeken aldus vernoemd maar zeker is dat ze geen rechtstreekse navolgers hebben gehad.

Bakker Henri Brems kwam in 1817 in Hombeek aan. Hij was weduwnaar en vond hier zijn tweede vrouw, de weduwe Anna Marie Wauters.

De familie Wauters bezat het hoekhuis (nu PPC-computers). Livinus Wauters (°1734) in 1771 gehuwd met Maria De Vis had twee kinderen; (1) Jacob Wauters (°1773) die ongehuwd bleef en (2) Anna Maria Wauters (°1777-1849). Deze had in haar eerste huwelijk met Antoon Trooskens (°1771) van Zemst vier kinderen. In 1817 hertrouwde de 40 jarige weduwe met de 53 jarige Hendrik Brems (°1764), een weduwnaar van Bonheiden. Deze had één zoon uit zijn eerste huwelijk, Judocus Brems. Uit zijn tweede huwelijk te Hombeek zijn nog twee zonen gesproten; Jacob Brems (°1818) en Louis Brems (1820-1825).

Henri Brems had bij een bakker op Pasbrug gewerkt. In april 1818 leende hij van Philip Withof, molenaar op de Fortuinmolen, 200 gulden tegen 5% intrest. Hij hypothekeerde het stenen hoekhuis van zijn tweede vrouw en engageerde zich bloem af te nemen bij de Fortuinmolen. De bakkerij kan daar toch maar een tiental jaar geweest zijn. Brems schakelde zijn zoon in bij het brood bakken vanaf zijn twaalfde jaar. In 1834 verliet deze 18 jarige echter het ouderhuis en ging naar Mechelen.

We nemen aan dat dit het einde van deze bakkerij was. Vader Brems is dan al 70 jaar. Vijf jaar later, in augustus 1839, verliet hij Hombeek en van hem is hier geen overlijden genoteerd. Zijn vrouw, Anna Marie Wouters, bleef hier. Haar kinderen hebben de bakkerij niet verder gezet. In 1849 woonde ze nog in het hoekhuis met Philip Trooskens, een ongehuwde zoon. In dit rampjaar van de cholera zijn ze beiden kort na mekaar overleden, door deze zeer besmettelijke epidemie geveld.

Of er een verband bestaan heeft tussen de vestiging van bakkerij Brems en de komst van Van Eetvelde uit Antwerpen is niet achterhaald. We vermoeden dat Henri Brems, die toch al midden de vijftig was toen hij de bakkerij in Hombeek begon, beroep gedaan heeft op de 38 jarige Peter Van Eetvelde.

Peter Van Eetvelde was geboortig van Gijzegem en de zoon van Frans Van Eetvelde en van Maria Moons. Hij heeft te Humbeek zijn vrouw leren kennen, Elisabeth Van Den Brande. Eerst heeft hij in Humbeek gewoond, nadien in Mechelen. Wellicht was dat telkens in dienst bij een bakker. Toen hij in 1817 naar Hombeek kwam, werkte hij te Antwerpen alhoewel de vrouw met de twee oudste kinderen in Humbeek woonde. Eens in Hombeek huurde hij een huis van Peter Van Der Elst, de herbergier in "Het Moleken". Als Van Eetvelde bij bakker Brems zou gewerkt hebben, dan heeft deze entente toch niet lang geduurd. Hij is zich vlug zelfstandig gaan vestigen en verkocht brood in zijn eigen winkel. De 22 jarige Jan Bt. Verhelpen woonde bij hem in als bakkersgast.

In het gezin
Peter Van Eetvelde (°Gijzegem 1780-1837) en **Elisabeth Van Den Brande** (°Humbeek 1788-1868) zijn 5 kinderen. geboren;

1. Jan (° Humbeek 1813)
   x Joanna Catherina Schelkens
2. Maria Josephia (° Mech. 1815-1882)
3. Maria Theresia (1817-1853)
   x Frans De Kempeneer,
4. Anna Barbara (1819-1869)
5. Karel Antoon (1822-1899)
   x Maria Anna De Prins (°K.o/d B. 1827-1898)

En toch heeft deze bakkerij ook niet lang stand gehouden. De bakker is maar 57 jaar oud geworden. In de zomer van 1837 overleed hij. De bakkersknecht Jan Bt. Verhelpen was naar Humbeek gegaan. De oudste zoon, Jan Van Eetvelde, had hem niet opgevolgd en de jongste zoon Karel was toen amper 15 jaar. De weduwe kocht toen het huis waarin ze bleef wonen. Met haar twee ongehuwde dochters hield ze er winkel in voedingswaren.

Na haar overlijden heeft de oudste dochter Josfien de winkel omgevormd tot een herberg. Karel woonde na zijn huwelijk met Maria De Prins in Breendonk en in Willebroek maar keerde naar Hombeek terug. Hij erfde het huis en werd "***den boer van Bekkers***" genoemd. Ook nog zijn zonen Victor en Frans en zelfs zijn kleinkinderen zijn in Hombeek "***van den Bekker***" blijven heten.
Wie kent er "Lik van den Bekker" niet (Angelique van Eetvelde) die met Mandus Goossens getrouwd was, herbergiers in "de Kroon". Ze waren de ouders van Frans Goossens-Lauwers die de nieuwe herberg "In de Kroon" aan de Zennebrug heeft gebouwd en nu nog uitbaat.

BAKKERIJ 'SEDOMSES' IN DE BANKSTRAAT

Rond 1840 zat Hombeek weer zonder bakker. Een man van den Dries zag daar brood in. Frans Jozef Doms en Joanna Feremans bouwden een huis met winkel in de Bankstraat in opstal op een stuk grond dat hij huurde van mijnheer Fremie van Mechelen. Daarbij kwam een ovenhuis in de tuin en de gebakken broodjes gingen over de toonbank in het nieuwe winkeltje.

Maar deze geschiedenis is ingewikkelder dan dat. We kunnen ons daarbij een paar vragen stellen. Wie was die vreemde Frans Doms, waar kwam hij vandaan en wat bezielde hem om een bakkerij te beginnen ?

Frans Doms kwam van Eppegem. Hij was geboren (6 oktober 1792) als zoon van Hendrik Doms en Barbara Leemans, landbouwers op de Houttestraat aldaar. Zijn moeder stierf toen hij pas twee jaar oud was en vader hertrouwde met Elisabeth Van Der Elst. Hij was 34 jaar als hij in 1824 te Hombeek een huwelijk aanging met de 47 jarige Catherina Barbier. Ze woonde op den Dies waar ze een winkel en herberg uitbaatte. Sedert één jaar was ze weduwe van Guilliam Van Fraecem (1786-1825) met wie ze twee kinderen had; Theresia 12 jaar en Guilliam 7 jaar. Haar tweede huwelijk hield niet eens een vol jaar stand want in maart 1827 stierf Catherina en liet haar tweede man met de twee kinderen achter. Vier jaar later, in 1830, hertrouwde Frans Doms met Joanna Feremans, de 25 jarige dochter van Jacques Feremans van Hombeek en Anna Apers van Leest. De twee kinderen Van Fraecem werden bij hen op den Dries grootgebracht. In 1838 trouwde Theresia Van Fraecem, dochter van de eerste vrouw van Doms met Jan Bt. Van Den Eynde. Ze zijn op den Dries blijven wonen in het ouderlijke winkelhuis.

Wat bezielde Frans Doms om rond die tijd een bakkerij te beginnen ? Het is in dezelfde periode dat bakker Van Eetvelde overleden was zonder opvolger in de stiel. Was dat de reden ? Een feit is dat hij toen in de Bankstraat een huis bouwde naast de plaats waar 35 jaar later de nieuwe school zou opgericht worden. Het huis was een opstal op de grond die ze huurden van Fremie van Mechelen.

Maar waarom bakker als dat niet zijn stiel was ? Er is anderzijds ook het feit dat op den Dries Hendrik Vekemans (1783-1867) woonde, gehuwd met Petronella Teughels (1805-1883). In een eerste huwelijk had hij Catherina Doms van Elewijt als vrouw gehad. Deze was op haar beurt weduwe van Jozef Van Calster, bakker en wiens dochter Josefa met Frans Scheppers getrouwd was, eveneens bakker te Mechelen. De Van Calsters bezaten heel wat gronden te Hombeek, die ze voor een deel uit het zwart kerkgoed verkregen hadden. Het is ook zo dat deze familie met bakker Van Eetvelde van het dorp zeer nauwe betrekkingen hadden gehad.

Hoe dan ook Hombeek had zeker in 1847 (waarschijnlijk al van in 1838) een nieuwe bakker. Deze bakkerij was zeer klein en de afzet was erg beperkt maar ze heeft toch langer stand gehouden dan de twee vorige omdat twee zonen van Frans Doms zijn werk hebben verder gezet.

Het gezin Frans DOMS – Joanna FEREMANS

Henri Eduard (1830-1893)
: Bakker, eerst in diens bij zijn vader, later samen met zijn broer Baptist. Hij bleef ongehuwd en stierf in 1893 op 53 jarige leeftijd aan een hartkwaal.

Maria Elisabeth (1832-1895)
: Ze deed de bakkerswinkel en werkte ook op het veld. Ook Elisabeth bleef ongehuwd en stierf in 1895 op 53 jarige leeftijd aan een hartstilstand)

Jan Bt. (1834-1899)
: Hij was met zijn oudere broer en zuster eveneens werkzaam in de bakkerij. Hij bleef ook ongehuwd en stierf in 1899, 55 jaar oud aan een hersenbloeding)

Corneel Laurent (1838)
: De jongste zoon was landbouwersgast en verliet de gemeente in 1896 en ging naar Leest wonen.

De zaken namen een goede wending. De bakker kon na een tijd de grond kopen van Fremie en hij was nu volle eigenaar van grond en huis. In 1880 hebben de zonen verbouwd en de winkel vergroot. Ze waren echter niet trouwlustig en na de dood van hun zuster werd beroep gedaan op een achternichtje uit Eppegem om de winkel te doen.

Maria Buelens (°Eppegem 1873) was de dochter van Jacques Buelens en Theresia Doms van Eppegem. Ze kwam in december 1895 als 22 jarige een handje toesteken bij de gebroeders Doms. Dit heeft haar verder leven bepaald.

Wat verder in de Bankstraat, kort bij de bareel, was een paar jaar eerder het gezin Peter De Witte en Maria Josefa Van Gijsegem komen wonen. De vader werkte op den "*tember*" in Mechelen. Ze waren echter afkomstig van Gijsegem, toevallig of niet het dorp waarvan ook bakker Van Eetvelde afkomstig was. Op kerstavond 1882 waren ze met hun vijf jonge kindjes hier aangekomen en ingetrokken in het huisje naast de herberg van '*Peit van de Zwette*' (Van Den Eede). De vrouw was hoogzwanger en op tweede kerstdag werd in Hombeek hun zesde kindje geboren. Er zouden nog vier kinderen volgen, van wie er echter drie zeer jong overleden. Maar de andere kinderen groeiden op en één van hen, René De Witte (°Gijzegem 1876), liet zijn oog vallen op het jonge bakkerinnetje een

paar huizen verder. Ze trouwden in november 1904.

Intussen was de toestand in de bakkerij niet zo rooskleurig. Baptist Doms bleef nog alleen over en alles ging in 1897over op zijn achternichtje. Twee jaar later stierf hij. Het winkeltje bleef en nog en Marieke Buelens bakte sporadisch nog zelf brood. Bij haar huwelijk met René De Witte werd er verbouwd. Hij werkte ook te Mechelen als staatsbeambte. In 1915 werd het huis opgesplitst in twee woonhuizen.

Louis Buelens (van Mekes) herinnerde zich nog wat uit die twintiger jaren:
Als we 's zondags naar de mis gingen kregen we 5 centen om in de schaal te leggen. We moesten het winkeltje van Merie van Sedomses passeren waar schoolbenodigdheden maar vooral ook snoep verkocht werd. Deze bekoring op onze weg naar de kerk was dikwijls te groot. Voor 5 centen konden we daar 10 'zwarte noppekens' kopen, een harder zwammeke in de vorm van een vliegend bietje. Merie en de dochter Gusta waren charmant en stelden nooit vragen bij onze koop. Als René in de winkel stond, gingen we dikwijls voorbij. Hij bracht ons meermaals in gewetensnood en wilde weten of we die centen wel gekregen hadden om snoep te kopen. In de hoogmis kwam Mille van Smeires rond met de schaal. Die kende dat al en soms knipoogde hij. We legden dan één zwart bietje in de schaal in plaats van 5 centen. Mille zal dat wel opgegeten hebben. Anders was het gesteld als zijn broer Louis van Smeires rondkwam voor het stoelgeld. Die grommelde dan zo luid dat het telkens een minischandaal verwekte waarbij we ons serieus betrapt voelden." (Louis Buelens)

Het gezin
René De Witte (1876-) en
Maria Buelens (1873-1929) ;

Gusta De Witte (1908)
x hoofdonderwijzer Eugeen Goovaerts
Marcel De Witte (1912)
x Nathalie Buelens, Zemst
Louis De Witte (1915)
x Maria D'Hollander

De twee gebroeders Doms zijn kort na mekaar overleden. Anna Marie Buelens heeft een tijd zo goed en zo kwaad als mogelijk de zaak alleen in handen gehouden. Ze heeft eerst nog brood gebakken maar is er na een tijd mee gestopt.

Hier en daar probeerden toen enkelingen die een bakhuis bezaten wat meer brood te bakken om het te verkopen aan buren en kennissen. Deze handel was bijkomstig en kleinschalig.

We kwamen zo het geval op het spoor van Emiel Van Der Elst (1863-1920) die in de tuin een oventje gebouwd had waarin hij ook voor anderen brood bakte. Op zijn eerste identiteitskaart stond "bakker" maar hij werd postbode, de eerste en enige postbode destijds in functie voor de gemeenten Hombeek, Leest en Zemst-Laar. De kinderen Van Der Elst en zelfs hun nakomelingen zijn lang bekend gebleven onder de toenaam "van de facteur".

Nog een ander geval is dit van Rik Holsters, alias *Rossemans*, uit Boom. Hij huwde met Clementien Spoelders, weduwe van Tist Jacobs die een herberg hadden opgezet op de Plein. In 1886 begon Rik van Rossemans een bakkerij daar. Dit heeft niet lang geduurd en in 1890 verhuisden Rik en Clementien naar het Broekstraatje in het Dorp. Ze hadden er een winkeltje waar wellicht ook nog brood verkocht werd. Mogelijk was de oven in het huis van "de Koos".

De vraag naar brood was intussen gaan toenemen. Hombeek groeide stilaan uit van een puur agrarische- naar een meer gemengde bevolking. De spoormannen, de mannen van het Arsenaal, werkmensen aan de staat maar ook in de industrie namen de plaats in van de landbouwwerkers. In grote boerengezinnen gingen de zonen ook elders op zoek naar de 'broodwinning'.

Dit was de toestand op het einde van vorige eeuw: een gemeente aan de rand van de stad Mechelen die meer en meer werkmogelijkheden bood. Een goede verbinding met grootsteden als Antwerpen en Brussel door de spoorweg met twee stopplaatsen in Hombeek. Boeren die gingen handel drijven in zuivelproducten en gewassen. De groenteteelt die meer en meer graanoogsten gingen vervangen omdat een bloeiende markt zich ontwikkeld had nabij het goederenstation.

Toch heeft de Hombeekse boer zeer traditioneel zelf brood blijven bakken zolang het graan telen doenbaar was en er een infrastructuur van graanmolen en broodoven voorhanden was. Tegen het eigen boerenbrood kon niets op. Het was niet enkel een kwestie van traditie maar ook van smaak.

De tijden veranderden maar een definitieve doorbraak voor een zelfstandige bakkerij van betekenis was nog niet voor morgen. Hombeek bezat eind 1900 geen bakkerswinkel meer. Toen ging Mon De Kempeneer het ook nog eens proberen.

(wordt verder gezet in het volgend nummer)

De Tienden van Kortenberg anno 1769

Ward DE KEMPENEER

HET VERPACHTEN VAN GRONDEN

De kloosters, de grondheren en de kerk hebben het landbouwschap uit de hand gegeven. Dat lieten ze over aan hun pachters aan wie ze het pachthoven met meerdere hectaren grond verhuurden. De verspreide gronden die ze verder nog bezaten, verhuurden ze aan de meestbiedende. Bovendien werd er een zekere belasting geheven op de opbrengst op hun gronden, de zogenaamde tienden. Dit kwam neer op een directe belasting van 10% op de granen en andere gewassen die de boeren teelden. Dit was een zuiver inkomen in natura waarop alle uitwinningkosten door de huurder gedragen werden. Voorbeelden van verpachting van de tienden vindt men in diverse aktes van notarissen. Om een beeld te vormen van een dergelijke verhuur citeren we hier een akte van 25 juni 1769 geregistreerd bij notaris De Grauw te Mechelen. We hebben de oude tekst in een tamelijk vrije moderne vorm gegoten. We lezen:

Verhuring van de tienden van Hombeek.

De wethouders van het graafschap Hombeek hebben op verzoek van Catherina Duchateau, abdis van Kortenberg, de tienden verhuurd aan de gestelde voorwaarden. Eerst de tienden van Hombeek-Brabant die voor de helft aan Kortenberg en voor de andere helft aan de pastoor van Hombeek toehoren, zijnde de gronden in volgende wijken gelegen;

De 1ste wijk
Deze wijk is gelegen op de grens met Zemst vanaf den Groenen Weg en van aan het kapelleken in het Middenvelt. De inwoners van Zemst mogen deze gronden vismijnen. Buiten de huurprijs zijn alle andere lasten door de huurder te dragen. Werd ingemijnd door ...

De 2de wijk
Deze wijk loopt vanaf de brug van het bos van Aa, langs de Leye en de Dukestraar naar het Swaenken, verder naar de hoeve van **Jan Parijs**, verder langs de Vekestraat en de grens vormend met het land van **Josef Vekemans** en van **Jan Parijs**, dan lopend op de scheiding van het land van **Jacob Van Camp** en **Gilliam Bulens**, dan door de Neckerweg tot aan de beek en de hoeve van **Peter Jacobs**, dan langs de Zepstraat naar **Jan Van Steenwinckel** en de hofstede van **Jacob Jacobs** en langs de hofstede van **Jan Van Steenwinckel**, verder door de ***hulte*** langs het Mennekensbos en terugkerend tot de Helskant van **Jan Parijs**, verder langs de Gijsbeekstraat tot aan de hofstede van **Peter Verbist** en door de ***hulte*** naar de Molshaege en de Molenweg tot aan het land van **Jacob Bosmans**, verder door de ***hulte*** tot aan de hofstede van Peter De Leye over de Drapstaat naar den Breden Dries tot voorbij het kasteelken van **De Mol**, dan de staat in naar **Lauwereys Van Den Broeck**, het straatje in naar Steynemolen, dan de beek volgend tot het goed van advocaat **Stock**, verder de beek volgend tot de brug vazn bos van Aa.
Bij deze wijk horen eveneens 5 dagwand land op het lindeveld die door **Govaerd De Roeck** gehuurd worden.

Ingemijnd door **Hendrik De Wit**	129 gulden
verhoogd door dezelfde met	9 gulden
verhoogd door **Hendrik Moortgat**	14 gulden
aan hem verpacht voor	152 gulden

De 3de wijk
Deze wijk wordt "de Verdrinkelingen" genoemd en loopt van de Zemstseweg naar het Regulaar, over de Kapellebaan naar de Justitieplaats langs de kant of de ***hulte*** volgend midden door het Geuzenbos tot tegen het Hoogblok uitgevend op het pachthof van **Peter Van Beveren**, verder naar het Hof ter Most, de straat volgend tot aan **Jan Geets** en verder tot **Guilliam Van Campenhout**, den Heikensweg in en terug tot aan de Zemstse weg.
In deze wijk liggen 6 dagwanden die slechts de 33ste schoof geven. Ook te noteren dat de hofstede van **Jacob Horckmans** en de twee aanpalende blokken land in deze wijk gelegen, hier niet in begrepen zijn.

Ingemijnd door **Rombout Keuleers**	80 gulden
somme	9 gulden
verhoogd door dezelfde persoon met	8 gulden
verhoogd door **Peter Van Beveren**	4 gulden
aan dezelfde persoon toegewezen	101 gulden

De 4de wijk
Deze wijk begint aan de Kruislinde en loopt over de Heikensweg tot aan de Zemstse weg en zoo naar het Regulaar en de Kapelse baan tot aan de Winkelstraat, verder de Keulaarsstraat in en langs de Larestraat tot aan de Twee Vekens, verder door de Molenweg tot terug bij de Kruislinde.

Ingemijnd door **Jacob Schelkens**	135 gulden
somme	9 gulden
Hij stelde 3 verhogen	6 gulden
aan dezelfde persoon toegewezen	150 gulden

De 5de wijk
Deze wijk heet de Neerkouter en begint aan de Kruislinde, gaat over de Molenweg tot aan de Twee Vekens en volgt vandaar de Leie tot Lelieëndaal, vandaar naar de Zenne en van het Schalam terug tot de Kruislinde.

In deze wijk liggen 2 bunders en 3 dagwand land die slechts de 33ste schoof geven.

Ingemijnd door **Jacob Buelens**	115 gulden
somme	9 gulden
hij zet 8 hogen	16 gulden
plus 1 hoog door **Gijsbrecht Goossens**	2 gulden
aan deze persoon toegewezen voor	142 gulden

De 6de wijk

Deze wijk begint aan **Jan Goossens** en gaat de Bankstraat in en verder in de Zepstraat tot aan Peter Jacobs, volgt de beek tot de Varenberg en via de Kerkweg tot aan het land en de hofstede van **Guilliam Buelens,** snijdt dan door het land **van Jozef Vekemans** en van **Jan Parijs** over de Vekestraat tot tegen de bogaard van **Jan Parijs** en volgt verder de kant tot aan de hofstede van **Guilliam Lauwers**, verder via voetweg tot op de hoek van het land van de weduwe **Van Der Sijpen**, volgt de voetweg verder die uitkomt tussen de hofstede **van Frans Verbruggen**, verder naar den Hultendries en langs de Kattestraat en via de groene weg tot aan het Kapelleken en zo verder tot aan de Kapellekensbeemden en het Eglegembroek tot aan het huis van de vermelden **Jan Goossens**.

Hierbij is begrepen 3 bunders en 5 dagwand en twee andere delen bij Zemst behorend

Ingemijnd door **Gommaer Teughels**	170 gulden
somme	9 gulden
Hij stelde 8 verhogen	16 gulden
aan deze persoon toegewezen voor	195 gulden

De 7de wijk

Deze wijk bestaat uit het Hombeeks broek met de beemden die aan Schonenberg palen. De hofstede Wolput genoemd waar **Frans Goovaerts** op woont en de beemd van **Peter Meysmans** zijn in de verpachting niet begrepen.

Ingemijnd door **Jacob Schelkens**	60 gulden
somme	9 gulden
Hij stelt 2 verhogen 4 gulden	
aan deze persoon toegewezen voor	73 gulden

Gronden onder Smal Brabant gelegen:

1ste wijk

Deze wijk begint op de scheiding met Zemst vanaf de brug van Bos van Aa, langs de lei naar het Heike langs de Dukestraat en verder de straat volgend naar Het Swaentje en **Jan Parijs** en via de Vekestraat tot tegen de Bogaard van **Jan Parijs** tot aan de hofstede van **Guilliam Lauwers**, dan over de voetweg tot den Tantelaar om daar te keren via de voetweg over het land van de weduwe **Van Der Sijpen** en langs het huis en de haag van vernoemde weduwe tot over de Humbeekse baan en de Vorssenpoel en het land van advocaat **Stock** en dit van **Peter Van Der Steen** tot het Potbakkersblok (half tiende van Zemst en half tiende van Smal Brabant), verder tot Muysheide met een paar stukken land tot de hofstede van **Jan Van San** en de hofstee van **Andries De Hoef** en het stuk land daarnaast naast de hofstede Den Haes, verder achter Het Haesken en langs de Humbeekbaan tot voorbij de hofstede van **Peter Imbrechts** met het land van de gravinne **Van Ternath** en via de Moststraat met 4 bunder en de hofstede van **Jacob Rens** en de straat volgend tot voorbij **Rombout Meysmans** over de Tien Bunder en over de Brandheide langs de Hofstadheide tot aan de eerstgenoemde brug van bos van Aa.

De tiendesteker is **Norbert De Win**

De 2de wijk

Deze wijk begint aan de Holbeekse brug, over de Humbeekbaan, de Bankstraat, de Zepstraat tot aan de hofstede van Jan Van Steenwinckel die grenst aan het Mennekensbos, verder door de ***hulte***[5] langs het land van **Jan Scheurweyck** tot aan het land van Govaert De Roeck, dan naar de hofstede van **Gilles Van Kersbeeck** en via de Gijsbeekstraat tot aan de Molenweg die tegen de hofstede van **Peter Verbist** ligt, verder door de ***hulte*** langsheen Verbist tot aan de Molshaeghe, via de ***hulte*** van de Molshaeghe langs het land van Jacob Horckmans deze ***hulte*** volgend tot aan de hofstede van Peter De Leye, verder via de ***hulte*** tot de straat, nu de straat volgend tot **Guilliam Van Campenhout** en over de Heilkensweg naar de Kruislinde tot aan de Hombeekse brug.

In deze wijk wordt de hofstede van **Jacob Jacobs** niet verpacht welke onder Brabant ligt, ook niet het land waarop de schuur van **Peter Meysmans** staat.

De tiendesteker is **Engelbert De Win**. Aan hem moet door de tiendepachters van wijk 2, 3, 4, 5 en 6 van ieder wijk 3 guldens betaald worden als supplementaire kosten op de huursom.

Ingemijnd door **Rombout Keuleers**	16 gulden
somme	9 gulden
en hij stelt drie verhogen	6 gulden
Jacob Buelens verhoogt met 6 hogen	12 gulden
en wordt de huurder voor de prijs van	187 gulden

De 3de wijk

Deze wijk begint aan **Jacob Van Haecht**, verder via de straat tot **Hendrik Moortgat** tot aan de Breden Dries, verder tot het kasteelken van **De Mol** en voorbij **Lauwereys Van Den Broeck**, het straatje in van Steynemolen, de Kapelsebaan naar het Hoefijser, voorbij het Nattenbos en het Geusenbos tot het plaatske van Justitie, den voetweg volgend tegen het Hoogblock van **Peter Van Beveren** en het straatje in naer **Jacob Horckmans** en verder de Heikensstraat in tot aan **Jacob Van Haecht**.

Inbegrepen is den Wolput en den bempt **van Peeter Meysmans** aen de Zenne tegen het Steenblock

De inmijner is **Hendrik Moortgat** 154 gulden

Aldus verhuert ende verborcht ten overstaen van den E.H.Paulus SERMENS, priester ende rentmeester der abdije van Cortenbergh, desen 25 junii 1760 ter presentie van Jacobus HORCKMANS, Jan SPRUYT, Peeter VERBIST, Mathijs VAN BEVEREN, ende Joannes DE LAET, schepenen beneffens mij ondergeschreven meyer ende notaris, (getekend) J.F.DE GRAUW

Dergelijke contracten zijn vooral ook interessant om de toponiemen en de situering van hoeves en pachthoven met hun bewoners. De woonplaatsen van alle personen hierin genoemd hebben we hierdoor kunnen achterhalen. Doorgaans woonden hun erfopvolgers (vaak naamgenoten) nog op dezelfde plaatsen bij nazicht van latere tellingen of registraties.

---

[5] ***hulte*** is volgens Van Daele een hoogte of bobbel. We nemen dus aan dat het een hogergelegen weg zou kunnen betekenen.

ZUSTER THERESITA

Gerarda MARIËN
Angèle SELLESLAGH

Een merkwaardige figuur in het Hombeeks leven is deze kloosterzuster geweest die een halve eeuw van haar leven in dienst heeft gestaan van het onderwijs en de opvoeding van de meisjes. We brengen haar in herinnering door twee getuigenissen van personen die heer zeer goed en zeer lang gekend hebben; Gerarda Mariën en Angèle Selleslagh. Een "in memoriam" verscheen in "De Schacht" van 1977. We weten niet wie de schijver (ster) is van deze gedachtenis maar we brengen deze hier, vrij bewerkt, terug omdat het toch een duidelijk beeld weergeeft van deze karaktervolle, ogenschijnlijk strenge maar toch goedhartige zuster.

Streng maar effectvol

Zuster Theresita, soeur Trees, of kortweg "Trees" was streng, zeer streng en ze kon kwaad worden, zeer kwaad. Dat wisten alle kinderen en dat boezemde bij velen een zekere angst in voor haar. Veel later pas, als ze volwassen waren, hebben de meeste bevroed dat die strengheid ingegeven was door een grote bezorgdheid om hen te doen leren... leren... en begrijpen. Na een woede-uitval vergat ze alles heel rap en dan had ze de geneigdheid om alles weer vlug goed te maken, alsof ze spijt had van wat haar onbedwingbaar overkomen was. "***En Julia is ook al niet meer kwaad, hé Julia***?" En Julia knikte al snikkend "***neen zuster***". Geloofde zuster Trees deze afgedwongen bekentenis of vreesde ze misschien dat Julia het zou onthouden, mogelijk haar hele leven lang.

Toen ik jaren geleden toevallig een lerares van de "*Mères*" ontmoette en die vernam dat ik van Hombeek was zei ze spontaan: "***Ben je van Hombeek? Van daar kreeg ik de leerlingen die het best konden rekenen van allemaal***". En ze noemde er verscheidene op, die bij haar in de klas hadden gezeten. Ik herinner me dat de latere Zuster Slachmuylders bij de sommatie was. Toen we, na de vierde graad in Hombeek te hebben doorgemaakt, na ongeveer vier jaar bij Zuster Trees in de klas te hebben gezeten, naar de normaalschool gingen konden we daar werkelijk, tijdens het eerste jaar een luilekker leventje leiden. We hadden in Hombeek al alles geleerd: de moeilijke vraagstukken oplossen, allerlei oefeningen van algebra tot een goed einde brengen, aardrijkskunde en geschiedenis, ontleedkunde, dierkunde en plantkunde. Enkel natuurkunde was nieuw voor ons. We kenden al heel wat Franse taal, zinsontleding, woordontleding, de werkwoorden in de vier vervoegingen en een hele woordenschat. De onregelmatige werkwoorden moesten we nog leren. Alles te danken aan Zuster Trees.

Zuster Trees was een voorloopster van de T.V.-feuilletons. Ze gaf prachtige vertellingen in schijfjes: Iedere zaterdag een schijfje: van Genoveva van Brabant, van Godelieve van Gistel, van Tarcitius, enz. We moesten het wel ons gedrag doorheen de week verdienen. Maar vertellen dat Treseke kon. We keken er naar uit en wee diegene die de schuld was dat het verhaal niet doorging.

Ook haar godsdienstlessen waren doorspekt met mooi aangepaste vertellingen. En Karel de Grote, Keizer Karel, Maria van Bourgondië waren mensen van bij ons en kwamen tot leven. We kenden ze van buiten en van binnen. De lessen moesten gekend zijn op een duimpje. Zuster Trees hielp de sukkelaars wel eens met influisteren. Maar opgepast als ze ondervond dat er niet geleerd was . Voor de les van Gewijde geschiedenis waren we in het 5de leerjaar gekomen aan "de drie koningen". Het kind dat aan de beurt kwam kende er niets van. En Trees ging ook helpen: "***De drie koningen beldden aan bij Herodes***" het meisje herhaalde dit. "***Herodes kwam opendoen***" herhaling. "***De koningen namen hun klakske af***" herhaling. Herodes zei: "***ge moet de voeten afvegen aan de mat***" herhaling. En toen donderde het in het vijfde leerjaar. "***En gij, gij hebt uw les niet geleerd. En gij kunt onder de speeltijden binnenblijven tot ge ze kent***". 't Was niet mals voor het slachtoffer.

Ik herinner me nog zeer goed een voorvalletje van toen ik reeds onderwijzeres was in de school. Het was een strenge winter met zeer veel sneeuw. De kinderen vermaakten zich heerlijk op de speelplaats. Een paar dagen later dooide het één dag, veel sneeuw smolt, het water dreef op de baantjes : geen winterpret meer. De volgende nacht vroor het terug dat het kraakte. Toen de kinderen 's anderendaags op de speelplaats kwamen lag die bedekt met bevroren sneeuwbulten en putten. Geen mogelijkheid meer om te glijden of te lopen. Bedroefd stonden de meisjes onder het afdak. Zuster Trees was toen al met pensioen maar kwam nog steeds een kijkje doen bij de spelende kinderen. En die trokken naar haar: "***Zuster nu kunnen we niets doen, op de koer niet lopen en niet schuiven. Dat is nu toch triestig***". Toen ik die avond een half uur na het einde van de school naar huis ging was Zuster Trees met een soort pioche de bevroren sneeuw aan 't weg kappen en legde de brokken op een kruiwagen. Als de kinderen de andere morgen de schoolpoort binnenkwamen konden ze op de brede vrije stroken rond de speelplaats koersen. En deugd dat ze hadden en Trezeke die stond er glunderend bij en had nog de meeste pret.

Zuster Theresita zette de processie met het H. Sacrament in mekaar. Ze stond met een lange lijst aan het poortje van het klooster en riep met hoge en luide stem de opeenvolgende groepen af: de rijen van de jongensschool, de rijen van de meisjesschool, Jezus en St Janneke enz enz. En iedereen schoof bij en zette zich in beweging. Ook de drie fanfares, ook de dragers met de beelden, allen volgden haar stem en namen hun plaats in, gedwee op het bevel van soeur Trees. Ze was dan wel ongelukkig en zenuwachtig als sommige groepen niet volledig waren. Maar de opeenvolging was prima, werk van Trees.
Een korte tijd voor ze 50 jaar in Hombeek was, riepen haar oversten haar weg uit ons dorp. Dat was voor Zuster Theresita een heel grote pijn. Ze kende in onze gemeente de kinderen, hun ouders, hun grootouders. Haar verdriet was enorm. Men verplaatste haar naar het ouderlingengesticht van Wijnegem (haar geboortedorp). Ze spande zich in voor de oudjes, van de morgen tot de avond. Ze wilde zich aanpassen maar het lukte niet. Ze kreeg als kamer een gewone pensionaat-chambrette, afgesloten met een gordijntje en temidden van de andere oudjes op een zaal. Niet het minste privacy. De oversten bemerkten na een tijd haar verdriet en verplaatsten haar naar het rusthuis van Ranst. Ook daar kon Zuster Theresita niet wennen. Maar ook daar was ze een en al bezorgdheid voor de medebewoners. Uiteindelijk kwam ze terecht in het bejaardentehuis te Niel. Hier vond ze een begrijpende overste, kreeg er een ruime kamer, werd er ingeschakeld in aangenaam werk, kon er in het bijhorende park eens wandelen en vond er het geluk terug. Na nog enkele jaren van welverdiende rust stierf Zuster Theresita er. Maar nooit vergat ze Hombeek en telkens als ze er mensen van Hombeek op bezoek kreeg, was ze de koning te rijk.

(Gerarda Mariën)

De Spaanse Furie

Zowat iedereen kende Zuster Theresita als de Zuster met de rode vlek op haar kaak. Het was een geboortevlek waar ze bijna heel haar leven mee rondgelopen heeft. Toen ze reeds op rust was heeft ze zich laten behandelen met goed gevolg want de vlek was bijna geheel verdwenen.

Terwijl Zuster Michelina zangles kwam geven voor het zevende en achtste leerjaar, nam Zuster Theresita het vijfde en zesde leerjaar voor haar rekening. Zuster Theresita was niet muzikaal aangelegd. Volgens haar eigen woorden kende ze geen do uit een re, al waren ze nog zo groot als *'Boerkensschuur'*.

Rekenen en vooral stelkunde was haar stokpaardje. Werd de les niet goed begrepen zei ze: "***Ge gaat niet naar huis voor dat g'het kunt***" en alles werd nog eens goed uitgelegd. Was er iemand die het dan nog niet snapte, dan maakte zij zich kwaad en

riep: "***Ge zijt zo stoem als gôt der liggen***". Dat was een uitdrukking uit haar geboortestreek. Als ze kwaad was vergat ze soms ABN te spreken en kwam het Wijnegems dialect naar boven.

Dinsdag voormiddag was het kookles. Dan was Zuster Theresita in haar element want dat deed ze graag. We leerden soep, groenten, aardappelen en een nagerecht maken. Vlees stond niet op het menu, dat was te duur. We betaalden elk 2 fr. voor het gebruik van de keuken, kruiden, vetstof en groenten. Ieder bracht 2 aardappelen mee en voor de groenten werd gezorgd door één van de meisjes waar ze thuis groenten kweekten. In het zevende leerjaar leerden we voor nagerecht allerlei soorten pudding maken. In het achtste leerjaar werden er taarten gebakken. Als de taarten gegarneerd waren mochten twee meisjes er in de andere klassen mee rondgaan om hun bakkunst te laten bewonderen. Juist voor de middag als iedereen honger kreeg.

Haken, breien, naaien, mazen, verstellen en kousen stoppen, dat alles leerden we bij Zuster Theresita. Terwijl iedereen ijverig werkte, las de Zuster een verhaal voor over het leven van een heilige. Zo was het stil en werd er niet gebabbeld.

We leerden in de geschiedenisles over onze Belgische geschiedenis. De les werd eerst voorgelezen uit het boek en daarna door de Zuster uitgelegd. Dan werd een slachtoffer aangeduid om het in 't kort samen te vatten. Maar, oh wee, als dat niet ging. Dan kon Zuster Theresita zich verschrikkelijk kwaad maken.

Op een warme zomerdag was het geschiedenisles over de Spanjaarden in ons land. De vensters langs de kant van de hof stonden open want het was drukkend weer. We hadden de les gelezen en nu gaf de Zuster uitleg over **de Spaanse furie**. Misschien kwam het door de warmte dat de les niet goed vlotte. Zuster Theresita verloor haar geduld en zei: ***"Zeg me samen achterna : de Spaanse furie is de muiterij van de Spaanse soldaten in ons land, omdat ze sedert maanden geen soldij meer ontvangen hadden."*** In plaats van één maal, moesten we het wel twintig keer zeggen. Iemand moest het dan alleen opzeggen, maar van grote schrik begon het meisje te stotteren. En ja, daar kwam het weer*: **"Ge zijt zo stoem als gôt der liggen"***. Wannes, de tuinman van de zusters, was in de hof en had alles gehoord. Hij riep: "***Hela Spaanse furie, moet ik het eens zeggen***?" Zuster Theresita ging naar het venster en zei poeslief: ***"Ja Wannes, zeg jij het eens want ze weten hier allemaal van de warmte"***. Wannes had goed geluisterd want hij kon zonder haperen zeggen wat de Spaanse furie was.

Van de godsdienstles maakte Zuster Theresita iets speciaals. In ons missaal moesten we teksten opzoeken en vergelijkingen maken met het dagelijks leven. Bij ieder werkje hoorde een prentje dat we tijdens de tekenles moesten tekenen en kleuren. Ook de cathechismus werd niet vergeten. Twee minuten voor de godsdienstles eindigde zei Zuster Theresita, zo gewoon of het niets was: "***Leer tegen morgen de 18de les over het eerste gebod van God van buiten met vragen en antwoorden."*** 's Anderendaags stelde de Zuster de eerste vraag en duidde iemand aan om te antwoorden. Na het antwoord moest de volgende vraag gesteld worden en de Zuster wees weer iemand aan om te antwoorden en zo ging het verder. Meestal kende iedereen zijn les, want het was een groot affront als men zijn cathechismus niet kende.

Al wat zij ons geleerd en ingepompt heeft, is zo vast in ons geheugen blijven zitten, dat we het nooit of nooit meer kunnen vergeten. Maar ook zuster Theresita zelf was een dwingend karakter maar doelbewust en correct, om nooit te vergeten !

(Angèle Selleslagh)

Een piëteitsvolle gedachtenis

"Op 21 februari 1977 overleed in de kliniek te Reet Zuster Theresita, rustig, kalm en vol overgave aan de Heer. Ze was in haar 87ste levensjaar en in het 67ste jaar van haar kloosterleven. Hiervan verbleef ze er 50 in Hombeek. Zuster Theresita kwam in Hombeek aan in volle oorlogsgeweld. Ze bleef hier onafgebroken van 1917 tot in 1967. Onze grootmoeders en onze moeders maar oog de jeugdige twintig- (intussen veertig) jarigen hebben de zuster goed gekend. Ze kon wel eens (te) heftig reageren, soms werd ze wat driftig, en ja, soms had ze een hand die een beetje losjes stond. Haar grote bezorgdheid voor de degelijke opvoeding van de kinderen mag deze strengheid ruimschoots vergoeden. Dat was haat doel, ons foutloos leren schrijven met bovendien nog een mooi en ordelijk geschrift, rekenen, geschiedenis en aardrijkskunde. Wie nu nog weet waar de Mississippi loopt, wie Keizer Karel is, waar een d of dt aan het werkwoord moet, zal dat wel bij Zuster Theresita geleerd hebben. Hombeekse meisjes die verder studeerden in hogere scholen en daar uitblonken in taal en rekenen was voor Zuster Theresita een goed gevoel.

Haar devote verhalen over de H. Agnes, de H. Godelieve van Gistel, enz., tijdens de godsdienstles of tijdens het handwerkuur waren subliem. Een echte moeder kon ze ook zijn voor de kleuters die 'inbleven' die hun boterhammetjes niet binnenkregen. Dan ging ze stiekem de korstjes er afsnijden en zo verdwenen de 'bokes' gelijktijdig met de traantjes. In de winter genoot ze zienderogen mee met de ijspret van de kinderen. Als na een dag glijden, het baantje bot geworden was goot Zuster Theresita er 's avonds enkele emmers water over om de volgende morgen de pret in de ogen van de kinderen weer te zien blinken.

Met veel energie zorgde ze als moeder-overste voor de inrichting van de school; het dalleren van de speelplaats, het hernieuwen van het afdak, het aanleggen van een grasmat achter de speelplaats, het hernieuwen en inrichten van de speeltuin, van de refter voor de 'inblijvertjes', het aanleggen van een grote nieuwe speelplein voor de kleuters.

In de klassen zorgde ze voor nieuwe aangepaste schoolbanken, borden en kastjes. De kleuterklasjes pronkten met tafeltjes en stoeltjes en allerhande moderne leermateriaal werd aangekocht. Voor haar meisjesschool had ze alles veil en energie te koop.
In 1967 moest ze haar geliefde Hombeek verlaten. Dat heeft haar veel leed gedaan. Achtereenvolgens verbleef ze in de rusthuizen van Wijnegem, Ranst en O.L.Vr.-Boodschap te Niel. Hier vond ze haar optimisme van vroeger terug maar haar echte heimat Hombeek kon ze nooit vergeten. Overal stelde ze zich ten dienst van de oudjes, die ze blijmoedig bijstond en dat tot de laatste veertien dagen van haar leven. Alle nieuws over Hombeek maakte haar zielsgelukkig. Ze las met aandacht "de schacht" of hoe een soldatenblad een oud nonnetje kan boeien. Dan keerde ze in gedachte terug naar een vroegere wereld, bij haar goede bekenden. In alle stilte is het zwakke vlammetje gedoofd, dat eens zo laaiend was geweest, zo vurig en enthousiast maar ook trouw en toegewijd aan wat de betekenis van haar leven moest worden; de jeugd van Hombeek plichtbewust en dus ook steng onderwijzen in wetenschap, en ze een opvoeding geven naar meer godsvrucht en deugdzaamheid. Dat was haar taak die ze vervuld heeft in haar stijl maar met blijvende verdienste. Daarvoor moet men dankbaar zijn." (De Schacht, april 1977)

Schooltijd

Louis BUELENS

Dit cursiefje van Louis Buelens is al enkele jaren geleden geschreven. Het geeft een uitstekend beeld van schoolbeleven in een dorp in de jaren '20 . Hij schetst een gemeenschapsleven dat nu niet meer denkbaar is. De straatbengels vonden hun spel in de vrije natuur en op de boerderij. Typische plaatsen, wegen en personen hadden vaak merkwaardige bijnamen in het dorp Hombeek waar iedereen iedereen nog kende. (n.v.d.r.)

De eerste schooljaren

Mijn 'schoolcarrière' is begonnen heel achteraan de speelplaats van de zusterschool, in het klasje van soeur Marie. '***Soeur Marie***' goed te kunnen uitspreken was de eerste aanzet naar wijsheid en algemene ontwikkeling. Meteen werd hier de grondslag gelegd van het Frans, de betere culturele basis naar intellectuele bekwaamheid om het waar te maken in het leven. Wat mij het best is bijgebleven van die brave zuster is de slaaples. Armen gekruist op de bank, het hoofdje er op, het mondje dicht en de oogjes toe. Resultaat gewaarborgd. Midden in de voormiddag kregen we een kom soep met een witte koek, een soort pistolet. Dat werd geschonken door "het Comiteit" in die oorlogsjaren 14-18. Tijdens de speeltijd mochten we om beurten tegen de achtermuur gaan staan, tussen de arduinen platen. "Goed recht staan, dicht tegen de muur en naar boven kijken!" Daar stonden we dan het hoofd helemaal naar achter in de nek gestrekt, de twee handen onderaan friemelend; geen gemakkelijke houding. Dit manoeuvre perfect onder de knie krijgen, heeft meer dan één natte kous gekost. "Ge moogt altijd niet in dat natte gras lopen", opperde ons moeder. Die wist nog niets af van ons practicum in driehoeksmeetkunde. Ik had wel voor eeuwig in het klasje van die lieve soeur Marie willen blijven.

In de tweede klas stond soeur Femia. Ik had er danige schrik van. Ze had een doordringende blik waar ge kippenvlees van kreeg. Anna van Zwinko[1], een crème van een meisje met engelengeduld was onze begeleidster. Iedere dag bracht ze mij en haar broertje Cyriel, ten Tist, heen en terug naar school langs dezelfde weg. Van de hoek van de Kattestraat langs de Zepstraat en dan 't wegske in van de Vette[2], langs Dikke Wis[3], het kapelleke, de bils (spoor), de Diepestraat voorbij de kerk, de holle weg af langs Boerkens[4] en zo tot de meisjesschool. Anna was lief en charmant, altijd bezorgd, nooit een kwaad woord. Als ze catechismusles had, stonden we onder de hoede van haar zus Marie. Dat was geen "zuëzeke" en we moesten ons koest houden. Als ze het niet hoorde, zeiden we "Mie", met een zware klemtoon op de laatste letters. Ze zal het soms wel moeilijk gehad hebben om die herrie makende kleine discipelen in het goede spoor te loodsen. Daarom hebben we ons oordeel over haar naderhand sterk gemilderd. Het afscheid van soeur Femia was, haar pedagogisch fatsoeneren ten spijt, toch een opluchting. Nu naar de jongensschool, een nieuw onbekend avontuur tegemoet. Dat noemde men de 'grote school'.

De grote school

Nu was het menens bij een echte meester. Ik kwam bij meester Geeraerts terecht. Door het steeds uitbreiden van de school in die tijd gingen de meesters met hun leerlingen mee op naar een hogere klas. Ze heb ik maar bij drie verschillende meesters gezeten. De twee eerste jaren bij meester Geeraerts, dan meester De Rooster. Hij overleed nog datzelfde jaar. We zijn naar zijn begrafenis geweest in Sint-Jozef-Coloma, een hele belevenis. Meester Letany heeft hem tijdelijk vervangen. Meester Hendrickx en meester Goovaerts verschenen dan wel op de koer maar in 1926 ben ik bij meester Bertens beland. Eerst aan de kleine kant, dan mee opgeschoven en tenslotte aan de grote kant. Zo heb ik drie jaar bij hem gezeten. Meester Hellemans en meester Van Den Bossche waren er intussen bijgekomen maar ik heb ze enkel gezien als surveillanten op de kleine koer tijdens de speeltijden.

De eerste jaren waren een probeersel in groot en braaf te worden. Dat verliep schijnbaar monotoon zonder veel schommelingen: opstaan, naar school gaan, les leren en werk maken. Eens een jaar of twaalf dan kon deze routine wat bijgeregeld worden. Voor sommige lessen kon nutteloze arbeid gespaard worden en elk werk vroeg niet dezelfde inspanning. De meester had de indruk dat hij ons kende maar wij kenden zijn zachtere kanten. Dit was een wetenschappelijke ervaring die vele uren vrije tijd opleverde. Deze werd dan op een aangenamere manier doorgebracht, zij het achteraf bekeken ook nuttig. Voor ons was 'voortleren' niet weggelegd. We zouden ons handen gebruiken en boer of vakman worden. Daar was geleerdheid niet voor nodig maar veel spek en boterhammen. Sterke

[1] "Zwinko" was een bijnaam voor het gezin Zjang Meys en Roseke Van Laethem met hun 8 kinderen. Ze woonden in de Bakstraat tussen den "Dizzer van Craen" (Slachmuylders) en "Mekes" (Buelens). Hun kinderen waren Cyriel, bijgenaamd "Den Tist" en verder Jef, Frans, Benoit, Yvonne, Anna, Marie en Wis.

[2] "De Vette", bijnaam van Benoit De Mesmaecker

[3] "Dikke Wis", bijnaam van de vrouw van Jan Van der Wilt

[4] Een pachthof gelegen tegenover de meisjesschool. Op deze grond werden rond 1960 een twintigtal huizen gebouwd o.m. de pastorij en de apoheek Asselman-Goossens.

De schoolmeesters uit de twintiger jaren.
V.l.n.r. staande Hellemans, Geeraerts, Hendrickx, Goovaerts, zittend Mariën en Bertens

spieren kweken was de hoofdzaak. Als ik 'den Dikke Smid' bezig zag met opgerolde mouwen, dan voelde ik in gedachten aan zijn forseballen. Dan nog maar een boterhammeke meer binnenwerken. Tist van Zwinko ging spoorwegman worden, zei hij, en den Beire Reydams[5] schrijnwerker zoals zijn vader en zijn broers. Als hij het niet hoorde noemden we hem 'De Keitel'. Beire van Rettes[6] werd boer en de Foetter[7], die moest pater worden. Hij was veel te slap om een serieuze stiel te doen. Om Latijn uit boeken af te lezen moest ge geen fors hebben.

Zondagen waren misschien wel des Heren maar voor ons was het eerder een eentonige en remmende onontkoombaarheid. 's Morgens voor de mis begon het al met een litanie van raadgevingen: "Pas op voor uw kostuum, niet vuil maken en niet scheuren. Steek geen knikkers in uw zakken of doppen of klakkebussen. Spaar uw schoenen een beetje en geen 'meulders' schudden !" In de week waren we vrijer. De kledij was aangepast aan het robuuste leven van een buitenjong. Ons broekzakken zaten vol met Boomse ketten. De Keitel droeg een scapulier met een ongekende kracht waartegen mijn medailleke van Scherpenheuvel niet opgewassen was. Beire wilde niet zeggen aan welke heilige zijn talisman toebehoorde om concurrentie te voorkomen. Ik vond dat *'azakerij'* van hemelbewoners. Den Tist had die hulp niet nodig. Hij was misdienaar en sprak Latijnse woorden rechtstreeks met de Grote Baas. Daar keken we tegen op maar in de klas werkte mijn medailleke beter want den Tist kreeg veel straf en nu en dan een flinke afrossing. Straffen waren aangepast aan het misdrijf. Een ordinair kwaad kostte honderd regels schrijven. Een ernstiger vergrijp werd gestraft met het 'elektriek machientje' vasthouden. De pijnlijkste straf van meester Geeraerts was 'van de regel'. Het 'elektriek machientje' was een aaneenschakeling van magneten met draden verbonden waar stroom werd in opgewekt door aan een zwengel te draaien. De gefolterde moest in ieder hand een kogelhuls vasthouden met draden er aan verbonden. Onverwacht begon de meester te draaien en een aantal volt werd door het misdadige lichaam gejaagd: een voorloper van de elektrische stoel. Er liep een geweldige kitteling door het lichaam van kop tot teen. Deze

---

[5] Reydams was een familie van karrenmakers en schrijnwerkers, oorspronkelijk op Den Dries. In de Bankstraat (ter hoogte van nu Willem De Rooster) woonde Wannes Reydams. Hij had er een schrijnwerkerij. Zonen van hem waren o.m. Charel, Dore, Louis en Beire. Beire Reydams heeft Hombeek zeer jong verlaten en heeft een hele carrière opgebouwd in Oostende, waar hij een bakkerij had.

[6] "Rettes" was een grote hoeve in de Bankstraat aan de zijde van de kapel. De bijnaam kwam van Lauretta Tersago die eerst gehuwd was met Jan Jacobs en daarna met Rik Lauwers. Hun kinderen waren Beire en Warre Jacobs en Jette Lauwers.

[7] "De Foetter" was een bijnaam voor Charel Foets. De hoeve Foets stond in de Bankstraat schuins over deze van "Rettes". Charel Foets is later getrouwd met Angèle Mathijs uit het dorp.

S.M.-methode werd geacht zelfs gezond te zijn en goed voor de karaktervorming. Toen ik er ooit aanhing, gaf ik de twee hulzen een ferme ruk op het goede moment waardoor de draad brak. Dat betekende de zwaardere straf; 'kitteling' met de regel. De buik over de knie van de meester gelegen, het zitvlak goed gespannen, ging het er op en hij telde. " Twintig, niet klagen of er komen er vijf bij !" Met meetkundige nauwkeurigheid kwam de regel in een ritmisch cadans steeds op dezelfde plek terecht. Bij dertien werd het gloedheet, bij zestien zou men het willen uitschreeuwen. Na de operatie mocht men terug naar de bank met een zitvlak zijn naam onwaardig. Al bij al was het nog beter dan strafschrijven omdat het binnen de diensturen passeerde. Straf schrijven was verloren vrije tijd. Het strafrepertorium van meester Geeraerts was hard en ongewoon maar hij was toch een goed onderwijzer. We werden op een speelse wijze getraind tegen het harde werkelijke leven. Hij wist met veel liefde onze belangstelling te wekken voor litteratuur. In zijn klasboekerij stelde hij alle "Hansjes" ter beschikking die door hem zelf waren ingebonden. We leerden postzegels kennen en verzamelen maar ook over vlasbewerking, erkennen van houtsoorten, gebruik van meststoffen en landbouwalaam. De tijd bij meester De Rooster was te kort om er veel te beleven. Hij was ernstig en genoot onze sympathie.

Bij meester Bertens was het zeer vlug zoveel regels schrijven. Hij paste ook snelrecht toe door een ferme tik van zijn ring op het hoofd te geven. Na een tijdje gaf dat de indruk dat er ergens op de schedel horens doorgroeiden. Naast de gewone vakken waren tekenen en opstel zijn favorieten. Hij leerde ons met een haast passionele overgave een verhaal neer te schrijven. Dan nam hij plaats op het bovenblad van de eerste bank, wende het hoofd naar achter in diepe overpeinzing en gaf ons een mondeling voorbeeld van hoe een goed opstel kon zijn. Zijn verhaal was emotioneel geladen en een onbedwingbare vaderlandsliefde lag vaak aan de basis. De dood van zijn broer die aan de IJzer gesneuveld was, had hem in zekere mate getraumatiseerd. In een reeks gedichten en verhalen over trouw, plicht en heldenmoed vond zijn verdriet een sublimatie. Zijn ontboezemingen hebben ook ons gemoed danig gekneed. Deze meester blijft in de herinnering als een goed leraar maar vooral een van weemoed doorzinderd gevoelig mens.

Op de weg naar en van de school werd het ingetoomd geweld de vrije teugels gelaten. Langs de billen (spooroverweg) gingen we naar de half achtmis. Aan de brede assenweg naast het spoor stond maar één huis; dat van dokter Van Assche. Dan lag het veld van Poppe Lat[8]. Vluchtig werden tussen de laatste akkervoor en de haag van Meulemakers de peren en appelen gecontroleerd. Te rijp fruit valt toch af en rot. Dat zou toch zonde zijn. Als we dan de Pasgatbeek passeerden, moesten de mispels van dokter Meuldermans ook nog gevisiteerd worden. Een mispel moest op het goede moment verteerd worden; te vroeg smaakte ze wrang, te rot was ook niet lekker. Eerst eens door de haag loeren want Staaf van Muskes[9] kon hard lopen. Als er onraad was liepen we langs 't Bergsken-op[10] van Tille Kat[11] en zo langs het straatje naar de kerk.

In de weekmissen was er geen *Zwis*. Zijn kwade blik en het geflikker van de hakbijl was voor de zondagen. In het klein hokje, achteraan in de kerk, kregen we catechismusles voor de plechtige communie. De onderpastoor had de droeve plicht van ons goede Christenen te maken. Balorige discipelen vlogen in het papierkot. Gelukkig was Dierickxke de goedheid zelve die dagelijkse zonden ontzag. Na dit geestelijk voorgerecht ging het op een drafje naar de speelkoer van de school. De meesters wandelden al keuvelend de koer op en neer. Als de hand van meester Mariën de hoogte inging, ontstond er bijna een gevecht in regel van een drietal grote bengels om het eerst de bel te bemachtigen achter de klasdeur van meester Bertens. De winnaar stapte fier klepperend over de koer, stootte het poortje van de kleine koer open en rammelde daar ook nog een paar belstoten. De dagelijkse taak beginnen.
Meestal had men een voorkeur voor een of ander vak, Rekenen of Stelkunde. Den Tist beweerde dat Stelkunde rekenen met letters was. Geschiedenis was ook niet zijn grote voorkeur. Ge moest maar eens proberen om al die Karels en die Pepijnen uit mekaar te houden. Den Beire trachtte ze ordelijk op een rijtje te zetten en noemde in één adem Karel de Schone, Karel de Lelijk, Karel de Stoute en Karrel de Slappe. Dat was ook niet goed. Foets sprak regelmatig over Papijn de Kleine waar hij de Korte bedoelde. Op de vraag;
-"*Hoe heette de vader van Joannes den Doper ?*" antwoordde Cyriel Meys: -"*Den Heilige Sigarenkas*" Er viel een dreigende stilte en iedereen had moeite om de lachspieren onder controle te houden. Wat ging er nu gebeuren? Met spanning werd gewacht op een reactie van meester Bertens. Hij kwam rustig vooraan op de trede staan en zei in alle rust op toch doordringende toon:
-"*En gij, Meys, gij zijt het deksel van die kas!*".

[8] Alfons De Smet, ongetrouwde man uit het dorp (later café Forum) die "Van Lattes" genoemd werd.

[9] "Staaf van Muskes" was de bijnaam van Gustaaf Meuldermans die weeskind was en bij zijn ooms in de Diepestraat werd grootgebracht.

[10] "Het Bergsken-op" was niets meer dan de aanzet van een kleine binnenweg die nogal stijl opliep. Het weggetje liep van de Diepestraat achter de pastorij naar het dorp. Het kruiste een ander binnenweggetje van de bareel naar de kerk.

[11] "Tille Kat" was de bijnaam van Clotilde Vekemans (°1867), de dochter van herbergiers in het dorp, die trouwde eerst met Jef Saint en daarna met Jef Van Hoof. Ze waren herbergiers op het Stationsplein (nu de bank Bacob)

Een stormachtig gelach barstte los, een ontploffing van opgesloten energie, en de meester lachte mee. -"*Gij Foets, wat is de naam van onze Paus ?*" -"*Pipinus de Twaalfde, meester*". Dat was genoeg voor honderd lijnen.. -"*En gij Reydams, hoe heette de laatste Franse koning?*" Den Beire was met wat anders bezig en wist niet wat hem gevraagd werd. Jefke Tek was attent genoeg om hem te helpen. -"*Lewie Kators den Tweeëntwintigste*", galmde het door de klas. Aan het gezicht van meester Bertens te zien, liep er iets fout. -"*Is dà nie wa veul ?*" Den Beire staarde met open mond. -"*Allee goed, en dan is Napoleon te vruug gekomme, zeker?*" -"*Ik paas het oeëk, miëster*".
De meester wou niet verder zijn kruit op de mussen verschieten en stopte ermee tot ongenoegen van de ganse klas. Voor ons was zo iets het kruid op een saai gerecht. Aan Sooike en Doore, de broers van Beire, hadden we het verteld maar zijn ouders, Wannes en Net, moesten het niet weten.

Als we bij Foets kwamen zat zijn vader Jef al manden te maken. Bij slecht weer zat hij vooraan in de schuur. We keken, vol bewondering naar die sterke ruwe handen die het wissenhout doorheen vlochten. We vroegen hem of hij de paus kende. Jef loerde over de linker schouder, floepte een plas sjiekensap in de buurt van onze voeten en grommelde: -"*Wie zaa da naa wète, begot, zoeë veir van hoeës, nog wel veidder as de Congo.*" Ziet ge wel, Jef kan hovenieren en manden maken en hij weet het niet. Waarvoor moeten wij dan die onbenulligheden in onze kleine kop persen.

's Middags gingen we in rang en onder de hoede van meester Hendrickx tot aan het kapelleke. Als het heet was werd er eerst bij Polien van Jef Bok[12] iets gedronken. We kregen gewoonlijk limonade die niet te straf was. We mochten ook uit de kapotte flesjes de glazen marbollen halen. Die dienden als sluiting van volle flesjes. René van Jef Bok was ons goed bevriend en zorgde ervoor dat de mannen van de rang van 't kapelleke altijd goed bediend werden. Thuis werd vlug wat gegeten en al eens wat gewerkt, een les geleerd of straf geschreven. Na de middag troepten we terug samen aan 't kapelleke in de Bankstraat. Er waren groepjes per wijk en men voelde zich best bij de bende van zijn omgeving. Ik woonde wel dichter bij de Kattestraat maar die trokken mij niet zo aan. (Veel later kon dat verkeren maar dat is een ander hoofdstuk!)

Requiem voor een kinderkoor

Die namiddag kwam onderpastoor Dierckske de klas binnen, wat zelden gebeurde. We hadden ons al schrap gezet voor een godsdienstondervraging. We moesten allen een refrein zingen van een liedje naar keuze. Ik koos een moeilijker repertorium maar het klonk deerlijk vals. Met een zestal anderen werd ik uitverkoren, Gust Verlinden, alias Gust van Klem, Beire Reydams, Frans Geyvaerts van de Plein en nog een paar van het Dorp. De nieuwe koorzangers werden de volgende avond op het hoogkoor verwacht. We werden door de onderpastoor ingewijd in de Latijnse teksten. De eerste les was de 'Zwarte Mis'. Eens de tekst onder de knie, begon het wezenlijke werk om de juiste tekst op de juiste toon te zingen. Met een eindeloos geduld speelde de gewijde 'lijder' het steeds maar opnieuw voor op het orgel en herhalen en herhalen tot uiteindelijk er enig resultaat was. Dan werd de koster erbij gehaald voor de volle orgelbegeleiding. Na enige tijd mochten we de half acht-mis meezingen. "Niet te krachtig uithalen en bij twijfel de mond liever dichthouden!" was het advies. Meester Goovaerts was de voorzanger. De koster werd kort daarop ernstig ziek en de eerste uitvaartmis die we meezongen was die van de koster zelf. De nieuwe job eiste veel inzet maar we voelden ons letterlijk en figuurlijk boven de anderen verheven, op het balkon van de kerk. Als we de draaitrap afrenden, keken we vluchtig door het kleine venster en trokken vieze smoelen naar de meisjes die aanschoven voor de catechismusles. Die *suttekens* gingen kletsen bij de nonnen om beter punten te krijgen zeker. Onze goede naam bij de clerus kwam in het gedrang. Het knapenkoor is geen lang leven beschoren geweest. Enkele leden gingen naar de vakschool. Die van de Plein en Pikkerie kwamen dikwijls te laat, vooral in de Winter bij sneeuw en ijs. De jonge koster ontbrak de moed om dat titanenwerk blijvend te stimuleren. We waren nog met twee toen een onnozel ongeluk het einde inluidde. Er was een jaargetijde voor de man van Teeke[13] van het Heike. Teeke had een winkeltje en daar kochten we onze Boomse *ketten* en doppen. We zagen Teeke zitten met Nie onder de pillaar van Sint Antonius. Jef van Teeke zat juist onder het hoogzaal op een van de vier kerkstoelen die voor de dubbele deur stonden. Het Sanctus was al gepasseerd en de pastoor prevelde zijn gebeden voor de consecratie. We knielden op het plankje van de balustrade van het dokzaal en loerden door de sculpturen naar de aanwezige gelovige zielen. Per ongeluk stootte ik met mijn hoofd tegen één van die dikke zangboeken op de balustrade. Het donderde in een onstuitbare vrije val recht op de schouders van de ingetogen Jef van Tee. Die dacht een neergestorte duivel op den hals gekregen te hebben en veerde recht in complete paniek. Met een forse linkervoet stampte hij het gewijde boek de kerkgang in en grommelde halfverstaanbaar: "*Da ze gotver eule prulle beiter böa aave!*". Drukkende stilte. Het bloed steeg naar

[12] "Jef Bok" was de bijnaam van de biersteker Jef Van Rompay. Hij woonde in de Bankstraat op de plaats van de huidige beenhouwerij Slachmuylders. Warre, Jan en René waren zijn zonen.

[13] "Teeke" was de bijnaam voor Dorothea Teughels, gehuwd met Louis Teughels, ijzerdraaier. Ze had een winkeltje op het Heike. Haar kinderen waren Leonie (°1896) en Jef(°1897).

mijn kop. Pijnlijk afwachten. Als pastoor De Ridder bij de volgende "*Dominus Vobiscum*" zich naar zijn schapen keerde, staarde hij ijzig lang naar boven in onze richting. Voor het kruiske gegeven was stonden Beire en ik al buiten. Op een draf liepen we naar school. De dag nadien durfde ik niet meer gaan zingen. Beire bleef ook weg uit een zekere solidariteit. Niemand heeft ons ooit naar dit eenzijdig ontslag gevraagd. Het werd een veel te vroeg requiem voor een kinderkoor in ademnood.
We moesten enkel nog de vrijdag naar de mis gaan; de communiemis voor de Kruistochters. De donderdagmiddag vergaderden we in de kerk. We kregen dan een prentje met de wekelijkse gebedsintentie en op de rugzijde een krans met roosjes. Voor elke goede daad mochten we een roosje verbinden met de krans. Ik zette aan alle bloemen meteen streepjes en zo was ik voor de hele week gerust. Om te communiceren moest men nuchter zijn en na de vrijdagmis gingen we ontbijten bij de zusters. In de eerste klas rechts op de koer speelden we onze boterhammen met een dikke laag gebakken eieren naar binnen. Soeur Theresita, kortweg Trees, serveerde ons een pot slappe koffie. Ze boezemde bij iedereen ontzag in. Voor mij mocht ze op dezelfde lijn staan als soeur Femia met haar angstaanjagend voorkomen.

Het is maar Kinderspel

Amusement vonden we overal. Onderweg naar de school of de kerk viel altijd iets te beleven. Op de speelkoer mocht niet gesjot worden. Daar sneuvelden de ruiten van en nu en dan ook een ploegmaat. Met de klakkebus mocht enkel 'in de hand' geschoten worden zodat de prop niet kon wegvliegen. Bij Jef Foets schoten we naar de peren aan de leibomen tegen de stalmuur. Jef dreigde ermee onze buik af te snijden met zijn snoeimes. Onze terreinen voor doppen en knikkeren waren bij Foets, bij Rettes en aan het kapelleke. In de dop werden enkele blinkende punaises geklopt. Dat vormde ook een soort schild om de nijdige kappen op te vangen. Een dikke dop noemde we een klos. Zo een klos klieven met een kleinere spitsige dop dat was de kunst. Dan moest ge het beteuterd gezicht van de ongelukkige zien. Terug maar sparen en dan bij Teeke op het Heike een nieuwe kopen. Op de klein koer werd met kleine dopjes gespeeld, onbenullige dingen die te rap zeer gedaan werden. Kletsdoppen hadden een dikke bovenromp en werden kletsend met een koordje aangedreven. Doppen waren ongeveer 9 cm. hoog. De gewone had een doormeter van ongeveer 6 cm. en de klos ongeveer 10 cm. Met zo twee doppen staken onze zakken vol. De klakkebus verdween in de binnenzak samen met een stuk proper papier om er proppen van te maken. Bij nonkel Rik had ik in de patattenkelder een heel baal 'knol' gevonden. Dat was het beste materiaal voor de munitie, stevig en met een harde droge knal. De mannen van het kapelleke schoten allemaal met 'knol'. Die zak hing daar toch maar te hangen.

De stokken voor de repen werden door Veint Foets geleverd, dikke wissen uit de mandenmakerij van zijn vader. De repen waren banden van versleten kuipen. Wie 'wit stond' met de velomaker kon een afgedankte velg van een fiets bemachtigen; een reep 'de luxe'. Onze repen lieten we bij Polien van Jef Bok staan omdat we in rang moesten blijven tot aan het kapelleke. Boogschieten was ook een buitenschoolse sport. Een afgebedeld stuk waskoord werd aan een stevige wilgenstok gebonden, een dikke wis als pijl en de jacht was open. Wie een echte boogschutter in de familie had, kreeg wel eens afgedankte pijlen. Daar werd dan *mee gestoefd*. Boogschieten was voor grotere jongens. De kleinen die nog geen boog konden aanspannen, hadden een mik; een gaffelvormig stuk hout met een elastiek eraan verbonden. Het was verboden wapendracht op de koer. In de herfst bij felle wind kwamen de beugels voor de pinnen. Op het Middenveld waren geen telefoondraden en men had er een lange aanloopbaan. Dat was het geschiktste terrein dus.

De donderdag was een halve feestdag. In de voormiddag was het gezamenlijk te biechten gaan en vergadering voor de Kruistochters. De namiddag was er vrijaf. De meester gaf die dag ook weinig huiswerk mee. In de namiddag bij goed weer gingen we op expeditietocht. Het jachtterrein liep van de Verdrinkelingen, het Pasgat, de Bleukes, het Broek, de Putten in de Zink, de loop van de Leibeek, de Zenne tot in de Donk te Zemst, de Beukennootjesdreef, het Beekveld, den Dries en van het Middenveld naar het kapelleke. We vertrokken in een willekeurige richting en pasten onze volgweg aan naargelang de omstandigheden. Om eten en drinken waren we niet bekommerd en zoals de mussen in het veld vonden we ook alles in de vrije natuur. We aten appelen en peren als er geen gevaar voor een 'garde chasse' was en anders vulden rapen en wortelen het tekort aan. Ieder weggetje, iedere voortje door de velden was ons bekend. We wisten de pezewevers goed van de vrijmoedige te onderscheiden. Echte *hartefretters* slingerden we van op veilige afstand wat liefelijkheden naar het hoofd. Als de dreiging te groot werd, zetten we het op een lopen. In de Donk stonden overal plaatjes met "Opgepast, schietgeweren en wolfijzers"! We hebben er nooit een weten afgaan. Als we een jachtwachter op onze weg ontmoetten, trokken we een pijnlijk gezicht als bedevaarders in de laatste kilometers van Scherpenheuvel. We hebben zelden moeilijkheden gekend op onze trektochten. Nadien kregen we geregeld een boterham bij Polien of bij Net Reydams, of bij Colette Foets of Julie van Rettes. Dat waren nog echte moeders. De grote sne-

den boerenbrood smaakten als het beste kermismaal al werd het geserveerd in het karhuis en zaten wij op bierbakken en op de schoot van den beerbak.

Hombeek ahooi !

Zo zijn we eens op een tocht langs de Zennedijk achter de Donk bij het eenzame huis beland van Van Hoof[14], een wachter die een kleine herberg uitbaatte tegen den dijk. De deur was gesloten. De overzetboot naar Schonenberg lag los aan de ketting. Waai van Lienes[15] nodigde ons uit op een boottochtje over het traag stromende zennewater. De lokroep van de kapitein om ons naar Hombeek dorp te brengen, konden we niet afslaan. De boot was een afgedankte beerbak zonder wielen of bovendeksel. Het roer was een stevige essenstok. De passagiers scheepten in: den Tist van Zwinko, Beire Reydams, Veint Foets en ikzelf, in de volksmond 'de Luther'[16]. Met een krachtige stoot tegen de oever werden de trossen losgegooid. Waai loodste ons behendig als een volwaardig zeeman naar het midden van de stroom, recht het zeegat in. Zeemansliederen werden aangeheven en we wisten met onze vreugde geen blijf. We kregen stilaan vaart langs de beslijkte oevers die met potten en flessen en ander afval bedekt waren. Onze fantasie sloeg op hol. We vertelden over de Titanic en waanden ons al kapitein op een transatlantieker. We wilden de woeste baren trotseren, liefst als kapitein op een oorlogsschip. Foets zou de kok zijn. Die dacht ook altijd eerst aan eten. We verdachten hem met lintwormen te zitten zo graatmager was hij maar had anderzijds de tong van de grootste en den dikste. We hadden intussen flinke vaart gekregen en de laatste bocht kwam al in zicht. Waai trachtte af te remmen. De boot maakte een heuse draai rond de stok en ging onverstoord met de stroming verder, richting het sas en de Zennebrug. Daar hadden we niet aan gedacht. Het sas, als we daar in geraken! De schrik sloeg ons om het hart. Alle pogingen om de vaart te remmen mislukten. *"Nader bij U mijn God"* moeten we allemaal gedacht hebben, maar het kwam niet over onze lippen. Foets kwam op het zinvolle idee om gezamenlijk een akte van berouw te bidden. De stoere zeemanstaal was verstomd. Een verkrampt zwijgen terwijl de stuurman koortsachtig alles in werk zet om de zaak onder controle te krijgen. We gingen in de bocht en het vaartuig week iets uit naar de rechter oever. Daar stond een scheefgegroeide wilgenstruik met overhangende takken. "Allemaal een tak grijpen en stilleken ons aan kant trekken!", luidde de noodkreet. Met gestekte handen grepen we blaadjes, twijgjes en takjes. Er werd getrokken. Soms brak het houvast en was er de dreiging over boord te gaan. We lagen nu stil en dreven stilaan naar de kant. "Nu één voor één springen, mannen!" Den Tist deed een geslaagde buiklanding in de vettige blubber. Den Beire schoot bij de reddingsoperatie er één van zijn 'zeulfeine' sloffen bij in. Vlug op den dijk gekropen en onze was gedaan in de beek. De zon deed haar werk terwijl we het avontuur nog wat bepraatten. Toen we omkeken zagen we de boot verdwijnen richting het sas. De volgende weken hebben we het huisje van Van Hoof vermeden als de pest. Later zagen we op één van onze tochten dat er een 'echt' bootje lag, vergrendeld met een zwaar hangslot. Toen ik die dag thuis kwam, overschouwde moeder mijn toestand. "Zeker weer op de Zennedijk gespeeld ?", vroeg ze. Terwijl ze de broek in de kuip gooide om te weken mompelde ze nog iets van "Waar die toch overal naar toe trekt!" Had ze toen geweten dat we op weg geweest waren naar de hemel, dan had ik twee klontjes suiker in mijn koffie gekregen. Maar als ze het niet vragen kunt ge het toch ook niet alles vertellen. De volgende dag werden we om onze heldenmoed door de kameraden aangegaapt met open mond. "Schrik had ik eigenlijk niet, zei Foets, maar het deed toch vies." Van dat akte van berouw geen woord.

Een aards paradijs

Bij slecht weer of vroege duisternis speelden we 'loostoppe' bij Rettes of bij Sander van Paikkes. Een boerderij is een ideaal onderduikplaats. René van Polien moest 'wegzien' en Beire, Veint en ikzelf kropen op het zolderke boven de paardenstal. Den Tist, die deze week de mis van half zeven diende, volgde niet. Die had een beter plaatsje gevonden. René kwam op de zolder, gooide een paar bussels stro naar beneden en haalde ons uit. Hij sprong op het stro naar beneden om niet 'getekt' te worden. Den Tist was onvindbaar. We hielpen mee zoeken maar vruchteloos. We kregen een onbehaaglijk gevoel en vroegen ons af of er iets zou gebeurd zijn. Naar huis gaan zonder iets te zeggen, dat deed hij niet. Misschien lag hij ergens zwaar ziek en kon hij niet meer roepen. De sfeer was bedorven en doodsbang gingen we ten einde raad naar huis. Ik moest iets doen. Mijn beste vriend was iets overkomen, maar wat. Teruggaan zonder aanneembare uitleg was uitgesloten. Het was etenstijd maar het smaakte niet. Ik had willen schreien maar ik durfde niet. Plots schoot me wat te binnen. "Ik moet nog een boek naar de Tist dragen!" Met mijne Gewijde Geschiedenis onder de arm rende ik over het veld van den Beulle, recht naar het kleine huisje dat het fietspad vernauwde. De achterdeur stond op een kier. Ik was bereid alles te beloven als dit avontuur maar goed afgelopen was. De deur

---

[14] Dit huis tegenover het uiterste punt van Schonenberg werd ook wel "Het Weiterke (watertje)" genoemd en had een overzet voor voetgangers van Hombeek en Zemst naar Mechelen

[15] "Waai van Lienes" bijnaam van Edward Goovaerts (°1912) van de Bankstraat.

[16] "De Luther", bijnaam voor Lous Buelens zelf, analoog aan Louis maar eigenlijk overgebleven uit een les over het protestantisme en zinspelend op zijn filosofisch getinte denkbeelden.

werd voorzichtig opengeduwd. Daar zat de vermeende dode rustig zijn les te overzien. Het opgekropte verdriet werd ontkurkt door een vloed van tranen. "Wat is er, zoneke, doet er iets zeer ?", vroeg het bezorgde Rozeke. "Ik heb met mijnen teen tegen den *deurpel* gestoten" loog ik. Den Tist kwam ter hulp en buiten tegen de gevel, ver van nieuwsgierige oren of ogen, kwam het er uit. Hij was in de haverkist gekropen en daarin in slaap gevallen van vermoeienis. Alle dagen om kwart voor zes opstaan voor de mis, dat was gaan doorwegen. Als Stane van Rettes wat later het deksel van de kist afnam om wat haver te scheppen, had hij het been van die van Zwinko vast. De vent verschoot zodanig dat hij zijn stenen pijp liet vallen. Zijnen 'tutter' was gebroken en den Tist ontsnapte nauwelijks aan een rammeling. Dat was het dan geweest. Juichend holde ik naar huis terug. Ik had nu wel reuzenhonger maar de etenstijd was voorbij.

Vrijdag avond moest ik eieren dragen naar de Noot, een winkel rechtover den Haas. Octavie van de Noot rekende het bedrag uit en schreef het in haar rekenboekje. Dan kreeg ik een paar snoepjes voor de moeite. Ik had liever dat één van de dochters de winkel deed. Die hadden dunnere handen die wat dieper grepen in de '*bezenpot*'. Op mijn terugweg stond Tille Kat me op te wachten bij de haag van de pastorij. Ze wilde de prijs van de eieren kennen. Tille had een herberg maar geen '*bezenpotten*'. Ik hield de hand van Tille in het oog maar voor een simpele informatie werd niets vergoed. Toen Mit en Tille van de Noot getrouwd waren en uit het huis verdwenen, verdween ook mijn hoop op een diepe greep in de pot. Op een keer ging René van Polien mee eieren brengen naar Octavie. De pot was zo goed als leeg en de beloning viel mager uit. Uit kolère trok René eens goed aan de vlechten van Mit Holsters, die ook van de winkel kwam. Die flauwe Trees liet haar pakje koffie en bitter vallen en liep *bleitend* naar huis. Haar 'mama' (één van de enige 'mama's' destijds in Hombeek) stond ons aan de deur af te wachten. De volgende weken durfden we haar woning niet meer voorbij te gaan. We gingen langs het 'Bergsken-op' en langs de pastorij naar de kerk.

Werkelijkheidsonderricht genoten we al loerend door de haag van Rettes. Mus en Nie Peeters kwamen die morgen met hun koe op bezoek bij de Wannes, de stier van Rettes. Stanneke ging de 'buurjongen' uit de stal halen en Suske, een nonkel van Julie, volgde met een zweepje. Van achter een grote '*sussemienenstruik*' volgden we gespannen het verloop der gebeurtenissen. De grote mensen hielden blijkbaar eerst nog overleg maar dan kwam Suske op ons af met het dierenzweepje. "Allé, ga maar rap door, seffens komt ge te laat op school !" Ons tegenstribbelen moest onderdoen voor de plotse bezorgdheid van Suske over onze wetenschappelijke vorming. Zijn bezorgdheid vonden we even ongezond als hij onze nieuwsgierigheid. Aanschouwelijke voorlichting, laat staan idem dito seksuele-, was nog lang niet aan de orde.

Afgezwaaide soldaten hadden na een paar kampen een definitief afscheid van het leger door het passeren van de revue. Ze droegen dan een laatste maal het uniform dat ze bij het afzwaaien meekregen; een *toile* witte broek, een vest, politiemuts en legerschoenen. De laatste donderdag hadden we bij Sander van Paikke de Slag der Gulden Sporen nog eens overgedaan. Den Beire had het wat aanschouwelijker gemaakt door de witte broek, de '*bonnet*' en de schoenen van zijn grote broer aan te trekken. De vest was veel te groot en daar viel niets aan te fatsoeneren. Beire en de Vlamingen wonnen nogmaals deze veldslag maar de strijd moest volgende week nog verder uitgevochten worden. De rekwisieten, kostuums en wapens, stokken en een paar teugels uit de stal, werden in een mand gestopt achter in het karhuis. Maandag morgen schoot Beire wakker door het heftig lawaai in de keuken. Het zat er bovenarms op. – "Gij hebt ze verloren gelegd!" – Neen, gij moet beter op uw zaken passen." – Ik kan toch niet in mijn slippen en blootshoofds naar de revue gaan?" Beire veerde recht. 'De Revue' dat was het! Rats vergeten. Met een uitgestreken gezicht onderbrak hij het geruzie: "Wacht eens, ik zal eens mee zoeken!", en hij vloog in broek en hemd de straat op. Een paar minuten later legde hij met vastberadenheid het pak op de keukentafel. De verhoopte beloning werd bijna een kastijding van de panlat, die steeds in handbereik stond. Zijn broer Dore was anderzijds zielsgelukkig en bezegelde het incident met een ferme sjot tegen het achterwerk van die 'verdoemese metteko' die altijd den ezel moest uithangen ! Dore is nog tijdig op de revue verschenen ook. Hij werd eens grondig bekeken door de officier en een paar onderofficieren. De twee gendarmen vonden dat alles in orde was. Wat kreuken en vlekken op de witte broek, maar exercitiekledij moest er ook als dusdanig uitzien.

Met fratsen en grappen zijn we groot geworden. Van een paar stoelen maakten we een *elctrieken tram*. We hadden niet veel om handen maar des te meer fantasie. Dat was onze rijkdom en voor vriendschap is zelfs geen fantasie nodig maar beiden behoorden onafscheidelijk tot onze kinderwereld. Onze jeugd speelde zich af in het Aards Paradijs, niet tussen Tigris en Eufraat maar tussen het Pasgat en de Zenne. Stilaan zijn ze gaan verdwijnen onze kwajongensstreken samen met onze bijnamen.
Vraag nu nog eens in Hombeekde wie de Keitel of de Kailje of Luther was. Ze zullen zeggen:
-"***Kijk eens in de Gouden Gids !***".
Maar daarin vindt ge uw jeugd niet terug!

Jongens en meisjes in de meisjesschool in het Jaar 1917. De peuters zijn borelingen van de jaren 1912 en 1913.

BACOB

CHOCOLATIER Marie Leen
Open van dinsdag tot zaterdag
van 10u tot 12u30 en
van 13u30 tot 18 uur
tel 015 433100

PISCAER
ELECTRO-GROOTHANDEL
FEGIBEL
PARTNER
N.V. PISCAER
BATTELSESTEENWEG 449-151
2800 MECHELEN

't Archief
EETCAFÉ 'T ARCHIEF
Fr.Reyniersstraat 17-19
HOMBEEK
tel 015 435999

FORTIS
BANK
Solid partners, flexible solutions

VASTGOED
Guido Gezellelaan 65
2800 Mechelen
Eddy Mandelings Tel: 015-200 999

VENNOOTSCHAP
MECHELSE VEILINGEN C.V.
TEL. 015/55.11.11 FAX. 015/55.06.01

't Ridderke

Trimestrieel heemkundig tijdschrift van Hoembeka

15de jaargang 2000 * nr. 2 * Mei-Augustus

100 JAAR BAKKERIJ

HOMBEEK DORP ANNO 1920

Op de gedempte Zennebedding wordt nu ook bloemkoolmarkt gehouden. Vooraan rechts staan de huizen van Van Beneden. Dan het reeds opgetrokken huisje van Jette De Kempeneer. Het maakte oorspronkelijk deel uit van de volgende witte lage boerderij. Dit is het geboortehuis van Mon De Kempeneer, den bakker, of "Mollat". Achter de electriciteitspaal staat de herberg "De Kroon". (Nu doorsteek Gemeentestraat) Het hoekhuis is de winkel van Mollat. De bakkerij is ernaast. Het is duidelijk dat ze later gebouwd is en dit gebeurde in het voorjaar 1900. Juist 100 jaar geleden is de eerste bakkerij in Hombeek ontstaan !

verantwoordelijk uitgever; Ward De Kempeneer, Diepestraat 2, 2811 HOMBEEK tel. 015 42 33 26

afgiftekantoor
1980 ZEMST

De Kringwerking

EINDELIJK IN NIEUWE LOKALEN

Wie de laatste weken het Hoembeka – archief nog eens raadpleegde, of wie toevallig in ons lokaal langs kwam, zal wel gemerkt hebben dat in die enkele jaren enorm veel bijeengeraapt werd. Het zal ook niet ontgaan zijn dat opslaan van archief zeer plaatsrovend is. Geen enkele muur had nog een gaatje vrij, archiefdozen opgestapeld tot tegen het plafond, uitpuilende boekenkasten, overvolle rekken.

Dat zou ons gelukkig moeten stemmen. Hoembeka bezit al een zeer waardevolle bibliotheek met werken over cultuur, geschiedenis, familiekunde, heemkunde, folklore, enz., in het bijzonder voor wat onze regio betreft. Anderzijds neemt deze Hombeekse documentatie over personen, plaatsen en gebeurtenissen een ruime plaats is. We bezitten duizende overlijdensberichten en gedachtenisprentjes van mensen van Hombeek, maar ook van Leest en Heffen. Ons fotoarchief groeit met de dag.

We danken nogmaals de vele schenkers van boeken en van Hombeekse personalia. Zo vaak worden er achteloos stapels "oude rommel" met de papierwagen meegegeven -vooral bij een overlijden - waarbij zaken zitten die voor u waardeloos lijken maar voor heemkunde van enorm belang zijn. Laat die dingen niet voor eeuwi verloren gaan. Geef ze een plaats waar ze hun nut kunnen bewijzen voor ons maar ook voor de volgende generaties. Indien u het wenst wordt de schenker genoteerd en vermeld bij gebruik van de gegevens.

Oude schoendozen en hun naar het verleden ruikende inhoud redden we van de brandstapel en geven ze hun plaats in een archief voor de volgende generaties.

Bel ons !

Libert LOOSEN, archivaris	015 41 74 11
Ward DE KEMPENEER	015 42 33 26
Raymond LAUWERS	015 41 21 62
Angèle SELLESLAGH	015 41 74 04

Het mag tegenstrijdig lijken te klagen over te weinig plaats maar tegelijker tijd nog bij te vragen.
Dat is het nu juist. Over een paar maanden hebben we een verzoek gericht aan het stadsbestuur om ons lokaaltje met annex in het hoofdgebouw te mogen ruilen voor de lokalen in het pendant gebouwtje van het cultuurhuis. Ge weet wel, dat huisje met die twee kamertjes waarin de veldwachter de weerspannige of balorige herrieschoppers een nacht moest stoppen om te bekoelen. We weten niet of ze er gezeten hebben maar kortelings zitten wij in die "bak".

Het gemeentebestuur heeft, na raadpleging van de directie van het Cultureel Centrum, een gunstig advies uitgebracht op onze vraag. Officieel mogen we onze nieuwe vertrekken in gebruik nemen vanaf januari 2001. We erkennen hierin een blijk van appreciatie voor ons werk. We zijn onze bestuurders dan ook zeer dankbaar en hopen dat deze goede samenwerking in de toekomst zal bestendigd worden !

VOORDRACHT MET DIA'S OP VRIJDAG 1 SEPTEMBER, 20 UUR

De Vlaamse tapijtweefkunst
een introductie met historisch overzicht

door Jo HAERENS, lic. kunstgeschiedenis

Deze voordracht loopt in samenwerking met Het Cultureel Centrum A. Spinoy
toegang kostenloos

We bezoeken met 50 personen die inschreven de tentoonstelling LOS HONORES op zaterdag 2 september om 10 uur. In de namiddag om 13.30 uur zal onze voordrachtgeefster ook weer gids zijn bij ons bezoek aan de Koninklijke Manufactuur DE WIT. Alle deelnemers ontvingen een nieuwsbrief met de gegevens.

ARCHIEF

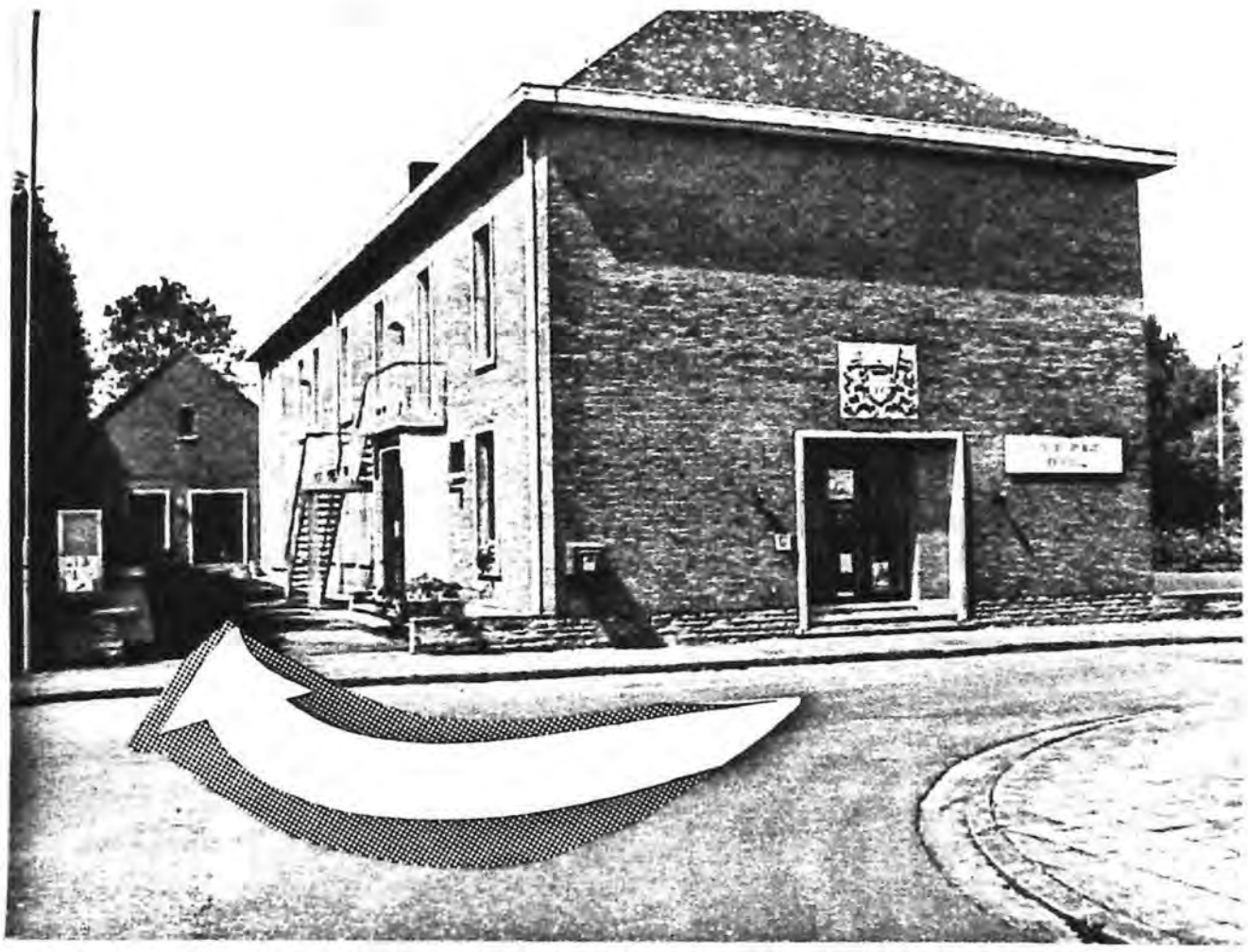
Raadpleging Het heemkundig archief kan op volgende data geraadpleegd worden:

woensdag 13 september	zaterdag 23 september	woensdag 11 oktober
zaterdag 28 oktober	woensdag 8 november	zaterdag 25 november
woensdag 13 december	zaterdag 30 december	

(woensdagen van 19.30 uur en zaterdagen van 9.00 uur):

LESSEN IN OUD SCHRIFT

We gaan verder met het oude schrift uit vorige eeuwen te leren lezen vanaf dinsdag 3 oktober en de 9 volgende dinsdagen, telkens om 19.30 uur in ons lokaal. Dit is een opfrissing van vorige lessen maar vooral vervolmaking, dus gericht op deelnemers met reeds enige notie van oud handschrift.
De lesgevers zijn **Patrick DE GREEF** en **Jeroen VAN DER AUWERA**
Inschrijven aan 2.000 fr/persoon bij Agnes Lambrechts, telefoon 015 41 74 11

vanaf heden is Hoembeka bereikbaar langs de zijdeur van het cultuurhuis Leliëndaal.

Kom ons daar eens opzoeken of onze archieven raadplegen

1900 – 2000
Honderd jaar bakkerij in Hombeek
deel 2

Ward DE KEMPENEER

Naar aanleiding van de 100ste verjaring van de bakkerij Mark Deckers in het dorp gaven we in vorig nummer de voorgeschiedenis van het broodbakken en de broodverkoop in onze gemeente.

Wat vooral in het oog sprong, was dat zeker tot 1900 het agrarische leven de gemeente Hombeek domineerde. Van enige economische activiteit en handel was maar sprake voor zover ze waren toegespitst en afgestemd op de landbouw. Werken op het veld was primordiaal. Daar moest men zijn ‘brood verdienen’. Graan voor meel en brood was een eerste en voornaamste behoefte van mensen die op ‘den buiten’ leefden.

Kort na 1800 kwamen er strengere voorschriften op het maken van vuren in de woning. De broodovens met hout gestookt moesten nu los van de woning opgericht worden. De zogenoemde ‘bakhuizen’ rezen als paddestoelen uit de grond. Bijna iedereen bakte zelf zijn brood in een eigen oven of in de oven van een buur, van een familielid of bekende. Brood bakken was een huisnijverheid en bijna even vanzelfsprekend als de bereiding van warme maaltijden of andere gerechten thuis.

Twee ernstige pogingen om een handel in brood op te zetten waren ondernomen tussen 1800 en 1900. Dat lukte maar voor enkele jaren. De bakkers konden hun commercie niet bestendigen en de broodverkoop duurde niet langer dan één generatie. Eerst was er in 1820 bakker Hendrik Brems. Hij begon in het dorp, in het hoekhuis van zijn schoonouders Wouters. Het toeval wil dat op die plaats [1] Edmond De Kempeneer later ook zijn bakkerij startte die nu 100 jaar bestaat. Peter Van Eetvelde zette de broodhandel van Brems verder maar in zijn eigen huis aan de andere kant van de oude Zennebrug in het dorp [2]. Daarna was er in 1847 bakkerij en broodverkoop bij ‘*Sedomses*’, zo genoemd naar de gebroeders Doms in de Bankstraat, naast de toenmalige jongensschool. Deze winkel was nog bekend tot het einde van vorige eeuw maar de bakkerij was stilaan gaan doodbloeden bij gebrek aan mankracht.

EEN EERSTE BAKKERIJ

Begin van 1900 veranderde veel. De mobiliteit was vergroot door het spoor. Dat bracht veel tewerkstelling mee en ook inwijking van werkmensen naar Hombeek. Er was een opkomende industrie die snel uitbreidde. Vooral het ‘Arsenaal’ lokte veel jonge arbeiders weg van de landbouwbedrijven. Vanzelfsprekend wijzigde hierdoor de mentaliteit ook op gebied van voeding en bevoorrading. Er kwam een grotere vraag naar levensmiddelen en brood en juist in deze tijd zat Hombeek zonder bakker.

Mon De Kempeneer die in 1890 gehuwd was met Netteke Meulemans moet dat ook wel in de gaten gehad hebben. Direct na zijn huwelijk startte hij een winkeltje in voedingswaren in een kleine woning tegenover de oude Zennebrug [3]. Daar verkocht hij ook brood dat gebakken werd in het bakhuis van zijn moeder die ernaast woonde. Het heeft nog wat geduurd alvorens hij kon overhaald worden om een echte zelfstandige broodbakkerij op te zetten. Dat gebeurde 10 jaar later toen hij ook besloot het hoekhuis ertegenover Fout: Bron van verwijzing niet gevonden te kopen.

Hij vroeg op 12 januari 1900 bij het gemeentebestuur van Hombeek de toelating voor het bouwen van een bakkersoven. De secretaris schreef toen in het boek van de schepenverslagen:

Aanvraag
door Edmond De Kempeneer, broodbakker, voor een bakhoven in de keuken van zijn huis B.18.

<u>Commodo & Incommodo</u>; Gezien de vraag gedaan door de heer Edmond DE KEMPENEER, strekkende tot de bemachtiging te bekomen om eene broodbakkerij te mogen optrekken in zijn huis B.18 te Hombeek, hebben wij Burgemeester en Schepenen voormelde vraag nedergelegd op het gemeentehuis waar zij ligt tot het sluiten van het verzoek ter inzage van belanghebbenden, schriftelijke kennis van die nederlegging

---

[1] Nu Computerwinkel PPC-Computers van Philip Keuleers in de Frans Reyniersstraat, 46.

[2] Nu opslagruimte voor bakkerij Marc Deckers (Davy), Mechelseweg, 4.

[3] Nu heropgebouwde eengezinswoning, Hombekerkouter, 3.

zal worden gegeven afzonderlijk en ten hunnen huizen aan de aanpalenden voor de 14de dezer maand.

Het was niet vanzelfsprekend dat een toch gevaarlijke inrichting in de dorpskom bij iedereen gunstig zou onthaald worden. De oven die Mon wenste te bouwen moest ook nog met hout gestookt worden maar zou merkelijk groter zijn dan de particuliere bakovens. Er was ook een bovenliggende droogoven bij voorzien. Hij kwam op de plaats van de keuken wat afweek van de geldende voorschriften voor bakhuizen die maar op een afstand van 5 meter van de woonvertrekken mochten gebouwd worden.

De aanvraag werd schriftelijk gemeld aan de buren en bovendien werd op de openbaren plaatsen het volgende bericht uitgehangen om deze oprichting bekend te maken:

B E R I C H T

De burgemeester en schepenen der gemeente Hombeek brengen ter kennis dat een vraag is ingediend door de heer Edmond De Kempeneer, strekkende tot de bemachtiging te bekomen om eene broodbakkerij te mogen oprichten in zijn huis, wijk B. n° 18, te Hombeek, ingevolge de Wet van 3 mei 1887.

dat zij het Proces Verbaal van onderzoek zullen sluiten op dinsdag 30 dezer maand om 4 uur namiddag, tot dan ook ontvangen de schriftelijke aanmerkingen of tegenstellingen waartoe deze vraag aanleiding zou kunnen geven en van 3 tot 4 ure namiddag op het gemeentehuis verblijven voor het ontvangen van de mondelijksche aanmerkingen of tegenstellingen.

Gedaan ter zitting 12.1.900 en getekend;
de burgemeester, de secretaris

De Saegher, De Hoef, Van Messem

Op 30 januari 1900 ontving Mon De Kempeneer een bericht van het gemeentebestuur, vermeldend
“dat er geen mondeling noch schriftelijk verzet gerezen was tegen zijn inzicht om de keuken van zijn huis om te bouwen tot een oven,
dat hij dus de bakkerij mocht inrichten,
dat hij wel de nodige wettelijke voorzorgsmaatregelen moest treffen om brand te voorkomen en alle ongemak aan de gebouwen te sparen en er voor te zorgen de openbare gezondheid zou gevrijwaard zijn voor hem en voor de werklieden”.

We mogen dus aannemen dan korte tijd nadien de verbouwingswerken begonnen zijn. Het huis werd immers vrij grondig veranderd. Er werd ook een gedeelte bijgebouwd.

En dit is dan de officiële oprichting geworden van een eerste bakkerij in deze gemeente.

WIE WAS MOLLAT, DEN BAKKER ?

Mon De Kempeneer heeft bijna een kwart eeuw zijn bakkerij uitgebaat. Alvorens verder in te gaan op deze activiteit trachten we eerst iets meer te achterhalen over de persoon zelf, zijn echtgenote en zijn familie in Hombeek.

WHAT’S IN A NAME ?

In Hombeek was Mon algemeen bekend onder de bijnaam "Mollat”. Dit is een samentrekking van “Mon Lat”, een toenaam waarvoor een dubbele verklaring gegeven wordt. Hij was een zeer lange, rijzige figuur van 1.92 meter lengte, waardoor men hem al vlug de “lange lat” noemde. Hoe sprekend dit beeld ook moge zijn maar met “lat” werd hier wel wat anders bedoeld dan het bekende tekenwerktuig. De stiefvader van Mon was Victor DE SMET. Hij was afkomstig van den Breden Dries en zoon uit een familie van dakwerkers, meer in het bijzonder lattenleggers. Deze familie werd dan algemeen ook “Van Lattes” genoemd. De gedachtegang kan vlug doorgetrokken worden. Alle kinderen van Victor DE SMET, maar ook zijn stiefkinderen werden “Lat” of “Van Lattes” genoemd.

ZOON VAN SUS EN PAULINE TERSAGO

Mon heeft zijn vader nooit gekend. Toen hij op 8 januari 1868 als vierde en jongste kind in het gezin Sus DE KEMPENEER en Pauline TERSAGO geboren werd, was zijn vader al ziek. Deze stierf vier maand later aan een longaandoening en was toen 60 jaar oud. Pauline, zijn vrouw was slechts 36 jaar en hertrouwde het jaar daarop met Victor DE SMET.

Het leven van Sus DE KEMPENEER was getekend door een onophoudende reeks van tegenslagen en voortijdige sterftes. Hij was slechts 17 jaar toen zijn vader Egied, de smid in het dorp [4], jammerlijk verdronk in de Zenne. Jan Bt. PHLIPS van Kathelijne kwam helpen in de smederij. Hij vestigde zich zelfstandig op de Leestse steenweg van zodra Jan DE KEMPENEER, de oudste zoon van de smid, bekwaam was om zelf de zaak in handen te nemen. Jan huwde met Catherien GOOVAERTS, van de “Torekens” maar zijn broer Sus bleef lang ongehuwd en woonde met zijn moeder in een huisje naast de smederij.

Na het overlijden van zijn moeder kocht Sus in 1849 de riante hoeve vlak tegenover de Zennebrug [5]. Zijn

[4] De smederij was gelegen ter hoogte van de huizen 11, 13, 15 op de Mechelse weg (later de Post).

[5] Eertijds zaal **“Forum”** van brouwerij Jacobs**,** nu de nieuw opgerichte appartementen van Cleymans, Hombekerkouter, 1.

ongehuwde zuster Theresia woonde naast hem in een belendende kleine woning Fout: Bron van verwijzing niet gevonden. Datzelfde jaar nog stierven zijn eerste vrouw, Clotilde VEKEMANS, zuster van de koster, en zijn eigen zuster Theresia DE KEMPENEER, beiden slechts 36 jaar oud. De cholera had toegeslagen en maakte veel slachtoffers, vooral in het dorp [6]. Maria Theresia VAN EETVELDE, dochter van “den bakker”, werd zijn tweede vrouw. Ook zij stierf voortijdig, kort na de geboorte van haar eerste kindje samen met het kind. Zij was als zijn eerste vrouw maar 36 jaar. Sus bleef zeven jaar alleen wonen in de grote hoeve aan de Zennebrug. Pauline TERSAGO was zijn trouwe huishoudster. Met haar ging de 52-jarige dubbele weduwnaar een nieuw huwelijk aan in 1860. Zij was toen 26 jaar en evenveel jaar jonger dan haar echtgenoot. Derde keer, goede keer.

Een nieuwe toekomst lag blijkbaar open en Pauline baarde met de regelmaat van een klok, om de twee jaar een nakomeling. Toch hingen nog zwarte onheilswolken over de familie De Kempeneer. Het gezin van zijn broer Jan werd op één na weggemaaid door de verschrikkelijke longtuberculose (TBC) die in Hombeek toen heerste.

Bij elke geboorte was er evenzeer vreugde als bitterheid en droefenis bij de rouw die er op volgde voor dood van een jong leven. In 1861 werd hun eerste kindje Juliaan Philip geboren. Datzelfde jaar stierf zijn broer Jan en diens 20-jarige dochter Jozefa. In 1862 werd Thérèse geboren maar stierf zijn eerste kindje Juliaan Philip. Dan volgde de geboorte van Frans (1864), Jette (1866). In 1868 werd Mon geboren maar in datzelfde jaar overleed Jan, de 23 jarige zoon en enige opvolger van de smid. Vier maand na de geboorte van zijn jongste zoon, overleed Sus DE KEMPENEER zelf, naar alle waarschijnlijkheid ook besmet door de vernietigende *tering*. In de smederij en de omliggende huisjes van het dorp huisde de besmettende bacterie. In juni 1870 stierven nog de 27-jarige Theresia en in november de 23-jarige Henrica, twee volwassen dochters van de smid. Ook meerdere buren werden door de ziekte uitgeput en bezweken.

De sfeer in die jaren was er een van angst en vertwijfeling. De dood lag op de loer. Wie aangetast werd, was tot wegkwijnen gedoemd. De angst om zelf besmet te worden was groot. We kunnen ons best voorstellen dat de acht jaar huwelijk van Sus en Pauline erg bedrukt zijn geweest De enige remedie was trachten de besmette omgeving te ontlopen door een tijd te gaan wonen in een regio met *zuivere lucht*. Zo gingen de dochters van de smid regelmatig naar Court-Saint-Etienne, in Waals Brabant om op kracht te komen of te herstellen. Het is waarschijnlijk dat de burgemeester, dokter Vincent Ceulemans, hierbij bemiddeld heeft. De familie Ceulemans en de verwante familie De Bontridder woonden in deze Waals-Brabantse gemeente.

Sus was wel nauw betrokken geweest bij het Hombeeks sociaal leven. Als in 1864 de eerste fanfare Sint-Martinus gesticht werd, was hij intekenend erelid. Bij de samenstelling van het eerste bestuur onder het voorzitterschap van Vincent Ceulemans, was hij de schatbewaarder. Hij schreef en tekende in een zeer mooi en evenwichtig handschrift. Hij was een man van aanzien, niet onbemiddeld, meer van zijn rente levend dan van de landbouw. In het gezin was steeds een meid en een knecht. Bovendien moet Sus een goede causeur geweest zijn, beter gezegd, een echte babbelaar. Nog jaren na zijn dood deed in Hombeek een gezegde de ronde**; “*Sus Kempeneers melk brand!*”** [7]. Daarmee bedoelde men; “hou maar op met uw geleuter”. Deze zegswijze zou ontstaan zijn uit het feit dan Sus het regelmatig onverstoorbaar uitleg verschafte en om hem het zwijgen op te leggen maakte men hem er op attent dat hij naar binnen moest omdat de melk overkookte.

Het gezin Sus DE KEMPENEER – TERSAGO
en Victor DE SMET – TERSAGO

Sus DE KEMPENEER (1808-1868)
x (1848) Clotilde VEKEMANS (1813-1849)
xx (1851) M. Theresia VAN EETVELDE (1817-1853)
xxx (1860) Pauline TERSAGO (1834-1904)
Pauline hertrouwde (1869) Victor DE SMET (1936-1904)

kinderen (ex 2)
1. Elisabeth Octavia DE KEMPENEER (1853-1853)

kinderen (ex 3)
1. Juliaan Filip DE KEMPENEER (1861-1862)
2. **Theresia DE KEMPENEER** (1862-1944)
3. **Frans DE KEMPENEER** (1864-1927)
   huwde te Heindonk met Maria BEULLENS (1868-1960)
4. **Jette DE KEMPENEER** (1866-1935)
   Huwde (1895) Louis VAN DER ELST (1868-1921)
5. M**on DE KEMPENEER** (1868-1949)
   Huwde (1890) Net MEULEMANS (1868-1809)

kinderen (De Smet- TERSAGO)
1. **Victorine DE SMET** (1870-1936)
   Huwde (1895) Peter Arnold BLOMME
2. Pieter Jozef DE SMET (1872-1873)
3. **Alfons DE SMET** (1873-1931) ongetrouwd
4. **Jenette DE SMET** (1875)
   Huwde (1895) Victor DE WINTER
5. **Eugeen DE SMET** (1877-1953)
   Huwde (1901) Maria PHLIPS (1873)
6. Jan Louis DE SMET (1879-1874)

In 1869 is Pauline TERSAGO hertrouwd met de 33-jarige Victor DE SMET van de Breden Dries. Ze

[6] Zie ’t Ridderke 1994, blz. 108 e.v. :
F. Van Der Jeught: “Cholera te Hombeek in de 19de eeuw.
[7] Interview okt. 1973 met Eugeen Goovaerts, alias “Gène van Berges”, wiens grootmoeder zuster van Pauline Tersago was.

bleven wonen in het huis van Sus in het dorp Fout: Bron van verwijzing niet gevonden waar ze 6 kinderen kregen van wie 4 opgroeiden.

DE JEUGD VAN MON

De moeder van Mon was door die toch dramatische acht jaren van haar eerste huwelijk getekend. Zelden liep ze er opgewekt en vrolijk bij. Daarbij kwam nog dat Victor De Smet, haar tweede man, kort van stof was en erg streng voor de kinderen. Ze meden hem omdat aan de kleinste tegenspraak, aan enige weigering of verzet, meestal een pak rammel vast zat. Mon had later een slechte herinnering aan zijn harde jeugdjaren daarbij zwerend dat als het aan hem lag, zijn kinderen nooit door een pleegouder zouden worden grootgebracht.

Aan zijn 4 jaar oudere broer Frans had hij veel steun, maar hij schoot ook goed op met zijn jongere halfbroers Fons en Eugeen De Smet. Het gezin was sterk geëngageerd in de nieuwe muziekfanfare. Zijn stiefvader volgde zijn vader op als bestuurslid van de fanfare en twee ooms langs moederskant waren muzikant. Zijn oom Jan Teughels, gehuwd met Katrien Tersago is nadien voorzitter geworden maar het was kortstondig door zijn voortijdige dood.

COMMOTIE BIJ DE SCHOOLSTRIJD

In die jaren 1870-1880 was er grote beroering in de gemeente omdat de politiekers in de clinch gingen met de pastoor. De gewone man werd in die jaren voor het eerst bij de politiek betrokken. In de fameuze schooloorlog werden zeker de ouders met schoolgaande kinderen gedwongen kamp te kiezen voor of tegen de pastoor en de Kerk.

Hombeek had zijn eerste gemeenteschool van 1825 in de Diepestraat. In 1873 werd een tweede schoolgebouw opgericht in de Bankstraat [8], doch uitsluitend voor meisjes. De jongens bleven in de Diepestraat op school gaan. In 1878 werd de school in de Bankstraat vergroot met een vleugel voor jongens. Gedurende één jaar hebben alle kinderen van Hombeek, jongens en meisjes, school gelopen in dit nieuwe gebouw. Mon was toen 10 jaar en heeft deze ontwikkeling en verhuis van de ene school naar de andere zeker van dichtbij meegemaakt.
De Liberale regering had voor het eerst een Ministerie van Onderwijs met Van Humbeeck als minister. Zijn nieuwe schoolwet op godsdienstonderricht lokte reacties uit met massale bouw van vrije scholen. Een Hombeekse vrije Katholieke school rees uit de grond wat verder in de Bankstraat. Door beide kampen werd toen alle mogelijke druk uitgeoefend om de kinderen in de één of de andere school te krijgen. Een nieuwigheid was de avondschool die van staatswege werd ingericht voor leerlingen ouder dan 12 jaar. Deze avondlessen kenden succes en dit was niet naar de zin van pastoor De Coster. Het blijkt dat Frans en Mon De Kempeneer ook deze avondlessen volgden..

Over de gewetensdruk was het nogal te doen in die tijd. Om de juiste toedracht van onredelijke beïnvloeding te achterhalen werd een onderzoekscommissie opgericht die in enkele zittingen op 9 en 11 april 1881 de feiten moest vaststellen
Uit het verslag van deze “schoolinquisitie” halen we wat volgt:

De hoofdonderwijzer DE BRUYN van de gemeenteschool van Hombeek verklaarde;
- *“Er waren 20 kinderen in de avondschool. Op eenen avond zijn er 10 weggebleven onder drukking van de pastoor. Er zijn er bij die het mij zelf gezegd hebben. Een missendiender met name DEVIS (zo heeft men mij gezegd) was als spion uitgezonden door de pastoor en daaraan wijt ik die schielijke verdwijning toe. Het kind der weduwe GOOSSENS heeft mij gezegd dat de pastoor met kleedsel gekomen was en gezegd had : “Ge moogt niet meer naar de gemeenteschool gaan”. En toen de ouders geopjecteerd hadden dat er geen andere avondschool was, heeft de pastoor geantwoord dat het kind naar Laar moest gaan “.*

Op de vraag wie hem over die spion gesproken had, antwoordde meester De Bruyn:
- *“Louis VAN DER ELST [9], een kind mijner school, dat ik gezonden had om de boeken af te halen bij SLACHMUYLDERS, RIJDAMS en STEVENS.*
Die personen hebben hem verteld dat CHRISTIAENS door Mijnheer GILLIS, zijn pachtheer, naar hen gestuurd was om te zeggen dat ze de kinderen op zijn verzoek uit de avondschool moesten wegnemen”.

De Commissie zette haar verhoor verder maar vond in deze laatste verklaring geen afdoend bewijs dat de pastoor een missdienaar als spion zou gebruikt hebben. Zij wenste in de namiddag de jonge Louis VAN DER ELST zelf nog te horen.

Aan Louis VAN DER ELST (13 jaar) werd verklaard dat hij geen eed mocht doen omdat hij te jong was, maar ze drongen er toch op aan dat hij de volle waarheid zou zeggen. Op de vraag of de meester hem gevraagd had de boeken te gaan terughalen die door de leerlingen gebruikt werden op de avondschool antwoordde hij:
- *“ Ja, bij DE KEMPENEER, RIJDAMS en SLACHMUYLDERS. Hier heeft men mij gezegd dat er een brief van Mijnheer GILLIS bij de pastoor gekomen was en daarin stond dat CHRISTI-*

---

[8] Zie ’t Ridderke 1998, blz.5; Ward De Kempeneer: “125 jaar geleden, een nieuwe school in de Bankstraat”.

[9] Louis VAN DER ELST (°1868) was een buurjongen uit het dorp en leeftijdgenoot van Mon DE KEMPENEER. Hij trouwde later met Jette, de zuster van Mon. Hij werd algemeen “De Merel” genoemd en werd 1921 vermoord aan Horckmansbos.

AENS bij de boeren moest gaan en dat er iemand naar de avondschool gekomen was om te zien wie daar wel was.

- *“Stond dat in die brief ?”*
- *“Dat weet ik niet.”*
- *“Wie was dat ?”*
- *“DE VIS !”*
- *“Zijt gij zeker dat men u dat gezegd heeft en wie was het die u dat zegde ?”*
- *“De weduwe SLACHMUYLDERS* [10] *, Ik heb het goed onthouden en ben het direct aan de meester gaan zeggen.”*

Het verhoor ging in die zin verder. De weduwe SLACHMUYLDERS trok de woorden van de kleine VAN DER ELST In twijfel en ook RIJDAMS en VEKEMANS ontkenden . Daardoor werd de stelling van meester DE BRUYN ontkracht.

Het is niet te achterhalen wat waar en niet waar was onder zoveel druk . Wat mensen misschien wel gezegd hadden in Hombeek, werd hier op de gehoorzitting ontkend. Een publieke verklaring voor een rechtbank was duidelijk kleur bekennen en dat kon zeer nadelig zijn.

De familie De Kempeneer had een goede relatie met de uitgesproken Liberale familie van burgemeester Ceulemans. Dat zal verder nog blijken. Anderzijds was het algemeen bekend dat de familie TERSAGO liberaal denkend was. Al bij de Franse hervorming hadden de grootouders van Pauline zonder scrupule de anti-kerkse wetten probleemloos ingewilligd. Een achternicht van moeder Pauline was Elisabeth TERSAGO, herbergierster in de herberg “In Rome”. Ze was gehuwd met Isidoor JANNES, secretaris van het Hombeeks gemeentelijk schoolcomité en een fervente tegenstrever van pastoor DE COSTER. Hij bevestigde voor de commissie de stelling van meester DE BRUYN dat in Hombeek druk werd uigeoefend door mijnheer GILLIS om de kinderen de avondschool te doen verlaten en dat misdienaar DE VIS hierbij dienst gedaan had als spion.

De avondschool sloot toen definitief haar deuren. Dit betekende wellicht ook het einde van de schoolloopbaan van Mon DE KEMPENEER. Van zijn 13de jaar werd hij ingeschakeld in het landbouwleven. Dit liep niet van een leien dakje. Victor DE SMET had geregeld ruzie met zijn stiefzonen Frans en Mon DE KEMPENEER. Het boterde niet en met hem samenwerken zat er niet in. Al vlug gingen de jongens op zoek naar een job buiten het gezin.

MOLENAARSKNECHT

Mon had nog regelmatig contact met de verre verwanten in Diegem die smeden waren en een steengroeve uitbaatten. Een tante van hem was er ook gaan wonen na haar huwelijk met smid DE RIDDER. De familie DE KEMPENEER had een goede relatie met de familie DE BONTRIDDER aldaar, eigenaars van papier- en bloemmolens.

Jan Frans DE BONTRIDDER was getrouwd met Barbara Clotilde CEULEMANS, de vier jaar oudere zuster van dokter Vincent CEULEMANS, de burgemeester van Hombeek. Door dit huwelijk kon hij ook eigenaar worden van de bloemmolens CEULEMANS te Court-Saint-Etienne maar ook te Mechelen. De Ceulemansen hadden in 1869 immers de “groote graenmolen” op de Dijle met aanpalende bouwgrond gekocht [11] (tegen de zogenoemde volmolen). Aan het Raghenoplein te Mechelen verrezen de hoge gebouwen van de bloemmolens DE BONTRIDDER. Ze werden in 1943 totaal vernield door het bombardement op de stad.

Deze goede relatie tussen beide families heeft meermaals een rol gespeeld. De veel oudere nichten van Mon, dochters van de smid in het dorp, hadden immers al tijdens hun ziekte in de jaren 1860-1870 regelmatig een herstelverlof genomen in Court-Saint-Etienne. Rond 1885 werd Mon bij de bloemmolens te werk gesteld. Zodoende wist hij zich onafhankelijker te maken van zijn stiefvader en bouwde hij vlug een zekere zelfstandigheid op. Dit persoonlijk contact met Jan Frans DE BONTRIDDER zou Mon later nog ten goede komen bij de oprichting van de bakkerij te Hombeek.

HET WATER WAS NIET TE DIEP

Zo leefde en woonde deze 20-jarige jonge man aan de ene zijde van de Zenne. Aan de overzijde was de hoefsmederij van Frans PUT. Daar woonde een jong en mooi meisje dat slechts twee dagen ouder was dan hijzelf. Men noemde haar “Netteke Put”.

In feite heette ze Antoinette MEULEMANS. Ze was de dochter van Fré MEULEMANS, een postbeambte en van Clara VERHELPEN, een herbergierster in het dorp. Ook Netteke had haar vader nooit gekend. Deze was eind december 1867 , één week voor haar geboorte, gestorven aan de heersende tering. Haar moeder woonde op dat ogenblik naast de smederij DE KEMPENEER, in een huis van de smid, de herberg “Het Schuurken”.

In deze herberg van moeder Clara VERHELPEN logeerde een tijd Frans Put, smid uit Berlaar. Hij werd

---

[10] Met de weduwe Slachmuylders bedoelt men Anna Marie Goovaerts (van de “Torekens”), die weduwe was van Frans Van Craen en ook van Pieter Jan Slachmuylders. Ze woonde naast de nieuwe vrije Katholieke school. Haar twee echtgenoten waren ook aan de tering gestorven. Haar oudste zoon was Philip Van Craen (1854). Haar jongste zoon was “den Dizzer van Craen” (Désiré Slachmuylders °1872). (’t Ridderke 1996, blz 6, e.v.)

[11] Marcel Kocken; “Gids voor Mechelen” blz.415.

naar Hombeek geroepen om de smederij DE KEMPENEER draaiend te houden die met uitsterven bedreigd was. Frans PUT huwde in 1869 met de weduwe Clara. Toen Jan DE KEMPENEER jr. in 1870 gestorven was zonder opvolger werd de smederij overgelaten aan PHLIPS. De gast, Frans PUT, begon dan een eigen smederij eerst in het huis van Clara en twee jaar later kocht hij de herberg “In Den Engel” en bracht de smederij naar daar over.

Met Clara kreeg Frans PUT 2 zonen;
Denis PUT (°1871) en Leopold PUT (°1873).

Maar al in 1874 stierf Clara en het jaar daarop hertrouwde Frans met Elisabeth TEUGHELS (1848-1906). Ze kregen nog 7 kinderen;
Augustinus Louis (°1876), M.Virginie (°1878),
Hortence (°1881), Rosalie (°1883), Leonard (1885-1886), Dyonisius (°1885) en Jan Dionysius (°1887).
Hortance (Stans Put) huwde met Karel SLACHMUYLDERS en deze bleven er wonen.

Netteke MEULEMANS, oudste in het gezin was een volle wees. Bij haar stiefouders zorgde zij voor de 9 kinderen van PUT. Toen maakte ze kennis met Mon. In die jaren waren de werken begonnen aan de Zenne. De bedding tussen beide huizen zou worden droog gelegd. Het water was niet meer te diep !

Op 24 november 1890 traden ze in het huwelijk, beiden 22 jaar oud. Getuigen bij hun huwelijk waren haar stiefvader, smid Frans PUT en zijn oudere broer Frans DE KEMPENEER. Aan het ouderlijk huis van Mon was een kleinere woning verbonden Fout: Bron van verwijzing niet gevonden die zijn vader Sus van tante Theresia gekocht had. Daar ging het jonge paar wonen en werden hun drie eerste kinderen geboren; Wis, Miel en Jeanne.

Netteke richtte deze kleine woning in als winkel voor voedingswaren en verkocht er ook brood dat gebakken werd in het bakhuis van Pauline, de moeder van Mon. Er was in die jaren een grote bedrijvigheid in Hombeek. De werken aan het verleggen van de Zenne waren begonnen. Veel werkvolk uit Nederland en het Waasland huisde in waar ze maar konden. Dit bracht verhoogd verteer met zich mee en dus meer geld in de lade.
Terwijl Netteke de winkel deed was Mon van ’s morgens tot ’s avonds op toer om bloem uit te voeren. In de bevolkingsboeken werd hij ingeschreven als “molenaarsgast”. Zijn compagnon was Philip VAN CRAEN Fout: Bron van verwijzing niet gevonden.

“ *In het begin van hun contract met de molens DE BONTRIDDER trokken allebei te voet naar Diegem. Vermoedelijk hebben ze daar in de week gelogeerd. Philip VAN CRAEN heeft in Diegem trouwens zijn vrouw leren kennen. Door de dag voerden ze met paard en kar bloem uit naar de bakkerijen in het Brusselse. Het grappige van de zaak was dat Philip een tamelijk kleine geblokte was en Mon een magere opgeschoten van wel 1,90 meter. Sommige stadsbakkerijtjes waren zeer klein, met smalle lage deurtjes. Voor Mon was dat onbegonnen werk. Dan werd Philip met de zak op zijn rug daardoor gestuurd, zo zei men toch altijd” Fout: Bron van verwijzing niet gevonden* .

Nadien heeft Mon in de Mechelse bloemmolens gewerkt. Door dit contact met verschillende bakkers zag hij dat met de bakkersstiel geld te verdienen viel en geraakte ook geïnteresseerd in dat vak.

EEN VERANDEREND DORP

Reeds jaren bestonden er plannen om wat te doen aan de herhaalde overstromingen van het dorp. De rivier had een nieuwe diepere bedding nodig. Of en hoe de Zenne zou verplaatst worden was nog ter discussie. Burgemeester De Saegher zette alles in het werk om de stinkende vuile open riool toch maar uit de dorpskern te krijgen. Daarom schreef hij nogmaals een brief aan de ingenieur Van Der Vin van de Rijkscommissie van Openbare Werken:

Hombeek, den 23 april 1887

Mijnheer de Ingenieur,

Het gemeentebestuur van Hombeek neemt de eerbiedige vrijheid U te doen opmerken en te verklaren dat wij, alle de inwoners onzer gemeente, het wegdoen verlangen van het gedeelte der Zenne dat tusschen de huizen van het dorp doorloopt, en vragen van de Zenne achter het dorp langs den kant van Mechelen te laten doorgaan.
Dit zou, dunkt ons, een voordeelig en nuttig werk zijn, aangzien eene ***groote kommer*** *hiermede zou weggenomen zijn,* ***alsook de oorzaak van vele besmettelijke ziekten****, waaraan de inwoners van ons dorp zijn blootgesteld en welke hier* ***al te dikwijls geheerscht hebben****. ... / ...*

Er werd in dezelfde brief nog gewezen op het voordeel een loskade te hebben om Boomse steen aan te brengen zonder dat de dorpsbewoners hierdoor gehinderd zouden worden [12].

Dit voorstel van de burgemeester werd gevolgd en op de nieuwe plannen werd de Zenne buiten de dorpskom getekend. De eigenlijke uitgraving heeft toch nog een tijd op zich laten wachten. Men begon in 1890 maar in 1891 werden de werken stopgezet.

[12] Hoembekania, deel 4, blz.4 tot 144, Jan Missinne en Fl. L. Lauwers; “De Zenne voor 1890”

In 1893 werd opnieuw aanbesteed en het jaar daarop was het menens. De kruiers verschenen die de nieuwe bedding met de hand uitgroeven en de oude dempten, kruiwagen per kruiwagen. Einde 1898 moet het dorp er dan heel anders uitgezien hebben met een open zavelvlakte die zich in brede bochten tussen de huizen keerde. Later werd deze grond verkocht door de Staat en bebouwd.

Als het dorp van Hombeek ooit grondig van gedaante wisselde dan is het wel toen gebeurd, meer nog dan in de “golden sixties” (1960-1970), toen er meer afgebroken - zeg maar verwoest - werd. Het laatste kwart van vorige eeuw (1875-1900) verschenen een nieuwe kerk, twee nieuwe scholen, een nieuw station, nieuwe herenhuizen en grote herbergen die vooral een graantje meepikten van de commercie die ontstaan was door het spoor, in het bijzonder door de goederenwissel. Daar werden goederen ingevoerd, meststoffen en kolen, en goederen uitgevoerd, vooral groenten en aardappelen. Hombeek had een bloeiende bloemkool- en preimarkt. Deze werd op de stationplaats gehouden en in de aangrenzende straten. Herbergen als “A la Commerce”, “A la Station” en “De Leeuw van Vlaanderen” verschenen. De gedempte Zenne creëerde nu een nieuw dorpsplein met de nieuwe herberg “In de Bloemkool”. Het zou niet lang duren of de andere huizen aan dit plein zouden worden gerenoveerd of compleet herbouwd.

OP ZOEK NAAR MIDDELEN

De omstandigheden om een bakker in het dorp te hebben waren gunstig. De boeren verlegden hun activiteit meer en meer naar het kweken en verhandelen van groenten. De zuivelproducten werden naar de steden bij de verbruikers gebracht. De tewerkstelling buiten de landbouwbedrijven nam in hoge mate toe. Door dit alles verminderde ook de tijd om zich thuis nog met broodbakken bezig te houden en nam de vraag naar brood sterk toe. Mon moet er meermaals aan gedacht hebben zelf te gaan bakken, maar zijn klein huisje was er niet geschikt voor en de middelen ontbraken om zich wat beter of groter aan te schaffen.
Bij zijn huwelijk in november 1890 had zijn vrouw een kleine bruidschat meegekregen van Frans PUT, haar stiefvader. Het kan niet veel geweest zijn. Bij het huwelijk van haar moeder in 1869 met PUT was een inventaris opgemaakt [13] van haar roerende goederen. De inboedel van het gezin MEULEMANS-VERHELPEN bestond voor een belangrijk deel uit cafégerei en -inrichting. Er waren pinten, glazen, porseleinen *koppekens* en tassen. Bij de glazen maakte men onderscheid tussen halve liters, kappers, likeurglazen en likeur romers. Vermeldenswaard is ook dat er in de herberg twee koperen *solferstekbakskens* waren en *een tonspel met deszelfs schijven* [14]. Dit vermogen was klein, in de totaliteit geschat op 729 frank. De kosten en schulden hiervan afgetrokken, bleef er maar 450 frank over.

Langs vaders kant was nog minder te rapen geweest. De Meulemansen waren keuterboerkens en arm. Anderzijds was Clara VERHELPEN, de overleden moeder van Net, nog in onverdeeldheid gebleven van twee huizen[15] met tante Antonia (Net) en nonkel Frans. Tante Net was met André Dauwen getrouwd, smidsgast, en nonkel Frans was jongman. Deze gemeenschap was geërfd van hun vader Antoon en hun oom Jan Bt. VERHELPEN. In 1881 werden de 3 kinderen van Clara VERHELPEN uitgekocht. Net MEULEMANS (13 jaar), Denis PUT (10 jaar) en Leopold PUT (8 jaar), kregen ieder 1/9de van de waarde [16] uit deze herverdeling of het welgeteld bedrag van 386 frank en 66 centiemen. Het jaar daarna gingen hun tante Net en nonkel Frans op hun beurt uit onverdeeldheid en deze laatste verwierf het huis “Het Moleken” [17] waarin hij al woonde. Frans VERHELPEN is later bij zijn nichtje Net en Mon DE KEMPENEER gaan inwonen. In 1899 heeft hij aan hen zijn huis “Het Moleken” verkocht.

Netteke deed het in die jaren niet slecht in haar winkeltje. Zoals gezegd waren de werklieden die aan de Zenne werkten goede klanten maar de conjunctuur was beter. Het verenigingsleven floreerde. Bij de teerfeesten van de maatschappij mocht ze winkelwaar leveren. Er werd verteerd maar misschien nog meer aan drank dan aan eten. De vele herbergiers in de onmiddellijke omgeving deden schitterende zaken als nooit tevoren. Nieuwe cafés rezen als paddestoelen uit de grond.

EEN GOUDEN AKKOORD OVER DE KOOP VAN “ A LA CONCORDE”

In 1899 kwam de herberg tegenover zijn winkeltje te koop. Het was enkele jaren voordien door kuiper Jan Bt. GOOSSENS verbouwd tot kuiperij met herberg. Mon zag het wel zitten om daar een bakkerij op te zetten met winkel voor brood en *koloniale waren*. Hij mistte echter de nodige fondsen om het huis te kopen. Toen Jan Frans DE BONTRIDDER hiervan op de hoogte kwam, liet hij Mon komen en

---

[13] Akte Notaris Cluydts, Mechelen, van 30 januari 1869

[14] Waarschijnlijk een schijvenbak, toen gekend herbergspel.

[15] één in de Kerkweg (sectie A 114) en één in het doodlopend zijstraatje van de Mechelseweg met name “Het Moleken” omdat het een restant was van de vroegere zogeheten herberg aldaar.

[16] Akte Notaris Cluydts, Mechelen, van 12 april 1881.

[17] Akte Notaris Cluydts, Mechelen, van 16 augustus 1882.

bood hem zijn hulp aan. Er werd een gouden akkoord gesmeed. Mon zou het huis kopen en zijn bakkerij daarin vestigen. Frans De Bontridder zou hem het nodige geld renteloos voorschieten op conditie dat hij exclusief leverancier zou zijn van bloem voor de nieuwe bakkerij. Zo geschiedde het.

Het ganse verhaal van de aankoop van dit hoekhuis sluit aan op wat we hierover reeds geschreven werd in het artikel over de familie GOOSSENS [18]. In 1868 had Jan Bt. GOOSSENS, kuiper van Hombeek, deze koop gedaan tegen konsoorten DE CONINCK, meubelverkopers van Mechelen [19]. Deze hadden het in 1849 gekocht van de erfgenamen van Philip TROOSKENS die in dat rampjaar ook aan cholera overleden was. In 1851 werden er twee woningen van gemaakt die op het ogenblik van de verkoop verhuurd waren aan de weduwe LABORDERY en Guilliam TROOSKENS.

De kuiper verbouwde de woning en hij trok er langs de Statiestraat een verdieping op. Achteraan bouwde hij de kuiperij. In 1875 ging hij een lening aan van 2.000 fr. om een nieuw hoekhuis te bouwen [20]. waar hij in 1877 ging wonen. Het was een herberg en winkel met de mooi klinkende naam “**A La Concorde”.** In 1879 stierf de kuiper en in 1884 trouwde de kuipersknecht Edouard GOOVAERTS met zijn weduwe, Catherina BAETENS. Als deze dan in 1897 overleed kocht haar tweede man het geheel af van de drie zonen GOOSSENS [21] uit haar eerste huwelijk. Hij betaalde ieder 150 frank maar nam ook de twee hypotheken over van 2.000 en van 200 frank die op het huis rustten. De schuldenberg was blijkbaar boven zijn krachten. In 1899 zette hij het grootste en belangrijkste deel van de vroegere eigendom GOOSSENS publiek te koop. Hij reserveerde voor zich enkel de achterliggende kuiperij met onbebouwde grond aan de Statiestraat [22].
De verkoopakte [23] bevat toch enkele merkwaardige passages. De verkoop betrof enerzijds (**koop 1**) het huis en herberg met 4 vensters “A La Concorde” met schouw, kelder, bovenkamer, verder verkenskoten, beerput, grond en aanhorigheden, gelegen tegen de grond van de Belgische Staat met aangevulde oude Zenne.
En anderzijds (**koop 2**) een gebouw naast het vorige met voorplaats met twee vensters waarin pomp, daarachter keuken met 2 vensters, ter *stagie* (verdieping) 5 slaapkamers (?), zolder, gemak, beerput, erf en aanhorigheden. Dit paalde aan de steenweg naar Kapelle-op-den-Bos en aan het stuk met de kuiperij dat de verkoper voor zichzelf reserveerde.
In de zijgevel van koop twee was een deur en een vensterke die uitgaven op het goed van de verkoper. Deze moesten op kosten van de koper dicht-gemetseld worden. De scheidingsmuur was gemeen maar de verkoper moest een uitweg van 1 meter breed vrijlaten om de beer van koop twee uit te voeren. Over deze weg zou wel mogen gebouwd worden [24].

De cafébanken waren in de prijs begrepen maar niet de toog, de étagère en de bierpompen. Daarvoor moest supplementair 75 fr. betaald worden.
De inmijning en de definitieve verkoop gingen door in de herberg zelf. Op 22 augustus 1899 werden de twee kopen in lot toegewezen aan Mon DE KEMPENEER. Hij betaalde hiervoor:

2 gebouwen	3.850,oo
1 boom	10,oo
1 tapinstallatie	75,oo
verdieren	40,oo
verkoopkosten	580,80
Totaal :	**4.555,80**

TWIST OM DE VRIJHEIDSBOOM

Merkwaardig bij deze verkoop is ook de speciale vermelding van de twee bomen die achter deze herberg stonden op de vroegere Zennedijk.
De verkoper achtte deze bomen op zijn grond te staan en dus zijn eigendom. Maar daar waren onze vroede vaderen het lang niet mee eens. Ze hadden geen bezwaar voor verkoop van de achterste boom maar beschouwden de stoere eik, kort bij de nu afgebroken brug, als gemeentegoed. Immers deze boom werd er ooit opgericht [25] door het volk om de vrijheid der burgers te memoreren.

Over deze boom schreef Meester Bertens het volgende in zijn “mémoires” :

Op enkele meter, rechts voor ge de houten zennebrug betrad, stond daar een boom, waarvan een gedeelte der wortelen voorzeker hun voedsel zochten in de oever van de Zen-

---

[18] ‘t Ridderke 1999, blz. 157, §3, Ward De Kempeneer; “De familie GOOSSENS”

[19] Akte Notaris Cluydts, Mechelen, van 17 juli 1868.

[20] Akte Notaris Van Melckebeke, Mechelen, van 18 mei 1875.

[21] Akte Notaris Fris, Mechelen, van 16 januari 1898.

[22] Nu Frans Reyniersstraat 42, boetiek Marjet (enkel het hogere huis waarin voordien de café van “de Grune” gevestigd was).

[23] Akte Notaris Fris, Mechelen, van 19 sept. 1899.

[24] In een interview (1974) beschreef Delfine Van Eetveld (Finne van den Bekker) de situatie rond 1914 a.v.: *“**Naast de winkel en herberg van Mollat was een heel groot kot, wat nu het huis van den bakker is. Tussen deze grote bergplaats en het huis van de kuiper was een gangetje**”*. Wat in de verkoopakte een woning heette beschouwde Finne als “een kot”. De kuiper zette in 1901 een nieuwe woning (later herberg van de Grune). Hij heeft tussen het huis van Mollat en het zijne een gang overbouwd. Dit is duidelijk merkbaar op een foto uit die tijd. Sooi ‘van Meulemakers’ en Nie ‘van de Grune’ hebben later het gangetje gedicht.

[25] Meester Emiel Bertens zegt in zijn dagboek dat hij in 1830 opgericht is. Het is niet zeker en veel wijst er op dat de boom ouder was, vermoedelijk onder de Fransen daar geplant in 1798.

ne. Het was een eik, een sterke eik met hoge kroon. Het was de vrijheidsboom. Hij genoot dezelfde eerbiediging als een kapelleke. Zijn naam was aan een geschiedkundige gebeurtenis verbonden. In 1830 veroverden onze voorouders hun vrijheid en onafhankelijkheid. Heel het land door werd gejuicht en gejubeld, gehuldigd en gefeest. Als gedenkenis werd in elke gemeente een jonge boom geplant: de Vrijheidsboom.
Die boom heeft daar gestaan tot in het jaar 1900. Op dagen van vaderlandse plechtigheden of buitengewone feestelijkheden werd door een stoutmoedige klimmer de Belgische driekleur in de kruin van de vrijheidsboom vastgemaakt en de vaderlandse vlag wapperde in de wind en sierde de boom. De vrijheidsboom scheen te dier gelegenheid te willen zeggen: "Ik, ereburger van Hombeek, ik ben geboren in feest en feest met u mede".

De eigendom van de boom was dus wel betwistbaar. Bij de verkoop was men er nog niet uit en dus werd in de akte vermeld:
<u>Boomen</u>:
De kooper van koop één moet betalen voor de boom staande tegen het gebouw de som van 10 frank. Wat betreft de boom staande op of omtrent koop één en genaamd "Vrijheidsboom", deze is in de verkooping niet begrepen.

Het heeft nog een paar maand geduurd voor deze knoop ontward werd. Op 16 februari 1900 zag kuiper Goovaerts van zijn eigendomsrecht af. Burgemeester De Saegher schreef aan de arrondissementscommissaris het volgende;

"Aangezien dat de eiken boom, genaamd "de Vrijheidsboom" gestaan in het dorp te Hombeek, zijn vollen wasdom heeft en dat het den intrest is der gemeente dezen boom te verkoopen, komen wij u de bemachtiging vragen van dezen enkelen boom door ons te mogen verkoopen zonder notaris of deurwaarder, om kosten en formaliteiten te sparen, vanzelfsprekend zijnde dat er genoeg liefhebbers zullen zijn en dat hij aan zijn volle waarde zal verkocht zijn.

De genaamde Goovaerts Petrus Eduardus heeft ons eergisteren zijn woord gegeven dat hij den eigendom van dezen boom niet meer betwist en dat wij vrij waren ermede te doen hetgeen wij willen. "

Op 7 maart 1900 werd de boom verkocht aan Jan Frans REYDAMS, wagenmaker, voor de prijs van 110 frank.

De boom was verdwenen maar men zou er nog jaren aan herinnerd worden. Mon DE KEMPENEER herbouwde het huis met winkel op den hoek en met een smalle herberg langs de Statiestraat.
Hij noemde zijn herberg "**In de Vrijheidsboom**".

DE NIEUWE BAKKERIJ

In de lente van 1900 waren Mon en Netteke met hun vier kinderen dan verhuisd naar hun eigen woning aan de overkant. Het waren Louisa (9 jaar), Miel (7 jaar), Jeanne (5 jaar) en de in februari pas geborene Denis. In 1903 zou hier dan hun jongste kind Maria nog geboren worden.

Het gezin Edmond DE KEMPENEER (1868-1949) en Antonia (Net) MEULEMANS (1868-1909)

kinderen;
1. Louisa (1891-1963)
   huwde (1918) Gustaaf VAN BENEDEN (1891-1933)
2. Emiel (1893-1971)
   huwde (1923) Bertha DE NEYS (1898-1987)
3.Jeanne (1895-1955)
   huwde (1926) Theodoor PATTEET (1897-1958)
4. Denis (1900-1966)
5. Maria (1903-1983)
   huwde (1929) Frans PEPERMANS (1906-1984))

Eens dat het gunstig advies van de gemeente Hombeek binnen was dat toeliet zijn oven te bouwen (zie begin van dit artikel), konden de veranderingswerken beginnen. Mon splitste de grote herberg op in winkel (hoekhuis) en herberg (kant van de toenmalige Statiestraat). De oude keuken aan de kant van de Mechelseweg werd verbouwd tot ovenplaats. Een nieuwe inkom langs de Statiestraat gaf via een sas toegang tot de winkel (links) en tot de herberg (rechts). Het gebouw naast de herberg werd later (vermoedelijk na 1914) door Mon verbouwd tot woonhuis met grote voorplaats aan de straat en daarachter een keuken met open trap. Via een open koer met w.c. bereikte men de stal en karhuis. Men hield toen nog een koe voor melk en boter. Achter buiten was een messing en varkenskot.

De oven was veel groter en professioneler dan de oventjes in de kleine bakhuizen bij de boeren maar anderzijds toch nog traditioneel, naar het oude principe van directe opwarming. Het was een dubbele oven. De onderste werd gestookt met hout (mutsaarden). Als de oven heet genoeg was, werd de as eruit getrokken en kon het brood erin.

1914, Edmond DE KEMPENEER met zijn jongste zoon Denis

1929, Maria DE KEMPENEER met 4 kinderen van haar zuster Louise en Staan VAN BENEDEN. Van l.n.r.; Elvire, Jeanne, Bertha op stoel en Julienne. Foto genomen achter de bakkerij, aan de kegelbaan.

1945, Edmond DE KEMPENEER achter de woning van zijn dochter Jeanne op de Zemstse weg, waar hij toen woonde.

1923, Huwelijksfoto van Emiel DE KEMPENEER en Bertha DE NEYS

De broden werden op steen gebakken, de traditionele "steentjes". De bovenliggende- of droogoven werd voor klein gebak gebruik en patisserie. Men kon er ook zaken even in laten rijzen. Het hout werd buiten opgeslagen onder een afdak maar een zekere voorraad werd binnengehaald. Het lag in een diep gangetje naast de oven om goed droog te zijn voor betere verbranding.

In 1901 werd de opgevulde zennebedding in loten gelegd en door de Staat verkocht [26]. In het dorp werd de oude Zenne in twee percelen gesplitst; één tegen het goed van Mon De Kempeneer en één tegen het goed van VAN EETVELD. Mon kocht 255 m² aan zijn kant, Louis MEULEMANS kocht de naastliggende deel. Aan zijn naaste buren die ook aan de oude Zenne grensden, verkocht Mon wat van deze grond verder; aan Willem VAN WINGHE (122 m²) en aan de kuiper Eduard GOOVAERTS (72 m²). De kuiper begon nog datzelfde jaar met de bouw van zijn nieuwe woning.

In 1904 verkocht Louis MEULEMANS een deel grond uit de zennebedding dat hijzelf in 1901 van de Staat gekocht had [27]. Aan Mon stond hij 158 m² af voor 350 frank en aan Willem VAN WINGHE en Minake SPOELDERS 136 m² voor 300 frank [28]. Zodoende had Mon nu alle achterliggende grond van de Zenne afkomstig toegevoegd aan zijn eigendom. Dit gaf hem meer manipuleerruimte en een brede uitweg langs de Mechelse steenweg.

Achter de herberg "In de Vrijboom" legde hij een nieuwe kegelbaan aan die via de achterdeur rechtstreeks bereikbaar was. Velen getuigden hierover. Finne "van den Bekker" (Van Eetvelde) zegde [29] dat ze gans overdekt was en dat men vandaar rechtstreeks in het café kon stappen. Ook Georges "van Flupses" (Lauwers) zei recent dat hij de kegelbaan nog geweten had, achter de muur van de bakkerij en dat hij als kind er nog hielp de kegels recht te zetten. Ook Victor "van Nicola" (Van Beneden) wist te zeggen [30] dat achter de staminee een kegelbaan lag, haaks op de Mechelse steenweg met daarnaast een inrijweg. Hij had er nog gekegeld maar ook als kind kegels gaan recht zetten en dan kreeg hij 'ne cent' of 5 centimen. Naast de kegelbaan was een *inrij* waar met paard en kar kon gereden worden en waar ook de broodkar geladen werd.

---

[26] Akte Notaris Delvaulx, Mechelen, van 5 feb. 1901.
Deze kopen van de Zennebedding vanaf de brug en langs het huidige Broekstraatje waren kadastraal perceel B25. Ze werden opgesplitst in loten van 25/1 tot 25/9.

[27] Akte notaris Van Bellinghen, Mechelen, van 29 aug. 1904

[28] Nu huis Peeters-Van De Zegel, Broekstraat 1.

[29] interview met Delphine Van Eetveld van 26 januari 1974

[30] interview met Victor Van Beneden van 3 maart 1984

HULP VAN ZIJN ZOON MIEL

Aanvankelijk stond Mon er alleen voor. Naarmate de zaken beter draaiden werd hulp ingeschakeld zowel voor het bakken als voor de uitvoer van brood. Wellicht heeft hun nonkel Frans (VERHELPEN) die bij hen verbleef nog een handje toegestoken. Andere helpers kunnen er ook geweest zijn maar de eerste inwonende bakkersgast was Frans Edward VAN DEN EEDE (°Mechelen 1878) die in 1920 van Antwerpen kwam.

Emiel, zijn oudste zoon was samen met zijn leeftijdgenoot en kozijn Edmond DE KEMPENEER op internaat bij Scheppers in Mechelen. Mon studeerde gemakkelijker dan Miel. Zijn kop stond op alles behalve om met de neus in de boeken te zitten. Hij was ook een echte speelvogel die om geen frats verlegen zat. Bij een of andere schermutseling werd de bemiddelende broeder wat ongewoon hard aangepakt en tot straf moest hij "den toer" doen. De straf bestond erin rondjes te lopen omheen de grote koer met een leerboek in de hand. Toen Miel bij de derde ronde het in de gaten kreeg dat de zwaar eiken buitendeur op een kier stond, was er maar één ronde meer nodig om hem tot een moedig besluit te brengen. Eens aan de gang gekomen die leidde naar de buitenpoort, zette hij het op een lopen, de grote vrijheid tegemoet. In galop kwam hij in Hombeek aan midden in de week. Zijn vader was geen beetje verwonderd maar kende de schoolmoeheid van zijn oudste bengel. Zijn besluit was kort en krachtig: "*Trek uw goei kleren uit, daar ligt een werkpak. Direct mee in de bakkerij en straks met de fiets brood uitvoeren !*" Het was hem niet opgevallen dat op het gelaat van de gestrafte een brede glimlach verscheen. Naar zijn eigen zeggen was dat één van de schoonste dagen van zijn leven. Alle druk viel weg en van werken was hij niet bang. Miel was nog geen 14 jaar. Samen hebben ze van dan af brood gebakken, meestal tot een stuk in de nacht. Dan werden de boodschappen uitgedragen met een mandfiets tot laat in de namiddag. Voor slapen bleef er meestal niet veel tijd over, vijf, zes uur per nacht.

Mon DE KEMPENEER kan als de eerste bakker van Hombeek beschouwd worden. Hij installeerde een professionele oven voor een honderdtal broden, daar waar er in de bakovens er slecht een twintigtal in één keer konden gebakken worden. Hij richtte zich verder in met een zogenaamde petrain of kneedmolen. Hij begon met brooduitvoer, eerst met de fiets, later met paard en broodkar. De hoofdbezigheid was broodbakken, patisserie was nog luxe. Het grijs brood was het meest gangbare. Het werd op de vloer gebakken. Voor wit brood was er ook een vraag. Daarvoor werd de bloem

nog supplementair gezift. Het werd veelal in platen gebakken; het galettenbrood. 's Zondags was er ook het wit brood, verbeterd met melk en rozijnen. Stilaan kwam er ook vraag naar kleine broodjes of pistolets en een lekkerij doorheen de week was de *"perlegrek"* (pain à la Grèque) [31].

In 1909 sloeg het noodlot nog eens toe. Netteke, was in de winter zwaar verkouden geworden. Het was eerder een frêle vrouwke. De hoest werd erger en het evolueerde tot waterpleuris. Ze was amper 41 jaar geworden toen ze in maart stierf. Dit was het ergste wat Mon kon overkomen. Hij bleef achter met de vijf kinderen tussen 18 en 9 jaar oud. Zij werden nu volop mee ingeschakeld bij het werk in de winkel, in de herberg en in de bakkerij. Mon was een extreem principiële man, introvert maar kordaat en beslist. Veel sprak hij niet en het verdriet verwerkte hij in stilte. De traumatiserende herinneringen aan zijn jeugd sloten een tweede huwelijk categoriek uit alhoewel hij slechts 41 jaar was. Voor hem was een stiefouderschap voor zijn kinderen onbespreekbaar. De jonge Fien VERHASSELT werd ingeschakeld als vaste werkvrouw en hulp in het huishouden. In 1914 is ze met Fons DE SMET getrouwd.

De dochters van Mon werden vooral ingeschakeld bij de verkoop in de winkel. Deze was volledig in hout ingericht, met houten schabben, houten bakken met klapdeksel voor de losse waren, houten togen. Alle schuiven, kastjes en deuren waren voorzien van een knopvormige witte porseleinen trekker. Men verkocht er alle gangbare voeding maar ook eetgerei. De meeste producten werden los verkocht; koffie, bloemsuiker, soda maar ook petroleum voor de lampen. In de zomer werd en 's zondags *crème à la glace* gedraaid. Als alle ijskreem verkocht was kon afgesloten worden. Maria, de jongste dochter, werd als kind dikwijls belast met deze karwei. Er was toen 's zondags ook nog gebedsdienst voor de communicanten. Dikwijls kwam Maria hierop te laat maar ze had dan het goede excuus dat ze thuis pas weg mocht als de ijskreem verkocht was.

In 1913 werd Emiel opgeroepen voor het leger. Na zijn dienst bij de artillerie in Brasschaat, was hij pas terug aan het werk of er werd gemobiliseerd. In 1914 werd hij gedetacheerd op het fort van Walem. Einde juni wist hij er voor een avond clandestien te ontsnappen om in Hombeek de zomerkermis mee te maken. Hij had bij kennissen in Walem een fiets kunnen lenen, maar bij zijn terugkeer werd hij gesnapt. Een leger in staat van alarm verlaten, was regelrechte desertie. De inval van de Duitsers begin augustus onttrok hem aan verdere tuchtstraffen. Het cachot werd ingeruild voor vier jaar frontleven.

Tijdens de oorlog stond Mon terug zelf in de bakkerij. Ondanks bezetting en oorlogsverwarring liep de commercie toch goed. De inflatie speelde ten gunste. Mon heeft in die jaren waarschijnlijk zijn woonhuis aan de Statiestraat herbouwd. Hij brak ook zijn huis "Het Moleken" af en verbouwde het tot een tweewoonst. In april 1918 trouwde de oudste dochter Louisa met Staaf VAN BENEDEN. Ze gingen wat verder wonen op de Mechelse weg [32].

Het einde van de oorlog kwam enigszins onverwacht en Mon hoopte snel zijn zoon terug achter de kneedtrog te krijgen. Met Juul "van Mates" (Theugels) was hij van Diksmuide met de fiets naar huis gereden. In Hombeek wachtte hen een hele menigte en ze werden als redders van het vaderland geestdriftig onthaald. De herberg van Fluppe Maat (Philip Teughels), vader van Juul, zat propvol. Er werd gepraat, gelachen en vooral veel gedronken. Mon zag met lede ogen aan dat zijn café leeg bleef terwijl zijn zoon met alle klanten de geldschuif van de concurrentie hielp vullen. Mon verkropte het niet langer, stapte tot daar, bleef in de deuropening staan en zag zijn feestende zoon Miel, ongedeerde IJzersoldaat, na vier jaar eindelijk terug . . . en zei;
"- *Hewel, moete gij nie thuis zijn ?"*
Miel, kende zijn vader, vrcesde hem zelfs en wist dat bij hem elk sentiment gemakkelijk verdringbaar was. Dat had hij geleerd in zijn jeugd. Dat was niet verbeterd na de vroege dood van zijn vrouw. Dat tekende hem; een in zichzelf gekeerde, gedisciplineerde, harde maar rechtlijnige man.

Vader en zoon waren nu samen en Mon wou Miel zo rap mogelijk terug in de bakkerij. Waar niemand mee gerekend had was dat er een bezettingsleger op de been werd gebracht om de Belgische sector in Duitsland onder controle te houden. Aangezien nog geen nieuwe werving gedaan was, werden de frontsoldaten opnieuw opgetrommeld. In januari werd hij in Tervuren gekazerneerd. Vandaar ging het naar Krefeld. In zijn brieven schreef hij dat hij er goed verzorgd werd omdat hij daar terecht gekomen was bij de familie van een vliegenier die tijdens de oorlog in Hombeek op het kasteeltje van mijnheer Smets (Wolputte) nog een tijd verbleven had. Midden van 1919 was hij eindelijk van "den troep" af. Zijn jaartje militaire dienst had wel 6 jaar geduurd.

Eens de bakkerszoon terug volwaardig ingeschakeld was, liepen de zaken steeds maar crescendo. Mollat was eigenlijk wel een beetje fier op zijn oudste zoon. Het was in die jaren chic als ge u een auto kon aanschaffen. Enkele betere burgers reden al met een 'automobiel' zoals de dokter, maar ook de grotere boeren zoals Sus van den Doms hadden zich al een

---

[31] Dit gebak zou niets met 'Grèque' of Griekenland te maken hebben. De naam zou uit Brussel komen waar het 'pain à la grecht' of 'speciaal brood van de grachten' heette.

[32] Nu Maria Beeckmans-Van Asch, Mechelse weg 6.

voituur gekocht. België was toch een productieland van een van de betere auto's destijds. Mon kocht een Minerva en Miel moest dan 's zondags met de familie maar uitrijden. In de week stond het pronkstuk achter onder het karhuis. Het was een aantrekkelijk speelgoed voor de kleine kinderen van de familie. Maar dit sprookje is met evenveel spektakel beëindigd als het begonnen was. Het heeft geen twee jaar geduurd of op een schone zondagavond, na een stevige uitgang, kwam Miel met de Minerva in de gracht terecht. Hij was nog wel te repareren maar Mon had ingezien dat duur speelgoed ook een deuk kon krijgen en de *voituur* werd wijselijk verkocht.

MOLLAT STOPT ERMEE ALS BAKKER

Miel had kort na de wapenstilstand kennis gemaakt met Bertha DE NEYS. Ze was het vijfde kind in de rij van negen uit het gezin van Waar DE NEYS en Lik HUYGHE, die de herberg "In de Roos" uitbaatten op het Klein Gent. Ze hebben nog vier jaar kennis gehad en trouwden in november 1923. Dit bracht een hele verandering omdat Mon na enige aarzeling toch bereid was de bakkerij en winkel over te laten aan zijn oudste zoon die intussen toch al 30 jaar was.

Er was enerzijds de afstand van het hoekhuis met de bakkerij. Dit werd officieel voor de notaris geregeld in een akte van overdracht [33] mits vergoeding aan de rechthebbenden; vader, broer en zusters. De waarde werd op 25.000 fr. geschat. Anderzijds werd het handelsfonds overgedragen voor 10.000 frank. In de volgende maanden werd de inventaris opgemaakt van de immobilia. De waarde van de winkelwaar beliep 1.748 frank (zie bijvoegsel 1) . De toog, de balans, de platen en ander bakkersgerief werden geschat op 500 frank. Voor paard en kar werd 2.000 fr. betaald en voor de kneedmolen 4.000 frank.

Voor de zoveelste keer werd nogmaals verbouwd. Van de herberg werden twee woonkamers gemaakt, verbonden met de winkel. De winkeldeur kwam nu op de hoek. Dit huis met de bakkerij was verbonden door een gemeenschappelijke koer met het naastliggende huis in de Statiestraat. Daarin bleef Mon wonen met de drie volwassen kinderen, Jeanne (28 jaar), Denis (23 jaar) en Maria (20 jaar). Ze behielden de stal met een koe en Mon ging zich verder wat meer bezighouden met landbouw. Hij bezat grond op de Zemstsesteenweg maar kocht nog ongeveer 2 hectare grond bij op het Molenveld en in het Mechels broek van de erfgenamen van Mijnheer Smets. Verder huurde hij nog grond op de Kriekerij.

In 1926 huwde zijn dochter Jeanne met Dore PATTEET van Leest. Ze bleven bij hun vader wonen. Hun dochter Mariette werd daar in 1934 geboren. In 1929 huwde zijn jongste dochter Maria met Frans PEPERMANS van den Dries. Ze begonnen een beenhouwerij in Muizen. De jongere zoon Denis schakelde zich ook meer in als beenhouwersgast en voerde voor zijn zuster vlees uit in Hombeek.

Kerstdag 1927 overleed Frans DE KEMPENEER, de broer van Mon. Hij woonde toen te Mechelen waar hij een kruidenierswinkel had in de Adegemstraat. Hij was 63 jaar. Fons DE SMET, halfbroer van Mon, had in 1904 de ouderlijke woning De Kempeneer [5] overgekocht. Hij woonde er met zijn halfzuster Merie DE KEMPENEER. In september 1932 werd hij dood aangetroffen op de zolder. Hij had er zelf een punt achter gezet. Merie verhuisde naar de overkant en kwam ook inwonen in het gezin van Jeanne en Dore. In 1933 stierf Staaf VAN BENEDEN, de man van Louise DE KEMPENEER. Op zijn 42ste liet hij een weduwe achter met 6 jonge kinderen. Eén van hun dochters, Julienne VAN BENEDEN, is van dan af ook gaan inwonen bij haar grootvader, bij haar tante Jeanne en nonkel Dore.
Alles bij mekaar heeft Mon nog bijna 12 jaar gewoond in zijn huis in het dorp, naast de bakkerij van zijn zoon Emiel. In 1934 verkocht hij de bouwgronden op de Zemstsesteenweg [34]. Daar bouwde Jeanne en Dore een nieuwe woning en eind 1936 werd er verhuisd. De woning in de Statiestraat werd aan de zoon Denis gereserveerd. Deze verkocht ze door aan zijn broer Emiel die intussen een nieuwe bakkerij gebouwd had en alle bijkomende ruimte zeer goed kon gebruiken.

In het nieuwe huis op de Zemstsesteenweg woonden nu Jeanne DE KEMPENEER en Dore PATTEET met hun dochter Mariette, maar ook hun vader Mon, hun tante Merie en hun nichtje Julienne. Denis DE KEMPENEER, de broer van Jeanne, bijgenaamd "de Ses" had er ook zijn vaste stek maar werkte veel in Muizen in de beenhouwerij van zijn schoonbroer Frans PEPERMANS.

In 1944 overleed Merie DE KEMPENEER, de zuster van Mon. Ze was 82 jaar. Einde 1949 werd ook Mon ernstig ziek. Op tweede kerstdag overleed hij, net één week voor zijn 82ste verjaardag.

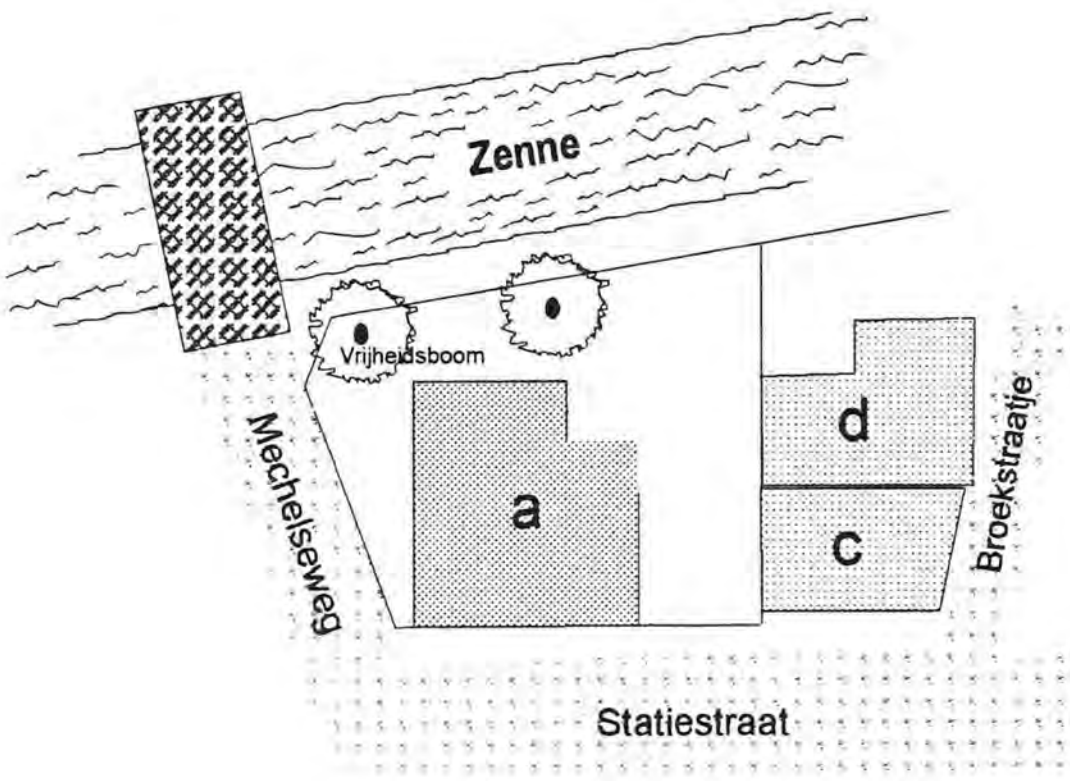
In die dagen werd de laatste hand gelegd aan het nieuwe kerkhof op het Schalam. Het zou in 1950 voor begraving worden opengesteld maar de omstandigheden wilden dat op donderdag 29 december pastoor Nijs voor het eerst een rouwstoet leidde naar de nieuwe begraafplaats. Vlak onder het kruis gaapte een open kuil waarin de kist verzonk.
Daar werd hij dan ten grave gelegd, de eerste bakker van deze gemeente;
Edmond DE KEMPENEER.

---

[33] Akte notaris Delvaulx, Mechelen, van 30 okt. 1923.

[34] Akte notaris Van De Walle, Mechele, okt.1935

Bouwevolutie van de woning waar Edmond DE KEMPENEER zijn eerste bakkerij inrichtte

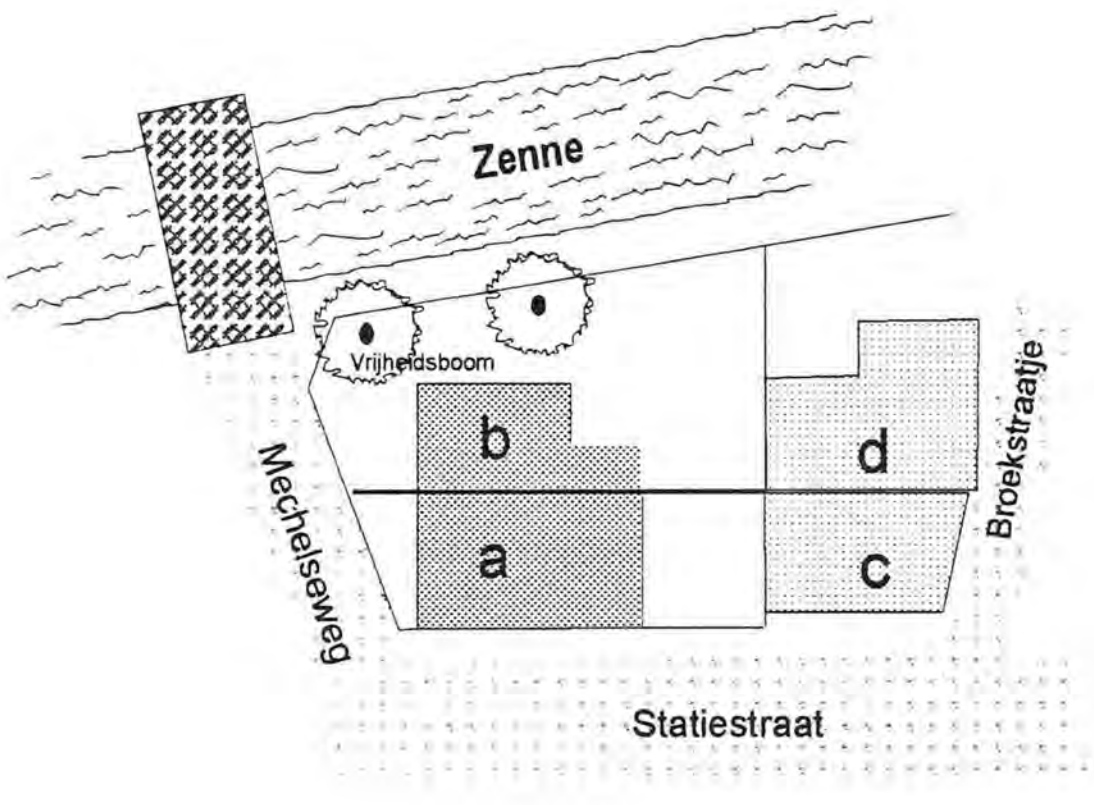
1800

Willem WOUTERS en Clara HAELBRECHTS hebben wellicht deze woning (a) gebouwd rond 1770.
Hun dochter Anna Marie TROOSKENS – WOUTERS, hertrouwde met Henri BREMS. Deze bakt er reeds brood in 1820 en verkoopt het ter plaatse.

1849

Philip TROOSKENS, zoon van Anna Marie sterft aan cholera. Zijn erfgenamen verkopen het huis aan consoorten DE CONINCK van Mechelen.

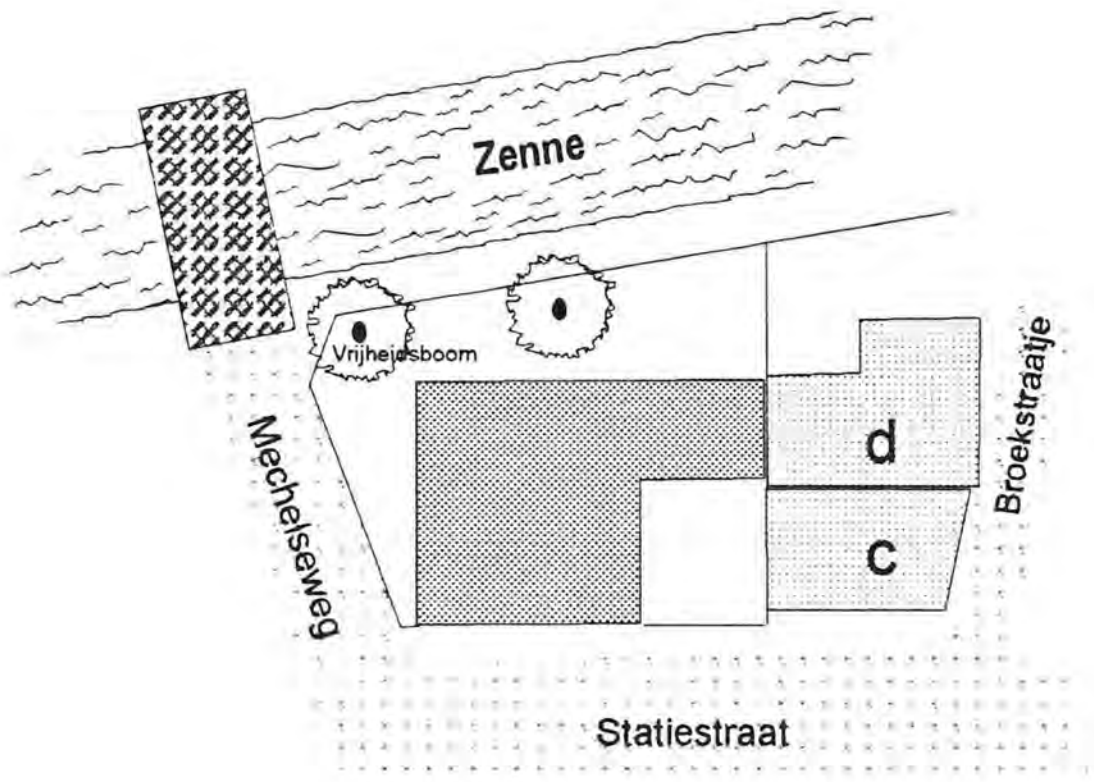
Ernaast is het huis van Martinus VAN WINGHE, dat opgesplitst wordt in 2 woningen.
Eén (c) wordt bewoond door Jan Bt. VAN WINGHE en Francisca VAN DEN EYNDE. In het andere (d) woont Jacob VAN WINGHE.

1850

Consoorten DE CONINCK, meubelhandelaren van Mechelen, splitsen het huis in twee woonsten die verhuurd worden.
Deel (a) wordt gehuurd door de kinderen TROOSKENS en in deel (b) woont eerst de familie VAN ERP – DE VIS en na hen de familie LABORDERY - SYMONS

Het huis (d) komt na de dood van Jacob VAN WINGHE die aan cholera stierf, aan zijn zoon Willem VAN WINGHE en Minake SPOELDERS.

Het huis (c) wordt door Francisca VAN DEN EYNDE op lijfrente verkocht aan Jan Bt. VEKEMANS – ELSHOUDT. Ze richten het in als herberg.

1868

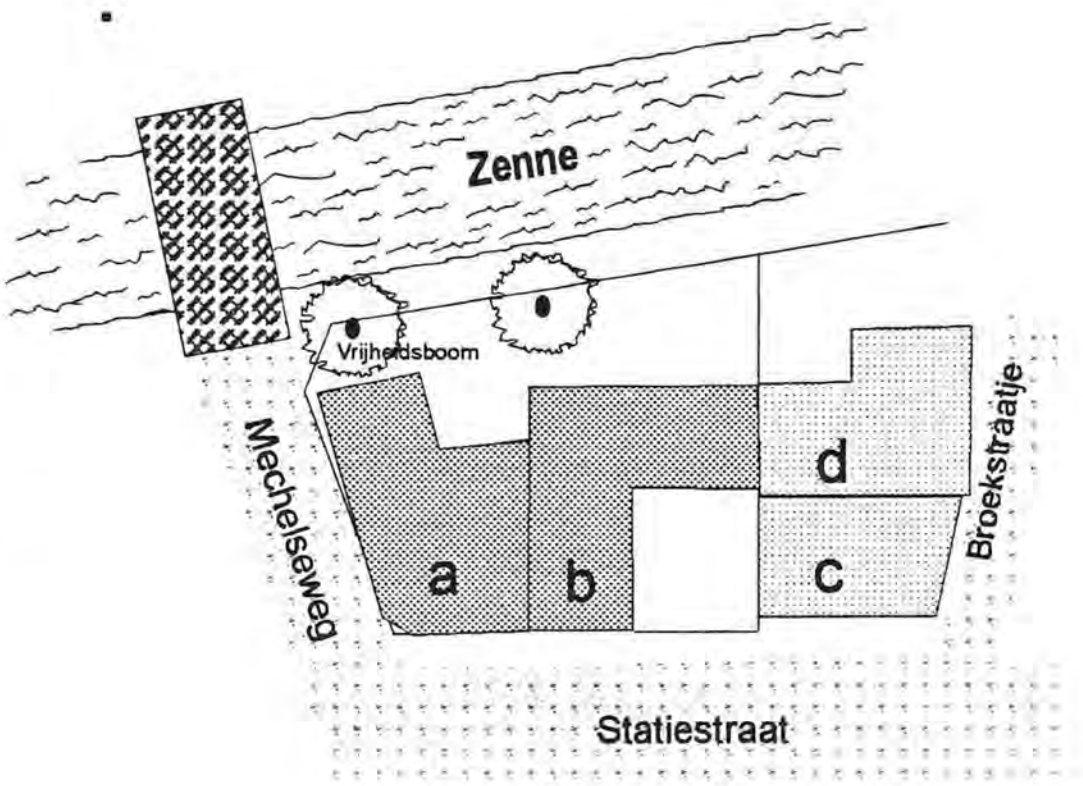
Kuiper Jan Bt. GOOSSENS en zijn vrouwCatherina BAETENS kopen het hoekhuis van DE CONINCK. Ze breiden het eerst uit met de kuipenmakerij en trekken dan een verdieping op langs de statiestraat

(c) en (d) blijven in dezelfde handen

1877

Op de hoek verschijnt een complete nieuw bouw, daar opgericht door kuiper Jan Bt. GOOSSENS. Het wordt nu zijn woonhuis maar bestaat in hoofdzakelijk uit één grote herbergplaats. Zijn nieuwe herberg draagt de mooie naan "A LA CONCORDE".
De restanten van de andere woning worden berging en werkhuis.

In de naastliggende herberg (c) zet Tist VE KEMANS nu ook zijn dochters in;
Thérèse (1858) die later trouwt met Victor STEEMANS en Clotilde (1837) die zal trouwen met Jef SANT en nadien met Jef VAN HOOF.

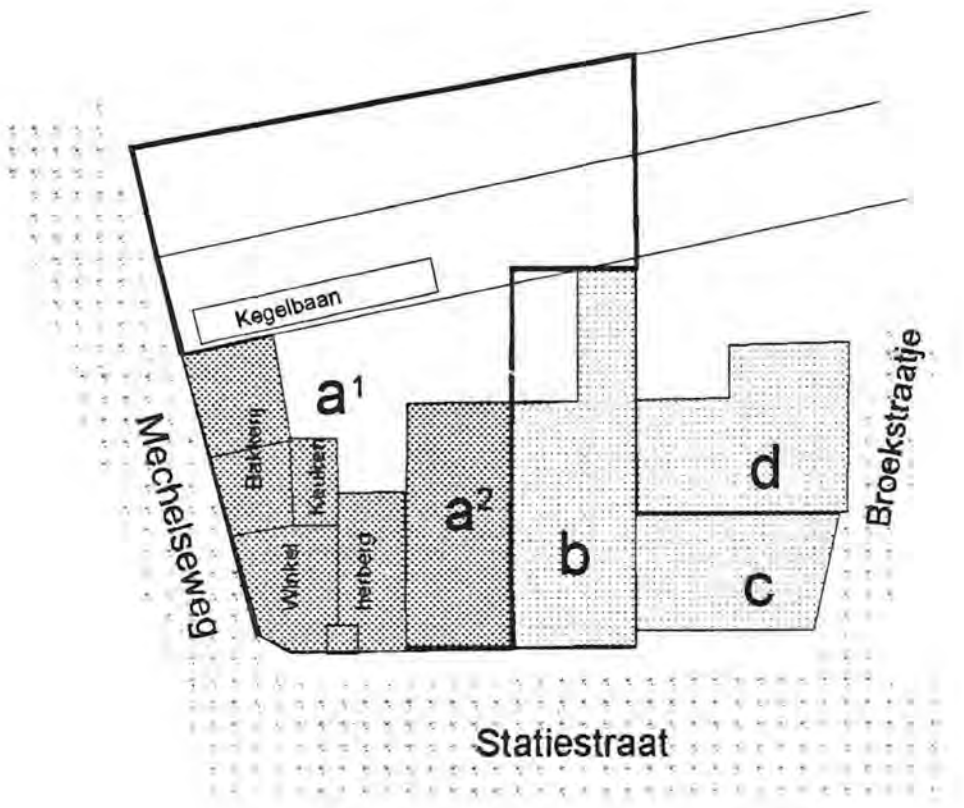

1900

Edmond DE KEMPENEER koopt het huis van Eduard GOOVAERTS, die het op zijn beurt verworven had van de kinderen GOOSSENS.
Edmond of "Mollat" richt hier de bakkerij in.
Hij splitst de herberg in winkel en herberg en noemt ze "IN DE VRIJBOOM".
Hij koopt van de Staat de achterliggende gronden afkomstig van de Zenne.
Kuiper Eduard GOOVAERTS zet een nieuwe woning (b) (later huis van "de Grune")

1924

Mollat verkoopt de bakkerij aan zijn zoon Emiel (a^1) en bouwt een woning (a^2) bestemd als beenhouwerij voor de zoon Denis.
Het huis (c) wordt verkocht aan LAMOT en Louis MEULEMANS baat er de herberg uit met de naam "HET BROUWERSHUIS".

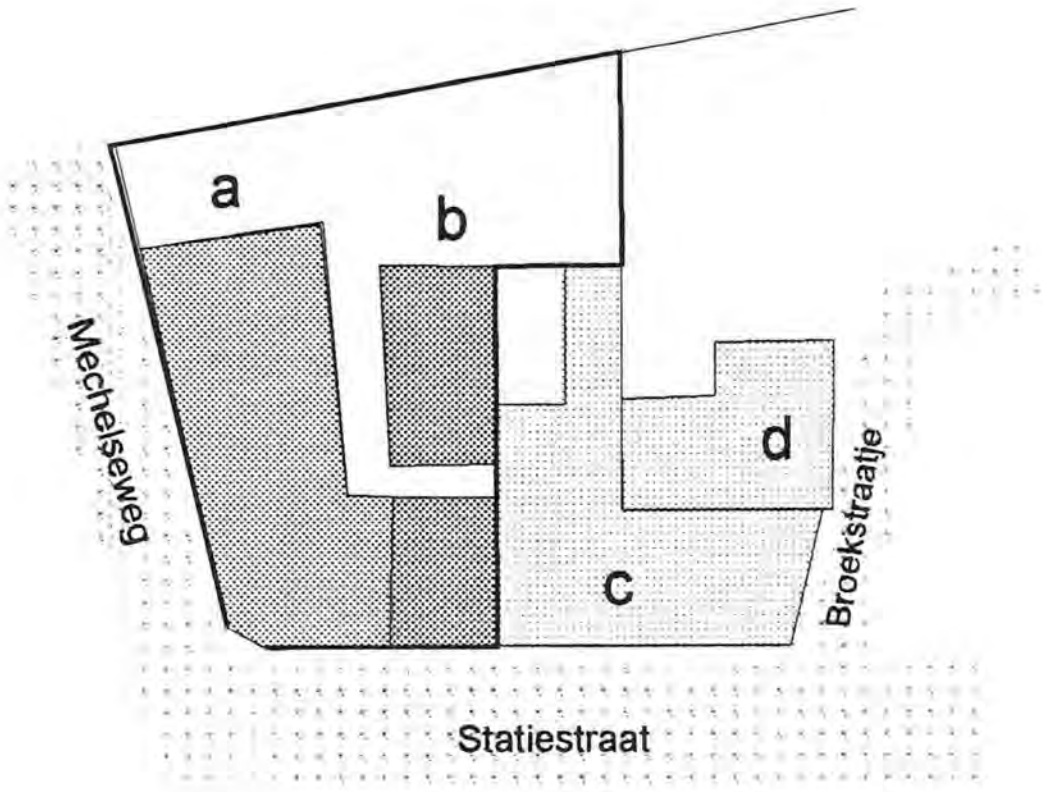
1933

Emiel DE KEMPENEER breekt de hoekwoning af en bouwt een nieuwe bakkerij met winkel. (a) (het nog bestaand hoekhuis)

1937

Mollat verhuist naar de Zemstseweg. Zijn zoon Denis verkoopt het huis (b) aan zijn broer Emiel. Datzelfde jaar wordt nog een garage, berging en paardenstal achteraan bijgebouwd (niet op de tekening) zodat het hele perceel hiermee toegebouwd werd.

Kuiper GOOVAERTS heeft zijn huis (c) ver kocht aan schrijnwerker en herbergier Sooi TEUGHELS en Nie VERVOORT. Ze huren in 1933 de nieuwgebouwde zaal FORUM, maar komen twee jaar later naar hun eigen huis terug en kopen de herberg ernaast voor werkhuis. In het huis (d) woont de familie VAN DE ZEGEL, erfgenamen van VAN WINGHE

Bijvoegsel 1.

Inventaris van wat zich in de winkel bevond van Mon en overgedragen werd aan zijn zoon Miel in dec. 1923

product	eenh.prijs	totaal
9 doosen tomaten	0,92	8,20
9 doosen tomaten, klein	0,78	7,02
bleekpoeder	0,13	6,50
smoul (*semoule)*	55	4,40
thee	125	11,25
schoenkreem	0,48	6,72
schoenkreem geel	0,48	8,23
stoofpomade	0,38	2,28
Samva	55	18,70
Vigor	58	19,92
Lesive	40	20,80
letters	5	10,00
pickels	85	11,05
cacao	75	10,50
ajuin	125	7,50
cornisjon	150	9,75
kervel	65	5,85
apricos	225	13,50
bougie	110	13,20
loyrè (?)		3,50
Era	670	30,15
bitter	55	21,45
macaroni	85	11,40
patattebloem	42	21,85
Luxe	120	28,80
zalm	160	27,20
zalm, groot	250	15,50
sardinen	140	54,00
Union Match	75	45,00
klein letterkens	75	12,00
biscuit	52	8,80
Remy	290	17,40
Sunlight	200	19,00
erwten	175	24,50
petit pois fin	215	23,65
keerborstel	250	10,00
stoupborstels	325	3,25
Parlor		23,00
Quacker	100	3,00
Destrée	0,18	7,74
schuurpapier	55	6,60
vliegeplekkers	20	0,80
keskes	4	2,00
Cadum	175	12,25
peper en kaneel	10	2,00
caliz	150	3,00
pudding		12,00
silver rijst		13,75
gele vermicel		4,00
candy klonten		30,00
bloemsuiker		12,80
grese suiker		21,40
christalisé		13,30
letterkens		6,00
broodsuiker		36,60
candijpoeder		27,20
kiekenrijst		6,25
witte vermicelle		14,00
half erwten		15,00
bonen		14,30
kneppers		10,75
opnemers		12,75
telooren		32,85
tassen		5,85
tassen zonder oor		6,25
rundvet		147,25
kranen (?)		17,00
steelen		35,00
kaarten		7,20
sigaretten		27,50
abrico		32,00
mostaart		7,00
zout		36,00
maiz		60,30
krieken		14,00
olie		13,00
foeille		7,50
pensenkruid		2,50
sapalur (chaplure)		4,00
saly (?)		5,50
int (?)		2,50
schoclat, pak		3,50
safraan		15,60
zeep		32,40
pontkoek		29,40
pastillekes		5,50
Boyscout		17,00
noega		5,00
nucta (?)		14,50
sjikkes		15,00
kalissenhout		1,25
ajuin		3,50
waschpoeder		12,50
vet		56,00
duvel		1,80
rozijnen		42,00
harte kees		10,80
hollandsche kees		8,50
dooze		10,00
pockals (bokalen)		5,00
zakken		15,00
wit papier		4,00
kroonnoot		3,25
totaal		**1.748,43**

Nota:
De volgorde der geïnventariseerde producten is niet altijd logisch maar werd behouden omdat dit een beeld kan geven van de plaats waar ze zich in de winkel bevonden.

Sommige producten worden met de merknaam aangeduid; Samva, Vigor, Sunlight, Remy, Quacker, Union Match. Ze spreken voor zichzelf als wasproduct, stijfsel, enz.

Het is spijtig genoeg niet duidelijk voor wat de eenheidsprijs staat. Dit kan gewicht zijn (kg.) of verpakkingseenheid (doos, dozijn, gross etc.). Omdat er geen hoeveelheid bijstaat kan de stukprijs moeilijk achterhaald worden.

Anderzijds is het toch duidelijk dat de meeste producten los verkocht werden per gewicht. Dat is zo voor suikers, vetten, waspoeders maar ook voor peperkoek enz

BIJGENAAMD "DEN TIST"

Louis BUELENS

Het cursiefje van Louis Buelens sluit een beetje aan op zijn vorige bijdrage over de schooljeugd in Hombeek. Eén van zijn beste jeugdvrienden en leeftijdgenoot was Cyriel Meys. Losse mijmeringen kwamen op in de geest van Louis bij de uitvaartmis in december 1995. In een film zag hij flarden terug van het onbezonnen jeugdleven. Hij is vooral aangegrepen geweest door de persoonlijkheid van zijn jeugdvriend, zijn blijmoedigheid, zijn belust zijn op een goede grap, zijn meevoelen met de anderen. (n.v.d.r.)

Het was zaterdag 2 december 1995.
Een miezerig kille motregen die als een ijsfilm op huid en kleren kleefde, sloop ongemerkt mee het half duistere kerkje van Hofstade binnen. Het Lieve Vrouwke van Altijddurende Bijstand kon er ook niets aan doen. Ook rillend van de kou, ondanks haar dicht om de schouders getrokken fluwelen mantel, keek ze lijkbleek voor haar uit. Mensengods wat hebben we daar kou geleden.
De lijkkist stond vooraan in de middengang opgesteld met links de familie en in de rechter zijbeuk, bedeesd teruggetrokken, een zangkoor overwegend 'bemand' door stuurse vrouwen. Wat vrienden en bekenden zaten halfweg de middenbeuk samen gegroept op de harde koude banken het einde van de dienst af te wachten.

Cyriel was een paar jaar geleden bij het overlijden van Tille, zijn vrouw, kinderloos achtergebleven. Hij had zich zo goed mogelijk uit de slag getrokken, nooit veel eisen gesteld, het leven genomen zoals het zich aanbood. Het was ondanks alles een geschenk, waard om elke dag beleefd te worden. Dit gaf eenvoudige mensen sterkte en kracht. Om er te komen, te leven of te overleven, moest men op alles zuinig zijn behalve op hard werken. Een filosofie die hen met de papfles was ingegeven. Hij had de drempel van de 81 pas overschreden, altijd sterk en gezond geweest, maar na een kortstondig verblijf in het ziekenhuis, toch onverwacht overleden. Zonder veel omhaal, zachtjes naar is hij naar de overkant gegleden, vredig met de hem eigen glimlach op de lippen. Gestorven zoals hij geleefd had, moedig maar in alle eenvoud en gelaten.

Was het door die ijle kilte in de kerk dat mijn gedachten steeds maar afdreven ? Wat was die ondefinieerbare rare emotie, die speciale stemming, die me jaren terug bracht in het verleden? Ik had niet het gevoel gekomen te zijn om afscheid te nemen maar om vaarwel te zeggen. Een zo diep ingebakken vriendschap was echt en sterk, sterker dan gelijk welke band, ook die van het leven.

Cyriel Meys werd op 25 november 1914 geboren in dat klein huizeke op de hoek van de Bankstraat en de Kattestraat. Het is jaren lang een burenwinkeltje geweest dat uitgebaat werd door Trezeke en Beilleke, twee oude tantes van Lienes. Vader Jan Meys, beter gekend als "*Zwinko*", had Rozeke Van Laethem weten te strikken. Ze hadden hier hun nestje uitgebouwd. Rozeke kwam uit de streek van Peizegem. Hij was als spoorwegman in het Hombeeks station terecht gekomen als seingever. Na de werkuren was er genoeg tijd overgebleven om nog voor een reeks opvolgers te zorgen. Drie meisjes en twee jongens schoven gretig rond de plank en het zou hierbij niet blijven. Bij de inval van de Duitsers in augustus '14 werd Zwinko als soldaat opgeroepen evenals mijn vader en zovele andere jonge mannen. Rozeke was goed bevriend met mijn moeder. Ze zochten steun bij elkaar.

Mijn moeder had mij in die dagen het leven geschonken. Met een plat kind van acht dagen alleen achterblijven in oorlogstijd en met enkele franken soldatengeld de eindjes aaneenknopen, het was geen gemakkelijke opgave. Maar Rozeke stond er nog veel slechter voor. Al vijf kinderen op een rij en het zesde op komst, al die hongerige mondjes blijven vullen bij die schaarste, dat was geen zonnig vooruitzicht. Door eenzelfde nood voelden beide moeders mekaar beter aan. Ze werden naar mekaar gedreven en wisten waarover te spreken. Als lotgenoten vonden ze begrip en steun bij mekaar in die zware dagen.

Een gezonde zoon, niet te groot uitgevallen maar met een ontembare eetlust, kwam nu ook wat nestwarmte zoeken in het drukke gezin. Officieel heette hij Cyriel Meys, maar het nieuwe element zou later de wereld ingaan als "den Tist van Zwinko". Rozeke ging hier en daar wat bijverdienen en voelde zich overal welkom en begrepen. Armoede en miserie hield ze binnenshuis. Veel geld wist ze niet te vergaren maar wel veel respect en bewondering van heel de buurt. Een milde glimlach en een goed woord had ze over voor iedereen en bovendien was ze begaafd met een curieus vermogen die glimlach en die tederheid aan al haar kinderen door te geven. Geen rijker goed dat een moeder vererven kan.

Den Tist en ik waren bijna even oud en we werden om zo te zeggen samen groot gebracht. We speelden samen, vochten onze geschillen samen uit en weenden om mekaars verdriet. Tergend traag kropen de oorlogsjaren voorbij en eind 1918 kregen

we allebei een vreemde man over de vloer die we geacht werden "vader" te noemen. Zwinko was een graag geziene buurman en in de herberg waar hij regelmatig op beleefdheidsbezoek ging was hij een attractieve klant met zijn mals Peizegems dialect. Kinderen opvoeden was vrouwenwerk, maar de vriendschapsband met de cafébaas en bazin behartigen dat moest de man toch doen.

Onder de hoede van Anna, de oudste zuster van den Tist, stapten we naar de Zustersschool en kwamen bij Soeur Marie terecht. Na dat eerste jaar konden we reeds min of meer stil zitten, de armen mooi gekruist, de komst van een koek van het *Comiteit* afwachtend [1]. Met een warme tas soep werd die lekkernij voor de middag binnen gewerkt. Om twaalf uur werden de *bokes* van thuis binnengespeeld met een licht bruin brouwsel dat men koffie noemde. Na de middag was het slaaples, het hoofd neergevleid tussen de gevouwen armen. Binnen de kortste keren zagen we engeltjes zweven.

Bij Soeur Marie wisten we ons te onderscheiden en zo - met grote onderscheiding - zijn die twee naarstige leerlingen naar tweede gepromoveerd. Dat studiejaar bij Soeur Femia stapten we met hangende oortjes binnen omdat we schrik van haar hadden. Ik weet nog altijd niet waarom. Dat schooljaar duurde eeuwig lang en alle herinneringen zijn verdrongen. Complete black-out. Het was dan ook een ware opluchting toen we naar de grote jongensschool mochten.

Jef, de oudste broer van Tist, nam nu de leiding over. Hij toonde dezelfde bezorgdheid over zijn discipelen als zijn zus. In het éérste studiejaar bij Meester Geeraerts voelden we al duidelijk het verschil. We hadden de knepen al genoeg onder de knie om ons vlug aan te passen. Hier besliste de meester wie je buurman was in de klas, maar op de koer en onderweg waren den Tist en ik toch weer onafscheidbaar. In die jaren was *de jongensschool* volop in uitbreiding. We zagen achtereenvolgens de meesters Hendrickx, Goovaerts, Hellemans en Van Den Bosch hun intrede doen. Telkens een nieuwe onderwijzer bijkwam, schoof onze meester een klas omhoog en wij gingen mee. Zo stond het ook genoteerd in de heilige boeken: *"en de apostelen volgden de Meester"*.
In 1923 mochten de zes eerst geklasseerden een studiejaar overslaan. Ik was bij die groep en kwam bij Meester De Rooster terecht. Mijn vriend was zevende en ging met Meester Geeraerts naar de grote kant. De scheiding viel zwaar maar zo is het leven.

[1] Onder de oorlog van 14-18 was er soepbedeling van het "Wellfare comitee"

Rik van Lienes trouwde en nam zijn intrek in het huisje van zijn tantes. Zwinko kocht het huis van de meisjes van Leukemans, twee ongehuwde zussen die bij een nichtje gingen bijwonen. De woonst was iets ruimer en stond op een *spieke* grond in de Bankstraat, vlak voor de draai aan Lienes. Het belemmerde het smalle *velopad* en regelmatig bleef er een klad huid van de fietsers aan de gevel plakken. Dat was toen reeds een doelmatig en goedkoop middel om overdreven snelheid af te remmen. Vooraan lag de slaapkamer van de ouders met ernaast de woonkamer en het schuurtje met geitenstal. Aan de achterzijde was de kelderkamer, waar de meisjes sliepen. Daarnaast de keuken en een klein kamertje. De jongens lagen op de zolder boven het woonhuis onder de blote pannen die in de winter wit uitsloegen van de ijzel. De frisse lucht maakte gezond en sterk. Ze kropen dan dichter bijeen in het grote bed. Als de bengels het soms wat te bont maakten, schoot vader Zjang naar boven, gaf met zijn broeksriem links en rechts enkele meppen op het grote bed, gevuld met al die kleine Zwinkokes. Dat hielp meestal. Met enkele rode striemen, min of meer evenredig verdeeld, werd het vredesakkoord ondertekend.

Toen het misdienaarcorps dringend versterkt moest worden deden Jef en Frans een goed woord voor hun jongere broer. Tist werd onmiddellijk ingewijd. Ik voelde mij ook geroepen tot die verheven functie, maar miste de nodige kerkelijke- en politieke voorspraak. Als pleister op de wonde mocht ik dan "*aspirant*" worden; in de processie een kandelaar of het kruis dragen en bij grote plechtigheden met het wierookvat zwieren. Volleerde misdienaars moesten in het Latijn kunnen antwoorden op de gebeden van de priester. Dat was geen klein bier. De onderpastoor nam het examen af. Volgens de uitleg van de betrokkenen was er geen vergelijking mogelijk met welk schoolvak ook.
- "*Moeilijk joeng, ge kunt het niet vertellen*".
Zelfs Beire Reydams, de meest onderlegde van heel de klas, kon met enkele Latijnse gebeden schaakmat gezet worden. Daar kon hij niet tegenop en moest met tegenzin bekennen dat hij er geen snars van begreep. Het toekennen van bijnamen, dat was de sterke kant van Beire. Zonder gepaste bijnaam waart ge van geen tel. De voornaam en de familienaam waren misschien wel onmisbaar in de school, in de kerk en later in het leger of voor het tribunaal. In onze leefwereld van kleine jongens was zo een naam een ordinaire niemendal. De koer en straat liep vol met "Jeffen", "Fransen", "Louis" en andere nietszeggende dingen. Als zulke naam geroepen werd, stonden er direct drie, vier kandidaten op. Maar op "Tist", "Fang", "Veinger", "Veint", "Luther", "Rosse" daar reageerde enkel de ware Jacob op. Ook de onderwij-

zers kenden hun mannen zo best uiteen. En nog een groot voordeel. Hoe rap kon men zijn goede naam niet kwijt geraken. Een krachtige bijnaam telde voor het leven. Ook vader Zwinko was gebleven in het bedenken van gepaste namen voor zijn kroost niet ten achter. Hij was fier op zijne Jef, Fang en Tist.

Misdienaars werkten in ploegverband. Om de week verwisselen van halfzeven naar halfacht mis en 's zondags van zes uur naar acht uur. In de Hoogmis waren ze met twee van dienst en het lof was voor hem die *de vroege* deed. Winter en zomer moesten ze vroeg het bed uit om nuchter op een drafje naar de kerk te rennen. Men moest op tijd zijn want een kwartier voor het begin der mis moest geklept worden. De *klepper* trok met alle geweld het zeel dat de kleine klok moest beroeren. Hij stond op een versleten kerkstoel in de linkerhoek van het kerkportaal. Dan vlug de nodige kaarsen aansteken en de bel onder handbereik zetten. In de linker sacristie, het domein van de misdienaars, werden de blokken verwisseld voor een paar warme wollen *sloefen* en de zwarte toog en wit roket werden over het hoofd gestroopt Men moest tijdig in de grote sacristie zijn om samen met de priester naar het altaar te gaan. Op de eerste rij zaten de zusters attent toe te kijken. Alles moest perfect in orde zijn want ze zouden de pastoor zeker verwittigen als er achter zijn rug iets gebeurde dat geen Evangelie was. Bij een plechtige Mis was het nog delicater. In het gestoelte zaten de kerkmeesters onder wie een paar pezewevers die het niet konden vergeven dat wij de smaak van hun peren en appelen kenden. "*Het zijn niet altijd de beste christenen die vooraan zitten*", dat hadden we ons vader dikwijls horen zeggen. Wannes, de knecht van de zusters, met zijn gebreid *potske*, dat was nog de serieuste mens van heel de hoop. Hij was altijd vriendelijk en trok partij voor de verdrukte jongeren. De familie Montens van 't kasteel zat ook op het hoogkoor. Daar moesten we geen onheil van verwachten, dat waren mensen met verstand die zich niet met onnozelheden bezig hielden.

Wij namen het de zusters niet kwalijk dat ze een verkeerd gedacht van ons hadden. De vrijdagmorgen na de communiemis gingen we in de meisjesschool ons boterhammen opeten. We zaten dan in de klas van soeur Theresita. Als er dan vliegen teruggevonden werden die '*per abuus*' in een inktpot gesukkeld waren, werd er naar die *misdienaars* verwezen. En dan die weke moeders, die overbezorgd hun beklag kwamen maken over hun misbruikte dochters; *"...en met haar staartjes getrokken, zuster, en met klodden gesmeten en nog meer andere ongehoorde baldadigheden .... en wilt gij het tegen de meester zeggen, zuster?"*

Meester Mariën was er de man niet naar om al die klachten serieus te nemen. Met het hem eigen ernstig gezicht nam hij ze wel in ontvangst. Hij drukte ons op het hart dat *we het nooit meer mochten doen.* Met deze goede voornemens namen we beiden vrede. Hij was sterker in relativeren dan de meeste konden vermoeden. Zelfs de pastoor en de onderpastoor werden al eens ingeschakeld om hun acolieten terug op het rechte pad te brengen. Zij zaten tussen twee vuren. De zusters wasten, streken en onderhielden de gewaden wel maar anderzijds zonder misdienaars zou het voortbestaan van de goddelijke diensten van de Roomse Kerk in gevaar kunnen komen. Meestal werd er zoveel zalf gesmeerd dat de stukken weer aan mekaar plakten. Salomon zou het niet beter gekund hebben.

Den Tist had dus zijn twee oudere broers opgevolgd in die kerkse stiel. Hij wist dat, eens ge voor het altaar stond, elke zijsprong uit den boze was. Dit was niet de plaats om poetsen uit te halen. Hier was het serieus en moest ge u inzetten met heel uw heel uw wezen, de geest bij de Heer. *"Dominus vobiscum, et cum spiritu tuo!"* In het begin van zijn loopbaan hield de onderpastoor hem stiekem in het oog maar hij had vlug gezien dat hij een goede keuze gedaan had. Met nieuwjaarsdag mochten de misdienaars met de schaal een omhaling doen voor bewezen diensten. Dan lagen er minder knoppen of slechte centen in want de gelovigen waardeerden die jeugdige elitegroep. Dank zij die volkse figuranten werd het binnenrijven van hun aflaten wat ceremonieel ingekleurd. Bij feestdagen zoals Pasen, Pinksteren, Kerstmis en Allerheiligen viel er ook wel kruimels van tafel. Die dagen werd het groot ornaat uit de kast gehaald. Rode toog met wit roket, dat stijf stond als een plank en bij elke beweging het kreunend geluid maakte van een versleten trekharmonica. Met dat denkbeeld in het hoofd zitten tijdens de Mis was niet erg christelijk, maar gedachten konden de zuster niet zien, zelfs geen slechte.

Bij dergelijke ceremonies waren de misdienaars met drie van dienst en het werk was verdeeld. Weerskanten op de onderste trap zaten de echte. Ze moesten het zware Evangelieboek met koperen *pupitter* verdragen van de Epistel- naar de Evangeliekant en omgekeerd. Eerst in het midden gaan knielen, het boek stevig tegen de borst gedrukt naar beneden komen, oppassen niet op de zoom van de toog te trappen, midden het altaar goed doorknielen en de vracht op de gepaste plaats neerzetten, terug naar het midden, knielen en op het eigen kussen terug plaatsnemen. De derde stond midden het hoogkoor met het wierookvat. Hij moest zorgen dat zijn *vuur* brandend bleef. Tus-

sendoor eens nakijken en met de ketting wat op en af schuiven, een sacrale beweging om heel even alle ogen van het gelovige volk op hem te richten. Hierdoor steeg het aanzien wat leidde tot een innerlijke spanning en voldoening. Op het meest heilige moment van de mis mocht hij de stilte breken en de bel rinkelen nadat de priester de woorden van de consecratie gebeden had.

Na de mis liepen de twee misdienaars voor de priester naar de grote sacristie, de wierookman sloot de stoet. Terwijl de één met de domper de kaarsen ging uitdoen, hing de andere de kleren ordelijk in de kast en ruimde het lokaal op. Dan gingen ze samen aan de twee priesters een zalig hoogfeest wensen in de hoop dat ze dan ook in hun zak zouden schieten en zich van een paar *sollekes* ontlasten. De taak zat er op. Eens de sacristietrappen afgedaald, waren het terug gewone jongens zoals den Beire, Vent Foets en de andere kameraden van 'het kapelleken'. Ze daalden van de hemel op aarde en kregen terug een wereldse status en dito leefregels. Het grootste voordeel van misdienaar was dat ze, bij een begrafenis of huwelijk, een half uur voor het begin van de dienst de klas mochten verlaten. Zo ontsnapten ze al eens aan een vervelende rekenles of eindeloze vervoeging van werkwoorden. Na de plechtigheid gingen ze traag, stapvoets, naar de school terug. Eerst nog even achteraan de koer tegen de zuidenmuur gaan staan en dan met lome benen naar de plaats in de klas. Zo heeft den Tist vele uren uitgespaard in al de verschillende vakken die in de voormiddag gegeven werden. Maar het was geen beletsel om goede uitslagen te halen. Met wat gezond verstand en met voldoende inzet werd alle lesverlies overbrugd.

Meester Geraerts kon veel geduld opbrengen maar mijn beste vriend had er een hand van weg om hem nu en dan eens in de gordijnen te jagen. Dan kwam de lijfstraf met het *elektriek-machientje* of, zo het niet hielp, de afgetelde stokslagen. Dat was nu eenmaal zo en het deed geen afbreuk aan onze appreciatie voor de meester. Meesters Bertens heeft aan den Tist ook heel wat grijze haren te danken gehad. In kleermakerszit, met één voet onder het zitvlak, de schouder tegen de kast geleund, wachtte hij het moment af om een woord te vervormen of te verminken. Gewijde Geschiedenis was een dankbaar vak. De saaie materie stapelde innerlijke spanningen op die bij de minste vonk tot ontlading konden komen. Kinderen moeten eens kunnen lachen en daar zorgde den Tist dan wel voor. Toen de meester viste naar de naam van de heilige Zacharias, de vader van Joannes de Doper, kon niemand hem het juiste antwoord geven. Na de derde vraag stak hij de vinger de hoogte in.
- "*Meys ?*"
- "*De heilige Sigarekas, Meester !*".

Het ijs brak met veel geluid. Iedereen bulderde van 't lachen. Uiteindelijk kon het jonge geweld ingedijkt worden met als straf honderd keer schrijven "*de vader van Johannes de Doper heet Zacharias*". Den Tist tilde er niet zwaar aan. - "*Alle, gijlie hebt kunnen lachen, maar ik ben toch de sigaar. Misschien is dat ginds wel de bijnaam van die vent. Verdiend of niet, we hebben er toch deugd van gehad !*" Dat was de schone karaktertrek die hij van zijn moeder had meegekregen, de mensen blij maken, zonder iemand kwaad te doen. Dat deed Rozeke ook. Een andere keer wist hij de tekst van het negende gebod "*Wees steeds kuis in uw gemoed*" te doen klinken als "*Kuis steeds goed in Uwen hoed*". Dat bracht hem een half uur in de hoek op en honderd regels strafschrijven. Eenmaal heeft hij zich bedrogen gevoeld toen hij moest opdraaien voor een ander. Dat deed pijn, we wisten het. De laffe dader heeft dan ook een dikke *vossing* gekregen van de mannen van 't kapelleken.

Zo was den Tist; ernstig en zot maar correct, met evenveel fatsoen als humor, iemand met een grenzeloos aanpassingsvermogen. In de kerk stipt en plichtbewust tot op de dorpel, in de klas wat vrijpostiger, op de straat een belhamel. Leergierig en werkzaam zolang de knop op 'normaal' stond, maar als het duiveltje de kop opstak, was er geen houden aan.
- "*Zo ne keer effekes met nen heilige een beetje lachen, da kan toch geen groot kwaad zijn, die hebben wel meer moeten doen om zover te geraken*".

Toen we bij de koster eens wijn moesten gaan halen met een grote glazen karaf, voelden we ons verplicht in het gangske achter "Rome" toch even de wijn op zijn kwaliteit te testen. Met de ogen toe proefde hij drie kleine slokjes.
- "*De vorige keer was het straffere. Allee, nu gij, maar één klein slokske hé joeng, want uwe mond is veel groter*".
Nooit heeft er wat gezwaaid over die karaf die niet vol genoeg zou geweest zijn. De clerus wat er gaande was maar heeft het geval nooit overroepen. Misschien dacht men aan de toekomende Kerk waar velen moesten 'geroepen' worden. De weinige uitverkorenen konden best zo jong mogelijk de smaak te pakken krijgen om latere ontgoochelingen te vermijden.

Eens stopte hij van op de kerkhofmuur enkele jutten zakken, die op een bedje bloemkoolplanten lagen, in de schouw van het overhuis bij 'Zjeine van Keusters'. Regien kwam hals over kop naar buiten vluchtend voor de verstikkende rook. Ze jammerde dat het brood juist gereed was, dat de deeg kon invallen, dat het Zjeine zijn schuld was. Deze

vond snel de oorzaak waarom de schouw niet trok. Nu kreeg Regien er van langs dat ze wel een ander plaats mocht uitzoeken om de zakken te drogen te leggen. Hoever die uitbrander van formaat het huwelijksleven van die twee brave mensen heeft beïnvloed, is niet bekend. Zeker is dat ze bijeengebleven zijn maar in die tijd was een scheiding voor futiliteiten niet zo courant.

Rond die tijd zijn kocht den Doms een eerste auto. Geld blonk ook wel maar zo een schittering van een *voituur* mocht gezien zijn. Daarom zette hij hem ten toon op het binnenhof voor de deur. De buren stonden dat schoon stuk te bewonderen en verwachten een demonstratie. Na binnenin de nodige kraantjes en knoppen in de juiste stand gezet te hebben, gaf hij enkele krachtige draaien aan de zwengel en het ding begon te pruttelen. Met een zwierige beweging zette hij zich onachtzaam achter het stuur en gaf zachtjes gas om niet pardoes in het karhuis te belanden. De auto stond en bleef op dezelfde plaats staan ronken. Hier en daar wat bijregelen en een beetje meer gas en . . . hij bleef staan waar hij stond. De omstanders lachten:
- *"Het is zeker een akeuse Sus?"*
Den Doms kon er niet mee lachen. Hij werd zenuwachtig en regelde nog wat meer bij. Geen resultaat de *voituur* bleef ezelachtig op zijn plaats.
- "*Als ik nu vollen bak moest geven dan zat ik dwars door de muur*"
De lachers hadden er kop in maar Sus kreeg het warmer.
- "*Het zal niet meer voor vandaag zijn, zeker, hé Sus ?*" .
De nieuwsgierigen maakten aanstalten om te vertrekken en troostten Sus:
- *"we zullen straks nog eens terug komen zien* !"
Met een woeste blik begon Sus aan de grote controle en stapte rond zijn *voituur*. Als hij die dikke kassei onder het wiel uithaalde, volgde er een litanie van alle Heiligen. Ongezien waren we achter de kerkhofmuur gaan post vatten en hadden we gespannen het verloop van de gebeurtenissen gevolgd. Beleefdheidshalve waren enkele kijkers nog even blijven staan en zagen nu de triomfantelijke rit die Sus om het hof maakte. De opmerking van den Tist was gevat:
- "*Hedde da gehoord, die zal in den biechtstoel nogal een optelling moeten maken, ik zou niet gaarne in zijn vel steken*".

De avond van Sinte-Mette-kermis waren we naar de Kattestraat afgezakt, Beire van de Taal was bij de groep en we moesten alle klanten eens de kans geven zich in hun eigen buurt te ontplooien. We hadden een nieuw *flotgeweer* gekocht en moesten het proberen. Een grote kikvors bij 'Neel van Roemes' door het *moozegat* geschoven en hem een raak schot achterna gestuurd. Onder het gordijn van de achtervenster zagen we de moeder en twee dochters gillend op de stoelen kruipen en met de armen in de lucht alle Heiligen aanroepen. Neel, die in zijn leunstoel in slaap gevallen was, sprong samen met de geschrokken kikker sakkerend rond. Wij genoten van het kosteloos spektakel en hielden ons onzichtbaar. Als een stormwind kwam Juul, een struise zoon, van achter de hoek van de schuur gerend, haperde achter een slechte emmer en deed het onmogelijke om overeind te blijven. Zijn alleenspraak beloofde niet veel goeds. Den Tist die er dichtst bij stond, liep van de ene boom naar de andere, terwijl wij naar het *mennegat* stoven als een bende verdwaalde kippen. Juul wilde de kleinste te pakken krijgen maar had op een verkeerd paard gewed. De korte benen liepen ons op de straat reeds voorbij. Niemand was herkend, niemand gepakt. Opdracht volgens plan uitgevoerd. Zo wist hij de belager weg te lokken om de anderen te helpen ontkomen.

Dat was den Tist, ten voeten uit, een trouwe vriend waar men een kerk kon op bouwen. Klein maar dapper. Poetsenbakker en misdienaar. Iets waar niet iedereen voor in de wieg gelegd was. Met dat zware boek, *'de verkondiging des geloofs'*, trappen op en trappen af sleuren, daar moest men veel spek voor eten. En juist spek was er thuis niet veel in de kuip. Om alle dagen voor tien eters voldoende op de plank te hebben, daar schoot men te kort in met één pree. Na de oorlog waren er nog twee kinderen bijgekomen; Benoit en Yvonne. Ze werden in de nieuwe woonst in de Bankstraat geboren. Gelukkig kon Rozeke wonderen doen met weinig. Ze had drie geiten, enkele kippen en een varken. Elk jaar werd het vetgemeste varken geslacht. Dat hielp de hongerigen te spijzen. Een rij gedroogde boekseringen aan een draad geregen tussen de balken van de zoldering zorgden voor afwisseling in het menu. Drie dagen varkensvlees en een dag vis en de week was bijna uit. Zo trachten die vooroorlogse moeders hun grote kroost content te maken met het weinige dat ze hadden. Met een glimlach en een aanmoedigend woord werd het harde leven mild, werd leren delen een echte rijkdom. De kinderen beseften al te goed wat hun ouders moesten doen om ieder het zijne te geven. Zij waardeerden dat en droegen hen op de handen. Voor dankbaarheid waren geen woorden nodig, een warme veelzeggende blik volstond dikwijls. Moeder verstond de onuitgesproken taal en was er zichtbaar blij mee. We mogen aannemen dat de jongens van Zwinko, op de onderste trap voor het altaar, dikwijls voor hun moeder gebeden hebben, misschien in het Latijn. De week voor Sinte-Mette wilde ieder met de misdienaars wit staan. Men had keis-stoempekes nodig voor in den biet. Den Tist

begon tijdig een reserve aan te leggen om alleman te kunnen bedienen. Hij deelde ze gratis. Smeergeld of bastaards kende hij niet. Hij was gelukkig de blije gezichten te zien van zijn klanten. Een goed hart en nog op de goede plaats ook.

De offergang was intussen afgelopen. Ik heb de foto op zijn doodsprentje zitten bekijken. Ja, dat is hij ten voeten uit. Die rust en eerlijkheid, dat ongekunsteld zichzelf zijn, geen pose voor de fotograaf. In zijn werkkostuum met zijn pijpje ;
"Voilà hier ben ik, zo heb ik geleefd, zo moet men mij nemen".

Toen Mus Peeters in de vakantie ziek werd, ging hij alle dagen helpen. De kameraden gingen spelen naar de putten of 't schalam, hij trok naar het veld. "*Ik heb later nog tijd om mijn schade in te halen, maar die mensen, moeten nu eerst geholpen worden, en zo kan ik in passant aan mijn zielenzaligheid werken*".

Wij zijn altijd goede vrienden geweest. We hebben ooit mekaars straf helpen schrijven maar Meester Bertens had het rap door en ik kreeg ook de volle pot. Dan bleef het beperkt tot zuiver morele steun. Na het lager onderwijs ging hij naar de vakschool en ik bleef thuis werken. Mijn vrije tijd werd aan de K.A.J. besteed en hij ging koersen, niet om geld te verdienen maar zuiver om de sport, om zijn overtollige energie kwijt te geraken. We gingen samen naar de keur. Daar kwam toen het duiveltje van onze jeugd nog eens even de kop opsteken. Een ongenietbare wachtmeester legde er kordaat de lat op. De lust om die vent nog eens op stang te jagen, werd in de kiem gedood. Het leger stond niet open voor humor. Vaderlandsliefde was een serieuze bezigheid. We waren nu geen snotapen meer maar grote mensen.

Ik werd piot en hij kwam in de meest ernstige dienst van het Belgische leger terecht; *pellul* bij de Medische dienst. De juiste man op de juiste plaats. Mensen in een hospitaal kunnen een hartelijke lach best gebruiken. Lachen is dikwijls doelmatiger dan een hele doos pillen of een pot siroop. Het leger wist zijn mannekens te kiezen. De oorlog heeft bij heel wat mensen van onze generatie een hele ommekeer teweeggebracht. Na den troep werd hij stoker bij de spoorwegen en liep Tille Wauters uit Hever tegen het lijf. Dan verdween hij grotendeels uit mijn gezichtsveld. Bij elk weerzien begon het steeds met "*en weet ge 't nog ...*"
Ik kwam in 1945 in het station Muizen terecht en een van de eerste kennissen die ik er ontmoette was den Tist, die intussen machinist geworden was. We voelden dat onze vriendschap misschien ingedut was maar niet dood. Nu kreeg ze weer een ruggensteuntje. Oude koeien werden uit de sloot getrokken. De meest spraakmakende gebeurtenissen van de jeugd werden opgerakeld. Met Kerstnacht hebben we samen onze boterhammen op zijn '*reserf*' opgegeten. Toen de klokken het begin van de Nachtmis aankondigden, luisteren we in stilte en dachten terug aan de nachtdienst in Hombeek op het hoogkoor; hij echte misdienaar, ik povere *wierookzwierder*. Het waren andere tijden.

De mensen gingen recht staan voor de Consecratie. Met een ruk kom ik weer tot de werkelijkheid. Is de mis al zo ver gevorderd ?

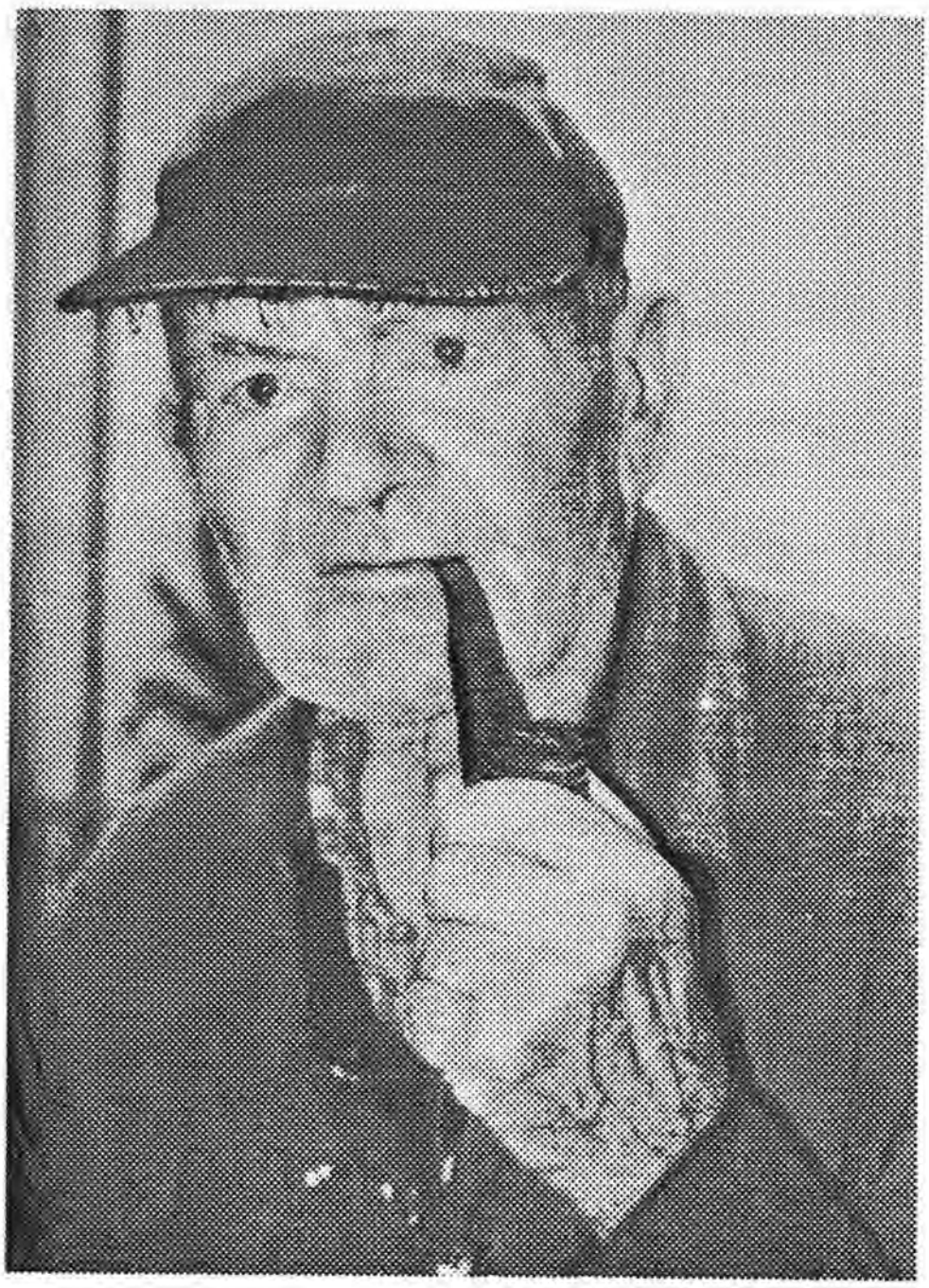
De Kerk van vandaag is toch dát niet meer. De gebeden in het Nederlands, de celebrant met het gezicht naar het volk, een gepensioneerde als misdienaar, geen ceremonieel overbrengen van het Evangelieboek van links naar rechts en omgekeerd. Zijn wij te laat geboren, of moeten we ons gelukkig prijzen dat we die andere wereld ook gekend hebben?

De dienst liep op zijn einde en ik had nog zoveel te zeggen. Seffens moet ik vaarwel wensen aan een mens die een bijzondere plaats in mijn leven innam. Een echte trouwe vriend, met een ongepolijste bolster maar met een hart van koekenbrood.

De priester heeft in de toespraak er heel gepast op gewezen hoe hij in de oorlog de gekwetsten moest wegbrengen. Wie zal ooit weten hoe hij meeleed met zoveel pijn en verdriet. Vreugde brengen was zijn opdracht, daarvoor was hij in de wieg gelegd en dat kon hij. Met een eenvoudig woord, op zijn manier uitgesproken, of met een geniale grap, een hem eigen monkellach op de lippen, de mensen een plezier doen, dat was hem gegeven.

Als hij met een trein zijn ouderlijk huis passeerde, gaf hij een seintje met de stoomfluit. "*Da's onze Cyriel.*" zei Rozeke dan en ze vloog naar buiten voor een wedergroet. Dat was voor zijn moeder een schoner cadeau dan één pak met veel linten en strikken omwonden. "Onze Cyriel !"
Ik zou die officiële naam ook wel eens willen uitspreken maar durf het niet. Hij zou zeker denken dat ik weer iets in 't schild voer of met zijn voeten wil spelen. Dat mag ik hem niet meer aandoen, zeker nu niet.

"*In paradisum*" weerklink, *"naar het paradijs" !*
Ja vriend, waar dan ook, ergens wacht men op u. Uw moeder en uw vrouw staan boven aan de trap om u naar alle vrienden te brengen die op uw komst wachten. Allen met een brede glimlach want gij hebt die mensen blij gemaakt. Dat zal u wel een beter plaatsje opleveren. Onder klamme motregen vertrok de kleine stoet naar het kerkhof. Tot daar heb ik u met de ogen kunnen volgen. In gedachten ben ik veel verder gegaan, tot waar vriendschap leiden kan. Onze vriendschap zal blijven of is, wat men noemt, eindeloos.

Cyriel MEYS

alias
"den Tist
van Zwinko"

19414 - 1995

foto "80-jarigen" van Ward Verbergt

BACOB

CHOCOLATIER Marie Leen MECHELEN

Open van dinsdag tot zaterdag
van 10u tot 12u30 en
van 13u30 tot 18 uur

tel 015 433100

PISCAER
ELECTRO-GROOTHANDEL

FEGIBEL
PARTNER

N.V. PISCAER
BATTELSESTEENWEG 449-151
2800 MECHELEN

't Archief

EETCAFÉ 'T ARCHIEF
Fr.Reyniersstraat 17-19
HOMBEEK
tel 015 435999

FORTIS
BANK

Solid partners, flexible solutions

VASTGOED

Guido Gezellelaan 65
2800 Mechelen
Eddy Mandelings Tel: 015-200 999

VENNOOTSCHAP
MECHELSE VEILINGEN C.V.
TEL. 015/55.11.11 FAX. 015/55.06.01

HEEMKUNDE-KRING V. HOMBEEK HOEMBEKA

't Ridderke

Trimestrieel heemkundig tijdschrift van Hoembeka
15de jaargang 2000 * nr. 3 * Sept.-November

GEDENKENIS
VAN
Mijnheer JOHANNES-VINCENTIUS CEULEMANS
Doctor in geneeskunde aangenomen geneesheer van het Bestuur der
Ijzeren Wegen en van het Weldadigheids-Bureel van Hombeek
Oud Burgemeester dezer gemeente,
vereerd met het Burgerkruis van eerste klas;
Geboren te Hombeek den 5den April 1834 en aldaar overleden
op 22 September 1906.
— Wij bevelen zijne ziel in uwe godvruchtige gebeden —

SPECIAAL NUMMER

Deze aflevering is volledig gewijd aan een gebruik door dokter Ceulemans ingevoerd inde 19de eeuw.

In de Hombeekse bevolkingsboeken werd bij overlijden de oorzaak ingeschreven

De analyse hiervan geeft een merkwaardig beeld

verantwoordelijk uitgever; Ward De Kempeneer, Diepestraat 2, 2811 HOMBEEK tel. 015 42 33 26

afgiftekantoor
1980 ZEMST

De Kringwerking

WAAR IS DE TIJD

galadiner in 't Zwaentje

Het einde der XX^ste^ eeuw indachtig, maar ook de vergankelijkheid des levens, is het naar onze mening opportuun om onze leden nog eens op een galadiner te vergasten. Van alle kanten werd er trouwens op aangedrongen dit eigenlijke einde van de eeuw niet in complete ontnuchtering te besluiten.
Het overtollige geld kan beter *"opgeteerd"* worden, zoals het sinds mensenheugenis het geval is geweest bij al de plaatselijke verenigingen met voldoende zelfrespect. Het weze bij deze in herinnering gebracht: " Waar is de tijd ? "

zaterdag 27 januari 2001

Onze leden ontvingen in de "Nieuwsbrief" met uitnodiging uitvoerig bericht over wat de tafelen bieden.
Inschrijven kan nog tot 10 januari 2001 door storting van 2.200 fr. op rekening 788-5420554-39 Hoembeka, Hombekerkouter 33, 2811 HOMBEEK (vermelding galadiner)

MATHEUSPASSION VAN BACH

VOORDRACHT op 21 MAART door Jo HAERENS, lic kunstgesch.
UITVOERING in het LEMMENSINSTITUUT te LEUVEN op 22 maart

Op woensdag 21 maart 2001 wordt over BACH en specifiek zijn MATHEUSPASSION een voordracht gehouden in het cultuurhuis Leliëndaal om 20 uur. **(toegang gratis)**

Op donderdag 22 wordt door de muzikanten en koorleden van het Lemmensinstituut te Leuven dit werk uitgevoerd. Dit gebeurt in een speciale opstelling van orkest, solisten en koor, zodanig dat de toehoorders zich a.h.w. tussen de artiesten bevinden. Een buitengewone belevenis voor kunstliefhebbers. De voorstelling begint om **19.00 uur**.
We namen een optie op 40 plaatsen **eerste rang** van deze voorstelling. De prijs is **600 fr/persoon** (groepsprijs).
Wie met ons dit concert wil meemaken melde dat vóór 25 januari aan Raymond Lauwers.
Gelieve op te geven of ge verkiest met de bus (ca. 260 fr.) te gaan of met eigen wagens (carpooling).

Dit jaar wordt twee maal een lessenreeks van 3 lessen kunstgeschiedenis gegeven.
De lessen gaan door in samenwerking met het Cultureel Centrum Mechelen

Introductielessen in Kunstgeschiedenis

Cultuurhuis Leliëndaal
maandagavond 2, 9, en 30 april 2001
door **Jo HAERENS, lic.kunstgesch.**

De eerste serie gaat over **de Vlaamse Primitieven en hun tijd**. Hieraan wordt een themabezoek gekoppeld aan Brugge. De tweede serie in het najaar behandelt de **Romaanse kunst.** Volgend jaar komt de **Gothiek** en de **Renaissance** aan de beurt.

De inschrijvingsprijs bedraagt **600 fr/persoon** voor de drie lessen,
inbegrepen de syllabus en een koffie tijdens de pauze.

Inschrijven bij Raymond Lauwers, tel 015 / 41 24 62

Dokter Vincent Ceulemans

Ward De Kempeneer

Op zaterdag 22 september 1906 zat de kerk in Hombeek afgeladen vol. Er had de plechtige uitvaart plaats van Jan Vincent Ceulemans, 72 jaar, dokter en oud-burgemeester van de gemeente. Ieder kerkganger kreeg bij de offergang een gedachtenisprentje waarop de notabele overledene prijkte, een echte foto dus. Dat was in die tijd een nieuwigheid, iets voor de rijkeren. Voor zover we het konden nagaan was het de eerste maal dat dit gebeurde in Hombeek.

De dokter had zich in de tweede helft van de 19de eeuw bijna legendarisch gemaakt. Hij was hier de eerste geneesheer maar vooral een vooraanstaand politicus. Gedurende 18 jaar was hij burgemeester. Hij bracht veel vernieuwing en stimuleerde het plaatselijk gemeenschapsleven zeer sterk. Zo stichtte hij in 1866 de eerste muziekmaatschappij Sint Martinus. Onder zijn impuls kwam er de nieuwe gemeenteschool in de Bankstraat. De raadszittingen gebeurden niet langer in een herberg maar de oude school in de Diepestraat werd omgebouwd tot gemeentehuis. We kregen toen een stationsgebouw en een rangeerstation voor goederen. Dat bracht handel mee en de Hombeekse groentenmarkt was beroemd en enig in de regio.

Vincent was de zoon van burgemeester Hendrik Frans Ceulemans (1803-1881) en van Joanna Maria Horckmans (1800-1976). Zijn twee grootvaders hadden zich eveneens ooit ook met de sjerp van burgervader omgord. Op hun beurt waren zij eveneens burgemeesterszoons. Vanaf het ontstaan van de gemeente Hombeek in 1794 hadden de families Ceulemans en Horckmans de touwtjes in handen gehad. Ze hebben posten bekleed in alle gezaghebbende organen zowel van de gemeente als van de parochie. Hun aanzien was bijzonder groot. Hun kinderen waren de eerste van Hombeek die hogere studies deden. Ze beoogden posten in de ambtenarij of in het notariaat. Handel en industrie trok hen eveneens aan. Vincent studeerde geneeskunde.

Beide families hadden zich weten te verrijken aan de kerkgoederen door de Fransen geconfisceerd. Ze kochten de kloosterhoeven waarop ze woonden, zowel het Hof Ter Heide (van het klooster van Kortenberg) als het Hof Ter Schommen (van het klooster Leliëndaal). Doordrongen van het liberalisme werden ze later als vanzelfsprekend geloodst in de Liberale politieke partij. Toen deze partij antiklerikaal werd, sloten ze zich in wezen hierbij aan zonder zich evenwel ogenschijnlijk anti-kerks te gedragen. Met het gros bleven ze praktiserend gelovig. Ze volgden de belangrijkste diensten en hun graftombes op ons kerkhof moesten een uitstraling zijn van hun status.

Dokter Vincent Ceulemans woonde eerst in de Bankstraat in de riante woning door zijn grootvader Horckmans gebouwd. Nadien verhuisde hij naar het Heike en bouwde daar de dokterswoning op de ouderlijke grond van de familie Horckmans.

In 1867 werd hij burgemeester. Hij was dan 34 jaar en in de fleur van zijn leven. De fanfare was net opgericht en hij was zeer populair en op het hoogtepunt van zijn succes. Tot 1876 waren het topjaren voor de charmante dorpsdokter. De landspolitiek van het Liberaal Kabinet - in het bijzonder minister Van Humbeeck met de antiklerikale schoolwet - deed het tij keren. Op dat ogenblik kwam in Hombeek een nieuwe pastoor, Theodoor De Coster, een rijke boerenzoon uit Sterrebeek. Twee extraverte persoonlijkheden stonden tegenover mekaar in de schoolstrijd van 1880. De burgemeester zette de pastoor meermaals een hakje. In Don Camillostijl probeerde hij hem tweemaal zijn kiesrecht te ontfutselen. De reactie van de pastoor was pure furie. Ceulemans moest uiteindelijk bakzeil halen. Een sterk beïnvloedde publieke opinie ging zich van hem afkeren. De dood van zijn 38-jarige vrouw begin 1884, in het kinderbed van het 11de kindje, brak hem volledig. Hij gaf voortijdig ontslag en wachtte de gemeenteraadsverkiezingen van einde 1884 niet af. Hij werd verpletterend verslagen door de katholieke pachterszoon Joseph De Saegher, de nieuwe voorzitter van de fanfare. Vincent Ceulemans, bleef nog 15 jaar oppositieraadslid. Hiermee eindigde zijn politieke carrière maar tevens was hij de laatste plaatselijke politicus van de Horckmansen en de Ceulemansen.

De laatste jaren was de dokter cynisch en verbitterd geworden. Aan een vrouw met longontsteking die met haar pasgeborene korte tijd voordien op Lichtmisdag een dienst van opdracht aan Maria had bijgewoond in de kerk, zei hij: *"Het zou beter zijn dat ge uit die koten wegbleef en uw gezondheid niet in gevaar te brengen!"* Zijn rivaal, pastoor De Coster, is in 1903 op rust gegaan en stierf in 1914. Dokter Ceulemans overleed in 1906.
Hij was het die het gebruik introduceerde om in de Hombeekse bevolkingsboeken de doodsoorzaken te laten registreren. Een merkwaardige analyse hiervan maakte ons medelid François Van Der Jeught.
Hieraan wordt dit speciaal nummer gewijd.

DE DOODSOORZAKEN TE HOMBEEK (1867-1901)

François Van der Jeught

Voorwoord

De bevolkingsregisters van Hombeek vermelden in de periode 1867 – 1901 de doodsoorzaak van heel wat inwoners. Dit is vrij uitzonderlijk omdat in regel die gegevens in deze registers niet mogen of mochten opgenomen worden. Hiermee ontstond een rijke bron, zowel voor de genealogen, die hierin toch wel interessante of merkwaardige informatie kunnen terugvinden over hun voorouders en familieleden, als voor de geïnteresseerden in de geschiedenis van de geneeskunde. Deze bijdrage is uiteraard bestemd voor de familievorsers.

Toch is ook getracht een beeld op te hangen van de volksgezondheid in de 2de helft van de 19de eeuw. De doodsoorzaken in Hombeek als (nieuwe) illustratie van de overbekende toestanden in die periode: de grote kindersterfte, de epidemies, de lage levensverwachting....
Om aan de lange lijsten een meerwaarde te geven.

I. INLEIDING

In zes delen van de bevolkingsregisters van Hombeek, bewaard in het archief van Hoembeka, staat zeer vaak genoteerd waaraan de inwoners overleden. Deze vermeldingen vindt men in kolom 13 voorzien voor het invullen van de *Naastvolgende verblijfplaats of overlijden*. Tussen haakjes wordt hieraan toegevoegd dat men *de oorzaak van het overlijden* [zal] *aanwijzen door het nummer gebruikt in het ministerieël* (sic) *voorschrift van 19 September 1866*. Dit is niet gebeurd. Ongetwijfeld begon dokter Joannes Vincentius Ceulemans (1834-1906) hiermee, die van 1867 tot 1884 burgemeester van Hombeek was[1].

Niet toevallig dateert de eerste inschrijving van een doodsoorzaak van 3 januari 1867: het overlijden van Petronella Verlinden als gevolg van een pneumonie of longontsteking.

Na zijn ambtsperiode werd de gewoonte om de doodsoorzaak voluit de noteren nog vele jaren gewoon doorgezet en wel tot in 1901. De laatste vermelding dateert van 18 juni dat jaar met het overlijden van Josephina Hubertina De Wit, 7 dagen oud, als gevolg van stuipen.

Voor de familievorsers werden uit de zes registers [2] alle personen genoteerd waar de doodsoorzaak bij werd genoteerd, hun adres, geboorteplaats en -datum.

De gegevens werden geverifieerd aan de hand van de akten van de burgerlijke stand, bewaard op het Mechels stadsarchief en zo nodig aangevuld.
Er waren af en toe verschillen tussen de data, adressen of schrijfwijze van de namen in de bevolkingsregisters met deze in de akten van de burgerlijke stand. In dergelijke gevallen gebruikten we consequent de notities uit de akten.

Om een vollediger beeld te krijgen werd de lijst van de doodsoorzaken uit de bevolkingsregisters aangevuld enerzijds met de gegevens uit de overlijdensakten van de burgerlijke stand en anderzijds met de ontbrekende overlijdensakten [3].

Niet iedereen die in Hombeek overleed stond opgenomen in de bevolkingsregisters: jonge kinderen, doodgeboren kinderen, kinderen die slechts enkele uren hadden geleefd en al dan niet een naam kregen, vindt men bijvoorbeeld wel terug in de akten van de burgerlijke stand. Ook werd niet consequent van alle Hombekenaars de doodsoorzaak in de bevolkingsregisters genoteerd, maar er kon wel informatie geput worden uit de akten.

Op deze wijze ontstond een volledige lijst, chronologisch op datum van overlijden, van alle perso-

nen (op enkele uitzonderingen na) die in de periode 1867 tot en met 1890 te Hombeek overleden.

De periode 1891 tot 1901 kon niet aangevuld worden omdat de registers van de burgerlijke stand zich nog niet op het Mechels stadsarchief bevinden en dus (voorlopig) niet te raadplegen zijn. Het is wel de bedoeling ons opzet volledig te realiseren van zodra ook deze akten op het archief ter beschikking staan.

Van twee Hombekenaars, waarvan hun doodsoorzaak bekend is, kon hun overlijdensdatum niet achterhaald worden; deze data staan niet in de bevolkingsregisters en zij komen niet voor in de akten van de burgerlijke stand (1867-1890). Het gaat om bareelwachter Joannes Antonius De Wit (°31.7.1841) *ecrasé par le train* te Mechelen en Victor Tuyaerts (°29.12.1836) die eveneens te Mechelen t.g.v. een ongeval (*mort accidentelle*) omkwam. Zij staan achteraan in de chronologische lijst opgenomen [4].

Ten slotte dank ik van harte dokter Paul Smits van Kapelle-op-den-Bos voor zijn enthousiaste medewerking, zijn adviezen en aanmerkingen, die essentieel bijdroegen bij het tot stand komen van deze tekst.

II. DE DOODSOORZAKEN BESPROKEN

Wij gaan niet in op de vraag hoe dokter Ceulemans zijn diagnoses stelde of aan welke symptomen hij de doodsoorzaken kon herkennen. Evenmin wordt getracht te achterhalen welke medicatie hij voorschreef of toediende of wat men zoals in de volksgeneeskunde gebruikte voor een of andere kwaal. Dit is te gespecialiseerd en zou te ver leiden. Wij blijven bij de doodsoorzaken als fenomenen onder de bevolking van Hombeek en trachten na te gaan in welke mate bepaalde ziekten voorkwamen, wanneer en bij wie, in welke gezinnen.

1. ENKELE CIJFERS

In de periode van 1867 tot en met 1883 overleden te Hombeek 785 personen. Van 596 onder hen noteerde dokter Ceulemans hun doodsoorzaak, hetzij van 75,9% van de inwoners. Hierbij zijn niet de 47 kinderen gerekend, die dood geboren werden, of overleden tijdens of kort na de bevalling: zij kregen geen naam in de registers van de burgerlijke stand en werden niet ingeschreven in de bevolkingsregisters. De gegevens uit deze periode bieden relevante informatie over de doodsoorzaken te Hombeek.

In 1884 noteerde dokter Ceulemans slechts 18 doodsoorzaken onder de 56 overledenen, een enorm verschil met voorgaande jaren. De oorzaak lijkt voor de hand te liggen: dat jaar op 5 februari overleed zijn jongste kind bij de geboorte. Ongeveer een uur later overleed zijn echtgenote. Hij was weduwnaar met zes kinderen. Dat jaar zette hij een punt achter zijn gemeentelijke politieke activiteiten als burgemeester van Hombeek.

Vanaf 1884 tot en met 1890 daalde het aantal registraties van de doodsoorzaken zeer drastisch in verhouding met het aantal overlijdens: in die periode waren er 354 sterfgevallen en bedroeg het aantal geregistreerde doodsoorzaken 180, zodat van 50,8 % van de inwoners van Hombeek in die periode hun overlijdensoorzaak bekend is.

In de daaropvolgende tijdsspanne van 1891 tot en met 1901 zijn er slechts 335 doodsoorzaken geregistreerd. Omdat de registers van de burgerlijke stand niet raadpleegbaar zijn is het totaal aantal overlijdens per jaar onbekend. Er kan ook niet uitgemaakt worden in hoeverre de inschrijvingen representatief zijn. Opvallend is dat er in 1891 slechts 2 vermeldingen zijn en in 1901 maar 11. Daartegenover zijn er in 1893 toch 43 registraties, in 1898 zijn er 46 en 54 in 1899. Waarschijnlijk kwam dit omdat in die jaren veel personen aan dezelfde ziekte overleden, wat zeer zorgwekkend was en men deze uitzonderlijke situatie wou opvolgen aan de hand van de registraties.

In 1893 noteerde men beduidend meer gevallen van **pneumonie**, **tuberculose** en **meningitis**. In 1898 en 1899 was er weer een piek van **pneumonie** en **tuberculose**. In 1899 dan weer 11 registraties van **roodvonk** als doodsoorzaak van zeer jonge kinderen. Het was van 1872 geleden dat er nog een geval van deze ziekte was ingeschreven.

Hoe gering de informatie van de doodsoorzaken in deze laatste periode dus ook moge zijn, toch geven zij nog interessante aanwijzingen van de doodsoorzaken in die laatste jaren van de 19de eeuw te Hombeek.

2. HET TAALGEBRUIK

Veruit de meeste doodsoorzaken staan genoteerd met hun Franse term. Een lijst met de (beperkte) woordverklaring is hier als bijlage toegevoegd (**Bijlage A**). Voor meer details over de ziekten verwijzen wij naar gespecialiseerde medische literatuur of, waarom niet, naar de huisarts.

De vroegste vermelding van de doodsoorzaak in het Nederlands dateert van 5 april 1883, datum waarop Antonius Van der Elst (°Zemst 6.11.1832) aan een **hartziekte** overleed.
Enkele malen werd de doodsoorzaak zowel in het Nederlands als in het Frans opgegeven (**Bijlage B**).

3. INDELING DER DOODSOORZAKEN

Om in deze bespreking wat structuur te krijgen lag het voor de hand de doodsoorzaken in te delen zoals dit klassiek in de gerechtelijke geneeskunde gebeurt. We maken onderscheid tussen de natuurlijke en de gewelddadige (of beter onnatuurlijke) dood.

Een natuurlijke dood, is in veruit de meeste gevallen, sterven in je bed, zoals een van mijn docenten gerechtelijke geneeskunde jaren geleden zo voortreffelijk eenvoudig wist te definiëren. Het natuurlijk overlijden is te wijten aan de ouderdom of een ziekte en kan zich ook plots voordoen (op een openbare plaats, op het werk...).

In de andere gevallen, waneer het overlijden te wijten is aan een externe oorzaak (bv. bij zelfmoord, slagen en verwondingen, moord, een dodelijk ongeval,...) gaat het om een gewelddadig overlijden.

3.1. ONBEKENDE DOODSOORZAKEN

In de bevolkingsregisters komt nergens een verdacht overlijden voor, m.a.w. een overlijden waarbij vandaag de dag een autopsie vereist is [5]. Bij vooral zeer jonge kinderen staat genoteerd dat hun ***overlijden onbekend***, of hun ***ziekte onbekend*** was. Mogelijk ontbrak op dat ogenblik de kennis om die precies te definiëren.

Deze vermeldingen vindt men terug bij 33 personen (**Bijlage C**). Op twee uitzonderingen na, namelijk bij Judocus Van Asch (1820-1897) en Maria Anna De Win (1815-1901) gaat het om zeer jonge kinderen. Zowel in 1893 als in 1897 vindt men zes overlijdens t.g.v. **een onbekende oorzaak**.

Bij Maria Antonia Vekemans (°23.4.1829, + 23.12.1895) staat dat zij overleed aan ***ouderdom***, (overigens de enige vermelding met deze omschrijving in de lange lijst van de doodsoorzaken), hoewel zij "maar" de leeftijd van 66 jaar bereikte. Vandaag de dag vindt men dit helemaal niet oud [6]. De levensverwachting is de laatste tijd 81 jaar voor vrouwen en 79 jaar voor mannen.

Eenmaal werd een overlijden als gevolg van ***zwakheid*** vermeld nl. bij Josephina Dorothea Moens (°20.8.1900, +30.8.1900) en eenmaal een overlijden door ***gebrek aan geschiktheid om te leven*** nl. bij Jan Frans Selleslagh (°28.3.1901 + 17.4.1901).

Bij Cornelia Scheers (°14.2.1841, + 31.8.1896) staat enkel ***dood gevonden in haar bed*** waarbij we wel te weten komen waar ze overleed, maar niet ten gevolge waarvan. Even vaag was de vermelding ***mort subite*** bij het overlijden van Joanna Maria Van Tolhuysen (°2.6.1841, + 4.3.1868).

Tenslotte zijn er twee doodsoorzaken waarvan (voorlopig) de betekenis niet kon van teruggevonden worden:
- ***careat***, doodsoorzaak van Joannes Ludovicus Van Asch (°18.12.1875, + 3.4.1876) en
- ***blisfuris***, doodsoorzaak van Franciscus Augustinus Daems (°11.4.1851, + 18.12.1874).

3.2. NATUURLIJKE DOODSOORZAKEN

A. De doodgeboren kinderen, of kinderen overleden tijdens of kort na de geboorte

Het is onmogelijk nog na te gaan of een kind dood werd geboren of stierf tijdens of kort na de bevalling. In de overlijdensakten van de burgerlijke stand werd dan geen voornaam geregistreerd. De ambtenaar gebruikte dan vaak dezelfde terminologie, bijvoorbeeld dat de moeder is *bevallen van een kind van het vrouwelijk geslacht heden om tien ure des morgens, welk zij* (de aangevers) *ons dood hebben vertoond...* In vele gevallen staat zelfs niet het uur van de geboorte vermeld. Slechts in uitzonderlijke gevallen vernemen we hoelang het kind heeft geleefd. Het gaat dan telkens om slechts enkele uren.

Het is eveneens onmogelijk na te gaan waaraan deze kinderen overleden. Het is een feit dat bij sommige echtparen keer op keer hun kind dood geboren werd of tijdens of kort na de bevalling stier. Dat moet ongetwijfeld geleid hebben tot onnoemelijke dramatische situaties. Markante voorbeelden hiervan zien wij in de gezinnen

Jacobs-Goovaerts,
Van den Eynde-Van Steenwinckel,
Sillis-Verlinden,
Goovaerts-Jacobs en
Solie-Van der Zeyp.

Vandaag de dag wordt sterfte bij of kort na de bevalling niet meer aanvaard. Dat wordt aanzien als een falen van de medische wetenschap. Onze voorouders stonden dagdagelijks zeer kort bij de dood, zeker als het om kinderen ging. Hombeek vormde daar geen uitzondering op.

(Bijlage D)

In de periode 1867 tot en met 1890 werden 75 kinderen dood geboren, of overleden zij tijdens of zeer kort na de bevalling. Piekjaren waren: 1880 (7), 1883 (5), 1885 (5) en 1889 (8).

De kindersterfte in de 19de eeuw was groot, slechts 1 op 3 kinderen werd volwassen. Men neemt aan dat 1/3de van alle levend geboren kinderen voor de leeftijd van 5 jaar stierf.
Hombeek laat een zelfde beeld zien. In de periode 1867 tot en met 1890 haalden er 276 kinderen de leeftijd van 1 jaar niet, hetzij 24,2 % van het totaal aantal overledenen. De voornaamste doodsoorzaak was stuipen (zie verder).

Aangeboren afwijkingen.

In de bevolkingsregisters staan drie registraties van aangeboren afwijkingen, alle drie aan het hoofd.

- Buelens Joanna Catharina Francisca (°2.3.1840) stierf op 6.4.1872 aan ***hydrocephale***.
- Parys Joannes Ludovicus (°8.11.1869) stierf op 9.10.1871 aan ***hydrocephale chronique***
- Soli Maria Theresia (°11.9.1868) stierf op 25.10.1868 aan ***encephalocele*** in het Sint-Petrushospitaal te Brussel.

B. Overlijden van de moeder n.a.v. een bevalling

De oorzaak van het overlijden van een vrouw tijdens of kort na bevalling kon verscheidene oorzaken hebben: kraamvrouwenkoorts, zwangerschapsstuipen, peritonitis. In de besproken periode overleden 11 vrouwen tijdens of korte tijd na de bevalling. In de meeste gevallen overleden ook hun kind of kinderen (de tweeling van De Quint Francisca).

- Absillis Anna Maria (°1.3.1851) x Peeters Petrus Antonius.
  Zij overleed 20.5.1881 aan de ***maladie puerpérale*** na de geboorte van Cornelius Alphonsius (°22.3.1881), kind dat overleed 10.7.1881 aan **stuipen**.

- Boey Maria Nathalia (°24.3.1862) x Andries Joannes Baptista.
  Zij overleed 5.4.1887 aan ***puerparte*** nadat ze op 18.3.1887 bevallen was van een doodgeboren jongen.

- De Keersmaecker Elisabeth (°25.5.1843) x De Win Antonius Joannes. Zij overleed 11.1.1880 t.g.v. ***affections puerpérale***. Op 9.1.1880 beviel zij van een doodgeboren meisje.

- De Quint Francisca (°16.11.1854) x Van Frausum Petrus Joannes. Zij beviel van de tweeling Clotildis en Petrus op 7.2.1893 en overleed dezelfde dag, net als het jongetje. Het meisje overleed de volgende dag.
  Het bevolkingsregister vermeldt achter de naam van De Quint Francisca: *overlijden* ***kinderbed***.

- Polet Celina (°7.4.1846) overleed 5.2.1884 ***en couche*** van een dochter mogelijk dood geboren op 5 februari omstreeks 09.00 uur. Celina Pollet overleed ongeveer een uur later; zij was de echtgenote van burgemeester-dokter Joannes Vincentius Ceulemans.
- Potums Rosa (°1.12.1830) x Diddens Francsicus.
  Zij beviel op 19.2.1875 van Guillielmus Ludovicus en overleed 23.2.1875 aan een ***infection purulente par suite de couche***. Het kind overleed 29.6.1875 aan de ***stuipen***.

- Van Asch Antonia (°10.6.1852) x Van Geel Joannes Ludovicus.
  Zij beviel van Joannes Franciscus op 19.12.1884 en overleed 2.1.1885 ***suite de couche***.

- Van Asch Constancia (°4.8.1852) x Spruyt Athansius.
  Zij beviel op 26.4.1881 van Maria Antonia en overleed 29.4.1881 aan de ***maladie puerpérale***. Het meisje overleed 1.6.1881 aan de ***stuipen***.

- Van Asch Maria Ludovica (°10.6.1870) x Christiaens Egidius.
  Zij beviel op 9.4.1894 om 01.00 uur van een doodgeboren meisje en overleed dezelfde dag om 08.00 uur. Het register vermeldt achter haar naam: ***overlijden kinderbed.***

- Van Humbeeck Maria Theresia (°1.6.1824) Van Winghe Augustinus Carolus. Zij overleed 6.5.1872 aan ***eclampsie.***

- Vermylen Joanna Catharina (°3.4.1825) x Vervoort Ludovicus.
  Zij beviel op 21.6.1871 van Joanna Catharina en overleed 22.6.1871 aan ***peritonite puerpérale***

C. Infectieziekten

Infectieziekten worden veroorzaakt door virussen of bacteriën. In enkele gevallen werd zeer algemeen omschreven dat:

- Leemans Henrica Antonia (°1.6.1900) overleed 9.4.1901 aan een ***borstziekte***, mogelijk een infectieziekte. Het is niet uitgesloten dat deze omschrijving sloeg op een aandoening van de longen of zelfs op een borstkanker.
- Van Beneden Rumoldus (°6.4.1786) overleed 26.4.1869 aan ***phlegmon diffus***
- Van Fracem Maria Theresia (°15.10.1790) overleed 19.5.1868 aan een ***infection putride***

C.1. Kinderziekten

Pokken

In de bevolkingsregisters werd voor deze ziekte op één uitzondering na waarbij ***pokziekte*** werd genoteerd, de benaming ***viarole*** gebruikt. **(Bijlage E)**

Ze veroorzaakte in 1871-1872 de dood van 9 en in 1875 van 14 personen. In de periode 1867-1901 was er enkel in 1879 en 1893 slechts één overlijden aan deze ziekte geregistreerd.

In februari – maart 1871 situeerde de pokken zich in de Kattestraat en de Dries; vanaf september 1871 in de Boskant. In mei 1872 woonden de slachtoffers in de Bankstraat en in het Dorp. In 1875 waren de gevallen verspreid over gans Hombeek, met toch enkele gevallen in het centrum van het dorp. In februari en juni dat jaar waren er de meeste overlijdens (telkens 6). Bij twee gezinnen in elkaars buurt sloeg de pokken in juni 1875 hard toe:

- in de Moststraat 5 overleed Van Beveren Fredericus (°1827) x Candries Rosalia en hun zoon Ludovicus (°1875)
- in de Moststraat 6: overleed De Smet Henricus Franciscus (°1823) x Van Beveren Isabella en hun kind Fredericus (°1864).

Kinkhoest

Gevallen van ***coqueluche*** of kinkhoest werden geregistreerd in de periode 1872-'74, 1880-'81, 1887-'88, in de jaren 1890 en 1898. Telkens gaat het om overlijdens van zeer jonge kinderen. **(Bijlage F)**
Twee gezinnen werden door deze ziekte wel zwaar getroffen:

- bij Meysmans Judocus x Meysmans Anna Maria, Befferstraat 33, overleed hun tweeling Joannes Henricus (°28.6.1872) + 22.7.1872 en Maria Coleta (°28.6.1872) + 7.8.1872.
- bij Van den Branden Jacobus Ludovicus x Van Frausum Maria Nathalia overleden hun kinderen Elisabeth (°15.9.1874) + 9.10.1874 (tweelingzuster van Maria Nathalia) en Joannes Baptista (°26.8.1876) + 7.5.1881

Difterie of kroep

In de bevolkingsregisters werden 55 gevallen geregistreerd van overlijdens aan **difterie** of **kroep**. Deze kinderziekte was epidemisch te Hombeek in de jaren 1886 t/m 1889 en maakte toen zeker 43 slachtoffers. **(Bijlage G)**

In enkele gezinnen veroorzaakte deze ziekte de dood van twee kinderen:

- bij Goovaerts Franciscus x Behets Maria Virginia, Bankstraat 47: Joannes (°1865) en Franciscus Ludovicus (°1863), beiden overleden 1867.
- bij Van Asch Joannes Franciscus x De Win Maria Theresia, Pikkerie 20: Joannes Baptista (°1881) en Petrus Joannes (°1885) beiden overleden 1886.
- bij De Wit Joannes Franciscus x Verlinden Coleta Justina, Befferstraat 9: Constantinus (°1882) en Maria Josephina (°1884), beiden overleden 1886.
- bij Meysmans Eduardus x De Win Maria Ludovia, Heike 29: Francisca Constancia (°1884) en Joannes Ludovicus (°1882), beiden overleden 1887.
- bij Geerts Joannes Vincentius x Spoelders Isabella, Plein 64: hun tweeling Maria en Victor (°1887), beiden overleden 1889.
- bij Peeters Petrus Antonius x Van den Broeck Maria Catharina, Dorp 42: Maria Ludovica (°1883) en Josephus (°1887), beiden overleden 1889.

Het laatste geregistreerde geval en het enige overlijden door difterie dat jaar was op 8.6.1892 van Van Riet Gilblasius Benedictus (°1892).

Mazelen

In de bevolkingsregisters werden 28 gevallen geregistreerd van een overlijden door ***rougeole*** of **mazelen**, uitsluitend bij jonge kinderen, waaronder 7 in 1873 **(Bijlage H)**.

In 2 gevallen was er een complicatie:

- bij Van Riet Ferdinand (°1867) overleden in 1873 werd de mazelen gevolgd door een ***pericadite***.
- bij Goovaerts Emile Lodewijk (°1871) overleden in 1873 veroorzaakte de mazelen ***stuipen***.

Roodvonk

Roodvonk, de ***rode-*** **of** ***scharlaken koorts***, meestal in de bevolkingsregisters vermeld als ***scarlatine***, kwam in de periode 1867-1869 voor met 11 registraties van overlijdens, 2 in 1872 en een piek van 11 in het jaar 1899. Er kwamen in 1868 ook varianten voor van deze ziekte: ***scarlatine granuleuse*** en ***scarlatine maligne***.

(Bijlage I)

In december 1868 werd het gezin van De Win Franciscus Ludovicus x Steemans Petronella, Gijsbeekstraat 46, zeer zwaar getroffen. Op 10 dagen tijd overleden hun kinderen Maria Anna Monica (°1860) en Joannes Franciscus (°1846) en ook hun zoon Joannes Baptista (°1854). Zijn doodsoorzaak is niet vermeld maar het is zeer reëel dat ook hij aan roodvonk bezweek.

Bij Pepermans Cornelius Henricus x Daems Maria Virginia, Dries 96, overleden in oktober 1899 op 2 dagen tijd de twee jongste kinderen: Lodewijk Octaaf (°1898) en Maria Ludovica (°1896).

Het is geen toeval dat op de Dries tussen eind september en begin november dat jaar 1899 nog kinderen overleden:

- Ceuleers Desiderius Leonardus (°1894), Dries 100, zoon van Jozef Remigius x De Lauw Maria Theresia.
- Mertens Francisca Adolphina (°1896), Dries 95, dochter van Josephus x Reydams Octavia

- Smets Isabella Maria Seraphina (°1891), Dries 98, dochter van Rumoldus x Goovaerts Elisabeth

In het gezin van Smets Gustaaf x Truyen Elisabeth Hubertina, Dorp 1, overleden eind 1899 op 7 dagen tijd hun 2 kinderen: Jan Baptist (°1896) en Petrus Mattheus Hubertus (°1893).

C.2. Infectieziektes ook bij volwassenen

Meningitis

In de periode 1867-1901 zijn er 25 inschrijvingen van overlijdens aan hersenvliesontsteking. In meerdere gevallen staat gespecificeerd dat deze aandoening van tuberculeuse aard was. Bij Tuyaerts Augustinus (1851-1892) werd vermeld dat hij overleed t.g.v. van ***meningite de craigne.*** (niet geïdentificeerde doodsoorzaak).
(Bijlage J)

In het gezin van Moortgat Jan Francis x Tiri Clotildis, Plein 58, overleden 2 jonge kinderen op 2 jaar tijd aan hersenvliesontsteking: Jan Lodewijk (1871-1877) en Antoon Alfons (1872-1879).

Encephalitis

Encephalitis of ***hersenontsteking*** werd tweemaal geregistreerd. In beide gevallen ging het om (zeer) oude personen.
- Jacobs Maria Anna (°6.1.1804) overleed 17.2.1868
- Potums Antonius (°27.3.1794) overleed 5.3.1871

Angina

- Goovaerts Petrus Joannes (°16.1.1828) overleed 22.7.1898
- Goovaerts Maria Catharina (°12.9.1894) overleed 20.9.1894

Laryngitis

- Buelens Petrus Ludovicus (°19.8.1865) overleed 22.12.1867 aan ***laryngite lephteritique***
- Goovaerts Josephina (°15.8.1864) overleed 22.12.1867 aan ***laryngite lephteritique***
- Goovaerts Maria Theresia (°7.10.1854) overleed 28.10.1873 aan ***laryngite***

De benaming ***laryngite lephteritique*** is (voorlopig) niet terug te vinden.

Bronchitis

De bevolkingsregisters bevatten 28 inschrijvingen van bronchitis als ***bronchite, bronchite capillaire, chronische bronchitis*** of ***luchtpijpontsteking***, de doodsoorzaak van zowel jonge kinderen, volwassenen als heel oude personen zoals:
Van den Eynde Maria Josepha (1791-1883)
Andries Joannes Baptista (1781-1871) **(Bijlage K)**

Pleuritis

Net als bronchitis was pleuritis de doodsoorzaak bij kinderen en volwassenen tot hoogbejaarden w.o.
Andries Petrus Josephus (1803-1892)
(Bijlage L)

Pneumonie

In de periode 1867-1901 overleden vrijwel ieder jaar mensen aan longontsteking of **pneumonie**. In totaal zijn er in de bevolkingsregisters 120 overlijdens t.g.v. deze ziekte geregistreerd.
(Bijlage M)

1878, 1882 en 1893 waren piekjaren met respectievelijk 10, 7 en 8 vermeldingen. Erger nog waren de jaren het jaar 1898 met 13, 1899 met 13 en 1900 met 11 sterfgevallen.

In het gezin van De Keyser Augustinus Christianus x Selleslagh Anna Catharina Rosalia, Regulaar 75, overleden hun 2 kinderen kort na elkaar aan deze ziekte in 1877.

In enkele gevallen werd de diagnose preciezer gesteld en noteerde men o.a. ***pneumonie thypheuse, -gangreneuse, pneumonie double, - grippale.***

Tuberculose

De bevolkingsregisters bevatten 137 registraties van overlijdens aan T.B.C. die ook ***phtisie*** en ***loosziekte*** werd genoemd. Het was de slepende ziekte met de zekere dood tot gevolg. In de 19de eeuw, maakte ze jaar na jaar slachtoffers bij jong en oud en vaak ook in dezelfde gezinnen. Samen met griep en longontsteking behoorde zij in 1900 tot de belangrijkste doodsoorzaak in onze streken.
(Bijlage N)

Tetanus

Behalve bij Beuckelaers Jacobus en Stevens Joanna Catharina overleden 4 zeer jonge kinderen aan een tetanusinfectie, ook ***klem*** en ***doodskramp*** genoemd.

- Beukelaers Jacobus (°7.5.1886) overleed 8.9.1898 ***klem***
- Goovaerts Henrica Maria (°14.9.1900) + 22.9.1900 ***klem***
- Meulemans Rosalia (°29.10.1899) overleed 5.11.1899 ***klem***
- Stevens Joanna Catharina (°2.3.1865) overleed 5.10.1897 ***doodskramp***
- Teughels Guillielmus (°15.5.1893) overleed 22.5.1893 ***klem***
- Van Beveren Maria Amelia (°29.2.1872) + 12.3.1872 ***tetanos***

Typhus

In de periode 1867-1901 zijn er geregeld vermeldingen van overlijdens t.g.v. van ***typhus*** of ***koorts door typhus***. In totaal waren er 28 registraties: 7 in de jaren 1867-1869 en 4 in de periode 1898-1899.

(Bijlage O)

Het gezin Davus aan de Boskant 89 werd zwaar getroffen door het overlijden van Sulpicius Davus (°1813) en zijn dochter Anna Catharina (°1854) in oktober-november 1868.

Kwade koorts

De bevolkingsregisters vermelden enkele overlijdens aan *kwade koorts* of ***fièvre pernicieuse***. Er zijn 2 jonge kinderen bij.

- Buelens Petrus Joannes (°4.9.1793) overleed 3.1.1871 ***fièvre intermittante pernicieuse***
- Govaerts Ludovicus (°11.10.1840) overleed 30.4.1898 ***fièvre pernicieuse kwade koorts***
- Mertens Franciscus (°3.3.1853) overleed 30.4.1898 ***fièvre pernicieuse kwade koorts***
- Smets Hortensia (°24.6.1881) overleed 19.7.1883 ***fièvre***
- Van Asbroeck Joannes Baptista (°6.4.1882) overleed 26.12.1883 ***fièvre***
- Van den Brande Elisabeth (°18.10.1788) overleed 1.10.1868 ***fièvre pernicieuse***
- Van Eetvelde Anna Barbara (°1.5.1819) overleed 31.3.1869 ***fièvre intermittante pernicieuse***

Cholerine

Cholerine, ook genoteerd als ***colorine***, is een lichte vorm van cholera, die niettemin de dood veroorzaakte van:

- Baetens Petrus Joannes (°25.10.1817), overleed 18.11.1892
- Labordery Franciscus Eduardus (°4.12.1888), overleed 21.9.1892
- Van den Bossche Petrus Joannes (°19.4.1897), overleed 27.8.1897 ***colorine***
- Van San Adrianus Alphonsius (°26.2.1888), overleed 22.7.1888.
- Verbruggen Barbara Sidonia (°10.2.1899), overleed 23.3.1899
- Reyniers Maria Nathalia (°26.12.1893) overleed 4.8.1894 ***colorine***

In 1866, het jaar dat dokter Ceulemans de doodsoorzaken in de bevolkingsregisters begon te noteren, werd Hombeek getroffen door een toch vrij ernstige cholera-epidemie.

In de jaren 1892-1894 was er in onze regio opnieuw een epidemie van deze zeer besmettelijke ziekte, die o.a. in Mechelen een groot aantal slachtoffers maakte. Ondanks alle preventieve maatregelen van het gemeentebestuur van Hombeek, waren er in die periode blijkbaar toch twee gevallen van cholera:

Franciscus Eduardus Labordery, overleed 21.9.1892, net geen 4 jaar en Petrus Joannes Baetens, overleed 18.11.1892, dan 75 jaar oud, wonende, Dorp 85.

Op 16 september 1892 berichtte het gemeentebestuur van Hombeek per telegram aan het provinciebestuur van Antwerpen dat *Aphonse Labordery is aangedaan van de choleraziekte* [7].

Antoon Alfons Labordery (°20.6.1856), die de ziekte overwon, was ketelmaker en blikslagersgast, x met Anna Catharina Rosiers (°Kapelle-op-den-Bos 21.6.1862). Hij werkte te Mechelen. Het echtpaar woonde Dorp 11 en had 7 kinderen, waaronder Franciscus Eduardus, het kind dat dus aan de cholera bezweek en Guillelmus Egidius (°31.3.1891) die op 13.5.1892 overleed aan stuipen. Enkele maanden later overleed zijn echtgenote op 24.7.1898 aan een longontsteking. Hij verliet Hombeek met zijn vijf kinderen, - het jongste was dan 2 jaar oud - , om zich te Kapelle-op-den-Bos te vestigen.

Septicemie

- De Greef Carolus Ludovicus (°17.8.1854) overleed 31.8.1898.

(Wond)roos

- Alphonse Verbist (°7.12.1866) overleed 10.4.1867

Elephantiasis

- Barbara Koeckelberghs (°4.8.1777) overleed 22.2.1868.

4. Andere ontstekingen

De ontstekingen in deze ruriek hebben een andere oorzaak dan infecties door bacteriën en virussen.

Reuma

- Buyl Franciscus Leopold Felix (°17.2.1895) overleed 9.2.1897 ***rhumatisme articulaire***
- Smets Barbara (°19.11.1817) + 10.9.1885 ***rhumatisme***
- Smets Maria Melania (°17.7.1886) overleed 25.2.1894 ***rhumatisme articulaire***

Chronische prostaatontsteking

- Tersago Philippus (°5.1.1805) overleed 29.11.1871 ***prostatite chronique***
- Teughels Guillielmus (°10.4.1790) overleed 11.5.1867. ***prostatite chronique***

Peritonitis

De registraties van buikvliesontsteking of *peritonitis* kwam uitsluitend bij volwassenen voor:

- Behets Josephus (°24.2.1802) overleed 17.9.1867 ***peritonite***
- Blyweert Pharaildis (°11.4.1873) overleed 4.1.1894 ***peritonite***
- De Nys Philippina (°8.10.1831) overleed 7.7.1874 ***peritonite***
- De Win Maria Theresia (°21.9.1854) + 20.2.1885 ***peritonite***
- Goovaerts Ma. Francisca (°1.10.1808) + 18.3.1878 ***peritonite***
- Goovaerts Maria Pelagia (°5.3.1848) overleed 24.11.1870 ***metro peritonitis***
- Spruyt Maria Constantia (°17.2.1841) overleed 20.7.1899 ***ontsteking van het darmvlies***
- Van Winghe Joanna Catharina (°16.1.1850) + 16.2.1875 ***metro peritonitis***

5. Hart- en vaatziekten

De bevolkingsregisters vermelden 108 overlijdens aan wat zeer algemeen ***maladie de coeur*** (hartziekte) werd genoemd of, zoals bij Jacobus Vanderpoel (1832-1893): ***overlijden aan het hart***.

Maria Elisabeth Doms (1832-1895) overleed aan een hartafwijking, een *affection organique du coeur*, zoals genoteerd werd, maar waarmee zij toch de leeftijd van 63 jaar had bereikt.

(Bijlage P)

Er zijn hart- en vaatziekten die precieser werden bepaald.

A. Algemene hart- en vaatziekten

Hydrophisie

- De Smedt Christina Maria (°8.4.1847) overleed 2.12.1887
- De Smet Ludovicus Henricus (°24.6.1874) overleed 22.1.1885
- Huysmans Gerardus (°18.11.1802) overleed 9.5.1876
- Lauwers Guillielmus (°6.10.1816) overleed 24.2.1883
- Moortgat Jacobus (°6.12.1818) overleed 27.7.1888
- Spruyt Elisabeth (°11.7.1820) overleed 29.8.1889
- Teughels Joannes (°25.8.1825) overleed 26.8.1887
- Van Asch Anna Catharina (°12.4.1809) overleed 1.5.1886
- Van den Eynde Rosalia (°12.8.1848) overleed 4.6.1890
- Van der Elst Philippina (°2.2.1823) overleed 4.6.1885
- Van Slagmolen Joanna Catharina (°22.6.1841) + 3.7.1890
- Vekemans Philippus (°7.4.1819) overleed 31.1.1888

Aneurisma

- Bal Antonius Victor (°28.9.1858) overleed 23.8.1879
- Buelens Jacobus Franciscus (°28.7.1833) overleed 5.7.1879
- De Laet Henricus (°25.3.1797) overleed 16.1.1874
- Emmerechts Jacobus Franciscus (°31.3.1851) +14.4.1879 – ***rupture d'aneurisme***
- Leen Joannes Baptista (°23.2.1820) overleed 27.2.1882
- Smets Maria Theresia (°24.3.1800) overleed 27.11.1868
- Van den Heuvel Anna Monica (°2.5.1798) overleed 16.2.1873
- Van Winghe Maria Theresia (°14.8.1793) overleed 17.9.1871

Embolie

- Vekemans Isabelle (°25.2.1825) overleed 12.2.1879
- Vercammen Maria Melania (°1.1.1862) overleed 13.3.1893 ***schielijk ambolie***

Gangreen

- De Donder Henricus (°10.9.1835) + 7.7.1879 aan ***gangrene de la jambe***. Hij was knecht bij Joannes Baptist Wouters.
- Meuldermans Guillielmus (°9.6.1797) overleed 23.11.1875
- Sempels Josephus Ludovicus (°21.3.1848) overleed 20.9.1882 ***gangrene de poumon***
- Smets Ludovicus (°25.10.1826) overleed 19.11.1899
- Spruyt Maria Theresia (°21.8.1804) overleed 23.2.1885
- Teughels Joannes Baptista (°10.11.1818) overleed 7.2.1900
- Van der Elst Elisabeth (°3.6.1794) overleed 30.10.1868 aan ***gangrene senile***

Hemorhagie

- De Laet Cornelius Ludovicus (°25.5.1813) overleed 26.1.1884)
- Van Eetvelde Maria Josephina (°11.6.1815) + 16.6.1882
- Verbergt Maria Josephina (°26.12.1831) overleed 30.12.1886

B. Specifieke Hartaandoeningen

Hartvergroting (*hypertrophie du cœur*)

- Jacobs Catharina (°19.7.1797) overleed 13.2.1867
- Soli Philippus (°8.1.1808) overleed 25.5.1870
- Somers Henricus (°12.5.1803) overleed 17.12.1870
- Spruyt Philippus (°9.9.1807) overleed 8.7.1867
- Verlinden Petrus Joannes (°26.12.1801) overleed 18.6.1867

(Bloed)aandrang – (*abus de congestion*)

- Verbist Clementina (°23.12.1861) overleed 25.9.1878

Hartinfarct (*ramolissement cordial*)

- Verspreet Joanna Catharina (°4.2.1796) overleed 16.10.1873

Angina pectoris

- Cortens Joanna Maria (°30.8.1795) overleed 19.2.1870
- T'Sjoen Joannes Baptista (°6.11.1852) overleed 9.8.1895 ***embolie van het hart*** *t.g.v.* ***angina pectoris***
- Van Messem Maria Ludovica (°28.1.1879) overleed 17.10.1886

Pericarditis

- Cortebeeck Petrus (°11.5.1839) overleed 22.10.1898 ***pericardite – ontsteking van't hartvlies***

De drieling:

- Phlips Augustus Gustavus (°28.3.1877) overleed 4.11.1877
- Phlips Elisa Aloysia (°28.3.1877) overleed 10.9.1877
- Phlips Maria Paulina Jeannette (°28.3.1877) overleed 24.9.1877

Zij waren de kinderen van hoefsmid Antonius Eduardus, 36 jaar, en Joanna Catharina Van Slagmolen, 35 jaar. De bevalling van de drieling moet zeer lang geduurd hebben: het eerste kind Augustus Gustavus werd geboren om 07.00 uur, Maria Paulina om 11.30 uur en Elisa Aloysia om 13.00 uur.

- Solie Petrus (°25.7.1811) overleed 14.9.1869
- Spoelders Sidonie (°19.4.1870) overleed 8.6.1872
- Teugels Maria Theresia (°6.5.1875) overleed 24.5.1877
- Van Camp Josepha (°20.1.1825) overleed 5.11.1870
- Van der Elst Joannes (°9.1.1864) overleed 1.6.1872

- Van Muylder Apolonia Philomenia (°2.2.1868) + 2.5.1867
- Verbruggen Anna Catharina (°7.5.1813) overleed 2.3.1877

Endocarditis

- Andries Maria Theresia (°8.2.1805) overleed 11.1.1889
- Goovaerts Maria Catharina (°29.11.1825) overleed 11.3.1889
- De Mol Josephus Franciscus (°9.6.1819) overleed 3.1.1890
- Teughels Maria Virginia (°10.4.1844) overleed 22.7.1890
- Van Caesbroeck Isabella (°18.10.1819) overleed 7.10.1869 **chronische endocarditis**

C. Hersenen

Bij volgende personen werd genoteerd dat zij aan een ***apoplexie*** of ***hersenbloeding*** overleden:

- Bal Maria Theresia (°10.3.1806) overleed 11.7.1878
- Candries Josephus (°18.8.1822) overleed 10.11.1886
- Christiaens Jacobus (°23.3.1811) overleed 6.7.1890
- De Roo Dorothea (°25.3.1811) overleed 25.7.1880
- De Wit Petrus Joannes (°14.1.1819) overleed 1.9.1889
- Geens Elisabeth (°9.2.1799) overleed 13.1.1871
- Haesendonck Nicolaas (°24.3.1806) overleed 21.2.1875
- Janssens Cornelia (°26.7.1824) overleed 11.3.1882
- Keuleers Elisabeth (°11.3.1797) overleed 1.2.1878
- Lauwers Anna Catharina (°9.5.1798) overleed 29.1.1882
- Olbrechts Anna Maria (°23.12.1820) overleed 7.5.1890
- Paulus Maria Theresia (°15.7.1822) overleed 15.10.1892
- Selleslagh Petronilla (°24.8.1796) overleed 26.10.1883
- Soli Petrus Fredericus (°18.7.1829) overleed 26.10.1887
- Spruyt Petrus Joannes (°16.7.1826) overleed 19.4.1888
- Symons Anna Maria (°5.2.1816) overleed 19.6.1882
- Van Camp Francisca (°9.10.1809) overleed 11.7.1882
- Van den Brande Paulina (°14.8.1825) overleed 29.10.1886
- Van Erp Jacobus 30.4.1798) overleed 14.4.1883
- Vermosen Joannes Baptista (°10.6.1804) overleed 26.9.1879
- Vocem Joanna Maria (°18.3.1843) overleed 17.8.183

Bij volgende personen werd in de bevolkingsregisters genoteerd dat zij overleden t.g.v. een ***ramolissement cerebral – ramolissement du cerveau – geraaktheid - apoplexie cerebrale***

- Baetens Anna Catharina (°15.12.1830) overleed 21.6.1897
- De Craen Lucia Anna Maria (°19.4.1821) overleed 19.3.1899
- De Prins Maria Josephina Regina (°11.10.1870) + 20.1.1898
- Doms Joannes Baptiste (°31.10.1834) overleed 2.1.1899
- Fierens Josephus (°18.3.1830) overleed 14.4.1894
- Goovaerts Joanna Catharina (°26.2.1812) overleed 9.5.1898
- Goovaerts Petrus Joannes (°26.6.1824) overleed 10.12.1900 ***geraaktheid***
- Govaerts Guillielmus (°6.12.1827) + 31.10.1900 ***geraaktheid***
- Lauwers Maria Theresia (°12.7.1799) overleed 2.6.1887
- Meysmans Maria Josephina (°30.5.1822) overleed 24.3.1895
- Moons Jacobus (°1.6.1810) overleed 26.4.1898
- Muyldermans Joannes Franciscus (°23.2.1824) overleed 24.7.1894 ***apoplexie cerebrale – geraaktheid***
- Parys Elisabeth Josephina (°19.1.1814) overleed 9.9.1898
- Phlips Carolus (°20.10.1842) + 29.8.1894 ***hemorrhagie cerebrale***
- Robberechts Joanna Catharina (°28.9.1834) + 25.11.1900 ***geraaktheid***
- Spruyt Athanasius (°10.5.1844) overleed 20.9.1894
- Symons Maria Josepha (°29.11.1824) overleed 6.6.1895
- Van den Heuvel Egidius (°23.1.1814) overleed 19.1.1880
- Van der Heyden Cornelius Leonardus (°15.7.1796) + 25.3.1879
- Verbergt Petrus Antonius (°13.10.1793) overleed 26.4.1876) ***ramolissement du cerveau***

D. Maag

Maaginfarct (*ramolissement de l'estomac)*

- Bulens Maria Francisca Theodorus (°29.1.1876) + 14.5.1876
- Eeklaer Ludovica (°26.3.1871) overleed 19.8.1871
- Emmerechts Maria Antonia (°20.4.1872) overleed 15.7.1873
- Goovaerts Joannes Franciscus (°10.6.1867) + 29.7.1867
- Jacobs Celine Rosalia (°15.6.1866) overleed 6.10.1868
- Spoelders Franciscus Josephus (°14.3.1867) + 29.4.1867
- Van Camp Rumoldus (°19.1.1819) overleed 17.5.1881
- Van Dam Leo Isidorius (°3.4.1894) overleed 29.6.1894
- Van Winghe M. Catharina Antonia (°11.9.1878) + 12.4.1879

E. Longen

Longbloeding

- Jacobs Joannes Baptista (°10.11.1850) overleed 9.2.1868 – *hemorraghie pulmonaire*

Apoplexie pulmonaire

- Goovaerts Joannes Baptista (°22.5.1792(overleed 15.11.1867
- Van den Boeynants Ludovicus Rumoldus (°2.6.1833) overleed 26.8.1892
- Vloeberghen Maria Justina (°9.9.1822) overleed 2.6.1868

Apoplexie pulmonaire foudroyante

- Geivaerts Peter Joannes (°14.8.1838) + 1.2.1869

6. Aandoeningen van het zenuwstelsel

Twee doodsoorzaken, zeer algemeen gesteld, verwijzen naar een aandoening van het zenuwstelsel:

- Van den Ende Maria Alberta (°14.2.1898) overleed 4.1.1899 ***hoofdziekte***, mogelijk i.v.m. de hersenen.
- Van Loock Rosalia (°6.8.1890) + 25.1.1893 ***hersenziekte***

Stuipen

De stuipen was een zeer belangrijke doodsoorzaak bij pasgeboren of heel jonge kinderen: 81 van de 201 geregistreerde doodsoorzaken bij kinderen van minder dan 1 jaar waren hieraan te wijten.

(Bijlage Q)

In het gezin van Van Asch Joannes Franciscus x De Win Maria Theresia, Dukestraat 75 overleden hun kinderen Sophia (°6.8.1879) en Petrus Ludovicus (°20.8.1880) in 1880.

Bij Van den Eynde Henricus (°4.12.1875) + 23.3.1876 werd *eclampsie* genoteerd.

Sint-Vitusdans

In 1879 werd het gezin van Emmerechts Jacobus Francsicus x Geivaerts Joanna Maria Ursula, wonende Dorp 21, bijzonder zwaar getroffen door drie sterfgevallen.
Er was het overlijden op 7.7.1879 van hun kind Lucianus Josephus (°21.11.1875) aan deze erfelijke ziekte. Enkele maanden voordien, op 14.4.1879, was zijn vader, de herbergier Emmerechts Jacobus Franciscus (°31.3.1851) overleden aan *rupture d'aneurisme*. Emmerechts Eduardus Joannes Baptista (°11.4.1878), een ander kind, stierf op 19.4.1879. De doodsoorzaak is onbekend.

Ruggenmerg

Er zijn 2 notities i.v.m. aandoeningen van het ruggenmerg vermeld die de dood veroorzaakten bij:

- De Prins Maria Anna (°21.6.1827) overleed 3.3.1898 ***geraaktheid van de merg***
- De Saegher Philippus Jacobus (°29.4.1794) overleed 1.3.1867 ***congestions rachidienne***, (bloed)aandrang waarschijnlijk t.h.v. het ruggenmerg.

7. Aandoeningen van het spijsverteringsstelsel

A. Lever

Leverziekte (*maladie de foie*)

- Buelens Elisabeth Dumpna (°15.5.1844) overleed 30.1.1897
- Ceulemans Joannes Franciscus (°5.3.1807) overleed 9.12.1881
- De la Haye Cornelis (°7.8.1794) overleed 31.5.1880
- Schaerlaeken Elisabeth (°10.1.1802) overleed 28.6.1876
- Sillis Joannes Baptiste (°11.11.1825) overleed 7.11.1894
- Spoelders Judocus Henricus (°5.5.1808) overleed 19.5.1891
- Steemans Joannes Francisus (°29.9.1811) overleed 18.2.1886
- Van Asch Rosalia (°30.1.1883) overleed 9.4.1884
- Van Beveren Maria Rosalia (°9.5.1825) overleed 1.6.1899
- Van den Eynde Anna Maria (°14.5.1798) overleed 24.1.1885

Levercirrose (*cirrhose du foie*)

- Lauwers Maria Anna (°24.1.1812) overleed 14.2.1885
- Van Boxem Rosalia (°7.10.1825) overleed 27.4.1870
- Van den Eynde Maria Theresia (°25.12.1840) +29.1.1884
- Van Steenwinkel Joannes Franciscus (°20.3.1793) +22.2.1875
- Van Winghe Anna Maria (°17.4.1801) overleed 6.5.1882
- Vekemans Anna Catharina (°1.6.1816) overleed 21.2.1878
- Verhelpen Joannes Baptista (°24.6.1798) overleed 13.3.1876

Leververgroting (*hypertrophie du foie*)

- Doms Henricus Josephus (°6.10.1792) overleed 29.10.1870

Hepatitis

- Polaerts Maria Theresia (°20.2.1805) overleed 13.11.1882

Hydrophisie ascite

- Van Messem Guillielmus (°19.1.1810) overleed 4.4.1883

B. Maag

Vier personen overleden aan een **maagziekte** (***maladie de l' estomac***), 13 aan ***gastritis*** of maagontsteking vooral zeer jonge kinderen. **(Bijlage R)**

C. Darmstelsel

Enterite

Enteritis of darmontsteking, acuut of chronisch, veroorzaakte de dood van 35 personen. **(Bijlage S)**

Enteralgie

- Patteet Petrus Ludovicus (°25.5.1842) overleed 1.11.1870.

D. Mond

- Guillielmus Coosemans (°29.8.1890) overleed 22.8.1892.

8. Aandoeningen van het uitscheidingsstelsel

A. Nieren

Maladie des reins

- Van Camp Francisca (°11.7.1827) +18.5.1878

Chronische nierontsteking (*nephrite chronique*)

- Symons Philippus Henricus (°9.3.1830) overleed 23.10.1869
- Verbist Theodorus (°5.5.1864) overleed 15.8.1869

Nierstenen

- Van Beveren Petrus Joannes (°7.11.1805) overleed 23.8.1874

Anasarque

- Jacobs Joannes Henricus (°1.5.1857) overleed 11.4.1898 samen met ***fièvre pernicieuse***
- Schaerlaeken Melania (°25.6.1864) overleed 7.5.1869

Albuminurie

- Pansius Josephus Desiderius Henricus (°19.12.1817) overleed 5.4.1870
- Teughels Joannes Franciscus (°10.7.1850) overleed 4.7.1880
- Van den Brande Maria Theresia (°20.11.1817) +20.7.1876

- Van Messem Aloysius Joannes Josephus Emmanuel (°13.3.1835) overleed 3.3.1879. Daarbij leed hij aan **een *affection organique du cœur***, waarschijnlijk een congenitale afwijking van het hart
- Van Messem Jacobus Eduardus (°17.5.1846) overleed 30.6.1874

B. Urineblaas

Chronische blaasontsteking (*cystite chronique*)

- Lauwers Joannes Baptista (°30.6.1814) overleed 7.4.1873
- Meuldermans Anna Catharina (°9.6.1795) overleed 3.3.1870
- Teughels Petrus Joannes (°20.2.1800) overleed 20.6.1870

9. Aandoeningen met een hormonale oorzaak

Suikerziekte

- De Smet Joannes Franciscus (°22.4.1849) overleed 31.10.1896
- Tersago Joannes Christiaan Franciscus (°27.2.1833) overleed 29.9.1899

10. Kanker

- Alleen bij Moortgat Joannes Baptista (°27.5.1799) overleed 20.10.1873 staat zeer algemeen dat hij aan ***kanker*** overleed.
- Corneel Jan Beatrix (°20.2.1862) overleed 3.9.1899 aan ***kanker aan de borst***
- De Coster Elisabeth Sophia (°14.1.1838) overleed 17.10.1894 aan een ***aanwas in den buik***.
- Nuyts Philippina Leontina (°20.4.1843) overleed 11.6.1894 aan een ***fibro mycose***, dat aanvullend als een ***vezel-sponzig vleeschgezwel*** werd beschreven. Er staat niet bij waar zich dit gezwel manifesteerde.
- Verbist Eduardus (°15.3.1899) overleed 17.4.1899 aan een ***bloedgezwel***

Slokdarmkanker

- Van Camp Josephina (°18.12.1813) overleed 19.10.1869

Maagkanker

- De Bakker Anna Catharina (°1.7.1828) overleed 7.7.1892
- De Hoef Joannes (°15.2.1805) overleed 31.12.1872
- De Vis Joannes (°14.5.1841) overleed 27.8.1893
- Horckmans Monica (°19.4.1790) overleed 15.1.1873
- Jacobs Henricus (°19.11.1814) overleed 8.7.1879
- Lauwers Elisabeth (°2.3.1795) overleed 11.11.1877
- Michiels Petrus Franciscus (°18.7.1808) overleed 21.11.1870
- Reydams Maria (°18.9.1829) overleed 16.10.1872
- Schelkens Maria Theresia (°11.10.1824) overleed 5.2.1882
- Tuyaerts Petrus (°2.10.1807) overleed 20.12.1877
- Van Asch Petrus Joannes (°8.3.1839) overleed 26.1.1868
- Van Beneden Joanna Maria (°1.6.1820) overleed 11.4.1880
- Van Beveren Maria Francisca (°16.8.1788) overleed 30.10.1868
- Van Cauwenbergh Joannes Francisus (°24.10.1857) overleed 13.7.1897
- Van den Brande Joannes Baptist (°23.6.1794) overleed 19.5.1888
- Van den Ende Josephus (°17.6.1827) overleed 14.3.1872
- Van Rompay Anna Catharina (°10.11.1797) overleed 18.11.1867
- Verbruggen Carolus Egidius (°19.4.1819) overleed 23.5.1871
- Willems Jacobus (°28.9.1815) overleed 20.2.1877
- Willems Joanna Catharina (°16.11.1802) overleed 4.9.1868

Huidkanker

- Selleslagh Guilielmus (°7.4.1800) overleed 7.6.1883 *cancroïde*

Leverkanker

- Alewaerts Joanna Catharina (°21.11.1823) overleed 20.11.1872
- Bonneterre Virginia (°22.2.1820) overleed 6.1.1879
- De Laet Barbara (°14.9.1812) overleed 28.7.1875
- De Roeck Anna Catharina (°2.5.1798) overleed 22.12.1872
- Goovaerts Joannes Antonius (°30.8.1823) overleed 18.4.1878
- Smets Joanna Maria (°30.9.1805) overleed 28.7.1872
- Solie Joannes Franciscus (°3.5.1824) overleed 10.6.1870
- Spruyt Joannes Baptista (°26.3.1798) overleed 13.10.1869
- Teughels Petrus Joannes (°4.12.1813) overleed 16.8.1879
- Van Asch Jan Baptist (°2.6.1833) overleed 16.5.1898
- Van Beneden Maria Catharina (°28.1.1823) overleed 5.1.1884

Endeldarmkanker

- Meysmans Anna Maria (°28.1.1814) overleed 25.8.1879 aan ***cancer du rectum***.

Squirre

- Jacobs Josephus (°21.3.1826), overleed 7.1.1879.

Baarmoederkanker

- Jacobs Maria Sophia (°2.9.1818) overleed 16.7.1886

3.3 DE GEWELDDADIGE DOODSOORZAKEN

Een gewelddadige dood kan het gevolg zijn van de meest uiteenlopende oorzaken: moord (slagen, wurging, roofmoord....), zelfmoord (verdrinking, verstikking, verhanging,...), een ongeval....

Bij deze opsomming van de inwoners die klaarblijkelijk aan een onnatuurlijke dood stierven, laten we in het midden of deze al dan niet door de persoon zelf werd gewild. De dood kon net zo goed bij ongeval veroorzaakt zijn. Waar een ongeval expliciet in het bevolkingsregister wordt vermeld, is twijfel uitgesloten.

1. De Zenne

De aanwezigheid van water (een rivier, een brede beek, een vijver....) brengt onvermijdelijk met zich mee dat er mensen in kunnen verdrinken. Het is dan ook niet verwonderlijk dat uit de Zenne drenkelingen werden opgehaald. In de periode 1867-1901 werden vijf personen onmiddellijk herkend:

- Buelens Joannes Henricus (°19.11.1836), op 21.12.1870 om 10 uur 's morgens.
- Cauwenbergh Josephine Lucia (°19.3.1807), op 5.7.1872 *ten vijf uren 's morgens alhier ter plaetse Eglegembroeck uit de rivier de Senne...*, zoals blijkt uit de akte van de burgelijke stand, hoewel in het bevolkingsregister staat dat zij overleed aan ***asphyxie par submergion à Sempst.***
- Christiaens Philippus (°1.8.1818), ongehuwd, op 10.8.1888 ter hoogte van de Kerkhofbeemden opgehaald.
- Muyldermans Joannes Baptista (°8.12.1798), op 6.3.1868 om 15.00 uur uit de Zenne getrokken in de omgeving van het pachthof bewoond door Bogaerts-Wouters.
- Teughels Joannes Baptista (°14.9.1820), op 18.11.1872 ter hoogte van het Dorp gevonden.

Ook onbekende lijken werden opgehaald in het bijzijn van de veldwachter. Bij het verlijden van de akte van de burgerlijke stand werd een (zeer summiere) persoonsbeschrijving en een beschrijving van de kledij gegeven[8]. Opvallend is dat deze mannen vrij kleurrijk gekleed waren .

Op 14.2.1877 werd een onbekende man hij uit de Zenne getrokken *in het Dorp ter plaatse genaamd den Hand.* Volgens de veldwachter, Desiderius Paesbrugghe, was hij ongeveer 50 jaar oud en droeg een *stoffe ondervest, stoffe broek, rood baaien*[9] *slaaplijf, zwart en witte carreau halsdoek, wit lijnwaeden*[10] *hemd, witte katoenen onderbroek, witte saeie*[11] *kousen en nieuwe laarzen...* Deze persoon werd blijkbaar nooit geïdentificeerd. Alleszins werd tot in 1890 geen naam vermeld in de overlijdensakten van de burgerlijke stand van Hombeek.

Op 26.3.1879 werd een onbekende man opgehaald uit de Zenne *ter plaatse genaamd de Schrale Hamme.* Volgens veldwachter Paesbrugghe was hij ongeveer 40 jaar oud en 1,65 m groot. Hij droeg een *vest, ondervest, een broek in rood gestreept velours, onderbroek in bleek blauwe stof, rood baaijen slaaplijf, blauw gestreept katoenen hemd, lederen riem, roode saaie kousen, rooden neusdoek in den zak.* Deze persoon werd later geïdentificeerd als Jean Baptiste Thielemans, (°Meise 7.1.1836), dagloner en weduwnaar van Maria Caroline Meyskens en wonende te Brussel. Op verzoek van zijn zoon Henri, schoenmaker, wonende te Brussel, nam de rechtbank van eerste aanleg te Mechelen op 4.6.1886 een *vonnis ter rectificatie* van de aanvankelijke akte van de burgerlijke stand.

Op 24.10.1882 werd een onbekende man aangetroffen in de Zenne. De veldwachter Desiderius Paesbrugghe en Franciscus Van Eetvelde, landbouwer, schatten hem *omtrent dertig jaar oud,..,lengte een meter drij en zestig centimeter, hebbende de volgende kleeding: blauwe lijnwaden kiel, grijze gestreepte broek in stoffegoed, rood en wit gestreept katoenen hemd, saaije roode kousen, lederen hooge schoenen beslagen met nagels, hebbende in zijn broekzak rood met witte bollekens zakdoek en een lijnwade gele zakje inhoudende vier franken vier centiemen.* Hij werd uit de Zenne opgehaald *ter plaatse genaamd de Schrale Hammen om 12 uur smiddags.* Hij kon later vereenzelvigd worden als Jacobus Danspeel (°Sint-Genesius-Rode 20.11.1850). Het *vonnis ter rectificatie* van de rechtbank van eerste aanleg te Mechelen dateerde van 14.2.1884.

Op 3.4.1888 werd door de veldwachter en Petrus Van Frausum, bareelwachter, een man bovengehaald ter hoogte van het Dorp, de persoon *aan hun onbekend ontrent de veertig jaar, ... hebbende zwart hair, zwarte knevels,* was gekleed met een *grijs gestreept flanellen hemd, blauw lijnwaden broek van onder, fluwele broek daar boven, rood slaaplijf, fluwele ondervest met saaije mouwen, katoenen blauw gestreepte halsdoek en grijze saaije kousens.* Hij werd later geïdentificeerd als Constantinus Anselmus Delhaye (°Laken 29.2.1852), ajusteerder en werkman in het station van Schaarbeek. Zijn weduwe Elisabeth Huyghens verklaarde, zoals blijkt uit het *vonnis van rectificatie* van de rechtbank van eerste aanleg te Mechelen d.d. 19.7.1888, dat *son dit mari s' est noyé le dix sept decembre 1887, dans la Senne à Schaerbeek d' ou il a été retiré à Hombeek le 3 avril 1880 huit ...* Dat betekent dat zijn lichaam pas na vier maanden werd gevonden.

Tenslotte werd in *de waterstroom genaamd de Leybeek* in het Egelegembroek, op 19.3.1873 het lichaam van Bernardus van Haecht (°14.4.1817) aangetroffen.

2. Het spoor

De spoorlijn was soms de plaats voor ongetwijfeld tragische gebeurtenissen; een aantal inwoners vonden er de dood. Enkele Hombekenaren verloren het leven te Mechelen, ***ecrasé par le train***, zoals vrij laconiek staat genoteerd in de bevolkingsregisters.

Clerbout Benedictus (°3.3.1849), +25.10.1876, *op den ijzeren weg is overleden ... werkman op de ijzeren weg...* Het bevolkingsregister verduidelijkt de doodsoorzaak: ***ecrasé par le train.***

De Borger Ludovicus (°25.2.1845), dienstbode, +5.11.1877, *ten gehuchte het Heiken op de baan over den ijzeren weg Mechelen Terneuzen overleden..*zoals geakteerd in het register van de burgerlijke stand. Ook hier noteerde dokter Ceulemans: ***ecrasé par le train.***

De Smet Edmondus (° 4.6.1837), landbouwer, overleed 10.11.1872, werd het slachtoffer van een *accident, .. namiddag ten zeven uur achtendertig minuten op de ijzere baan van Mechelen naar St. Niklaas tussen de bareel nummer drij en vier naar den trein nummer negen, komende van St. Niklaas..*

Feremans Petrus Josephus *commis au chemin de fer,* ***ecrasé par le train,*** overleed 28.5.1880 in het Burgerlijk Gasthuis te Mechelen.

Jacobs Philippus (°25.3.1820), landbouwwerkman, overleed 23.7.1872, werd ***verongelukt door den trein van den Staatsijzerenweg.***

Lauwers Bonifacius (°20.4.1848), overleed 21.8.1875, ***ecrasé par le train du chemin de fer***

Marnef Jacobus (°15.10.1825), bareelwachter, overleed 10.12.1890: ***ecrasé par le train***. De akte van de burgerlijke stand vermeldt dat hij om 6 uur 's morgens *ten zijnen woonhuize overleed*.

Meert Carolus Ludovicus (°22.9.1849) overleed Mechelen 11.6.1877, ***ecrasé par le train***.
Hij werd naar het Burgerlijk Hospitaal aan de Keizerstraat overgebracht of overleed uiteindelijk daar aangezien het personeel de aangifte op de burgerlijke stand van Mechelen deed.

Teugels Joannes Josephus (°15.8.1877), overleed 24.8.1899. Men noteerde: *Overlijden – de armen afgereden op den ijzeren weg*, de enige vermelding in de bevolkingsregisters van een vaststelling van verwondingen.

Van den Brande Petrus Joannes, werkman in het arsenaal, (°5.7.1847), overleed 22.9.1873, werd *op den staatsspoorweg op vijftig meter afstand van de bareel nummer zes gevonden...*

Verbruggen Petrus (° 26.1.1837), + 1.5.1867; hierbij noteerde dokter Ceulemans dat de man, die bareelwachter was, *heden om vijff en half uren 's morgens op de ijzeren weg van den staet gevalliglijk is overleden*.

3. Moord (?)

Dokter Ceulemans noteerde expliciet dat Croes Joannes Franciscus Felix (°13.1.1833), overleed ten gevolge van ***mort violente***, wellicht een moord.
De akte van de burgerlijke stand verduidelijkt dat op 15.9.1879 *om vijf ure des morgens op de steenweg digt bij zijne wooning... gevonden is het lijk van* Joannes Croes. Hij was landbouwer en woonde Boskant 99.

Antonissen Joannes (°21.5.1809), overleed 24.2.1882 door ***asphyxie par strangulation***.

Van Geel Giellielmus (°8.10.1840), overleed 19.6.1893 ten gevolge van ***een verworging*** (d.i. wurging).

4. Ongeval (?)

Van Winghe Paulina Elisabeth (°2.3.1867), overleed 27.7.1868, 16 maanden oud. Dokter Ceulemans vermeldde uitdrukkelijk dat zij stierf t.g.v. een ***mort accidentele***.

Tuyaerts Victor (°29.12.1836), overleed t.g.v. een ***mort accidentele*** te Mechelen.

Dit was ook het geval bij Van Beveren Joannes Matheus (°9.2.1834), die in het burgerlijk hospitaal te Mechelen aan de Keizerstraat overleed op 3.2.1869.

De Nys Joannes Baptista (°26.2.1840) overleed Mechelen 25.4.1874 aan ***asphyxie***.
In de akte van de burgerlijke stand staat dat Rens Joanna, ongehuwd, + Zemst 29.4.1876 *in de gracht alhier aan de Vennestraat overleden is*. Zij was 84 jaar en 10 maanden oud.
Peremans Josephus Franciscus (°4.11.1877), overleed 2.3.1879, ten gevolge van verstikking, ***asphyxie***, zoals dokter Ceulemans noteerde.

Vervoort Joannes Baptista Augustinus (°23.12.1880), overleed 15.7.1882 ten gevolge van brandwonden (***brulure***).
Goossens Maria Josephina (°31.1.1893), overleed 29.5.1894 eveneens ten gevolge van brandwonden (***verbrand aan de borst – brulure de l'estomac***).

Vermeir Augustinus Ludovicus (°5.7.1883), overleed 29.6.1895, verdronk klaarblijkelijk accidenteel aangezien in het bevolkingsregister achter de naam van deze 11-jarige jongen ***verdronken-toevallig*** genoteerd werd.

Bij Cuyvers Pieter (°22.1.1829), overleed 12.6.1896, staat de vermelding ***verdronken***. Waar dit gebeurde staat noch in de burgerlijke stand, noch in het bevolkingsregister.

Van den Boeynants Henricus Franciscus (°24.9.1868). Op 6.12.1897 ***verdronken in de vaart te Mechelen***

Buelens Elisabeth (°23.12.1822), overleed 19.11.1898 aan ***brandwonden***, die ***bij ongeval*** waren veroorzaakt.

4. HOMBEKENAREN BUITEN HOMBEEK OVERLEDEN

Hoewel dit buiten het bestek van deze bijdrage valt, leek het toch vermeldenswaard te noteren wie in de periode 1867 – 1890 niet in Hombeek overleed. De gegevens komen zowel uit de burgerlijke stand, als uit de bevolkingsregisters.

(Bijlage T)

Dat de meesten Hombekenaars te Mechelen, meer bepaald in het Burgerlijk hospitaal aan de Keizerstraat, overleden, is niet verwonderlijk.

5. NAWOORD

De indrukwekkende lijst van de doodsoorzaken te Hombeek in de periode 1867-1901 illustreert zeer goed de **grote kindersterfte**, de **lage levensverwachting**, frequente ziekten zoals **pokken**, **mazelen** en **typhus**. Vooral **TBC** was in 1900 samen met longontsteking en griep 3 van de 4 belangrijkste doodsoorzaken. De jaren voor de Eerste Wereldoorlog was een periode van ontbering, ziekten en dood. Pas na de Tweede Wereldoorlog is de algemene volksgezondheid in onze streken werkelijk een hoge vlucht gaan nemen met o.a. de ontwikkeling van de antibiotica, de uitbouw van ziekenhuizen, de verbeterde huisvesting... Dit is dus allemaal nog niet zo lang geleden.

Onze moderne maatschappij kent nieuwe aandoeningen en doodsoorzaken t.g.v. onze levensstijl (infarcten, longkanker e.a., aids, het verkeer...), de industrie (dioxines, ...) enz. . Moeten we ons geen vragen stellen over de kwaliteit van ons leven ? Om daar een goed beeld van te krijgen zullen we wellicht nog een aantal jaren moeten wachten.

Bijlage A Verklarende woordenlijst.

Abus de congestion	(bloed)aandrang waarbij men plots rood aanloopt; het bloed naar hart of hoofd gaat niet weg (is meestal het gevolg van een hartafwijking of hartinfarct).
Affection organique du cœur	organische aandoening van het hart; is dit het geval bij kinderen of jongvolwassenen dan is de aandoening waarschijnlijk congenitaal (afwijking bij de geboorte).
Affections puerpérales	aandoening t.g.v. het kraambed, meestal kraambed-koorts (zie: kinderbedziekte)
Albuminurie	ziekelijke afscheiding van eiwit (albumine) in de urine
Albuminurie aigue	acute albuminurie ; de nierwerking valt plots uit (acute nierinsufficiëntie)
Anasarque	oedeem, waterophoping, over het ganse lichaam, meestal t.g.v. een slechte nierfunctie.
Aneurisme	plaatselijke verwijding van een slagader, hetzij aangeboren (vooral bij hersenslagaders), hetzij verworven (vooral in de aorta)
Angine couroneide	zie: angina pectoris
Angine	angina, keelontsteking, keelontsteking. De samenvat-tende benaming voor o.a. lichte ontstekingen die vnl. uitgaan van het keelslijmvlies en door virussen wordt veroorzaakt, en zwaardere door bacteriën, uitgaande van de amandelen.
Angina pectoris	ziekte van de kransslagaders van het hart; de aandoening uit zich in aanvallen van krampachtige pijn achter het borstbeen bij emoties, lichamelijke inspanning...
Apoplexie	beroerte (bloeduitstorting)
Apoplexie cerebrale	hersenbloeding
Apoplexie pulmonaire	bloeduitstorting in de long(en), meestal t.g.v. tuberculose
Apoplexie pulmonaire foudroyante	een zeer acute bloeduitstorting in de long(en)
Asphyxie par strangulation	verstikking door wurging
Asphyxie par submergion	verstikking door verdrinking
Bronchitis	ontsteking van de kleine luchtwegen (luchtpijptakken - bronchiën); acute bronchitis komt voor als symptoom van verschillende infectieziekten, ook als zelfstandige aandoening, meestal door uitbreiding van een keelonsteking, een ontsteking van het strottenhoofd en de luchtpijp. Chronische bronchitis is de onsteking die lang aanhoudt, slepend is is en steeds terugkeert, zij gaat dikwijls samen met andere chronische aan-doeningen zoals astma.
Bronchite capillaire	zie: bronchitis
Bronchite chronique	zie: bronchitis
Brulure	brandwonde
Buikvliesontsteking	pertitonitis; kan ontstaan door chemische prikkels, mechanisch letsel of bacteriële infectie. Acute buikvliesontsteking is vaak het gevolg van de doorbraak (perforatie) van een ontstoken blindedarm, galblaas e.d. in de buik; de ontsteking veroorzaakt hevige pijn.
Cancer de l'estomac	maagkanker
Cancer de la matrice	baarmoederkanker
Cancer de l'oesophage	slokdarmkanker
Cancer du foie	leverkanker
Cancer du rectum	endeldarmkanker
Cancroide	huidkanker
Cholerine	lichte vorm van cholera
Chorée	Sint-Vitusdans, een zenuwziekte gekenmerkt door onwillekeurige trekkende en rukkende lichaamsbewe-gingen. Het is een erfelijke ziekte die begint op 40-jarige leeftijd
Cirrhose du foie	levercirrose, verharding van de lever t.g.v. de vervanging van het weefsel door littekenweefsel
Congestion rachidienne	(bloed)aandrang, waarschijnlijk t.h.v. het ruggenmerg, (*rachidien* : van de ruggengraat)
Convulsions	stuipen
Coqueluche	zie: kinkhoest
Corhoze du foie	levercirrose, zie: *cirrhose du foie*
Couche	hier: kraambed
Croupe	zie: kroep
Cystite chronique	blaasslijmvliesontsteking
Diabetes	suikerziekte; insulinetekort door de slechte werking van de alvleesklier
Doodskramp	zie: tetanus
Dyphterie	difterie (zie kroep)
Eclampsie	typische stuipen, die epilepsie-achtig zijn, rond de bevalling en die het gevolg zijn van een ernstige « zwangerschapsvergiftiging »
Elephantiasis	lymphe-oedeem in de benen; een complicatie bij een infectie, waarbij –in dit geval- de benen enorm dik opgezwollen zijn
Embolie	afsluiting of verstopping van een of meer bloedvaten door een vormsel zoals een prop gestold bloed, soms ook beenmerg (na een open beenbreuk) of lucht (na verwonding van grote halsvaten) dat met de bloedstroom wordt aangevoerd
Embolie du coeur à la suite d' angine corroneum	zie: angina pectoris
Embolie pulmonaire	longembolie; zie : embolie
En couche	tijdens de bevalling

Encephalite	hersenontsteking, meestal door virussen veroorzaakt en kan voorkomen als een complicatie bij o.a. dikoor, mazelen en waterpokken. Ook bacteriën en schimmels kunnen een hersenontsteking veroorzaken. De ziekte-verschijnselen zijn moeheid, hoofdpijn, duizeligheid, koorts, braken, dubbelzien, verlammingen..
Encephalosele	hersenbreuk; aangeboren uitstulping van de hersen-vliezen door een opening in of tussen de schedel-beenderen
Endocardite	ontsteking van het binnenste hartvlies
Endocardite chronique	chronische ontsteking van het binnenste hartvlies
Enteralgie	buikpijn, darmpijn
Enterite	darmonsteking
Enterite aigue	acute darmontsteking
Enterite chronique	chronische darmontsteking
Erisypele	zie: (wond)roos
Fibro mycose	*vezel-sponzig vleeschgezwel*
Fièvre	koorts
Fièvre intermittante pernicieuse	op- en *neergaande* zware koortsen
Fièvre pernicieuse avec anasarque	idem, met waterzucht (anasarque)
Fièvre pernicieuse	*kwade koorts*, koorts die bij de 1ste of 2de aanval doodt
Fièvre pulmonaire	koorts door longontsteking
Fièvre typhoïde	koorts door typhus
Gangrene	gangreen, koudvuur:afsterving van een afzonderlijk deel van een levend organisme met daaropvolgende verrotting of scheikundige ontbinding van het afgestorven deel. In de volksmond ook *het kool* genoemd omdat het lichaamsdeel (tenen...) zwart worden.
Gangrene de poumon	gangreen van de long
Gangrene senile	ouderdomsgangreen, zie gangreen. Als complicatie van hart- en vaatziekten
Gastrite	maagontsteking
Gastrite chronique	chronische maagontsteking
Geraaktheid	*apoplexie cerebrale*, hersenbloeding, beroerte, C.V.A. (cerebraal vasculair accident)
Gravelle	nierstenen
Hemoraghie	bloeding; bij vrouwen meestal uit de baarmoeder
Hemoraghie cerebrale	hersenbloeding
Hemorraghie pulmonaire	longbloeding
Hepatite	leverontsteking
Hersenvliesontsteking	een ontsteking van de vliezen van de hersenen en van het ruggenmerg, als gevolg van een infectie door een virus of bacterie. De meningokok *Neiseria meningitidis* veroorzaakt de klassieke nekkramp, maar ook andere bacteriën veroorzaken hersenvliesontsteking die met hoge koorts gepaard gaat, hoofdpijn, braken, sufheid... De verspreiding gebeurt door vochtdruppels bijv. door hoesten. De besmettelijkheid is groter in plaatsen waar veel personen dicht bij elkaar zijn (scholen, ...)
Hydrocephale chronique	chronisch waterhoofd
Hydrophisie	waterzucht, oedeemvorming
Hydrophisie ascite	ascites, oedeem in de onderbuik, meestal door lever-problemen
Hypertrophie du cœur	hartvergroting
Hypertrophie du foie	leververgroting
Infection purulente par suite de couche	etterende infectie bij de bevalling
Infection putride	etterende (rottende) infectie
Keelziekte	zie angina,
Kinderbedziekte	kraamvrouwenkoorts
Kinkhoest	een zeer besmettelijke kinderziekte overgebracht door druppeltjes verspreid tijdens het hoesten en niezen. De ziekte wordt gekenmerkt door een rauw klinkende, krampachtige hoest en wordt veroorzaakt door de bacterie *Bordetella pertussis*. Kinkhoest komt vooral in de winterperiode voor en wordt behandeld met antibiotica (onbekend in de 19de eeuw). Nu worden zuigelingen hiertegen ingeënt.
Klem	zie: tetanus
Koudvuur	gangreen
Kraamvrouwenkoorts	een bloedvergiftiging door bacteriën (streptococcen en staphylococcen) opgedaan tijdens de bevalling ; zeer gevreesd in de 19de eeuw
Kroep	Difterie; een keelvliesontsteking veroorzaakt door de bacterie *Corynebacterium diptheriae*, die vooral bij jonge kinderen een ernstig ziektebeeld kan veroorzaken. Afgezien van de aantasting van de slijmvliezen van neus en keel, waarbij een grijswit vlies ontstaat, gepaard met een krassend hoesten, kunnen ook verlammingen samengaan met ernstige ademnood.
Kwade koorts	*fièvre pernicieuse*
Laryngite	laryngitis, de verzamelnaam voor ontstekingen van het strottenhoofd (larynx), vaak veroorzaakt door een virus.
Laryngite lepheritique	zie : laryngite
Longontsteking	ontsteking van longweefsel, meestal veroorzaakt door bacteriën (streptokokken, stafylokokken) en/of virussen, minder vaak door schimmels of protozoa.

De meest voorkomende bacteriële pneumonie is die veroorzaakt door *Streptococcus pneumoniae*, vooral in het winterseizoen.
Virussen, al dan niet gevolgd door bacteriën, maar ook alleen stafylokokken (de bacteriesoort *Staphylococcus aureus*; vaak een resistente stam ervan) kunnen soms een zeer ernstige longontsteking veroorzaken, die vergezeld gaat van hevige kortademigheid (griep-pneumonie, stafylokokkenpneumonie) en niet zelden dodelijk verloopt.

Longontsteking grippale — longontsteking t.g.v. griep
Longtering — zie: tuberculose
Loosziekte — zie: tuberculose
Maladie de cœur — hartziekte
Maladie des reins — nierziekte
Maladie puerpérale — kraamvrouwenkoorts
Mazelen — een zeer besmettelijke virusziekte die begint als een banale verkoudheid, en die met koorts en een karakteristieke huiduitslag (verdikte, rode vlekjes) gepaard gaat na 3 tot 4 dagen. De besmetting gebeurt door druppeltjes, die worden opgehoest. De zieke is reeds besmettelijk vanaf ca. 4 dagen voor het verschijnen van de huiduitslag, die het eerst achter de oren verschijnt en zich van daar na 1 tot 2 dagen over het gelaat en de romp uitbreidt. Na ca. 4 dagen verdwijnen de koorts en de uitslag. Soms kunnen complicaties optreden : longontsteking, hersenont-steking, reden waarom sedert 1976 baby's tegen mazelen worden ingeënt.
Meningite — menigitis, zie hersenvliesontsteking
Méningite de craigne — zie: hersenvliesontsteking
Meningite tuberculeuse — hersenvliesontsteking t.g.v. T.B.C.
Meningo tuberculose — hersenvliesontsteking t.g.v. T.B.C.
Metro peritonitis — zie: buikvliesontsteking (bij vrouwen de ontsteking van de vliezen waar de baarmoeder mee op z'n plaats blijft)
Nephrite chronique — chronische nierontsteking
Pericardite chronique — chronische ontsteking van het hartvlies
Péricardite — *ontsteking van 't hartvlies.*
Peritonite — zie: buikvliesontstekingsontsteking,
Peritonite puerpérale — zie: buikvliesontsteking (n.a.v. kraambed)
Phlegmon diffus — verspreide ontsteking van het onderhuidse celweefsel
Phtisie — zie : tuberculose
Phtisie aigue — zie : tuberculose
Phtisie generale — zie : tuberculose
Phtisie pulmonaire — zie : tuberculose
Pleurensio — pleuritis, longvliesontsteking
Pleuresie — longvliesontsteking
Pleuritis — longvliesontsteking
Pneumonie — zie: longontsteking
Pneumonie double — zie: longontsteking
Pneumonie gangreneuse — zie: longontsteking
Pneumonie thypheuse — zie: longontsteking
Pokziekte — Pokken : benaming van een groep virusziekten, waarbij op de huid en slijmvliezen pokpuisten ontstaan. Ongeveer 12 dagen na de besmetting (via druppeltjes vanuit de bovenste luchtwegen en ook uit de pokpuisten van de patiënt) traden de eerste ziekteverschijnselen op : hoge koorts tot 40 °C. Na 2 dagen kwamen de typische blaasjes op de slijmvliezen te voorschijn en nog eens 2 dagen later de pokpuisten op de huid. Ze kwamen eerst in het gelaat voor en verspreidden zich dan over armen, romp en benen. De pokpuisten bevatten het variolavirus; ze droogden in en virusbevattende korsten vielen na ca. 2-3 weken af. Door vorming van littekenweefsel onstonden de typische pokkenlittekens. De sterfte aan pokken was hoog: bij kinderen onder de 5 jaar bedroeg deze ca. 50%; bij zwangere vrouwen kon de infectie tot een miskraam of vroeggeboorte leiden. In 1979 verklaarde een wetenschappelijke commissie de wereld pokkenvrij, conclusie die in mei 1980 door de 33e Algemene Vergadering van de Wereld Gezondheids Organisatie werd aanvaard.
Prostatite chronique — chronische prostaatontsteking
Puerparte — m.b.t. het kraambed
Puerpéral — van het kraambed (zie kraamvrouwenkoorts)
Ramolissement cérébral — C.V.A. (cerebral vasculair accident) , geraaktheid of beroerte; de verstopping van een slagader door verkalking -trombose- geeft een letsel
Ramolissement cordial — hartinfarct
Ramolissement de l'estomac — maaginfarct
Ramolissement du cerveau — C.V.A.
Rhumatisme — reuma
Rhumatisme articulaire — reuma van de gewrichten
Rode koorts — zie : roodvonk
Roodvonk — epidemische ziekte, ook *scarlatina* genoemd. Een besmettelijke, bacteriële ziekte, veroorzaakt door vele typen van de bacterie *Streptococcus pyogenes*. De infectie wordt overgedragen door

	speekseldruppels. Na de keelontsteking en de hoge koorts ontstaanrode vlekken op de huid. De ziekte treft meer kinderen dan volwassenen ; het doormaken van de ziekte leidt tot levenslange immuniteit.
Rougeole	zie : mazelen
Rupture d' aneurisme	slagaderbreuk
Scarlatine	zie : roodvonk
Scarlatine granuleuse	zie : roodvonk
Scarlatine maligne	zie : roodvonk
Scharlaken koorts	zie: roodvonk
Schielijk ambolie	embolie
Septicemie	infectie in het bloed
Sint-Vitusdans	zie : chorée
Squirrhe	hard gezwel van kankerachtige aard
Stomachite	waarschijnlijk bedoeld: stomatite, d.i. een mondontsteking
Stuipen	plotselinge onwillekeurige samentrekkingen van spieren o.a. bij kinderen, bij barende vrouwen.
Submergine	verdrinking
Suikerpisvloed	diabetes, suikerziekte
Suite de couche	als gevolg van het kraambed
Tetanus	ziekte veroorzaakt door infectie van een wond met de bacterie *Clostridium tetani*. In principe geven alle buiten opgelopen verwondingen het gevaar van een tetanusinfectie. Verschijnselen zijn het stijf worden van de slik- en kauwspieren waardoor de mond moeilijk kan geopend worden. Vrij snel hierop verstijven ook de nek, armen en benen. In dit stadium leiden alle prikkels tot hevige krampen. Als ten slotte ook de adem-halingsspieren worden aangedaan, overlijdt de patiënt.
Tuberculision pulmonaire	zie : tuberculose
Tuberculose	T.B.C., een besmettelijke ziekte, waarvan alle vormen worden veroorzaakt door de *Mycobacterium tuberculosis*. De meeste infecties gebeuren via de lucht. Een primaire tuberculose, die niet tot ziekteverschijn-selen behoeft te leiden, bestaat uit een haard in de long. Van daaruit kunnen bacteriën zich via de bloed- of lymfbanen verspreiden. In vele gevallen bemerkt de patiënt niets van de primaire tuberculose. De plek van het longhaartje verkalkt en kan later opnieuw actief worden met het ontstaan van longtuberculose die vroeger tering genoemd werd. Bij deze patiënten kunnen zich holtes in de long ontwikkelen ook wel een open tuberculose genoemd. Een doorgemaakte primaire tuberculose verschaft een zekere mate van immuniteit . Infecties van botten, nieren en hersenvliezen vinden meestal secundair plaats via de bloedbaan. TBC kan alle organen aantasten.
Tuberculose pulmonaire	zie : tuberculose
Typhus	een besmettelijke ziekte veroorzaakt door de bacterie *Salmonella typhi*. De bacteriën komen door de mond binnen en verspreiden zich via de bloedbaan. Symptomen zijn koorts, bewustzijnsstoringen en daarna aandoeningen van het maagdarmstelsel (m.n. ernstige diarree). Besmetting heeft plaats via bacteriën bevattende ontlasting van een patiënt of drager. Besmetting via drinkwater is mogelijk.
Variole	zie: pokken
Variole avec fièvre typhoide	pokken met typhuskoorts
Variole confluente	ineenvloeiende pokken
Wondroos	ook belroos ; een door streptokokken verwekte ontsteking van de huid en het onderhuidse bindweefsel vaak met koorts gepaard, waarbij de huid een rode kleur krijgt.

Bijlage B : Alfabetische lijst — Het taalgebruik

Christiaens Guillielmus (°13.7.1831),	+ 11.10.1893	aan *longontsteking – pneumonie*
Coosemans Jan Baptist (°9.4.1888),	+ 3.12.1893	aan *meningite tuberculose – hersen-vliesontsteking*
Coosemans Philippus Henricus (°5.3.1864),	+ 29.12.1892	aan *phtisie pulmonaire – longtering*
Cornelissen Clementina (°15.4.1895),	+ 14.11.1895	aan *enterite – darmontsteking*
Cortebeeck Petrus (°11.5.1839),	+ 22.10.1898	aan *pericardite – ontsteking van 't hartvlies*
De Craen Maria Ludovica (°13.9.1892),	+ 28.6.1893	aan *hersenvliesontsteking – meningite.*
De la Haeye Philippina (°8.9.1804),	+ 11.9.1894	aan *pneumonie – longontsteking*
De Laet Apolonia (°31.7.1812),	+ 21.7.1893	aan *longontsteking – pneumonie*
De Prins Petrus Joannes (°9.5.1893),	+ 16.5.1893	aan *longontsteking – pneumonie*
De Win Joannes Franciscus (°1.6.1853),	+ 6.11.1895	aan *pneumonie – longontsteking*
Goossens Maria Josephina (°31.1.1893),	+ 29.5.1894:	*verbrand aan de borst – brulure de l'estomac*
Goovaerts Ludovicus (°11.10.1840),	+ 30.4.1898	aan *fièvre pernicieuse – kwade koorts*
Goovaerts Maria Catharina (°12.9.1894),	+ 20.9.1894	aan *angina – keelontsteking*
Huybrechts Maria Amelia (°4.2.1894),	+ 24.7.1894	aan *gastrite – maagontsteking*
Indegracht Alphonsius (°23.2.1894),	+ 25.8.1894	aan *darmontsteking – enterite*
Mertens Franciscus (°3.3.1853),	+ 30.4.1898	aan *fièvre pernicieuse – kwade koorts*
Meysmans Guillielmus (°13.1.1870),	+ 12.12.1893	aan *phtisie – longtering*

Meysmans Josephus (°26.6.1891),	+ 13.6.1892	*stuipen - convulsions*
Meysmans Maria Monica (°1.2.1893),	+ 26.2.1893	aan *convulsions – stuipen*
Monsieur Julius (°20.6.1892),	+ 23.8.1892	aan *enterite – darmonsteking*
Muyldermans Joannes Franciscus (°23.2.1824),	+ 24.7.1894	aan een *apoplexie cerebrale – geraaktheid*
Muyldermans Leona Joanna Paulina (°31.5.1892),	+ 10.6.1892	*stuipen - convulsions*
Nuytiens Catharina Philomena (°9.12.1893),	+ 22.8.1894	aan *enterite – darmontste-king*
Nuyts Philippina Leontina (°20.4.1843),	+ 11.6.1894	aan een *fibro-mycose – sponzig vleeschgezwel*
Phlips Josephina Henrica (°4.10.1881),	+ 22.7.1892	aan *longtering - phtisie*
Poturns Maria Catharina (°29.7.1803),	+ 2.11.1893	aan *pneumonie – longontsteking*
Smets Ludovicus (°25.10.1826),	+ 19.11.1899	aan *koudvuur (kwaal) – gangrene*
Stevens Rumoldus Ludovicus (15.11.1869),	+ 6.3.1893	aan *tuberculose pulmonaire – loosziekte*
Symons Joseph (°9.5.1893),	+ 14.5.1893	aan *stuipen – convulsions*
Symons Maria Francisca (°6.8.1894),	+ 22.11.1896	aan *darmontsteking – enterite*
Tersago Joannes Christiaan Franciscus (°27.2.1833),	+ 29.9.1899	aan *diabete – pisvloed*
Teugels Ludovicus Victor (°10.7.1883),	+ 31.7.1893	aan *meningite – hersenvlies-ontsteking*
Van Assche Eduardus Joannes (°19.10.1892),	+ 8.10.1893	aan *gastrite – maag-ontsteking*
Van Avermaet Jan Frans (°15.5.1892),	+ 19.5.1892	*stuipen - convulsions*
Van den Eede Henricus (°7.10.1871),	+ 16.2.1894	aan *pthisie pulmonaire – longtering*
Van Doren Nathalia Theophila (°27.12.1880),	+ 17.2.1899	aan *embolie pulmonaire – longontsteking*

Bijlage C De onbekende doodsoorzaken

Buelens Coleta Melania (°17.4.1898),	+ 19.9.1898
Christiaens Maria Cecilia (°27.8.1893),	+ 11.9.1893
De Craen Maria Rosalia (°11.2.1888),	+ 30.8.1893
De Keyser Maria Seraphina (°2.9.1893),	+ 7.9.1893
De Win Maria Anna (°12.11.1815),	+ 10.3.1901
De Win Maria Josephine (°1.12.1892),	+ 19.2.1894
Emmerechts Ludovicus (°16.11.1900),	+ 28.12.1900
Goovaerts Joannes Baptiste (°23.12.1893),	+ 6.7.1895
Goovaerts Melania Celina (°18.9.1891),	+ 26.7.1892
Govaerts Ludovicus (°24.3.1899),	+ 5.4.1899
Labordery Ludovica (°11.11.1899),	+ 18.11.1899
Labordery Paulina (°26.1.1901),	+ 31.1.1901
Lauwers Maria (°3.9.1898),	+ 22.9.1898
Leemans Ludovicus Alexander (°28.4.1897),	+ 3.5.1897
Leen Maria Rosalia (°1.10.1892),	+ 24.1.1893
Mertens Jozef (°5.7.1898),	+ 23.7.1898
Monsieur Joanna Marcelina (°28.7.1897),	+ 20.9.1897
Peremans Melania Coleta (°1.12.1899),	+ 24.3.1899
Pinte Celina (°22.9.1897),	+ 7.10.1897
Reydams Sophia Maria (°18.9.1898),	+ 3.10.1898
Saint Joannes Franciscus (°16.8.1897),	+ 23.8.1897
Spoelders Maria Catharina (°29.3.1893),	+ 4.4.1893
Van Asch Judocus (°20.3.1820),	+ 29.7.1897
Van Beneden Jan Baptist (°8.11.1891),	+ 18.8.1892
Van de Camp Maria Catharina Clotildis (°12.4.1901),	+ 24.4.1901
Van de Camp Maria Theresia (°18.4.1896),	+ 30.7.1896
Van den Bossche Franciscus (°23.8.1895),	+ 1.1.1896
Van den Bossche Joannes Alphonsius (°10.8.1893),	+ 26.9.1893
Van der Elst Henricus Constantinus (°19.1.1897),	+ 12.4.1898
Vanderhaegen Jan Baptist Frans (°11.12.1897),	+ 17.12.1897
Verhaeren Cecilia (°29.12.1896),	+ 30.12.1896
Verhasselt Franciscus Ludovicus (°18.1.1895),	+ 17.2.1895
Verlinden Anna Maria (°22.4.1900),	+ 18.11.1900

Bijlage D De doodgeboren kinderen, of kinderen overleden tijdens of kort na de geboorte

Andries Joannes Baptista x Boey Maria Nathalia:	een zoon	+ 18.3.1887
Behets Ludovicus x Verbruggen Anna Maria:	een zoon	+ 1.12.1876
	een dochter	+ 27.9.1882
Ceulemans Joannes Vincentius x Pollet Celina Maria:	een dochter	+ 5.2.1884
Clerbout Benedictus x De Keyser Apollonia Philomena:	een zoon	+ 25.8.1875
De Doncker Andreas x Teughels Maria Josephine:	een zoon	+ 4.9.1889
De Hoef Joannes Ludovicus x Tersago Anna Maria Virginitas:	een zoon	+ 17.10.1875

De Keyser Augustus Christianus x Selleslagh Anna Catharina:	een dochter	+ 27.4.1880
De Koning Philippus (+8.11.1870) x Ceuppens Joanna Maria:	een zoon	+ 2.4.1871
Demesmaecker Lud. Gerardus x Van der Syp Maria Paulina:	een zoon	+ 4.10.1876
De Smet Felix x Geens Theresia:	een dochter	+ 24.3.1880
De Vis Cornelius x Scheers Sophia:	een zoon	+ 18.12.1870
De Win Petrus Joannes x De Keersmaecker Elisabeth:	een dochter	+ 9.1.1880
De Wit Desiderius (+21.6.1884) x Van den Brande M. Seraphin	een dochter	+ 12.1.1885, kind dat 1 dag heeft geleefd
Goossens Jan Baptist x Baetens Anna Catharina:	een zoon	+ 31.10.1871
Goovaerts Jacobus Henricus x Van den Eynde Constancia:	een dochter	+ 6.7.1880
Goovaerts Petrus Joannes °Zemst 8.9.1852, werkman in het arsenaal x Jacobs Maria Josephina °Mechelen 19.3.1852.		
Zij woonden in de Kattestraat 70 en hadden volgende kinderen:	een dochter	+ 21.1.1881
	een zoon	+ 20.6.1882
	Theodorus	°20.6.1882, +9.10.1882
	Guillielmus	°11.8.1883, +2.10.1883 aan gastritis
	een zoon	+ 2.9.1884
	Monica Ludovica	°1.6.1886, +8.5.1887 aan kroep
Holsters Henricus x Spoelders Clementina.	een zoon	+ 17.4.1889
Jacobs Bernardus, °Heffen 22.7.1828, landbouwer x Goovaerts Anna Maria, °9/3/1831, huisvrouw.		
Het gezin woonde Heike 90 en had volgende kinderen:	Sidonia	°6.7.1856
	Josephus	°8.3.1860
	Jan Franciscus	°16.9.1864, +4.3.1867 aan mazelen.
	een zoon	+ 19.1.1868
	een zoon	+ 25.1.1869
	een zoon	+ 27.1.1870
	een zoon	+ 7.9.1872
Leemans Fredericus x Vermeulen Catharina:	een dochter	+ 15.9.1889
Mertens Petrus Albertus x Betral Sophia:	een zoon	+ 20.5.1877
	een zoon	+ 28.12.1882
Michiels Joannes Ludovicus x Van der Borght Paulina:	een zoon	+ 10.1.1886
Paesbrugghe Desiderius x Voet Joanna Maria:	een dochter	+ 10.5.1888
Peeters Joannes Baptist x Buelens Maria Josepha,	een dochter	+ 30.5.1886
Phlips Carolus x Moons Francisca Felicita:	een dochter	+ 17.2.1884
Potums Antonius Ludovicus x Van Asch Maria Theresia:	een zoon	+ 11.3.1889
Rens Joannes Baptist x Dubin Isabella:	een tweeling (dochters)	+ 5.3.1877
Rens Petrus Joannes x Van Herp Barbara:	een dochter	+ 15.3.1883
Selleslagh Jan Franciscus x Van den Brande Anna Catharina:	een dochter	+ 12.7.1882
Sillis Joannes Baptist °10.11.1825, landbouwer x De Craen Anna Maria °11.3.1849, + 2.2.1872 van rode koorts.		
Zij woonden op het adres Boskant 85 en hadden 3 kinderen:	Jacob Ludovicus	° 19.9.1867
	Jan Baptista	° 4.7.1869
	Philomena	° 8.9.1871
xx 27.7.1872 met Verlinden Joanna Maria °23.2.1849, van wie:	een zoon	+ 7.2.1874
	een dochter	+ 2.5.1875
	Maria Sophia	°24.3.1876
	Maria Cornelia	°13.3.1877, +25.3.1877 aan stuipen
	een zoon	+ 6.2.1878
	een zoon	+ 18.2.1879
	een zoon	+ 1.3.1880
	een dochter	+ 27.3.1881
	Jan Franciscus	°14.10.1882
	Monica	°25.1.1884, +12.5.1884 aan stuipen
	een dochter	+ 1.5.1885
	Maria Catharina	°28.12.1886
	Joannes	°27.12.1887, +2.3.1888
	een dochter	+12.5.1889
Soli Petrus Franciscus x Buelens Elisabeth Dymphna:	een zoon	+ 12.11.1883
Solie Petrus Joannes °1.5.1853, +5.2.1901 aan een hartziekte, bareelwachter x Van der Zeyp Maria Ludovica.		
Zij woonden Kapellebaan 115 en hadden volgende kinderen:	Victor Cornelius	°5.3.1876
	Maria Josephina	°4.8.1879
	Catharina	°8.9.1880
	Ludovicus Augustinus	°22.10.1881
	Maria Virgina	°10.6.1883
	een dochter	+29.8.1885
	een zoon	+16.11.1886

	Maria Carolina	*1.4.1888
	een zoon	+ 27.1. 1890
Spoelders Franciscus x De Mey Josepha:	een dochter	+ 28.9.1889, kind dat acht uren heeft geleefd.
Spruyt Cornelius x van der Zyp Sophia:	een zoon	+ 10.1.1876
Steenmans Petrus Joannes x Van Asch Antonia:	een dochter	+ 1.1.1880
Van Asch Petrus Antonius x De Boey Anna Catharina:	een zoon	+ 21.6.1876
Van Capellen Petrus Ludovicus x Vekemans Catharina Octavia:	een dochter	+ 6.2.1883
Van Causbroeck Petrus Jan x Van Beveren Joanna Francisca:	een dochter	+ 27.2.1883
Van den Brande Paulina:	een zoon	+ 19.2.1881
Van den Eynde Franciscus, *23.9.1849, landbouwer		
x Van Steenwinckel Anna Maria *Zemst 10.9.1848, landbouwster.		
Zij woonden Dries 13, na 1877: Dries 76. Hun kinderen waren:	een dochter	+ 9.9.1872
	Joannes Baptist	*23.8.1873, +28.9.1898 aan TBC
	Eduardus	*4.12.1875
	Henricus	*4.12.1875, +23.3.1876 aan stuipen
	Maria Elisa	*7.8.1878
	een dochter	+ 22.5.1881
	een zoon	+ 8.6.1883
	een dochter	+ 2.10.1884
	een dochter	+ 14.8.1885
	een dochter	+ 6.4.1888
	een zoon	+ 8.6.1889
Van de Voorde Jacobus x Spruyt Catharina Rosalia:	een zoon	+ 10.12.1880
Van Eetvelde Pelagia:	een dochter	+ 6.8.1887, kind dat een dag heeft geleefd
Van Frausum Petrus Joannes x De Quint Francisca:	een dochter	+ 22.12.1890
Van Herp Josephus (+21.5.1868) x Hunaerts Anna Maria:	een zoon	+ 22.10.1868
Van San Joannes Baptista x Symons Maria Josepha:	een dochter	+ 10.6.1867
Van Tolhuysen Joannes Franciscus x Van Roosbroeck Lucia:	een dochter	+ 26.4.1870
	een zoon	+ 9.6.1889
Verlinden Tiburcius Augustus x De Keersmaecker M. Josephina:	een zoon	+ 29.6.1885
Vertongen Joannes Baptista x Spruyt Maria Paulina:	een dochter	+ 11.6.1868
Vervoort Ludovicus x Chrisliaens Joanna Paulina:	een dochter	+ 2.8.1877
	een zoon	+ 19.10.1878

Bijlage E Pokken

Baetens Maria Delphina (°8.9.1870)	+ 8.3.1871
De Bondt Appolonia Philomena (°13.11.1892)	+ 24.6.1893 aan *pokziekte*
De Smedt Isabella (°22.11.1871)	+ 1.3.1872.
De Smet Fredericus (°19.5.1864)	+ 26.6.1875
De Smet Henricus Franciscus (°13.4.1823)	+ 27.6.1875
De Win Petrus Antonius (°17.1.1848)	+ 8.4.1875
Goovaerts Franciscus (°26.10.1830)	+ 18.2.1875
Jannes Julius Lud. Henricus Hubertus (°8.5.1874)	+ 16.5.1875
Meeus Joannes Franciscus (°8.9.1874)	+ 4.2.1875
Meulemans Franciscus (°3.11.1870)	+ 19.5.1872
Selleslagh Joannes Baptista (°1.4.1835)	+ 5.2.1875
Smets Maria Theresia (°1.12.1870)	+ 8.5.1872
Solie Maria Josephina (°3.8.1878)	+ 28.5.1879
Stevens Petronilla (°9.8.1851)	+ 28.3.1872
Troostkens Philippus (°27.2.1835)	+ 26.3.1875
Van Beneden Petrus Franciscus (°5.1.1846)	+ 26.3.1871
Van Beveren Fredericus (°27.9.1827)	+ 9.6.1875
Van Beveren Ludovicus (°14.2.1875)	+ 24.6.1875
Van Camp Sylveer (°31.5.1857)	+ 21.2.1875
Van de Vondel Ludovicus (°3.3.1852)	+ 22.2.1875
Van den Ende Joannes Franciscus (°29.6.1822)	+ 15.2.1871
Van der Elst Petrus Joannes (°1.9.1826)	+ 15.6.1875
Van Saelen Maria Justina (°7.11.1842)	+ 7.9.1875
Van San Joannes Baptista (°16.4.1860)	+ 24.5.1872
Van Winghe Joanna Maria (°22.3.1813)	+ 18.9.1871

Bijlage F Kinkhoest

Baetens Sophia (°14.5.1877)	+ 1.5.1881

Beullens Anna Maria (°2.3.1889)	+ 25.7.1890
Craenhals Maria Emma (°20.8.1888)	+ 27.4.1890
Diddens Octavia (°15.9.1872)	+ 6.9.1873
Goovaerts Ludovicus (°8.2.1898)	+ 17.5.1898
Jacobs Joannes Franciscus (°17.10.1886)	+ 2.2.1888
Meysmans Joannes Henricus (°28.6.1872)	+ 22.7.1872
Meysmans Maria Coleta (°28.6.1872)	+ 7.8.1872
Potums Franciscus (°23.6.1897)	+ 10.5.1898
Rens Joannes (°7.7.1886)	+ 28.5.1887
Van Beveren Anne Amelia (°27.7.1873)	+ 16.8.1874
Van den Branden Elisabeth (°15.9.1874)	+ 9.10.1874
Van den Branden Joannes Baptista (°26.8.1876)	+ 7.5.1881
Van der Elst Joannes Franciscus (°13.3.1897)	+ 21.6.1898
Van der Elst Leopoldus Josephus Vincentius (°19.5.1873)	+ 19.9.1874
Van Wemmel Anna Ludovica (°3.10.1881)	+ 11.2.1888
Vervoort Giellielmus Augustinus (°1.9.1887)	+ 4.3.1888
Willems Josephus Theophillus (°19.8.1879)	+ 23.6.1880

Bijlage G Kroep/difterie

Betral Emilius (°21.4.1886)	+ 11.9.1886
Buelens Augustinus (°18.2.1864)	+ 31.1.1868
Buelens Virginia (°26.3.1875)	+ 19.5.1886
Callaerts Joannes Baptista (°18.10.1886)	+ 15.4.1888
Cortebeeck Carolus (°19.4.1886)	+ 2.2.1889
Craenhals Maria Theresia (°2.7.1884)	+ 3.12.1888
De Craen Joannes Franciscus (°19.7.1883)	+ 31.12.1884
De Craen Maria Sophia (°13.7.1880)	+ 20.4.1889
De Doncker Nathalia (°29.1.1883)	+ 14.2.1887
De Greef Maria Antonia (°16.10.1887)	+ 9.12.1889
De Hoef Franciscus Eduardus (°9.3.1888)	+ 20.7.1889
De Mesmaeker Franciscus (°21.6.1874)	+ 15.11.1874
De Nys Horentensia Maria Clementina (°9.3.1885)	+ 25.2.1889
De Roeck Maria Theresia Celina (°24.12.1886)	+ 8.10.1888
De Schouwer Augustus (°15.5.1885)	+ 12.4.1887
De Win Guillielmus Augustus (°15.4.1884)	+ 2.9.1888
De Wit Constantinus (°11.1.1882)	+ 31.8.1886
De Wit Maria Josephina (°20.7.1884)	+ 9.9.1886
De Witte Carolus Raymond (°20.11.1885)	+ 2.10.1886
Geerts Francisca (°3.2.1888)	+ 5.4.1889
Geerts Maria (°17.3.1887)	+ 27.3.1889
Geerts Victor (°17.3.1887)	+ 31.3.1889
Goovaerts Franciscus Ludovicus (°11.1.1863)	+ 24.11.1867
Goovaerts Henricus (°5.5.1884)	+ 12.8.1886
Goovaerts Joannes (°8.1.1865)	+ 11.11.1867
Goovaerts Ludovicus Josephus (°27.3.1883)	+ 27.6.1887
Goovaerts Maria Ludovica (°1.6.1886)	+ 8.5.1887
Govaerts Maria Constantia (°16.2.1881)	+ 22.2.1887
Huybrechts Maria Josephus (°1.6.1887)	+ 3.1.1890
Labordery Joannes Baptista (°2.4.1878)	+ 1.6.1886
Labordery Sophia Leonia (°13.3.1882)	+ 14.10.1888
Mertens Cirillus Carolus Gislenus (°29.8.1869)	+ 25.6.1873
Meysmans Francisca Constancia (°7.8.1884)	+ 11.3.1887
Meysmans Joannes Ludovicus (°18.1.1882)	+ 16.4.1887
Muyldermans Alphonsius (°27.6.1886)	+ 8.3.1888
Peeters Josephus (°8.11.1887)	+ 27.4.1889
Peeters Maria Ludovica (°2.11.1883)	+ 16.4.1889
Peeters Paulina (°15.2.185)	+ 6.1.1887
Pepermans Joannes Emilius (°20.8.1888)	+ 9.10.1889
Put Joannes Leonardus (°19.9.1885)	+ 31.8.1886
Scheers Petrus Benedictus (°18.5.1885)	+ 4.12.1886
Smets Constantia Hortensia (°21.1.1884)	+ 16.2.1885
Spruyt Maria Juliana Ludovica (°22.3.1874)	+ 5.6.1878
Spruyt Rosalia Catharina (°14.11.1886)	+ 7.2.1887
Symons Ursula Rosalia (°19.2.1885)	+ 17.7.1887
Teughels Florentinus (°15.2.1883)	+ 29.8.1886

Teughels Hortensia Pelagia Arnoldina (°23.2.1885)	+ 6.5.1887
Van Asch Joannes Baptista (°3.9.1881)	+ 18.4.1886
Van Asch Petrus Joannes (°3.2.1885)	+ 19.4.1886
Van Beveren Emilius Edmondus (°29.8.1884)	+ 27.3.1887
Van den Brande Guillielmus Josephus (°12.12.1881)	+ 30.1.1889
Van Riet Gilblasius Benedictus (°9.2.1892)	+ 8.6.1892
Van Winghe Maria Melania (°22.5.1877)	+ 17.5.1886
Veekmans Joannes Baptista (°9.11.1873)	+ 20.11.1876
Vermeir Livinius (°4.5.1882)	+ 23.1.1885

Bijlage H Mazelen

Boey Maria Mathildis (°11.5.1895)	+ 30.3.1896
Ceuleers Armand Joseph (°5.5.1893)	+ 23.4.1896
De Borger Joannes Franciscus (°17.1.1876)	+ 20.12.1878
De Craen Joannes (°19.10.1884)	+ 14.1.1885
De Smet Ludovicus Josephus Aug. Franciscus (°10.3.1881)	+ 12.1.1885
De Smet Pieter Jozef (°16.10.1871)	+ 23.2.1873
De Win Joannes Alphonsius (°12.8.1874)	+ 25.12.1878
Goovaerts Egidius Victor (°25.2.1878)	+ 25.12.1878
Goovaerts Emile Lodewijk (°10.12.1871)	+ 3.2.1873 aan *convulsions par suite de rougeole*
Jacobs Joannes Franciscus (°16.9.1864)	+ 4.3.1867
Mertens Maria Josephina (°4.5.1880)	+ 21.5.1881
Meulemans Joannes Franciscus (°6.3.1869)	+ 4.7.1874
Michiels Maria Ludovica (°11.11.1877)	+ 9.12.1878
Phlips Felix Edmondus (°30.4.1879)	+ 26.5.1881
Potums Joannes Baptista (°23.1.1874)	+ 22.12.1878
Reydams Maria Melania (°15.6.1876)	+ 26.5.1880
Stroobants Joanna Catharina (°8.8.1884)	+ 5.2.1885
Van Capellen Gustavus Josephus (°13.11.1880)	+ 15.12.1881
Van de Rijck Petrus Emmanuel (°16.1.1872)	+ 24.1.1873
Van den Boeynants Anna Elisabeth (°6.5.1864)	+ 25.5.1867
Van den Brande Maria Joanna (°8.4.1894)	+ 24.4.1896
Van den Heuvel Maria Elisabeth (°1.8.1876)	+ 26.12.1878
Van Riet Ferdinand (°5.5.1867)	+ 6.1.1873 aan *rougeole suivi de pericardite*
Van Tolhuysen Maria Ludovica (°23.10.1875)	+ 22.10.1879
Van Winghe Victoria Isabella (°4.1.1873)	+ 13.1.1873
Veekmans Octavia (°10.8.1869)	+ 20.2.1873
Vervoort Philomena (°21.6.1871)	+ 3.2.1873
Vlemincx Pelagia Maria Ludovica (°1.10.1880)	+ 22.10.1881

Bijlage I Roodvonk

Ceuleers Desiderius Leonardus (°9.6.1894)	+ 7.11.1899
De Bondt Maria Louisa (°31.10.1868)	+ 7.11.1868
De Craen Anna Maria (°11.3.1854)	+ 22.2.1872
De Greef Joannes Baptista (°16.6.1863)	+ 5.1.1867
De Win Joannes Franciscus (°5.9.1846)	+ 26.12.1868
De Win Maria Anna Monica (°3.3.1860)	+ 16.12.1868
Goovaerts Josephus Gommarus Ludovicus (°22.2.1899)	+ 10.11.1899
Hendrickx Joannes Ludovicus (°10.4.1898)	+ 12.12.1899
Mertens Francisca Adolphina (°26.3.1896)	+ 24.9.1899
Meulemans Joanna Maria (°15.9.1859)	+ 11.12.1868
Moens Amelia Josephina (°24.9.1897)	+ 27.11.1899
Pepermans Lodewijk Octaaf (°10.12.1898)	+ 2.10.1899
Pepermans Maria Ludovica (°4.9.1896)	+ 4.10.1899
Smets Isabella Maria Seraphina (°3.9.1891)	+ 30.9.1899
Smets Jan Baptist (°5.3.1896)	+ 26.11.1899
Smets Petrus Mattheus Hubertus (°21.6.1893)	+ 2.12.1899
Spoelders Emilius (°10.1.1862)	+ 4.2.1869
Teughels Franciscus Ludovicus (°18.12.1897)	+ 13.11.1899
Van Beveren Maria Virginia (°18.9.1857)	+ 1.1.1869
Van Camp Lucia (°27.5.1866)	+ 26.12.1868

Van Riet Joannes Josephus (°6.12.1868)	+ 22.1.1869
Van San Maria Leonia (°16.8.1864)	+ 8.3.1872
Van Winghe Maria Virginia (°17.11.1865)	+ 6.12.1868
Vermosen Maria Griseldis (°30.12.1832)	+ 7.12.1868

Bijlage J Meningitis

Baetens Henricus Ludovicus (°3.3.1868)	+ 11.5.1871 *meningite*
Bellemans Franciscus Eduardus (°9.6.1865)	+ 27.4.1867 *meningite tuberculeuse*
Beullens Arnoldus Leopold (°19.4.1898)	+ 28.4.1898 *hersenvliesontsteking*
Buelens Cornelius Ludovicus (°3.12.1838)	+ 25.12.1872 *meningite tuberculeuse*
Buelens Maria Gabriella (°19.1.1888)	+ 6.1.1898 *hersenvliesontsteking*
Bulens Maria Victoria (°4.6.1869)	+ 7.5.1876 *meningite tuberculeuse*
Coosemans Jan Baptist (°9.4.1888)	+ 3.12.1893 *meningite tuberculose – hersenvliesontsteking*
De Craen Maria Ludovica (°13.9.1892)	+ 28.6.1893 *hersenvliesontsteking – meningite*
De Kempeneer Dionysius (°15.3.1898)	+ 2.8.1898 *hersenvliesontsteking*
De Keyser Josephus Theodorus (°11.3.1870)	+ 23.2.1874 meningite
Jacobs Maria Virginia (°30.12.1871)	+ 11.2.1882 *meningite tuberculeuse*
Moortgat Antoon Alfons (°29.2.1872)	+ 8.10.1879 *meningite*
Moortgat Jan Lodewijk (°18.1.1871)	+ 4.9.1877 *meningite*
Neefs Antonia (°25.1.1869)	+ 13.3.1871 *meningite tuberculeuse*
Paesbrugghe Maria Louisa (°18.5.1873)	+ 15.1.1878 *meningite*
Parys Joannes Franciscus (°29.12.1872)	+ 4.9.1873 *meningite tuberculeuse*
Phlips Sophia Rosalia (°5.4.1871)	+ 5.4.1873 *meningite tuberculeuse*
Rens Maria Ludovica (°23.10.1874)	+ 24.3.1878 *meningite*
Slachmuylders Barbara Hortensia (°2.2.1870)	+ 12.1.1872 *meningite tuberculeuse*
Teugels Ludovicus Victor (°10.7.1883)	+ 31.7.1893) *menigite – hersenvliesontsteking*
Tuyaerts Augustinus (°18.4.1851)	+ 14.11.1892 *meningite de craigne*
Van Assche Rosalia (°18.12.1884)	+ 3.8.1899 *hersenvliesontsteking*
Van Dam Joannes Baptista (°9.10.1862)	+ 16.3.1868 *meningite tuberculeuse*
Van Ingelgem Joannes Baptista (°11.10.1870)	+ 22.8.1878 *meningite tuberculeuse*
Verlinden Joanna Maria Josephina (°10.7.1868)	+ 29.4.1869 *meningo tuberculose*

Bijlage K Bronchitis

Andries Clotildis (°3.10.1863)	+ 4.4.1867 *bronchite capillaire*
Andries Joannes Baptista (°7.9.1781)	+ 23.4.1871 *bronchite chronique*
Andries Joannes Franciscus (°1.5.1800)	+ 21.8.1870 *bronchite chronique*
Boey Josephus Augustinus (°3.7.1874)	+ 6.7.1875 *bronchite*
Ceuppens Maria Rosalia (°24.12.1831)	+ 9.3.1876 *bronchite chronique*
Fierens Franciscus Ludovicus (°3.5.1895)	+ 27.5.1897 *luchtpijpontsteking*
Goossens Maria Theresia (°12.4.1862)	+ 29.3.1867 *bronchite capillaire*
Goovaerts Petrus Joannes (°12.9.1796)	+ 18.4.1874 *bronchite chronique*
Keuleers Joannes Baptista (°3.9.1796)	+ 27.12.1869 *bronchite chronique*
Mertens Michael Joannes (°22.2.1810)	+ 22.2.1870 *bronchite*
Meulemans Maria Catharina (°11.3.1809)	+ 13.7.1879 *bronchite*
Moens Petrus Joannes (°9.5.1898)	+ 22.2.1899 *luchtpijpontsteking*
Schelkens Joannes Josephus (°28.2.1823)	+ 20.3.1901 *ontsteking der luchtpijptakken*
Schelkens Philippus (°11.3.1807)	+ 9.2.1871 *bronchite chronique*
Soissons Charsilia (°9.4.1814)	+ 1.11.1874 *bronchite chronique*
Symons Joannes Baptista (°24.10.1795)	+ 10.2.1871 *bronchite chronique*
Teughels Elisabeth (°15.6.1856)	+ 16.3.1869 *bronchite capillaire*
Tuyaerts Maria Theresia (°16.2.1802)	+ 17.4.1871 *bronchite chronique*
Van Asch Guillielmus (°25.6.1815)	+ 11.6.1881 *bronchite*
Van Asch Joanna Maria (°18.5.1797)	+ 8.12.1876 *bronchite chronique*
Van Craen Maria Theresia (°19.4.1809)	+ 29.12.1875 *bronchite chronique*
Van den Brande Joanna (°8.10.1797)	+ 10.12.1874 *bronchite chronique*
Van den Brande Joannes Franciscus (°17.1.1786)	+ 8.2.1871 *bronchite chronique*
Van den Brande Theresia (°18.1.1805)	+ 6.4.1872 *bronchite chronique*
Van den Eynde Maria Josepha (°19.7.1791)	+ 29.3.1883 *bronchite*
Van den Eynde Petrus Josephus (°3.7.1804)	+ 18.1.1875 *bronchite chronique*
Van Engelgom Jacobus Joannes (°27.11.1832)	+ 18.6.1897 *luchtpijpontsteking*
Verlinden Maria Philomena (°22.8.1899)	+ 13.1.1900 *luchtpijpontsteking*

Bijlage L Pleuritis

Andries Petrus Joannes (°21.3.1803)	+ 27.9.1892
Boey Joannes Franciscus (°5.2.1834)	+ 10.2.1898
De Greef Joannes Josephus (°8.11.1810)	+ 10.4.1881
De Schouwer Franciscus (°15.2.1852)	+ 9.4.1887
Govaerts Joannes Josephus Fredericus (°23.6.1871)	+ 30.8.1876
Huybrechts Marie Sophia (°10.12.1892)	+ 7.2.1892
Jacobs Maria Elisabeth (°21.9.1892)	+ 12.1.1893
Jacobs Maria Josepha (°28.9.1867)	+ 16.12.1881
Schaerlaken Joannes Franciscus (°1.8.1884)	+ 24.6.1886
Steenmans Franciscus (°2.12.1880)	+ 26.3.1882
Van Causbroek Joanna Baptista (°8.3.1873)	+ 6.10.1878
Van Dam Joannes Baptista (°7.1 1838)	+ 2.3.1881
Van den Bossche Jacobus (°5.9.1887)	+ 2.5.1888
Veekmans Joannes Baptista (°5.9.1842)	+ 4.5.1881
Verbergt Joannes Franciscus (°7.2.1829)	+ 3.2.1895
Verbruggen Franciscus Ludovicus (°18.8.1850)	+ 31.3.1890
Verlinden Franciscus (°2.6.1829)	+ 17.1.1892

Bijlage M Longontsteking

Andries Joanna Catharina (°9.1.1865)	+ 19.6.1893
Annaerts Barbara (°17.3.1807)	+ 17.4.1876
Baetens Petrus (°3.8.1824)	+ 5.8.1888
Baetens Seraphina (°25.4.1890)	+ 7.5.1892
Beullens Arnoldus (°14.2.1899)	+ 23.2.1899
Buelens Fredericus Henricus Ludovicus (°13.4.1893)	+ 9.1.1894
Ceuppens Anna Maria (°9.9.1819)	+ 8.12.1893
Ceuppens Monica (°25.7.1895)	+ 7.2.1900
Christiaens Guillielmus (°13.7.1831)	+ 11.10.1893
Craenhals Joannes Baptista (°22.3.1891)	+ 21.8.1892
De Boeck Anna Maria (°12.9.1784)	+ 3.5.1869
De Keyser Antonius Edmondus (°5.10.1876)	+ 9.2.1877 *Pneumonie double*
De Keyser Joanna (°6.9.1873)	+ 20.1.1877
De la Haye Anna Maria (°27.3.1813)	+ 6.10.1893
De la Haye Philippina (°8.9.1804)	+ 11.9.1894
De Laet Apolonia (° 31.7.1812)	+ 21.7.1893
De Laet Guillielmus Franciscus (°15.4.1816)	+ 28.7.1899
De Mol Joannes Baptista (°18.6.1799)	+ 2.2.1878
De Neys Carolus (°5.7.1834)	+ 20.8.1900
De Neys Elisabeth (°23.12.1798)	+ 31.10.1875
De Prins Petrus Joannes (°9.8.1826)	+ 16.5.1893
De Smet Maria Leontine (°10.1.1886)	+ 24.1.1898
De Smet Rosalia (°2.10.1817)	+ 16.1.1884
De Wachter Eduardus (°13.12.1893)	+ 27.12.1893
De Win Anna Catharina (°1.9.1818)	+ 10.7.1898
De Win Franciscus Ludovicus (°17.8.1818)	+ 29.5.1895
De Win Joanna Catharina (°25.11.1788)	+ 6.9.1869
De Win Joannes Baptista (°3.5.1894)	+ 24.9.1894
De Win Joannes Franciscus (°1.6.1853)	+ 6.11.1895
De Win Lodewijk Frans (°24.2.1900)	+ 13.12.1900
De Win Victor (°29.3.1898)	+ 25.2.1899
De Wit Antonia (°11.4.1822)	+ 24.3.1871
Doms Maria Catharina (°8.9.1815)	+ 20.1.1900
Emmerechts Ludovicus (°12.2.1836)	+ 4.2.1895
Emmerechts Ludovicus Alphonsius (°20.12.1872)	+ 30.3.1874
Geens Elisabeth Louisa (°10.10.1873)	+ 21.3.1875
Gillisjans Joannes Baptista (°19.8.1874)	+ 18.3.1875
Goossens Anna Catharina (°28.12.1783)	+ 1.6.1878
Goovaerts Anna Lauretta (°12.2.1818)	+ 16.6.1896
Goovaerts Maria Rosalia (°9.3.1868)	+ 25.8.1868
Herremans Joanna Catharina (°16.8.1805)	+ 22.1.1884
Hunnaerts Maria Anna (°4.10.1804)	+ 9.4.1882
Imbrechts Elisabeth (°26.11.1824)	+ 22.12.1887

Jacobs Maria Elisabeth (°6.9.1815) + 21.3.1897
Joannes Baptista Alphonsius Phlips (°13.12.1870) + 13.3.1873
Keulers Joannes Baptista (°13.8.1803) + 1.9.1881
Keulers Philippina (°7.2.1829) + 21.12.1894
Kleykens Seraphina (°9.10.1898) + 9.8.1899
Lauwers Anna Catharina (°10.12.1818) + 21.4.1878
Lauwers Joanna Maria (°3.12.1834) + 30.5.1897
Lauwers Maria Theresia (°18.6.1809) + 27.10.1878
Leemans Petrus Vincentius (°16.11.1861) + 27.2.1877
Maerivoet Theresia (°22.2.1820) + 26.3.1898
Mertens Anna Maria (°28.4.1800) + 13.11.1880
Meuldermans Franciscus (°16.2.1800) + 3.6.1881
Meuldermans Franciscus Theophillus (°2.8.1881) + 20.5.1882
Meuldermans Henricus Joannes Baptista (°20.12.1896) + 1.6.1899
Meulemans Martinus (°14.10.1828) + 15.8.1898
Meyers Virginia Maria (°29.7.1877) + 12.9.1887
Meysmans Antonius (°20.8.1831) + 6.9.1900
Meysmans Judocus (°18.7.1820) + 25.2.1900)
Olbrechts Joannes Franciscus (°5.4.1898) + 8.4.1898
Peeters Antonius (°13.2.1795) + 10.2.1878
Peeters Joannes Franciscus (°8.5.1844) + 25.3.1874 chronische pneumonie
Phlips Antonia Ludovia (°23.8.1875) + 9.12.1875
Phlips Joannes Baptista Leonardus (°26.12.1869) + 23.11.1879
Phlips Joannes Franciscus Cornelius (°16.12.1880) + 13.7.1882
Popleu Gommarus (°25.6.1803) + 30.3.1871
Potums Maria Catharina (°29.7.1803) + 2.11.1893
Potums Petrus Josephus (°3.10.1812) + 31.7.1899
Puttemans Maria Theresia (°18.10.1897) + 28.1.1898 longontsteking grippale
Rosiers Anna Catharina (°21.6.1862) + 24.7.1898
Selleslagh Maria Theresia (°30.10.1806) + 19.3.1882
Sillis Jacobus Ludovicus (°19.9.1867) + 30.6.1900
Smets Henricus (°18.10.1799) + 9.11.1878
Smets Jan Frans (°21.2.1900) + 14.4.1900
Smets Maria Ludovica (°13.11.1882) + 17.1.1884
Solie Joseph (°2.7.1893) + 29.5.1896
Spruyt Anna Monica (°15.10.1805) + 26.1.1871
Stevens Jan Baptist (°18.5.1816) + 8.2.1899
Tersago Henricus (°4.2.1844) + 26.11.1900
Teughels Adrianus (°17.3.1816) + 28.1.1898
Teughels Astanasius (°28.7.1840) + 4.4.1883
Teughels Guillielmus (°11.3.1831) + 12.7.1899
Teughels Joanna Catharina (°24.6.1792) + 27.2.1868
Teughels Petrus Joannes (°27.4.1857) + 15.2.1876
Teughels Petrus Josephus (°30.9.1791) + 29.3.1868
Tuyaerts Franciscus (°27.9.1821) + 27.1.1898 longontsteking
Tuyaerts Joanna Catharina (°15.12.1789) + 21.7.1869
Tuyaerts Joannes Baptista (°29.1.1819) + 21.5.1887
Van Asch Antonia (°12.3.1827) + 28.3.1899
Van Asch Maria Josephine (°13.9.1817) + 26.4.1883
Van Beneden Ludovicus Cornelius (°29.12.1898) + 29.12.1898
Van Beveren Josephina (°13.12.1816) + 7.4.1882
Van Boxem Joannes (°14.4.1818) + 25.6.1878 pneumonie gangreneuse
Van Camp Petrus Joannes (°31.12.1818) + 31.3.1898
Van den Brande Leopoldus Alphonsius (°11.11.1881) + 7.8.1882
Van der Elst Anna Maria Josepha (°3.2.1827) + 7.3.1900
Van der Elst Jan Baptist (°19.7.1809) + 19.1.1897
Van der Hooft Theresia (°22.6.1825) + 19.5.1867
Van der Syp Maria Paulina (°19.12.1834) + 27.1.1898 longontsteking grippale
Van der Zeyp Elisabeth (°25.2.1819) + 17.12.1880 pneumonie double
Van Doren Nathalia Theophila (°27.12.1880) + 17.2.1899 longontsteking samen met een *embolie pulmonaire*
Van Roy Joannes Franciscus (°25.12.1819) + 12.4.1894
Van Winghe Joanna Maria (°17.2.1821) + 4.5.1899
Van Winghe Virginia (°4.8.1867) + 1.2.1868
Verberght Petronilla (°4.4.1809) + 15.4.1894
Verhasselt Joannes Jacobus (°27.5.1877) + 10.7.1878
Verhelpen Joannes Franciscus (°19.4.1801) + 3.4.1878
Verlinden Guillielmus (°20.9.1814) + 25.1.1898

Verlinden Maria Virginia (°2.2.1840)	+ 11.5.1900
Verlinden Petronella (°2.10.1808)	+ 3.1.1867
Vermeir Livinus (°3.2.1877)	+ 24.12.1877
Vermeulen Petrus Joannes (°2.4.1822)	+ 22.4.1895
Verschueren Anna Maria (°11.2.1803)	+ 20.1.1885
Verspreet Anna Maria (°8.9.1799)	+ 13.6.1882
Vervoort Catharina Antonia (°25.8.1827)	+ 16.4.1899
Vervoort Ludovicus (°10.4.1825)	+ 17.10.1899
Wauters Coleta (°16.5.1814)	+ 16.10.1878
Willems Maria Renata Eudoxia (°23.1.1896)	+ 4.2.1897

Bijlage N Tuberculose

Andries Guillielmus Ludovicus (°6.1.1845)	+ 16.12.1870
Andries Jan Baptist (°4.3.1859)	+ 17.2.1896
Andries Victor (°1.4.1861)	+ 16.6.1867
Baetens Guillielmus (°30.12.1849)	+ 1.5.1893
Behets Paulina (°28.1.1840)	+ 5.1.1884
Bogaerts Martinus (°14.8.1827)	+ 26.10.1886
Buelens Anna (°12.4.1820)	+ 22.2.1867
Ceulemans Paulina (°2.12.1847)	+ 26.4.1868
Ceuppens Franciscus (°4.6.1838)	+ 21.3.1871
Christiaens Guillielmus Francisca (°2.4.1835)	+ 1.8.1900
Coosemans Eduardus (°31.7.1875)	+ 29.11.1894
Coosemans Francisca (°5.10.1860)	+ 31.1.1875
Coosemans Jacobus (°2.2.1854)	+ 17.5.1881
Coosemans Maria Coleta (°1.4.1867)	+ 8.3.1884
Coosemans Philippus Henricus (°5.3.1864)	+ 29.12.1892
Coosemans Victor (°7.3.1827)	+ 30.8.1881
Cristiaens Maria Philippina (°16.2.1840)	+ 14.11.1872
Daer Maria Stephania (°4.12.1862)	+ 9.11.1880
De Bondt Philippus (°5.6.1832)	+ 22.2.1879
De Craen Petrus Joanna (°20.2.1854)	+ 9.9.1895
De Kempeneer Joannes Franciscus (°11.2.1808)	+ 1.5.1868
De Kempeneer Joannes Franciscus (°18.7.1845)	+ 17.8.1868
De Kempeneer Maria Theresia (°8.2.1843)	+ 17.11.1870
De Keyser Pelagia (°26.2.1872)	+ 26.1.1873
De Roeck Maria (°5.6.1859)	+ 28.7.1870
De Roeck Marie Sophie (°21.7.1847)	+ 8.2.1879
De Roeck Petrus Josephus (°30.3.1844)	+ 10.12.1874
De Vis Antonia (°4.7.1884)	+ 23.3.1898
De Wit Desiderius (°15.5.1849)	+ 21.6.1884
De Wit Gustavus (°5.9.1853)	+ 17.4.1868
De Wit Joannes Baptista (°9.3.1847)	+ 6.8.1888
De Wit Maria (°24.10.1892)	+ 3.3.1895
Emmerechts Anna Maria (°7.8.1881)	+ 19.5.1897
Emmerechts Apolonia (°4.9.1840)	+ 1.6.1899
Geens Eduardus (°9.8.1877)	+ 19.9.1878
Geets Joannes Henricus (°4.5.1843)	+ 1.12.1876
Geivaerts Cornelia (°28.7.1863)	+ 14.12.1880
Goossens Victor (°17.4.1879)	+ 11.7.1890
Goovaerts Coleta (°6.12.1827)	+ 17.4.1870
Goovaerts Ludovicus Joannes (°2.8.1866)	+ 13.11.1890
Goovaerts Petrus Joannes (°22.9.1852)	+ 6.10.1887
Goovaerts Sophia (°13.10.1833)	+ 1.5.1869
Jacobs Franciscus Eduardus (°12.3.1826)	+ 3.7.1869
Jacobs Henricus Florentinus (°18.9.1851)	+ 15.4.1873
Jacobs Joannes Baptista (°8.1.1855)	+ 10.1.1886
Jacobs Maria Regina (°21.6.1858)	+ 1.8.1900
Jacobs Petrus Ludovicus (°20.4.1862)	+ 20.4.1862
Leemans Eduardus (°13.5.1834)	+ 3.7.1874
Leemans Petrus (°16.9.1849)	+ 7.7.1874
Leemans Petrus Josephus (°14.9.1851)	+ 20.11.1872
Leemans Rosalia Catharina (°25.2.1826)	+ 14.3.1873
Lemeste Julia (°16.4.1857)	+ 14.10.1900
Marnef Ferdinandus Franciscus (°23.3.1876)	+ 2.11.1876
Marnef Ludovica Mathildis (°31.10.1872)	+ 27.11.1873

Mees Remigius Joannes Baptista (°27.4.1837) + 4.5.1883
Mertens Petrus Joannes (°7.1.1849) + 19.8.1892
Meuldermans Joannes Baptista (°12.8.1819) + 27.11.1868
Meuldermans Ludovicus (°1.1.1858) + 30.12.1889
Meulemans Joannes Fredericus (°4.11.1836) + 29.12.1867
Meulemans Josephus (°17.11.1826) + 19.1.1882
Meysmans Emilius Henricus (°13.9.1877) + 28.7.1878
Meysmans Guillielmus (°13.1.1870) + 12.12.1893
Meysmans Joannes Baptista (°12.8.1833) + 12.5.1871
Meysmans Joannes Baptista (°23.11.1884) + 24.11.1885
Michiels Joannes Ludovicus (°23.2.1846) + 25.9.1893
Michiels Maria Theresia (°24.3.1844) + 4.4.1870
Muyldermans Maria Hendrika (°10.8.1884) + 6.5.1897
Nuytiens Johannes Baptista (°21.12.1861) + 28.3.1881
Paesbrugghe Franciscus Ludovicus (°7.5.1875) + 5.11.1890
Paesbrugghe Remigius Constantinus (°18.6.1880) + 31.8.1895
Peeters Cornelius (°24.10.1859) + 5.7.1881
Peeters Joannes Baptista (°26.3.1857) + 5.2.1890
Peeters Maria Monica (°8.10.1881) + 29.2.1884
Phlips Josephine Henrica (°4.10.1881) + 22.7.1892
Potums Joannes Sylvester (°27.2.1867) + 2.5.1867
Saint Josephus (°17.9.1863) + 27.4.1897
Schaerlaeken Petrus Joannes (°23.9.1809) + 16.1.1881
Selleslagh Barbara (°27.11.1822) + 30.10.1868
Selleslagh Catharina Rosalia (°22.11.1861) + 4.5.1873
Selleslagh Francisca (°8.10.1817) + 17.7.1872
Slachmuylders Petrus Joannes (°21.10.1835) + 26.7.1873
Somers Maria Theresia (°9.10.1830) + 6.2.1882
Spoelders Joannes Baptista (°7.10.1846) + 1.2.1868
Spruyt Maria Sophia (°3.10.1859) + 24.10.1876
Steenmans Petrus Joannes (°2.3.1850) + 10.2.1883
Stevens Anna Catharina (°17.10.1835) + 1.6.1867
Stevens Guillielmus (°14.7.1867) + 16.4.1882
Stevens Rumoldus Ludovicus (°15.11.1869) + 6.3.1893 *loosziekte*
Teughels Anna (°15.4.1852) + 8.3.1870
Teughels Eduardus 16.6.1859) + 11.3.1867
Teughels Florentinus (°4.7.1851) + 6.7.1893
Teughels Josephina Victoria (°23.12.1871) + 23.8.1892
Teughels Rosalia (°27.10.1857) + 14.3.1869
Tuyaerts Joannes Baptista Felix (°20.11.1833) + 5.12.1877
Tuyaerts Maria Theresia (°23.9.1862) + 23.2.1890
Van Asch Joanna (°4.2.1817) + 7.3.1876
Van Beveren Joannes Franciscus (°8.10.1840) + 2.1.1898
Van Beveren Petrus (°19.7.1827) + 4.11.1867
Van Boxem Carolus Ludovicus (°8.8.1854) + 10.8.1887
Van Craen Maria Theresia (°24.5.1854) + 8.1.1872
Van Crombruggen Jacobus Franciscus (°30.3.1851) + 28.3.1881
Van Dam Anna Maria (°30.12.1821) + 19.8.1873
Van Dam Joannes (°3.5.1848) + 9.6.1878
Van Dam Josephine (°6.10.1855) + 29.3.1872
Van Dam Petrus Josephus (°9.10.1866) + 20.6.1879
Van de Voorde Joanna Catharina (°22.5.1820) + 13.6.1872
Van den Brande Maria Serephina (°27.11.1851) + 13.1.1887
Van den Branden Jacobus Ludovicus (°6.1.1850) + 15.7.1894
Van den Eede Benedictus (°16.11.1876) + 20.9.1899
Van den Eede Francisca (°6.2.1873) + 21.4.1898
Van den Eede Henricus (°7.10.1871) + 16.2.1894
Van den Eede Petrus Joannes (°3.7.1842) + 8.11.1877
Van den Eynde Jan Baptist (°23.8.1873) + 28.9.1898
Van den Rijm Joanna Maria (°29.4.1841) + 3.6.1875
Van der Elst Constancia (°23.6.1854) + 27.7.1876
Van Fracem Maria Dorothea (°29.1.1864) + 23.3.1868
Van Heymbeeck Joannes (°6.5.1865) + 18.5.1867
Van Moer Anna Maria (°24.11.1846) + 6.8.1900
Van Nievenhuysen Isabella Rosalia (°13.1.1840) + 3.3.1885
Vankesbeeck Guillielmus (°7.4.1839) + 17.4.1872
Veekmans Hilarius (°23.11.1861) + 9.8.1880

Vekemans Anna Catharina Florentina (°2.7.1846)	+ 4.9.1873
Vekemans Antonia (°13.11.1843)	+ 18.6.1870
Vekemans Barbara Ludovica (°20.12.1848)	+ 18.6.1870
Vekemans Catharina Octavia (°16.12.1843)	+ 13.2.1883
Verhaegen Petrus Joannes (°11.5.1863)	+ 1.3.1890
Verhaeren Carolus Alphonsus (°17.12.1857)	+ 23.9.1900
Verhelpen Anna Clara (°22.6.1837)	+ 5.10.1874
Verlinden Joannes Baptista (°25.9.1837)	+ 5.7.1869
Verlinden Rosalia (°19.6.1840)	+ 1.7.1878
Vermoest Maria Francisca (°1.2.1822)	+ 17.11.1868
Vermosen Anna Catharina (°24.7.1808)	+ 2.8.1869
Vermylen Josephina (°18.1.1820)	+ 3.12.1872
Vertongen Paulina Pelagia (°7.11.1873)	+ 14.11.1873
Voets Joanna Maria (°7.11.1850)	+ 8.8.1895
Wijckmans Maria Theresia (°16.4.1867)	+ 28.7.1898
Willems Petrus Joannes (°2.12.1854)	+ 20.5.1896

Bijlage O Typhus

Davus Sulpicius (°19.1.1813)	+ 5.10.1868
De Wit Joanna Clotildis (°2.6.1876)	+ 28.5.1890
Geerts Elisabeth (°1.4.1857)	+ 15.4.1899
Meysmans Franciscus Jacobus (°6.7.1886)	+ 18.8.1892
Michiels Maria Virginia (°27.11.1860)	+ 10.3.1876
Peeters Florentia (°22.3.1848)	+ 29.6.1867
Weyns Joannes Baptista (°20.4.1838)	+ 2.12.1878

koorts door typhus

Betral Joannes (°4.12.1813)	+ 8.9.1869
Davus Anna Catharina (°16.10.1854)	+ 7.11.1868
De Greef Maria Virginia (°15.2.1856)	+ 22.5.1892
De Vis Maria Philippina (°30.8.1874)	+ 14.11.1897
De Wit Guillielmus (°26.8.1817)	+ 12.6.1881
Geerts Joannes Vincentius (°6.7.1848)	+ 22.5.1897
Geivaerts Maria Francisca (°1.9.1857)	+ 17.8.1899
Janssens Joannes Franciscus (°18.12.1860)	+ 8.6.1868
Keuleers Petrus Emmanuel (°7.9.1830)	+ 7.5.1882
Leemans Petrus Josephus (°24.12.1815)	+ 30.5.1883
Leukemans Adolf (°6.1.1851)	+ 18.11.1896
Paesbrugghe Jan Baptist (°2.4.1878)	+ 12.9.1895
Permentiers Emilius (°3.12.1863)	+ 24.9.1881
Swiggers Franciscus Ludovicus (°10.12.1845)	+ 16.10.1872 in het militair ziekenhuis te Doornik.
Troostkens Jacobus (°23.4.1804)	+ 21.5.1878
Tuyaerts Ludovicus (°24.12.1826)	+ 26.4.1898
Van den Boeynants Petrus Franciscus (°15.7.1805)	+ 26.10.1867
Van den Branden Anna Catharina (°14.12.1832)	+ 21.4.1892
Van Herp Josephus (°18.7.1832)	+ 21.5.1868
Vekemans Maria Antonia (°24.11.1887)	+ 26.10.1899
Vocem Petrus Joannes (°12.10.1854)	+ 5.7.1878

Bijlage P Hartziekten (*maladie de cœur*)

Andries Maria Elisabeth (°12.10.1810)	+ 20.8.1877
Andries Petrus (°7.12.1808)	+ 10.9.1882
Asselberghs Joanna (°4.2.1812)	+ 17.5.1901
Bal Anna Catharina (°27.6.1809)	+ 22.7.1897
Behets Maria Virginia (°16.1.1834)	+ 4.3.1901
Broers Anna Maria (°23.8.1807)	+ 20.3.1877
Buelens Anna Maria (°10.11.1819)	+ 3.12.1871
Buelens Henricus (°6.2.1792)	+ 24.9.1869
Buelens Joannes Josephus (°28.2.1801)	+ 16.5.1876
Buelens Pieter Jan (°16.3.1820)	+ 14.11.1893
Ceulemans Maria Elisabeth (°24.6.1795)	+ 27.5.1874
Ceuppens Anna Catharina (°1.2.1816)	+ 28.5.1877
Ceuppens Petrus Antonius (°14.6.1814)	+ 4.12.1876

Christiaens Anna Maria (°28.7.1809) + 28.10.1874
Christiaens Joannes Baptista (°7.8.1813) + 3.11.1887
Cnops Joanna Catharina (°18.9.1807) + 24.4.1879
Coeckelbergh Joanna Catharina (°29.8.1804) + 29.6.1875
Cristiaens Joannes Franciscus + 11.12.1890
Daems Petrus Josephus (°11.3.1808) + 14.11.1886
Daer Joannes Franciscus (°11.11.1810) + 17.2.1883
De Cock Joanna Catharina (°1.4.1803) + 22.11.1870
De Doncker Barbara (°8.9.1803) + 12.7.1873
De la Haye Alexander (°17.12.1819) + 3.4.1877
De Laet Egidius Victor (°26.3.1819) + 23.9.1899
De Neys Joannes Josephus (°9.3.1817) + 26.8.1877
De Nys Maria Rosalia (°17.1.1808) + 1.10.1876
De Nys Remigius (°14.2.1835) + 21.11.1874
De Smet Corneel (°9.3.1810) + 26.10.1892
De Smet Maria Elisabeth (°10.7.1807) + 4.4.1888
De Win Philippus (°19.6.1811) + 17.12.1873
De Wit Elisabeth (°18.6.1785) + 16.2.1876
De Wit Elisabeth (°2.2.1795) + 24.10.1881
Devis Joannes Baptista (°17.2.1806) + 21.5.1877
Doms Henricus Eduardus (°1.10.1830) + 28.3.1896
Doms Maria Elisabeth (°28.2.1832) + 15.11.1895
Feremans Josephina (°27.2.1812) + 21.2.1895
Frans Joanna Aldegondis (°12.11.1802) + 23.2.1878
Geets Guillielmus (°21.2.1820) + 14.11.1870
Geivaerts Josephus (°5.12.1816) + 12.7.1893
Goossens Maria Theresia (°14.3.1824) + 27.12.1895
Goovaerts Joannes Franciscus (°22.5.1797) + 13.3.1875
Goovaerts Rumoldus (°9.9.1805) + 22.9.1873
Heremans Joanna Maria (°4.11.1805) + 27.6.1877
Heremans Joannes Baptista (°26.11.1814) + 23.7.1877
Horckmans Joanna Maria (°26.6.1801) + 18.6.1876
Keuleers Elisabeth Maria (°14.6.1868) + 21.4.1869
Lauwers Anna Maria (°20.7.1812) + 3.8.1883
Lauwers Joannes Franciscus (°10.7.1814) + 15.6.1881
Lauwers Maria Catharina (°8.9.1808) + 21.2.1883
Leen Ludovicus Alexander (°26.8.1834) + 14.12.1899
Maes Guillielmus (°19.10.1803) + 29.12.1874
Michiels Petrus Joannes (°1.4.1850) + 29.6.1893
Moortgat Josephus (°6.7.1818) + 18.12.1890
Neefs Joannes Baptista (°13.8.1805) + 18.4.1884
Neefs Rumoldus (°29.9.1803) + 1.11.1875
Nobels Joannes Francisus Josephus, pastoor, (°29.1.1803) + 23.5.1868
Nuytiens Jan Frans (°24.10.1828) + 31.1.1900
Pateet Anna Catharina (°6.11.1798) + 5.3.1881
Peremans Cornelius (°26.1.1837) + 28.1.1890
Permentiers Anna Maria (°2.10.1816) + 28.5.1895
Permentiers Joannes Franciscus (°4.10.1789) + 22.8.1873
Phlips Joannes Baptista (°6.2.1795) + 18.1.1876
Potums Maria Francisca (°23.2.1806) + 18.11.1886
Reydams Catharina Melania (°2.1.1874) + 14.2.1893
Reydams Joannes Franciscus (°3.10.1804) + 5.5.1875
Reyniers Rumoldus (°29.9.1804) + 26.5.1876
Schelkens Elisabeth (°2.10.1799) + 8.3.1886
Selleslagh Joannes Franciscus (°10.1.1799) + 24.4.1879
Slachmuylders Maria Amelia (°19.6.1824) + 28.5.1876
Smets Joannes (°7.11.1813) + 6.2.1887
Soli Maria Theresia (°18.7.1800) + 18.6.1875
Soli Petrus Augustinus (°18.8.1873) + 2.9.1873
Soli Petrus Augustinus (°21.9.1871) + 13.10.1872
Solie Henricus (°30.6.1798) + 23.9.1870
Solie Petrus Joannes (°1.5.1853) + 5.2.1901
Spoelders Antonius (°24.1.1806) + 17.4.1881
Spoelders Joanna Maria (°4.10.1807) + 5.8.1886
Spoelders Petrus (°20.5.1806) + 18.5.1873
Teugels Petronilla (°6.12.1805) + 16.10.1883
Teughels Joannes Baptista (°2.3.1817) + 30.11.1871

Van Asch Jacobus (°18.12.1807)	+ 10.2.1875
Van Beveren Franciscus (°7.8.1800)	+ 9.12.1873
Van Beveren Isabella (°19.2.1821)	+ 8.7.1883
Van Beveren Petronella (°9.10.1802)	+ 3.4.1874
Van Camp Barbara (°26.6.1809)	+ 9.2.1876
Van Camp Joanna Maria (°24.4.1811)	+ 14.1.1885
Van Crombruggen Maria Virginia (°5.2.1875)	+ 6.4.1878
Van de Vondel Coleta (°14.1.1815)	+ 30.11.1878
Van den Brande Joanna Maria (°15.5.1816)	+ 22.9.1879
Van den Eede Josephus (°24.6.1873)	+ 17.12.1874
Van der Elst Antonius (°6.11.1832)	+ 5.4.1883
Van Eetvelde Carolus Antonius (°31.1.1822)	+ 3.4.1899
Van Haesendonck Maria Elisabeth (°22.8.1800)	+ 19.5.1881
Van Kesbeeck Joannes Baptista (°10.1.1813)	+ 11.12.1874
Van Moer Vincentius (°24.5.1812)	+ 14.7.1897
Van Rompaye Michel (°3.4.1793)	+ 16.2.1873)
Van Steenwinckel Joanna Maria (°20.6.1799)	+ 28.4.1875
Van Tolhuysen Maria Ludovica (°10.12.1871)	+ 26.10.1873
Van Tolhuysen Maria Philomena (°7.1.1873)	+ 26.1.1874
Van Winghe Rumoldus (°9.2.1828)	+ 19.12.1893
Vandermeiren Elisabeth (°12.3.1792)	+ 30.10.1868
Vanderpoel Jacobus (°4.1.1832)	+ 19.11.1893
Vekemans Joannes Baptista (°14.1.1822)	+ 27.10.1886
Vekemans Petrus Joannes (°17.4.1819)	+ 4.2.1881
Verlinden Joannes Franciscus (°7.9.1807)	+ 10.4.1888
Vermosen Maria Theresia (°23.8.1816)	+ 1.11.1894
Vermost Maria Theresia (°22.8.1805)	+ 26.9.1877
Vertommen Maria Theresia (°1.1.1789)	+ 28.10.1873

Bijlage Q Stuipen

Apsillis Rosalia (°8.2.1874)	+ 27.12.1875
Behets Petrus (°2.9.1881)	+ 14.10.1881
Bertens Carolus (°18.2.1892)	+ 7.2.1892
Beullens Georgius Rumoldus Ludovicus (°22.4.1886)	+ 29.4.1886
Beullens Henricus (°29.5.1890)	+ 11.6.1890
Boey Herman (°2.4.1871)	+ 7.5.1872
Boey Petrus Antonius (°22.8.1884)	+ 7.9.1884
Buelens Joannes Franciscus (°15.10.1869)	+ 22.10.1869
Callaerts Damianus (°12.1.1899)	+ 2.4.1900
Ceulemans Carolus Julianus Alexander (°26.12.1874)	+ 24.9.1875
Christiaens Joannes Franciscus (°21.2.1883)	+ 26.2.1883
Christiaens Joannes Franciscus (°24.6.1880)	+ 27.6.1880
Daems Franciscus (°17.9.1891)	+ 13.5.1892
De Bondt Jacobus (°1.12.1897)	+ 14.10.1900
De Coster Josephus Henricus (°25.3.1881)	+ 7.8.1881
De Craen Jacobus (°1.6.1879)	+ 3.6.1879
De Craen Josephus Franciscus (°10.9.1879)	+ 17.9.1879
De Greef Jan Frans (°8.9.1889)	+ 18.10.1889
De la Haye Catharina Victorina (°21.6.1876)	+ 2.7.1876
De Leebeeck Henricus Franciscus (°8.8.1884)	+ 22.8.1884
De Nys Franciscus Raymondus (°25.1.1883)	+ 8.4.1884
De Smedt Amelia (°20.6.1885)	+ 25.6.1885
De Smedt Joanna Catharina (°19.10.1875)	+ 27.6.1877
De Smet Leonardus (°15.2.1883)	+ 14.10.1883
De Win Henricus Ludovicus (°11.11.1877)	+ 12.11.1877
De Win Josephina (°3.1.1886)	+ 6.11.1886
De Win Josephus (°17.4.1883)	+ 22.4.1883
De Wit Joannes Henricus (°23.6.1882)	+ 5.12.1882
De Wit Josephina Hubertina (°11.6.1901)	+ 18.6.1901
De Wit Maria Elisabeth (°12.8.1894)	+ 28.10.1894
De Witte Petrus Franciscus (°1.7.1887)	+ 17.12.1887
Demesmaeker Benedictus Desiderius (°18.7.1877)	+ 2.8.1877
Desmet Maria Ludovica (°9.7.1890)	+ 11.9.1890
Diddens Guillielmus Ludovicus (°19.2.1875)	+ 29.6.1875
Dirickx Felix (°30.6.1881)	+ 6.8.1881

Du Bin Antonius (°30.9.1875) + 6.10.1875
Emmerechts Isidorus (°27.12.1874) + 10.6.1875
Emmerechts Joannes Baptista (°23.9.1878) - 31.12.1878
Geens Antonius Eduardus (°26.4.1884) + 15.2.1885
Geens Jacobus Josephus (°2.8.1886) + 23.1.1887
Geens Maria Philomena (°18.7.1880) + 13.5.1881
Geets Henrica Maria Theresia (°3.2.1882) + 23.12.1882
Geets Maria Francisca (°14.3.1885) + 27.11.1885
Goovaerts Augustinus (°15.1.1875) + 8.3.1875
Goovaerts Joannes Baptista (°27.5.1869) + 1.1.1872
Indegracht Julia (°10.1.1891) + 14.1.1891
Keirsmaekers Joannes Baptista (°6.5.1887) + 11.5.1887
Keirsmaekers Victoria Catharina (°27.12.1880) + 4.11.1881
Kleykens Maria Ludovica (°20.2.1893) + 20.5.1893
Labordery Carolus Edmundus (°27.11.1887) + 16.12.1887
Labordery Edmondus Ludovicus (°18.11.1882) + 19.11.1882
Labordery Guillielmus Egidius (°31.3.1891) + 13.5.1892
Leemans Joannes Baptista (°15.10.1878) + 28.10.1878
Leemans Maria (°4.6.1881) + 29.12.1881
Meert Henricus Emilius (°19.7.1887) + 23.11.1887
Mees Coleta Amelia (°29.8.1878) + 7.9.1878
Meysmans Josephus (°26.6.1891) + 13.6.1892
Meysmans Maria Monica (°1.2.1893) + 26.2.1893
Michiels Maria Sophia (°11.8.1887) + 17.8.1888
Muyldermans Benedictus (°1.2.1884) + 19.1.1885
Muyldermans Leona Joanna Paulina (°31.5.1892) + 10.6.1892
Nuytiens Joannes Ludovicus (°29.4.1886) + 31.10.1886
Patteet Pieter (°9.11.1871) + 26.10.1876
Peeters Cornelius Alphonsius (°22.3.1881) + 10.7.1881
Peeters Paulina (°15.2.1874) + 26.6.1875
Peeters Petrus Joannes (°25.9.1886) + 31.10.1886
Permentiers Emilius (°29.5.1883) + 9.10.1883
Rens Felix Josephus (°22.11.1890)
Selleslagh Adrianus Theodorus (°21.3.1888) + 27.3.1888
Sillis Maria Cornelia (°13.3.1877) + 25.3.1877
Sillis Monica (°25.1.1884) + 12.5.1884
Slachmuylders Anna Maria (°1.2.1871) + 15.5.1872
Smets Petrus Joannes (°18.9.1886) + 10.8.1887
Smets Rumoldus Josephus (°22.2.1879) + 3.3.1880
Spoelders Elisabeth (°31.8.1875) + 5.9.1875
Spoelders Monica Maria Elisabeth (°2.5.1890) + 13.5.1890
Spruyt Joannes Baptista (°19.9.1877) + 26.12.1877
Spruyt Maria Antonia (°26.4.1881) + 1.6.1881
Spruyt Maria Magdalena (°10.3.1898) + 12.1.1899
Stroobants Joannes Josephus (°6.4.1880) + 11.2.1881
Symons Anna Maria (°4.11.1881) + 12.11.1881
Symons Joseph (°9.5.1893) + 14.5.1893
Teugels Ludovicus Gustaaf (°2.4.1882) + 12.8.1882
Van Aeken Petrus Carolus (°5.7.1879) + 7.6.1880
Van Asch Joannes Baptista (°19.8.1870) + 2.9.1870
Van Asch Petrus Ludovicus (°20.8.1880) + 26.10.1880
Van Asch Sophia (°6.8.1879) + 30.9.1880
Van Assche Amelia Maria (°8.8.1876) + 30.9.1876
Van Avermaet Franciscus Lambertus (°31.3.1887) + 11.4.1887
Van Avermaet Jan Frans (°15.5.1892) + 19.5.1892
Van Avermaet Rosalia (°19.5.1888) + 1.6.1888
Van Beneden Joannes Baptista Alphonsius (°20.1.1889) + 7.3.1889
Van Causbroeck Franciscus (°29.7.1880) + 6.3.1881
Van Causbroeck Jacobus Emilius (°10.9.1881) + 5.11.1882
Van Causbroeck Maria Theresia (°7.8.1878) + 10.1.1879
Van Cauwenbergh Petrus Paulus (°28.3.1888) + 27.4.1888
Van de Camp Maria Antonia (°6.12.1898) + 25.5.1899
Van den Eynde Henricus (°4.12.1875) + 23.3.1876 *eclampsie*
Van de Rijck Maria Clementina (°3.10.1875) + 8.10.1875
Van der Elst Maria Virginia (°1.3.1886) + 25.9.1886
Van der Haegen Maria Leonia (°5.12.1879) + 30.3.1881
Van Doren Constancia Ludovica (°21.9.1886) + 4.10.1886

Van Eetvelde Maria Theresia Angelica (°12.1.1852)	+ 23.1.1872
Van Erp Joannes Cornelius (°29.3.1880)	+ 15.5.1881
Van Geel Petrus Ludovicus (°18.5.1889)	+ 23.11.1889
Van Winghe Leonia (°21.8.1879)	+ 1.9.1879
Vanderhaegen Joannes Baptista (°24.7.1885)	+ 29.7.1885
Vanderhaegen Petrus Joannes (°4.2.1882)	+ 22.10.1882
Verbergt Catharina (°8.10.1870)	+ 21.10.1870
Verbist Petrus Franciscus (°30.7.1886)	+ 22.10.1886
Verhasselt Franciscus (°26.6.1877)	+ 12.7.1878
Verhasselt Guillielmus (°20.7.1882)	+ 6.8.1882
Verhasselt Henricus Franciscus (°25.10.1883)	+ 7.11.1883
Verlinden Maria Theresia (°10.7.1877)	+ 11.11.1881
Vermeir Rosalia (°5.11.1875)	+ 20.4.1876
Weyns Joanna Maria Ludovica (°13.9.1875)	+ 21.10.1876
Windelen Maria Theresia (°22.8.1899)	+ 18.10.1899

Bijlage R Maag

Maladie de l'estomac :

Caes Joanna (°30.7.1804)	+ 11.3.1881
Goovaerts Anna Maria (°9.3.1831)	+ 4.5.1899 *bloedspuwing*
Meulemans Frederik Joannes (°22.4.1864)	+ 6.11.1896 *maagziekte*
Van der Elst Maria Antonia (°23.3.1876)	+ 7.6.1876

Gastrite :

De Wit Isidoor (°5.12.1822)	+ 26.12.1895
Degryse Florentinus (°29.6.1897)	+ 20.8.1897
Geets Joannes Henricus (°15.1.1896)	+ 4.9.1897
Gooris Philippus Jacobus (°29.6.1815)	+ 30.5.1872
Goovaerts Guilielmus (°11.8.1883)	+ 2.10.1883
Goovaerts Joannes Franciscus (°7.11.1792)	+ 29.12.1867
Huybrechts Maria Amelia (°4.2.1894)	+ 24.7.1894
Selleslagh Catharina Celina (°29.1.1891)	+ 24.8.1892
Van Assche Eduardus Joannes (°19.10.1892)	+ 8.10.1893
Van Crombruggen Joannes Baptista (°9.5.1823)	+ 11.1.1875
Van Dam Petrus (°23.7.1892)	+ 15.9.1892
Veekmans Paulina (°28.2.1866)	+ 10.2.1867
Vekemans Joannes Francisus (°28.7.1882)	+ 11.9.1883

Bijlage S Darmontsteking

Baetens Jan Alfons (°26.12.1899)	+ 20.5.1900
Behets Lodewijk (°24.6.1900)	+ 25.9.1900
Ceuppens Joannes (°28.1.1898)	+ 21.4.1901
Christiaens Joannes Baptista (°28.7.1897	+ 7.2.1900
Coosemans Eduardus (°1.4.1867)	+ 25.8.1867
Coosemans Franciscus (°22.11.1891)	+ 2.11.1892
Cornelissen Clementina (°15.4.1895)	+ 14.11.1895
De Bondt Philippus (°4.6.1860)	+ 13.7.1890
De Smet Joannes Ludovicus (°20.5.1879)	+ 29.9.1879
De Wit Josephus (°23.1.1894)	+ 3.5.1895
FeremansJoanna Emilius (°26.10.1895)	+ 19.4.1897
Huybrechts Willem Maurice (°19.9.1900)	+ 8.10.1900
Indegracht Alphonsius (°23.2.1894)	+ 25.8.1894
Jacobs Felicita Maria (°15.6.1866)	+ 7.11.1867
Meulemans Julianus Franciscus (°9.4.1866)	+ 25.9.1867
Meulemans Maria Ludovica (°21.8.1893)	+ 11.3.1895
Monsieur Julius (°20.6.1892)	+ 23.8.1892
Nuytiens Catharina Philomena (°9.12.1893)	+ 22.8.1894
Nuytiens Maria Octavia (°7.11.1890)	+ 16.6.1892
Symons Maria Francisca (°6.8.1894)	+ 22.11.1896
T'Sjoen Joannes Remigius Arthur (°8.2.1895)	+ 13.5.1895
T'Sjoen Maria Victoria (°8.2.1895)	+ 1.8.1897

Van Beneden Antonius (°26.10.1896)	+ 3.2.1897
Van Beneden Carolus Ludovicus	+ 28.8.1893
Van Beneden Maria Carolina (°19.11.1897)	+ 15.10.1898
Van Beneden Maria Melania (°14.8.1896)	+ 27.8.1897
Van Causbroeck Maria Josephina (°29.12.1895)	+ 7.1.1896
Van den Bossche Ludovica (°11.7.1900)	+ 15.11.1900
Van Geel Maria Ludovia (°8.1.1869)	+ 13.9.1869
Van Humbeeck Emmanuel M.Josephus Eug. (°24.5.1873)	+ 14.9.1873
Van San Eugenius (°18.8.1892)	+ 3.1.1893
Verbist Anna Maria Theresia (°12.11.1849)	+ 18.4.1893
Verlinden Franciscus (°22.7.1899)	+ 17.1.1900
Verlinden Jozef (°8.7.1900)	+ 29.9.1900
Verschueren Alfons (°25.1.1900)	+ 2.8.1900

Bijlage T Hombekenaren buiten Hombeek overleden

Antwerpen	Goossens Maria Alina Angelina + 21.7.1887, 7 dagen oud, dochter van Goossens Maria Antoinetta.
Brugge	Van Winghe Joannes Baptist + 17.5.1880 op het adres Werkhuisstraat C3. Henri Caestecker, opziener in het bedelaarswerkhuis, deed de aangifte op de burgerlijke stand van zijn overlijden. Joannes Baptist was 77 jaar.
Doornik	Swiggers Francisus Ludovicus + 16.10.1872 in het militair ziekenhuis *par suite de fièvre typhoïde*... (ten gevolge van typhus). Hij was *chasseur* (jager) in de 6de compagnie van het 3de bataljon in het Tweede Regiment te Voet en 26 jaar oud.
Duffel	De Poorter Petronilla + 22.6.1871
Ekeren	Aertssens Joannes Franciscus, pastoor van Hombeek, + 7.5.1878
Geel	Geets Joannes Baptista + 4.10.1876
	Neefs Josephus + 10.6.1885 ten huize van landbouwer Henricus Geboers
Laken	De Win Pierre Alphonse + 19.6.1875
Leest	Van den Branden Maria Nathalia + 26.12.1874
Leuven	Moortgat Maria Josephina + 24.11.1867
Mechelen	Andries Jan Baptist + 17.2.1896 aan TBC in het Burgerlijk Gasthuis
	Christiaens Jeanne Catharina + 21.1.1878 in het Burgerlijk Gasthuis
	Cnops Jan Lodewijk + 12.12.1889 in het Burgerlijk Gasthuis
	De Mey Antoon + 3.11.1889 in het Burgerlijk Gasthuis
	De Nys Joannes Baptista + 25.4.1874 ten gevolge van verstikking (*asphyxie*). Hij was 34 jaar oud.
	De Schouwer Barbara + 4.2.1885 in het Burgerlijk Gasthuis
	De Smedt Simon + 13.3.1887 in het Burgerlijk Gasthuis
	De Smet Jacoba + 6.11.1875
	De Wit Joannes Antonius (°31.7.1841)
	De Wit Rombout + 13.11.1889 in het Burgerlijk Gasthuis
	Feremans Petrus Josephus, *commis au chemin de fer, ecrasé par le train* + 28.5.1880 in het Burgerlijk Gasthuis
	Kerselaers Joannes Baptista + 5.3.1878 in het Burgerlijk Gasthuis
	Lauwens Anna Maria + 9.10.1877 in het Burgerlijk Gasthuis
	Maes Joanna Catharina + 9.2.1886 in het Burgerlijk Gasthuis
	Pepermans Joannes Franciscus + 16.7.1869
	Puttens Petrus Joannes + 8.8.1870
	Tuyaerts Victor (°29.12.1836)
	Van Beveren Joannes Matheus + 3.2.1869 in het Burgerlijk Gasthuis, Keizerstraat 5.
	Van Beveren Joseph + 17.8.1880
	Van den Boeynants Henricus Franciscus + 6.12.1897, verdronken in de Leuvense vaart
	Van der Schooren Barbara Theresia + 20.12.1878
	Van Dongen Franciscus + 11.1.1879 in het Burgerlijk Gasthuis
	Van Riet Maria Virginia + 9.10.1840
	Veekmans Jan Frans + 16.1.1887 in het Burgerlijk Gasthuis
	Veekmans Josephina (dochter van vorige Jan Frans) + 7.2.1887 eveneens in het Burgerlijk Gasthuis.
Meise	Voet Maria Felicita + 1.11.1881, 27 jaar oud, in de woning van haar vader, Oude Broekstraat 23.
Sint-Gillis	De Bruyn Maria Anna + 23.7.1889, Avenue des Villas 2, dochter van Elisabeth De Bruyn, 33 jaar, *gewezen onderwijster* te Hombeek, die + Hombeek 14.8.1889.
Zemst	Rens Joanna + 29.4.1876. Zij werd dood gevonden in de Vennestraat in de gracht. Zij was ongehuwd en 84 jaar en 10 maanden oud.
	Teughels Joannes Franciscus + 8.3.1876. Hij + Bos van Aa, ten huize van landbouwer Petrus Joannes Emmerechts. Hij was 59 jaar en 3 maanden oud.
	Van Asch Maria Pelagia + 11.6.1884, 7 maanden oud.
	Vertongen Anna Catharina + 21.5.1885, 69 jaar oud.

[1] Voor de biografische notities over dokter-burgermeester Joannes Vincentius Ceulemans verwijzen wij naar:
W. DE KEMPENEER, *De Moststraat als bakermat*, in: Bijdragen tot de Hombeekse geschiedenis, deel 6, Hombeek, 1995, p. 7, 23-24 en naar het vorige artikel in deze publicatie.

[2] Archief Hoembeka – bevolkingsregisters van Hombeek:
Twee delen gaande van 1867-1880, door ons in de lijst van de doodsoorzaken vermeld als I en II.
Twee delen gaande van 1881-1890, door ons vermeld als III en IV
Twee delen gaande van 1891-1900, door ons vermeld als V en VI
De getallen na deze Romeinse cijfers geven de folio's weer.

[3] In de lijst afgekort door BS gevolgd door het jaartal. De geboorteplaats wordt alleen vermeld wanneer de persoon niet in Hombeek is geboren.

[4] Deze lijst is op een CD-ROM weggeschreven, die te consulteren is op de PC van Hoembeka.

[5] Indien de geneesheer de doodsoorzaak niet exact kan bepalen, of er elementen zijn die het overlijden verdacht maken en er dus twijfel is omtrent een natuurlijke doodsoorzaak, spreekt men van een verdachte dood.

[6] Zo schreef De Morgen (bijlage De Focus, 2,9,2000, p. 27) over de vermaarde strafpleiter, bekend televisiekok en notoir kunstkenner John Bultinck (+28 augustus ll.), dat *hij op de niet echt benijdenswaardige hoge leeftijd van 66 jaar* overleed.

[7] F. VAN DER JEUGHT, *Cholera te Hombeek in de 19de eeuw*, in 't Ridderke, 9de jaargang, nr. 4, p 108-119.

[8] Zoals dit nu nog in de processen-verbaal bij de ambtsplichten behoort, weliswaar aangevuld met een fotodossier.

[9] *Baai*: een dikke rode, blauwe, enz. wollen stof voor onderkleren.

[10] *Lijnwaad*: linnen stof, van vlasdraad vervaardigd.

[11] *Saai*: grove wollen stof die licht gekeperd is (in de weverij: de verbinding van draden waarbij geregeld de inslagdraad onder of over twee of meer kettingdraden is geleid).

Het Sinte-Mettecomité

Hoembeka zorgde dit jaar weer voor een gelukt folklorefeest van Sinte Mette in samenwerking met

Het Stadsbestuur van Mechelen ,
Chiro van Hombeek,
de stedelijke basisschool De Esdoorn,
de vrije basisschool Sint Maarten,
de rijvereniging Sint Martinus van Hombeek
de rijvereniging Sint Niklaas van Leest
de parochiepriesters

Zij steunden ons ook weer dit jaar bij het vullen van de korfjes van Sinte Mette !

Electrogroothandel **PISCAER, Mechelen**
Bakkerij **MARK DECKERS,** Dorp Hombeek
BIO KORN, gezonde kindervoeding, Diest
VMV Vennootschap Mechelse Veilingen
ANDRIES, groenten en fruit, Hombeek
INARTI automatisering
EUROPOWER IS industriele installaties
INZA, melkproducten, Schoten
GB van Zemst
DELHAIZE, Leest
DU PONT DE NEMOURS, Mechelen
VTM televisiemaatschappij, Vilvoorde
E.T.G. electro, Bankstraat, Hombeek

XL Reklame, Stationsplein Hombeek
DE SPAR, algemene voeding, Hombeek
Het poppentheater DE MAAN
MELI, honigproducten, Veurne
VONDELMOLEN, peperkoek, Lebbeke
VERLINDEN-KERREMANS, Hombeek
Viviane VERSCHUEREN, Leest
KBC, Bankstraat Hombeek
BACOB, Stationsplein Hombeek
BBL, Gemeentestraat Hombeek
DANONE NV Brussel
Chantal VERLINDEN
Gaby GEENS

BACOB

CHOCOLATIER Marie Leen
Open van dinsdag tot zaterdag
van 10u tot 12u30 en
van 13u30 tot 18 uur
tel 015 433100

PISCAER ELECTRO-GROOTHANDEL
FEGIBEL PARTNER
N.V. PISCAER
BATTELSESTEENWEG 449-151
2800 MECHELEN

't Archief
EETCAFÉ 'T ARCHIEF
Fr.Reyniersstraat 17-19
HOMBEEK
tel 015 435999

FORTIS BANK
Solid partners, flexible solutions

VASTGOED
Guido Gezellelaan 65
2800 Mechelen
Eddy Mandelings Tel: 015-200 999

VMV
VENNOOTSCHAP
MECHELSE VEILINGEN C.V.
TEL. 015/55.11.11 FAX. 015/55.06.01

HEEMKUNDE KRING V. HOMBEEK HOEMBEKA

't Ridderke

Trimestrieel heemkundig tijdschrift van Hoembeka
15de jaargang 2000 * nr. 4 * December-januari

100 JAAR BAKKERIJ De eerste 50 jaar van de 20ste eeuw waren vader en zoon, Edmond en Emiel De Kempeneer, bakker in Hombeek. In 1934 werd door de fanfare St.Martinus een eerste Vlaamse Kermis gehouden. De gelagtent voor koffie en patiserie werd er verzorgd door de plaatselijke bakker. Op de foto zien we (van links naar rechts) Bertha De Kempeneer-De Neys, Justine Mathijs-Van Cauwenbergh, Albert Geens, en de bakker Emiel De Kempeneer.

verantwoordelijk uitgever; Ward De Kempeneer, Diepestraat 2, 2811 HOMBEEK tel. 015 42 33 26

afgiftekantoor 1980 ZEMST

De Kringwerking

Met dit nummer besluiten we onze 15de jaargang van het kringblad.
Intussen is ook weer een jaar, een eeuw, een millennium afgesloten. Bij deze wensen we onze leden al het goede toe en dat al wat bovenaan op het verlanglijstje van 2001 staat of waar al lang van gedroomd wordt, moge gebeuren. Een blijvende goede samenwerking met de actieve leden, dat wensen we voor onszelf, en dat de trouwe lezers hun interesse voor Hombeek en zijn kleine geschiedenis zouden behouden. De heemkundekring zal in 2001 ook al 19 jaar bestaan. Dynamiek en slagkracht zijn er meer dan ooit. Veel kosten zijn er ook zowel voor installatie (computer) als algemeen beheer. Maar het heemkundig archief heeft dit jaar ook een merkwaardige uitbreiding gekend, dank zij u.

Uw lidmaatschap of abonnement op *'t Ridderke* is ons een steun.
De prijs bedraagt minimum 10 € voor een jaar (400,- frank).
Wie ons een extra stootje in de rug wil geven, kan vrijblijvend als steunend lid, deze bijdrage naar eigen vermogen wat optrekken.
De bijdrage van sponsors en ereleden blijft 25 € (1.000,- frank).

Betalen kan met bijgevoegd overschrijvingsformulier of storting op één van onze rekeningen (zie hiernaast)

STATUTAIRE JAARVERGADERING vrijdag 9 februari 2001, 20 uur

De statuten van v.z.w. Hoembeka voorzien dat de 'werkende leden' * jaarlijks in vergadering bijeenkomen om goedkeuring te verlenen aan het gevolgde beheer door de bestuurders en de werking van de kring voor het volgende jaar te bepalen. Tevens wordt ½ van de bestaande beheerraad herverkozen en kunnen nieuwe kandidaten verkozen worden. Nieuwe kandidaturen worden ingewacht bij de voorzitter tot 31 januari 2000.

We nodigen alle leden uit op deze vergadering op vrijdag 9 februari, 20.00 uur, zaal Leliëndaal.

Agenda : welkomstwoord door de voorzitter,
Verslag van het werkjaar 2000 door de secretaris,
Goedkeuring van het financieel verslag voorgelegd door de penningmeester,
Voorstelling en goedkeuring van de begroting 2001,

Verkiezing van een deel van de Raad van Bestuur en nieuwe bestuursleden
uittredend en herverkiesbaar zijn:
Wim Baetens, Angèle Behets-Selleslagh, Ward De Kempeneer, Pol Hendrickx, Marie-Louise Lammar-Mies, Raymond Lauwers, Libert Loosen.

Verslag over de archiefwerking en het archiefbeheer
Verslag van het Sinte-Mettecomité over laatste viering en prognose.
Inspraak van de leden met voorstellen ter verbetering van de werking van de kring.

Na het statutaire gedeelte worden broodjes aangeboden en kan nog nagepraat worden over wel en wee van het voorbije jaar en over de verzuchtingen van het nieuwe jaar !

* "**Werkende leden**" zijn leden uit het gezin dat lidgeld betaalde en in de loop van het werkingsjaar aan minimum 3 activiteiten van de kring hebben deelgenomen. Ze worden ook als dusdanig vermeld in de jaarlijkse lijst gedeponeerd ter griffie van de Rechtbank. Ze bepalen mee het beleid en verkiezen het dagelijks bestuur.

We betreuren

dat in de loop van dit jaar weer enkele trouwe leden van onze kring zijn heengegaan. De meeste van hen sloten zich bij ons aan van bij het begin. Ze hebben niet nagelaten ons hun waardering duidelijk te betuigen. Enkelen van hen hebben zelfs met enthousiasme meegewerkt. Zij hielpen ons door het verstrekken van belangrijke informatie of schenken van archiefmateriaal over Hombeek. Ze schreven teksten voor onze publicaties of hielpen hieraan mee.

Hun verknochtheid aan ons heem, hun inzet tijdens hun leven in het plaatselijk verenigingsleven, hun inbreng om deze kleine leefgemeenschap zoveel vriendelijker en menselijker te maken, zijn moeilijk in waarde in te schatten. Was het nog maar zo. Met hen deemstert stilaan ook een stuk leefcultuur uit.

We bieden hiermede de familieleden nogmaals ons diep medeleven aan.

+ 29 maart 2000	Adeline TROGH, echtgenote van Frans REYNIERS
+ 24 april 2000	Marieke TEUGHELS, echtgenote van Frans SLACHMUYLDERS
+ 7 juli 2000	Edward SAERENS, echtgenoot van Maria De SMEDT
+ 8 augustus	Rosa MARIËN
+ 21 november 2000	Fons POLSPOEL, echtgenoot van Lisette FIERENS
+ 27 november 2000	Louis VAN DEN HEUVEL, weduwnaar van Louise BUELENS
+ 26 DECEMBER 2000	Diana LEEN, echtgenote van Frans VERBERGT

Edward SAERENS wist zich op velerlei gebied in de Hombeekse samenleving verdienstelijk te maken. Vooral zijn engagement in de toneelkring "De Wijngaard", waar hij medestichter van was, zal bekend blijven in de Hombeekse analen. De heemkundekring kreeg het voorrecht zijn zeer merkwaardige memoires over de tweede wereldoorlog te mogen publiceren. Een eerste aflevering verscheen in *'t Ridderke* van 1994 bij de herdenking van de bevrijding. Vanaf 1995 werd zijn dagboek in delen afgedrukt en in 1997 verscheen het geheel in boekvorm onder de tittel "Zes donkere jaren". We zullen nooit vergeten hoe begeesterd hij was over dit werk. Hij beschouwde het als een soort geestelijk testament. De grootste accuraatheid werd nagestreefd, bijna scrupuleus. Elk woord werd gewikt en gewogen, geen komma te veel of te weinig. Dat typeerde hem; doelbewust, hardnekkig, rechtuit maar toch met het nodige voorbehoud.

Rosa MARIËN wist enorm veel uit de periode van haar prille jeugd. Ze vertelde er met enthousiasme over, met alle details. Bovendien kende ze veel verhalen die haar moeder haar vertelde en die dus stamden uit de laat 19de eeuw. In alle rust kon er met haar over gepraat worden, het mocht vermeld worden maar liefst zonder haar te vernoemen. Een stille kracht. Zo was ze.

Over Louis VAN DEN HEUVEL verscheen een artikel in *'t Ridderke* van 1991. Van af zijn jeugd is sociaal engagement hem eigen geweest, zowel in de jeugdbeweging, het toneel als in de katholieke actiewerking. Zijn naam zal onafscheidelijk verbonden blijven aan MILAC en het Hombeeks soldatenblad dat "De Schacht" ging heten. Hij kan terecht hierdoor de voorloper genoemd worden van heemkundig werk bij ons. Vele nummers van het blad bevatten een bron aan informatie en weerspiegelen het tijdsbeeld van de laatste helft van de 20ste eeuw. Hoembeka bewaart alle nummers van het geesteskind van deze pionier met de grootste zorg. We zijn er hem eeuwig dankbaar om.

In samenwerking met het Cultuurcentrum van Mechelen organiseert de heemkundekring van Hombeek volgende twee activiteiten.
We vestigen er speciaal uw aandacht op.
Leden die hieraan willen deelnemen kunnen zich inschrijven bij Raymond Lauwers, Hombekerkouter 33, tel. 015 / 41 21 62.

MATHEUSPASSION VAN BACH

VOORDRACHT op 21 MAART door Jo HAERENS, lic kunstgesch.
UITVOERING in het LEMMENSINSTITUUT te LEUVEN op 22 maart

Op woensdag 21 maart 2001 wordt over BACH en specifiek zijn MATHEUSPASSION een voordracht gehouden in het cultuurhuis Leliëndaal om 20 uur. (toegang gratis)

Op donderdag 22 wordt door de muzikanten en koorleden van het Lemmensinstituut te Leuven dit werk uitgevoerd. Dit gebeurt in een speciale opstelling van orkest, solisten en koor, zodanig dat de toehoorders zich a.h.w. tussen de artiesten bevinden. Een buitengewone belevenis voor echte liefhebbers van een hoogtepunt uit de klassieke muziek. Deze uitvoering begint om **19.00 uur**.

We namen een optie op maximum 40 plaatsen **eerste rang** van dit concert.
De prijs is **600 fr/persoon** (groepsprijs). **Inschrijven vóór 25 januari.**

Indien er voldoende liefhebbers zijn om met de bus te gaan (prijs 260 fr. / persoon) dan wordt er een ingelegd.
Zo niet dan reizen we met eigen wagens; plaatsverdeling (carpooling) op de voordracht van woensdagavond.

Dit jaar wordt twee maal een lessenreeks van 3 lessen kunstgeschiedenis gegeven.
De lessen gaan door in samenwerking met het Cultureel Centrum Mechelen

Introductielessen in Kunstgeschiedenis

Cultuurhuis Leliëndaal
maandagavond 2, 9, en 30 april 2001, om 19 uur
door **Jo HAERENS, lic.kunstgesch.**

De eerste serie gaat over **de Vlaamse Primitieven en hun tijd**. Hieraan wordt een themabezoek gekoppeld aan Brugge. De tweede serie in het najaar behandelt de **Romaanse kunst.**
Volgend jaar komt de **Gothiek** en de **Renaissance** aan de beurt.

De inschrijvingsprijs bedraagt **600 fr. / persoon** voor de drie lessen, inbegrepen is de syllabus en een koffie tijdens de pauze.

Liefst zo vlug mogelijk inschrijven !

ARCHIEF (INLICHTINGEN LIBERT LOOSEN TEL. 015 / 41 74 11)
Raadpleging **Het heemkundig archief kan in 2001 op volgende data geraadpleegd worden:**

	woensdag10 januari	zaterdag 27 januari
woensdag 14 februari	zaterdag 24 februari	woensdag 14 maart
zaterdag 24 maart	woensdag 11 april	zaterdag 28 april
woensdag 9 mei	woensdag 13 juni	zaterdag 23 juni
woensdag 12 september	zaterdag 22 september	woensdag 10 oktober
zaterdag 27 oktober	woensdag 14 november	zaterdag 24 november
woensdag 12 december	zaterdag 22 december	

(woensdagen van 19.30 uur en zaterdagen van 9.00 uur).

Millenium-galadiner

Op zaterdag 27 januari 2001 om 19 uur zullen 72 smulpapen die inschreven op het galadiner van de kring gezellig tafelen in het mooie kader van de salons van kasteel Expoel te Hombeek.

Hoembeka is niet vies van hard te werken maar evenmin van danig goed te feesten. We gaan lekker en vrolijk een nieuwe eeuw in onder het motto
" Waar is de tijd ? "

hierbij enkele opvallende evenementen of incidenten, die tijdens de laatste honderd jaar in Hombeek plaats grepen, op ludieke wijze memorerend. Dit weze dan de introductie van Hoembeka in het nieuwe millennium; lekker eten in een mooie sfeer met een vrolijk gezelschap.

Welkomstdrank & Hapjes

Escalope van Kalfszwezerik
met truffelsaus

Filet van Tarbot en gerookte Zalm
met groene Asperges en kervelcrèmesaus

Gebraden Lamszadel met witlofgarnituur
met een estragonsausje en graantjesmosterd

Mokkakoffie
met versnaperingen en Chocolade

Aperitief : Champagne brut, Kir Royal
Witte wijn : Sauvignon de Touraine
Rode wijn : Château Lisennan '95 magnum
Champagne brut bij het dessert

EN PASSANT PAR LA LORREINE ___ 25, 26 en 27 mei 2001

Ook dit jaar organiseert de kring een driedaagse reis met de dagen van O.H.Hemelvaart.
De reservaties voor de 47 reisgezellen in het hotel en de restaurants zijn reeds gebeurd. Ook de diverse bezoeken aan musea, het hertogelijk paleis, een kasteel, de kerken zijn vastgelegd. We proberen waar mogelijk Nederlandstalige gidsen vast te leggen.

Waar gaat onze aandacht vooral naartoe ?

We belichten specifiek Lotharingen, ontstaan en evolutie, de vroegere verbondenheid en het huidig Frans gewest. De historische achtergronden ontdekken we vooral in de drie bisschopssteden, Metz, Toul en Verdun, die een aparte politieke ontwikkeling kenden wat zich weerspiegelt in de architectuur. Veel aandacht zal gaan naar Nancy de stad van de hertogen. We bezoeken met gids hun oud paleis en hun grafplaatsen in de kerk 'des Cordolliers'. De bouwwerken van de laatste hertog Stanislas (schoonvader van Lodewijk XV) in laat Renaissancestijl, geven deze stad een klassiek allure. Ze is ook beroemd om de *Art Nouveau*, de kunstvorm begin der eeuw met Emile Gallé als de bezieler ervan en stichter van "*l'école de Nancy*". We overnachten twee maal in het centrum van Nancy.

Stanislas had zijn '*Versailles*' in Lunéville dat spijtig genoeg na zijn dood qua interieur volledig ontmanteld werd. We bezoeken van dit kasteel enkel de tuinen. De binnenmuurse kasteelsfeer proeven we in Harroué, maar . . . ook een streeklekkernij in het nabijgelegen Rozelieures. Lotharingen is beroemd om zijn vele plantages van 'Mirabelles', zoete gele pruimpjes die op diverse wijze verwerkt worden, van onschuldig snoepje tot hoog alcoholische *eau de vie*.

Gothiek is in Frankrijk nooit ver weg maar deze van Lotharingen leunt aan bij de Duitse gothiek. Dat zal vooral duidelijk worden in de erg speciale maar zeer mooie basiliek van St. Nicolas de Port. Deze kerk is toegewijd aan Sint Niklaas, de patroon van Lotharingen. Ze is ook historisch omdat van hieruit de tegenaanval op Karel De Stoute, hertog van Bourgondië, werd ingezet. Zijn droom koning van Lotharingen te worden sneuvelde met hem. Herinneringen uit een roemrijk verleden doen we ook op in Avioth, Pont-a-Mousson, Bar-Le-Duc, St.-Mihiel en Sedan.

In Metz maar vooral in Verdun wordt duidelijk hoe Lotharingen in drie conflicten met Duitsland een zware tol betaalde. We bezoeken er de citadel en het ossuarium. Uiteindelijk leidde dat tot beter inzicht dat vechten om enkele meters grond onzinnig is. Na een weldadige slotmaal in Sedan sluiten we in schoonheid af.

De leden die inschreven ontvangen nog alle details en ook de diverse menu's waaruit ze hun keuze kunnen maken. Ook deze reis wordt het U gemakkelijk gemaakt. De magische Eurocard van Hoembeka dekt alles ; reis, verblijf, musea, gidsen, spijzen, drank aan tafel zelfs de W.C.-madam. Een leven als God in Frankrijk !

1900 – 2000
Honderd jaar bakkerij in Hombeek
deel 3

Ward DE KEMPENEER

Mon De Kempeneer had begin 1900 een nieuwe bakkerij en winkel in Hombeek opgericht. Hij heeft deze bedrijvigheid bijna 25 jaar met succes weten te koppelen aan de winkel in voedingswaren en de herberg die hij eveneens uitbaatte met de naam "In De Vrijboom". Na de eerste wereldoorlog kreeg hij hulp van zijn oudste zoon Miel. Hij zal na zijn huwelijk in 1923 de volgende 25 jaar de bakkerij voor zijn rekening nemen. De eerste helft van de eeuw (1900-1948) is de bakkerij De Kempeneer dan wel een begrip geworden in Hombeek. Ze kende ook uitstraling in de stad en in de omliggende dorpen. Vooral in de dertiger jaren kwam de handelsactiviteit tot volle bloei toen het oude winkeltje van vader moest plaats ruimen voor een nieuwe hoekwoning met winkel en een moderne bakkerij, aangepast aan de eisen van die tijd. Voor het zover was, zou er nog veel water door de Zenne moeten stromen.

MIEL VOLGT ZIJN VADER OP ALS BAKKER

Omdat Miel De Kempeneer na de oorlog nog opgeroepen werd tot verplichte bezettingsdienst in Duitsland, liep zijn verloving met Bertha De Neys wel langer uit. Ze hadden elkaar kort na de wapenstilstand in 1918 leren kennen maar pas in de zomer van 1923 werd er concreter over trouwen gesproken. Miel werkte in de bakkerij van vader voor kost en inwoon. In het gezin waren nog twee ongetrouwde zussen en een jongere broer. De verloofden wilden liefst na hun huwelijk voor eigen rekening werken maar dat lag moeilijk gezien de gezinsomstandigheden. Daarom werd uitgekeken om elders een bakkerij of handel over te nemen. Fien, de oudste zuster van Bertha had in Brussel reeds een groothandel in groenten. Een kozijn van Miel wist dat er in de hoofdstad een winstgevende zaak over te nemen was. Ze was goed gelegen, op de hoek tegenover het Brusselse beursgebouw. Het was een herberg met toch ook een kleine oven waarin elke dag broodjes en verse croissants gebakken werden. Die gingen er gretig van de hand voor de beursbezoekers en wandelaars die er wat consumeerden. De onderhandelingen waren zo goed als rond. Enkel werd nog gediscussieerd over de overnameprijs van 60.000 frank die veel te hoog was. Vader Mon kreeg dat te horen en maakte zich behoorlijk kwaad omdat zijn zoon hem van deze intenties niet op de hoogte gebracht had. Hij wilde toch liever dat de bakkerij die hij opgericht had door zijn zoon zou worden verder gezet. Hij stelde eerst voor dat dit zou gebeuren samen met zijn jongere zoon Denis. Deze voelde echter weinig voor de bakkersstiel en Miel wilde toch ook liever volledig zelfstandig werken. Eind van dat jaar werd een overeenkomst bereikt. Het hoekhuis werd verkocht en de bakkerij overgelaten. De gelagzaal van de herberg "In de Vrijboom" werd omgebouwd tot woonplaats en keuken. Mon zou van dan af zicht terugtrekken in zijn huis ernaast. Daar woonde hij met zijn gezin.

Op zaterdag 23 november 1923 ging het trouwfeest door in de ouderlijke woning van Bertha in het Klein Gent. De herberg "De Roos" zal wel propvol gezeten hebben met de vele genodigden uit twee grote families. Veel wittebrood was er niet en ook geen huwelijksreis. De tweede trouwdag werd er, na de Zondagsmis, puin geruimd van de verbouwingswerken.

Vooral Bertha had vlug door dat er uit het kleine bakkerswinkeltje waar wat kruidenierswaren verkocht werden, meer te halen was. Het ontbrak niet aan originele ideeën en nog minder aan moed en werklust. De vader van Miel en de ouders van Bertha gaven het jonge koppel 20.000 frank in leen tegen een kleine intrest. In de eerste plaats moest nu getracht worden die schuld af te betalen.

MOEILIJK BEGIN

De tijden waren niet zo rooskleurig. Er was een stijgende werkeloosheid en de grote crisis van de jaren dertig kondigde zich reeds aan. Primaire levensmiddelen gingen een grotere rol spelen, brood

in het bijzonder. De kwaliteit maar vooral de prijs van het brood werd zeer gevoelig voor de gewone man. Het zal niemand verwonderen dat de politiekers hier op inspeelden.

Kort voor 1900 waren de invoertaksen op granen afgeschaft. Dat had de import verhoogd waardoor meer maar ook beter graan beschikbaar werd aan normale prijzen. Tarwebrood was niet langer een luxe alleen voor de rijkeren. Het kostte nu maar evenveel als roggebrood. De volgende stap was de bloem uitziften en het brood werd witter. Witte boterhammen op tafel stond sjiek. Roggebrood werd enkel nog op den buiten en vooral particulier bij de boeren gebakken, alhoewel hier en daar al bakhuisjes verdwenen.

De eerste bakkers werkten nog met houtovens. Deze ruimden stilaan de plaats voor heetwaterovens. Door mechanisatie werden de productiekosten gedrukt waardoor op zijn beurt de prijs van het brood kon dalen. Te Gent waren de eerste coöperatieve bakkerijen van "Vooruit" ontstaan. Zij beroemden zich er op dat dank zij hen het brood goedkoper en relatief beter was geworden. Dat was maar deels waar. Zeker zo belangrijk was de vermelde lagere prijs van ingevoerd graan dat ook kwalitatief beter was. De broodprijs werd toen nog vrij door elke bakker bepaald. De bakkersbonden streefden eerst naar een eenheidsprijs. Zo trachtten ze de bakkers ertoe te bewegen elkaar niet te beconcurreren uitsluitend op de prijs maar eerder op de kwaliteit. Na de eerste wereldoorlog stelden ze een prijs voor van 1,10 fr. / kg. In 1935 was deze gestegen naar 1,40 fr. / kg. . Pas in 1942 werd door het Ministerie van Economische Zaken een vaste broodprijs opgelegd.

In Mechelen ontstond in die jaren een coöperatief van het Christelijke syndicaat naar Gents model. "*Het Volksbelang*" – zo heette het - begon met brood te bakken en uit te voeren. In de buitengemeentes werden filialen opgericht. In 1923 was er ook in Hombeek een bijhuis van *Het Volksbelang*. Op de plaatselijke meetings werden de leden van het Christen syndicaat steeds opgeroepen niet langer bij de lokale bakker te kopen maar wel bij hun coöperatie. De Gazet van Mechelen gaf op 5 april 1923 volgend verslag:

- ***Welgelukte vergadering***. -

"Dat onze Christene instellingen in onze gemeentes groeien en bloeien getuigt weer eens de gelukte vergadering van zondag II. Paasdag, die in het lokaal "De Leeuw van Vlaanderen" bij de kinderen Stroobants werd gehouden teneinde over syndicale en coöperatieve aangelegenheden te handelen. Vriend Sus Saerens zit de vergadering voor. De heer Doms komt daarna aan het woord. Hij wijst op de immer stijgende levensduurte. De heer Olbrechts, bestuurder der coöperatieven Volksbelang, handelt daarna over het nut en de werking der samenwerkende verbruikscoöperatieven. De aanwezigen worden aangespoord ruim gebruik te maken van deze instellingen waarvan te Hombeek afdelingen bestaan.

De heer Doms onderstreept daarna nog het betoog van de heer Olbrechts door aan te tonen dat de huidige crisis op tweeërlei wijzen kan worden opgelost; 1° door loonsverhoging, 2° door te streven door verbruikscoöperatieven en bakkerijen naar vermeerdering van de koopkracht.

Hij ook dringt aan dat alle Christene gezinnen vanaf heden al hun waren in het Hombeeks bijhuis van het Volksbelang zouden aankopen.

Na deze tweede zaak wordt overgegaan tot de aanstelling van het bestuur van het Hombeeks Christen Vakverbond. Worden met algemene stemmen verkozen; de heren Frans Saerens, J.P De Wit, L. Hendrickx, F. Selleslaghs, als afgevaardigden van het Staatspersoneel en de heer Gust van Erp als afgevaardigde der werklieden van de privaat nijverheid. Hiermee wordt deze uiterst geslaagde bijeenkomst gesloten."

Het was duidelijk dat een zelfstandige die enige kans op slagen beoogde, dit enkel kon mits een zeer sterke prijzenpolitiek. Miel en Bertha hadden dit begrepen. Het brood werd tegen een zo laag mogelijke prijs verkocht. Bovendien werden op brood en andere voedingswaren premiebonnetjes gegeven op eigen naam. In ruil hiervoor kreeg men geschenken, vooral huishoudmateriaal. Een harde aanpak was nodig en heeft op den duur resultaat gebracht.

Zo is het begonnen in 1923. Miel bakte 's nachts met de occasionele hulp van een leerjongen. Over dag voerde hij met paard en kar het brood uit. Voor een normale nachtrust was tijd tekort. In februari 1928 was in het bakkersgezin, na vier jaar huwelijk, een eerste kindje geboren op de dag dat in Hombeek Carnaval gevierd werd. De gemaskerde lolbroeken liepen door het dorp en kwamen moeder en kind thuis begroeten. Het meisje werd Angèle gedoopt naar de moeder van Bertha.

Er werd vrij vlug een voltijdse bakkersgast aangeworven[1]. In 1929 werd een *Hollander* eerste bakkersgast. Hij heette Raymond Jeukens. Hij had vakopleiding genoten in Maastricht en was zeer bekwaam. Hij nam snel de leiding in de bakkerij en introduceerde nieuwe broodsoorten, galetten, melkbrood en andere maar ook nieuwe patisserie. De verkoop van brood nam steeds toe zodat er een tweede broodronde met kar en paard werd ingelegd. In 1930 kwam Jan Lambrechts, een 21 jarige uit Bonheiden als bakkersgast in dienst. Jan was voor-

[1] Frans VAN BUGGENHOUT (°Londerzeel 1907) was inwonende bakkersgast van 1924 tot 1928.

dien te werk gesteld bij een chocolatier op de IJzerleen te Mechelen. Hij bekwaamde zich zeer snel in de bakkerstiel en toen Raymond wegging, werd Jan de eerste bakkersgast. De tweede gast was toen Louis Willems van Hombeek, later Albert Geens.

Ook in de kruidenierswinkel verhoogde de omzet. Een van de eerste vaste helpsters was Coleta Van Den Meersch uit Lebbeke. Zij trouwde later met Alfons Willems. In Hombeek is ze bekend gebleven onder de toenaam "Coleta van Visses", naar de familienaam De Vis van de moeder van haar man.

'COLETA VAN VISSES' VERTELT

Over die jaren vertelde Coleta het volgende [2]:
Toen ik voor de eerste maal naar Hombeek vertrok, stond heel de familie aan den trein. En maar wenen. Ik zou het nooit gewend geraken, zeiden ze. Het was ook een hele onderneming voor een jong meisje. En inderdaad, in den beginne weende ik wel eens, maar ik was zo benomen door het werk dat er geen tijd overbleef voor sentiment. Naderhand is hard werken ook de beste remedie gebleken.

De eerste week – ik zal het nooit vergeten- het was juist Hombeek-kermis, Sinte-Mettekermis. (November 1929) Er was ongelooflijk veel werk. Eerst dierf ik bijna niet in de winkel komen. Veel contact met mensen had ik nog niet gehad. Eén van de klanten kwam mij achter uithalen. Het was Pauline Denteneer, de moeder van Leon. Ze vroeg 250 gram hoestbollen. Zo ben ik wel noodgedwongen uit mijn schelp moeten komen.

Toen ik na enkele weken voor de eerste keer terug naar huis ging, had ik van Bertha een zilveren horlogeke gekregen met een zwart bandje aan. Ik heb het nog altijd. Ze beseften thuis wel dat ik het goed had op mijn dienst in Hombeek. Ik had ook altijd voor iedereen patékes mee. Ik ben verzot op patékes. Die heb ik bij Miele van Mollat leren eten. Miele zei altijd: "Coleta, pak maar als ge goesting hebt !". Hij dacht waarschijnlijk dat ik het zo zou afleren door indigestie, of zo. Hij heeft zich lelijk vergist.

Enkele anekdotes uit datzelfde interview van Coleta geven ook een beeld over toestand en levenswijze destijds.

De eerste jaren werkte ik in het oud huis. Celine 'van Visses' heb ik altijd horen zeggen dat het winkelke van Mollat niet veel te betekenen had. Die mensen konden zich daar niet zo veel mee bemoeien. Van als Bertha uit 't Klein Gent er ingekomen is, begon de boel te draaien. Er waren houten togen met erachter een houten trede. De schabben waren ook in donker hout met onderaan allemaal bakken met klapdeksel. Daarin werd de losse koopwaar gestort. Alles werd toen los verkocht: suiker, bloem, zeep, schuurzeep, koffie, peperkoek. Honderd gram van dit en van dat. De sodex werd los gewogen en ook de zeep en bruin zeep. De koffie werd vers gemalen voor wie het wilde. De mensen dronken geen zuivere koffie. Ze namen een vierdeel [3] koffie en een pakje chicoree van een kwart kilo en dat tezamen lieten ze malen. Er waren dan speciale koffiezakken op naam waarin dat mengsel gedaan werd. Ook de siroop en de perensiroop werd los verkocht. Zo heb ik ooit eens een fameuze grap voorgehad. Huyghebaert, de grossist, kwam wekelijks producten leveren. Alles was in dezelfde grote grauwe papieren zakken met daarop in krijt geschreven wat de inhoud was. Nu had ik, uit overhaast of omdat de letters niet goed leesbaar waren, sodex in de bak van suiker gegoten. De bakkers hadden van deze 'bloemsuiker' gebruikt om de glacélaag op de koeken te leggen. Niet te eten. Een hoop reclamaties natuurlijk en ik kreeg er van langs. Daar heb ik lang verdriet van gehad. Achter de winkel was de keuken met ernaast nog een kleiner keuksken met een buitendeur naar de woonst van Mollat en tante Jeane. In de keuken was een smal houten trappeke dat naar mijn kamer leidde. Er stond een bed en een grote kleerkast. Die stak praktisch vol met voorraad papier en papieren zakken. Bertha kwam er nooit, die had te veel schrik van de muizen. Er was enorm plaatsgebrek. De was werd om de drie a vier weken gedaan bij Roos, de zuster van Bertha in 't Klein Gent. Daar was plaats genoeg en machienen. Miel bracht me er naartoe en kwam er mij ophalen met de kar.

Men voerde in het begin brood uit met twee karren. De twee paarden werden gestald aan den overkant [4] bij tante Marie [5]. Zij woonde er met de Poppe [6]. 's Morgens werden de karren met brood geladen. Ik moest daaraan meehelpen. Het was heel sletig aan de kleding. Die moest geregeld vervangen worden, daar had men begrip voor. Buiten kost en inwoon, kreeg ik ook kledij. De stof werd van Mechelen meegebracht en 'Mathilde van den Bu [7]' stikte er dan voorschoten van en af en toe ook eens een kleedje.

Als eerste gast was er Jan den Bekker (Jan Lambrechts) en onze Louis (Louis Willems) was tweede gast. René Sarens was broodvoerder en ik stond in voor de winkel en binnen. Miel werkte in het begin

[2] Interview met Coleta Van Den Meersch (1911-1977) in augustus 1974.

[3] een vierdeel is 125 gram.

[4] Een hoeve, nadien zaal Forum, nu appartementen Cleymans.

[5] Maria De Kempeneer (1862-1944), zuster van bakker Mollat.

[6] "De Poppe" is Alfons De Smet (1873-1931), halfbroer van Marie De Kempeneer met wie hij het huis bewoonde.

[7] Mathilde Jacobs was de echtgenote van Pier Van Craen.

ook alle dagen mee in de bakkerij. Na een tijd beperkte het nachtwerk zich tot zaterdag en zondag bij de afwerking van de patisserie. Hij voerde ook brood uit. Heffen, Leest, Laar, Zemst, Kapelle-op-den-Bos en Mechelen. Als hij 's avonds laat thuis kwam, was Bertha nog bezig met de administratie van bestellingen en met betalen van de facturen.

STEILE OPGANG IN CRISISTIJD

Werkloosheid en dreigende armoede waren in deze crisisjaren 30 op den buiten ook voelbaar geworden. De boeren deden het nog behoorlijk goed maar hun stond het failliet van de Boerenbond nog te wachten. Het lijkt tegenstrijdig dat juist in deze periode van dalende koopkracht de bakkerij en winkel een steile opgang kenden. Dat is verklaarbaar enerzijds door concurrerende inzet maar anderzijds veranderden de werkomstandigheden. Vooral in het dorp woonden meer en meer werkmannen en vaklieden die in diverse bedrijven te Mechelen, Vilvoorde en elders werkten. Ook vrouwen gingen buitenhuis werken. Thuis brood bakken was verminderd ook bij de boeren. De smaak van wit tarwebrood was aantrekkelijk en won het stilaan op het roggebrood.

Miel en Bertha probeerden zich te bewijzen door een beter kwaliteitsbrood maar ook door grotere verscheidenheid. Er kwamen diverse soorten brood en ook op zondag waren er koeken en patisserie. De winkel werd aantrekkelijker gemaakt en daar kwam eveneens een grotere variatie aan producten. Ze gingen ook mee met hun tijd. Nu in het dorp al elektrificatie gekomen was, volgde vlug de telefoon. Ze kregen in mei 1930 hun aansluiting onder het nummer 624 van de zone Mechelen. Dat was toen de 7de telefoonaansluiting [8] in de gemeente.

[8] **de allereerste telefoonabonnees in Hombeek waren:**
Jef Van Hoof, bieren likeuren, Hombeek (73)
de Meester de Ravestein B., kasteel Hombeek (101)
J. Leemans, autobusuitbater, Hombeek (165)
J. Van Der Goten, Heike, Hombeek (302)
Jos Phlips, handelaar, Hombeek (408)
Openbaar Slachthuis, Hombeek (602)
De Kempeneer – De Neys, bakker, Hombeek A 1 (624)
Theo Clara, Château Tourelles, Hombeeck (645)
Frans De Bondt, bieren Hombeekse stw. Mechelen (653)
Jules Meuldermans, dokter, Hombeek (705)
Café De Kroon, Van Eetvelde, Hombeek (794)
Van Thienen, ondernemer schrijnwerker, Hombeek (843)
J. Geets, beroepsrenner, Hombeek (986)
J. Teughels, handelaar, statie A 26, Hombeek (922)
Steven Giraud, dokter, Leestse stw. A 94, Hombeek (1064)
K. Slachmuylders, handelaar, Hombeek (1089)
Medardr Lauwers, maalder Hombeek (1304)
Gemeentebestuur Hombeek (1405)
J. Janssens, brosses – pinceaux, Hombeek (1506)
Charles Engelen, dokter, Hombeek (1547)

Het grootste probleem was ruimte. In het kleine winkeltje was nu alles op- en boven elkaar gestapeld. De oven was nog steeds de oude van Mollat met hout gestookt. Dat was onrendabel en zeer arbeidsintensief. Er moest dringend iets gebeuren om niet ter plaatse te verstikken.

Tegenover het winkeltje van Miel lag het ouderlijke huis van vader Mon De Kempeneer. Diens moeder, Pauline Tersago, was in 1904 overleden. De immobilia werden dan verdeeld tussen de kinderen uit haar twee huwelijken. Haar oudste zoon, Frans De Kempeneer, kocht de boerderij [9] met de aanpalende kleine eengezinswoning. De kleine woning[10] verkocht hij door aan zijn zuster Jette De Kempeneer, gehuwd met Louis Van Der Elst. De hoeve[11] ging een paar maand later naar zijn ongehuwde halfbroer Fons De Smet. Fons bleef er wonen samen met zijn halfzuster Merie De Kempeneer.

Bakker Miel De Kempeneer stalde de paarden bij zijn nonkel Fons. Herhaaldelijk suggereerde deze dat Miel zijn bakkerij zou moeten overbrengen naar dit huis omdat er veel meer plaats was. De zaken namen plots een onvoorziene wending toen in het najaar van 1931 nonkel Fons er bewust een einde aan maakte. In december werd zijn eigendom publiek verkocht [12]. Het huis werd voor Miel ingemijnd door zijn vader voor 60.500 frank. Dit bedrag benaderde een reële waarde vergeleken met andere recente verkopen. Er kwam echter een kapitaalkrachtige koper uit de hoek. De gebroeders Cesar en Eugeen Jacobs kochten het huis voor de brouwerij Jacobs aan 120.000 frank. Dit was de hoogste prijs die tot dan ooit voor een woning in Hombeek betaald was. Ze bouwden er het café Forum met er achter een grote danszaal. De paarden van de bakker werden nu gestald in de schuur van zijn vader achter de bakkerij. Miel moest zijn voornemen om een nieuwe winkel en bakkerij te bouwen aan de overzijde noodgedwongen laten schieten. Er grepen onderhandelingen plaats tussen vader en zoon over de verkoop van het huis naast de bakkerij. Mon zou later met zijn dochter Jeanne verhuizen naar de Zemstse steenweg. Zij had met haar man Dore Patteet het plan opgevat daar te bouwen op grond van haar vader.

DE NIEUWBOUW

Begin 1932 al kregen de plannen voor een totale nieuwbouw vorm. Architect Louis Teughels van

[9] Notaris Van Melckebecke, Mechelen, akte 11.10.1904. Hier werd later de zaal "Forum gebouwd, nu Hombekerkouter 1, nieuwe appartementen Cleymans

[10] Nu Hombekerkouter 3, vernieuwde eengezinswoning.

[11] Notaris Van Melckebecke, Mechelen, akte 14.5.1905

[12] Notaris Delvaulx, Mechelen, akte 8.12.1931

Mechelen, een kozijn van Bertha, tekende een ontwerp. Het was niet simpel om af te breken en tegelijkertijd brood te bakken en winkel te houden. Er werd besloten de bestaande houtoven van vader te verplaatsen naar de schuur achteraan. Eerst zou de nieuwe bakkerij gebouwd worden en nadien het hoekhuis met de winkel. De vader van Miel had de grootste bedenkingen bij dit avontuur van zijn zoon. Hij vreesde vooral dat de kwaliteit van het brood achteruit zou gaan in een moderne heetwateroven. Hij bleef er bij dat het op houtskool gebakken brood het beste was en door niets vervangen kon worden.

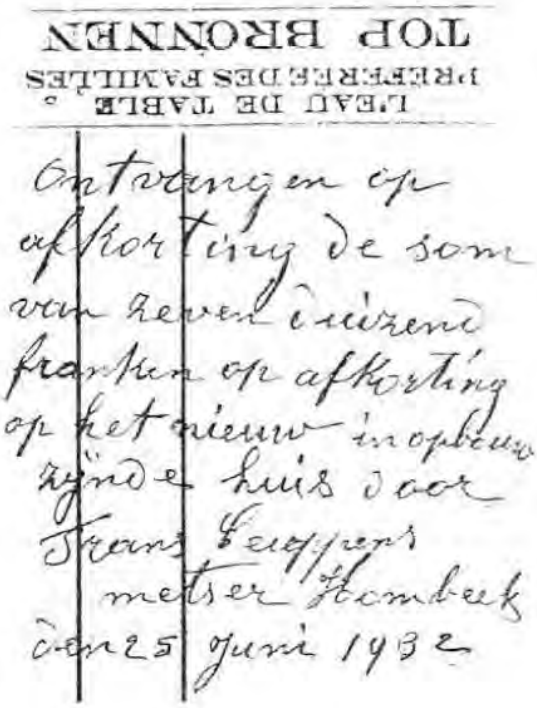
Een goedkeuring van de gemeente kwam in augustus na een onderzoek *'commodo et incommodo'*. Dat was na de feiten want de oven werd in mei 1932 reeds geplaatst en werkte dus al in augustus.

Het college van Burgemeester en Schepenen,
Gezien het verzoek, waarbij de heer De Kempeneer Emiel machtiging vraagt tot het daarstellen en uitbaten op het grondgebied dezer gemeente, Dorpstraat n°20, van eene mekanieke bakkerij met oven en elektrieke deegbewerker in zijn eigendom hierboven vermeld,
Gelet op het proces-verbaal van het gehouden onderzoek "de commodo et incommodo", waaruit blijkt dat binnen de gepaalden tijd er geen bezwaren tegen de ontworpen inrichting ingebracht zijn / ..wodt goedkeuring verleend.
Aldus gedaan in zitting 23 oogst 1932
de secretaris Het college voornoemd
get. Goovaerts get. Edw Lauwers

De afbraak van de oude woning gebeurde in april. Coleta 'van Visses' vertelde hierover het volgende:

*"Ik heb ook de afbraak van het oud huis en de nieuwbouw meegemaakt. Bij de afbraak heeft Mille Koos (*Emiel Coosemans*) en onze Louis (*Louis Willems*) en nog enkele jonge mannen geholpen. In de keuken was er een houten trapke van langswaar men naar een kelderken kon gaan. Bij het opruimen stootte men op een rat. Die was in het nauw gedreven en sprong op Miel Koos. Ze heeft hem gebeten in zijn pink. Die jongemannen zijn ook nog getrakteerd geweest met friet en mosselen.*
Eerst werd de nieuwen oven gebouwd. Daarboven waren slaapkamers. Dan sliepen we allen daar. Toen dan de winkel afgebroken was, werd in het huis van Mollat winkel gehouden in de voorplaats. Dan woonde tante Jeane met haar gezin in de keuken. In oktober is de winkel opengegaan. Wie voor 25 frank kocht kreeg als geschenk een keerborstel met steel. Voor mij kwam dat slecht uit omdat het ook juist verkiezingen waren en ik moest nog naar Lebbeke gaan kiezen. Ik ben met den trein van kwart voor elf naar Dendermonde gereden en van daar te voet naar Lebbeke."

Zo wat alle bekende stielmannen van het dorp hebben aan de bouw meegewerkt. De aannemer van de metselwerken was Frans Antoon Ceuppens, alias "Den Toinkes" [13]. Hij was getrouwd met Wis Steemans, alias Wis Kat, die een herberg hield op de Mechelse weg. In zijn aannemingsprijs van 61.500 frank was voorzien dat de bouw in twee fazen zou verlopen. Het eerste deel der werken moest beëindigd zijn voor 20 juni (de bakkerij) en het geheel voltooid vóór 7 september. Een boete werd opgelegd van 100 frank voor iedere dag vertraging. Naargelang de werken vorderden werden tussentijdse betalingen gedaan. Als kwitantie schreef Frans Ceuppens dan het bedrag op kleine papiertjes van een herberg blocnote.

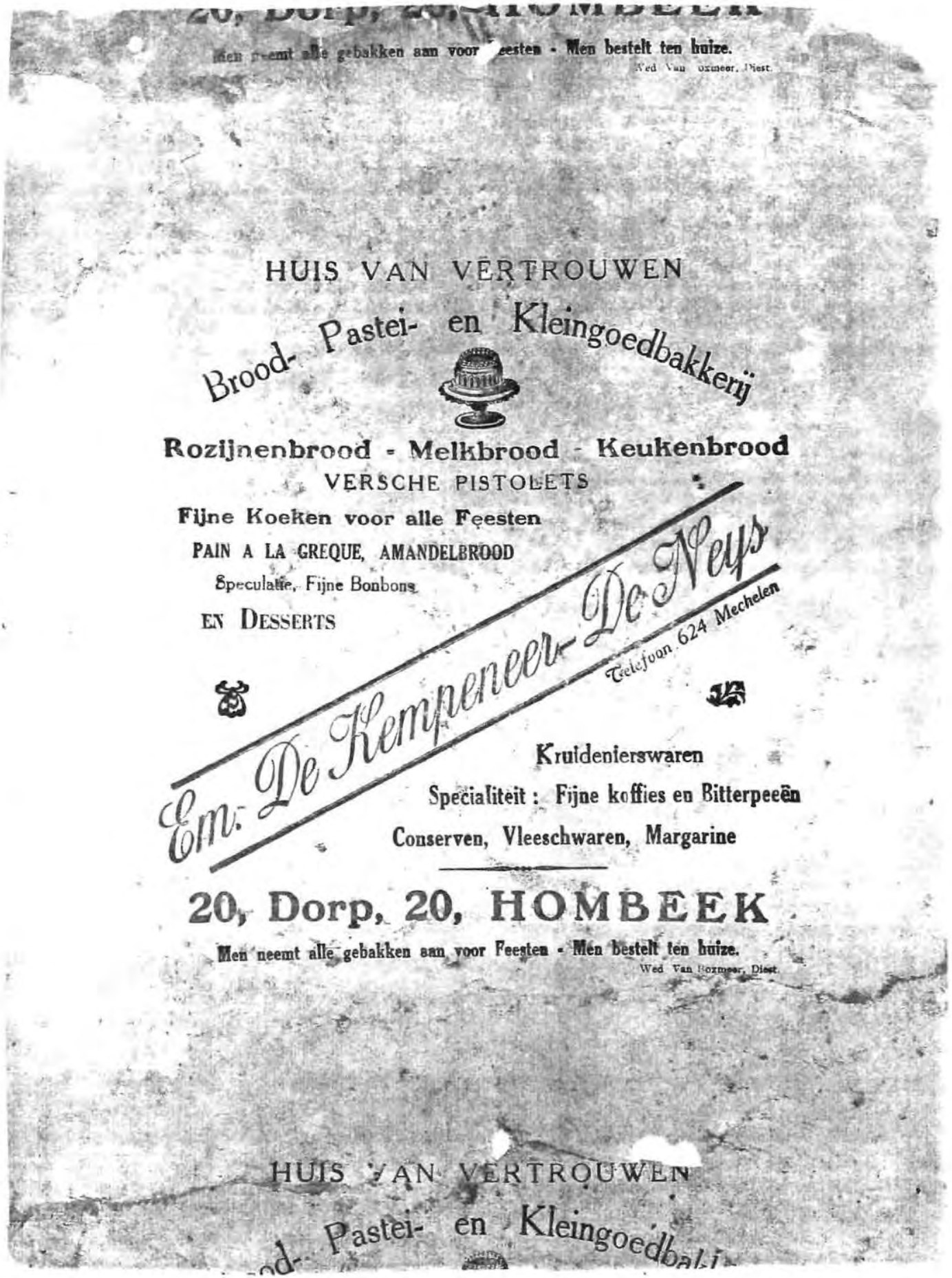

De daguren van metsers en stukadoors waren verrekend aan 23,65 fr./uur. *Zjangske* (Jan) Mandelings was toen nog niet getrouwd en was metserdiender bij den Toinkes. Hij vertelde over deze bouw met veel bravoure alsof dit werk voor hem een erezaak was geweest [14].

"We hebben bijna dag en nacht gewerkt aan den bouw. We waren nog jong en keken niet op een uur. Den Toinkes loofde een premie uit als we vooroplagen op het schema. Hij had zich verbonden om tijdig klaar te zijn. Die premie trokken we ook want we waren meer dan een maand vroeger klaar met ons werk"

[13] Frans Antoon Ceuppens (1880-) werkte met zijn jongere broers in het aannemersbedrijf van zijn vader Jan Frans Ceuppens (1848-1931). Deze was in de stiel geweest van de bekende metser van Hombeek Andreas Gooskens die heel wat huizen in het dorp heeft gebouwd.

[14] Interview met Jan Mandelings (1908-1996) in september 1979.

Een exemplaar van één der oudste inpakpapieren (1932) dat bij toeval werd teruggevonden.

De drie schrijnwerkers van Hombeek deden het timmerwerk: Van Thienen legde het dak en stak de buitenramen (22.681,10 frank). Benoit Behets deed binnenschrijnwerk zoals trappen en deuren (17.000 frank). Louis Teughels deed de klein afwerking in de winkel (9.675 frank). Theophiel van Meerbeeck deed het bezetwerk (4.253 frank). Hendrik Dons zette de ruiten en schilderde (5.557 frank) en Frans Jacobs, alias Frans van Rome, deed de binnenschildering (1.433 frank). De gebroeders Phlips leverden smeedwerk (2.359,35 frank) en Jef Mathijs de elektrische installatie (3.467,85). Gust Hellemans van de Ganzendries leverde en installeerde lood, zink en het sanitair (16.838,45 frank). Albert Christiaens leverde de kachels (1.342,50 frank)

De duurste posten waren uiteraard de installatie van de oven met de inrichting van de bakkerij en de winkel. Dit bedroeg ca. 116.000 frank op een totaal van ca. 300.000 frank.

De mooiste jaren

Als Miel en Bertha over deze periode 1932-1940 vertelden, hadden ze het vaak over de schonen tijd. Ze waren veertigers en in de fleur van hun leven. Het was hard werken en organiseren maar de voldoening was groot en het rendement navenant.

Er werd nu veel efficiënter en rendabeler gewerkt in de moderne bakkerij met nieuwe oven. Het was een Eterna van de Duitse firma Kurz en bestond uit drie niveaus. De bovenste oven was de zogenaamde *droogoven*. Daarin werd enkel gebak geplaatst om te verdampen of bereidingen om voor te warmen. De andere twee waren de bakovens met een binnenmaat van 2 bij 3 meter en met een capaciteit van een tweehonderdtal broden. De hoge baktemperatuur kon bereikt worden door heet water serpentines. Als brandstof gebruikte men kolen en het vuur brandde continu. De onderste bakoven was laag bij de grond. Hij kon slechts bediend worden vanuit een put die met een metalen roldeksel werd dicht gelegd. Er werd een nieuwe kneedmolen geïnstalleerd die de oude kleinere *petrain* verving. Nu kon er deeg in bereid worden voor een volle oven in plaats van slecht 50 broden. Toch bleef er veel handwerk te doen: het afwegen en opbollen van het brood, het laten rijzen in de rijskasten, het met de houten palet in- en uit de oven schieten en het laten uitdampen in de droogrekken. Er is toen ook een derde broodkar bijgekomen. Broodrondes waren er op den Dries, Plein, Boskant, Oxdonk en Kapelle. De tweede ging over Leest, Battel, Stuivenberg en een deel Mechelen. De derde deed de binnenstad aan en werd ook voor de bevoorrading van winkels gebruikt. Buiten de verkoop in de eigen winkel werden er ongeveer 700 broden per dag uitgevoerd. Minsten vier ovens brood werden dagelijks afgewerkt.

Door de nieuwe oven waren technische ingrepen mogelijk zoals nastomen wat de kwaliteit ten goede kwam. Het zogeheten *galettenbrood* en het platenbrood kwam volop in de mode. De gevreesde klachten bleven uit. De houtoven van vader had nu definitief afgedaan en was buiten dienst geraakt. In 1937 werd hij afgebroken. De vrijgekomen ruimte werd als winterstal voor de paarden heringericht.

Rozijnenbrood, pistolets, sandwiches en patisserie werd ook gebakken maar enkel op zaterdag en zondag, biscuitgebak (de zogenaamde *gateaus*) in mindere mate. Ze ontbraken niet op de communie- en trouwfeesten. Op de grote feestdagen zoals de Kermissen, Kerstmis maar vooral Nieuwjaar was het dagen aan een stuk biscuits bakken en garneren. Alles werd nog met de hand bereid. In een grote koperen ketel met ronde bodem klopte de bakker de massa eieren om een luchtig beslag te krijgen. Van zo één beslag werden ongeveer 20 biscuits gemaakt. Met nieuwjaar gingen er meer dan 300 van de hand. Men kan zich indenken hoe de arm van de patissier moet aangevoeld hebben bij het begin van elk jaar.

Eind 1936 kwam het naastgelegen huis vrij dat van vader gekocht was. Deze verhuisde naar de Zemstse steenweg. Nu werd achter een afgesloten garage gebouwd voor het laden van brood en voor het stallen van de karren. Ferdinand Meysmans, alias *de Ferre*, was broodvoerder. Hij betrok het woongedeelte vooraan en hield er café (naam niet gekend). De Ferre, Gust en René Sarens voerden brood uit. René ging nadien mee in de bakkerij helpen. Bij tussenpozen gingen de bakkersgasten buiten een luchtje scheppen. Op jonge meisjes werd wel eens gefloten. Het was bakker Jan Lambrechts niet ontgaan dat regelmatig een blonde zeventienjarige met een stoopke melk ging halen bij *de Kees*. Het duurde niet lang of die twee keken mekaar dieper in de ogen. *Winny van Merie van den Broek* [15] bezweek en kort daarop luiden de huwelijksklokken. Het gebeurde meer dat jongeren van buiten Hombeek, in de bakkerij of in de winkel te werk gesteld, hier ook trouwden. Jan veranderde kort daarop van werk en werd bakker in het Volksbelang te Mechelen. Hij werd opgevolgd door Albert Van Eeckhout (°Vilvoorde 1910). Andere gasten waren nog Staf Meyskens (°Mechelen 1910), Albert Geens (°Beerzel 1915), Julien Van Loo (°Weerde 1919).

[15] Jan Lambrechts en Winnifred Verhasselt huwden op 2 december 1932

In de kruidenierswinkel ging het ook steeds crescendo. Met vijf grote Mechelse voedingswinkels trad Bertha in een verbond dat M.E.V.O.[16] heette. Het verbond trad op als een groothandel die rechtstreeks bij de producent kocht. Zodoende werd een tussenpersoon uitgeschakeld en dat verhoogde de concurrentiekracht. Het koopsysteem met kortingzegels op eigen naam bond de klanten. Als premies werden vooral huishoudartikelen voorgesteld. Dat varieerde van potten en pannen, serviezen en glaswerk, tafellakens en keukenhanddoeken, bijzetmeubelen zoals piëdestallen tot zelfs heiligenbeelden. Sluitingstijden waren er nauwelijks. De winkel opende om 8 uur en sloot 's avonds rond 10 uur alle dagen van de week. Enkel op zondag werd 's middags om 1 uur gesloten.

Coleta *van Visses* vertelde over die tijd:
" Miel en Bertha hadden wel veel verplichtingen door hun commerce. Ze waren bijna in alle maatschappijen, maar ze gingen ook geire uit. Bertha was op de teerfeesten van de dansvloer niet weg te houden en als er iemand het feest afsloot dan was zij het. Mille was meer gesteld op de muziek van de fanfare, hij speelde klarinet. Hij had geen tijd om thuis in te studeren. Als er dan repetities waren 's zaterdags 's avonds in de café van Den Bekker [17] dan hoorden we Vrelust, de muziekchef, dikwijls roepen: "Kempeneer herhaal !" "Hij zit er weer eens naast", zeiden we dan en we plaagden hem ermee. Met hoeveel maatschappijen dat ze mee teerden, kan ik niet zeggen, maar daar waren het Dorp, het Heiken, bij Dikke Wis, in 't Middenveld, bij de Strijders maar ook in Leest en in Heffen. In 1930 is er de Veloclub bijgekomen. Die hielden hun eerste teerfeest in 1932 bij de Haas [18] , dat was dan zogezegd "Het Kaske" dat teerde. 's Avonds was het bal en daar heb ik onze Fons leren kennen. Mille lachte er mee en zei: "Coleta, als ge daarmee trouwt dan krijgt ge een koffieservies !" Ik heb het ook gekregen.

Bij elk jaareinde kregen de klanten hunne "nieuwjaar". Dat was meestal een rozijnenbrood. Ook de gasten kregen op de broodtournee een gift van veel klanten. Als ze 's avonds thuis kwamen, werd eerst afgerekend en al wat overschoot werd bijeengelegd. Dat werd dan evenredig verdeeld. Ieder kreeg zijn paart. Nieuwjaar werd erg gevierd bij de mensen. Alle plaatsen in het huis stonden dan vol met rozijnenbrood en melkbrood en een massa gateaus, in hartvorm en ook andere, meestal versierd met crème au beurre en gekonfijt fruit.

Het was hard werken, van kwart na vijf tot elf uur. Het begon met koffiezetten en eindigde met de winkel dweilen. Het ergste was als Bertha sprak van de 'vitrienen te doen'. Dan brak mijn kwaad humeur al uit. De drie grote etalagevensters moesten van binnen en van buiten met ammoniak gekuist worden tegen het aandampen. En dan nieuwe zaken etaleren, al moet ik eerlijk bekennen, dat kon Bertha goed.

Tijd om stil te zitten heb ik nooit gehad, maar dat paste bij mijn karakter. De goesting om zelf ook commerce te doen, heb ik daar gekregen. Mijn dienst bij Mollat heeft zeker mijn leven bepaald. Moest ik er niet terecht gekomen zijn, dan was ik een heel ander mens geweest, dat is zeker.

Zo verliep een periode die men *interbellum* heette: een crisistijd maar zeker niet voor de nieuwe bakkerswinkel in Hombeek. Eén jaar na de intrek in de nieuwe woning was er in het gezin nog een blijde gebeurtenis. In 1934 werd een zoon geboren met de naam Edward, naar de vader van Berha die in 1933 overleden was. Alles was in die jaren zo op de handel toegespitst dat voor de kinderen er maar weinig aandacht overbleef. De kleinste werd grotendeels overgelaten aan de zorg van de meid en Angèle, die intussen zes jaar was, ging te Dendermonde op internaat. Coleta was getrouwd en een dochter van haar oudere zus nam haar plaats in. Florence Cooreman werd winkeljuffrouw. Ze zou later met Louis Willems trouwen, de broer van Fons. Kort voor de oorlog verliet ze Hombeek. Toen kwam Gaby De Keersmaecker, een meisje uit Oppuurs en na haar Wiske Knops.

Het Hombeeks verenigingsleven bloeide in die jaren als nooit tevoren. Ge kon in Hombeek geen vereniging bedenken of Miel en Bertha waren er lid van. Het was evident dat ze een voorkeur hadden voor de muziekmaatschappij Sint-Martinus. Miel was hierbij van zijn zestiende muzikant en speelde klarinet. Zijn vader was bestuurslid geweest. Zijn grootvader was medestichter in 1964 en eerste penningmeester van de 'fanfare'. Bij de eerste ledenwerving van de intussen gestichte *'Veloclub'* schreven ze ook in. Daar hield het niet bij op. Bij de twee andere muziekmaatschappijen van Hombeek waren ze aangesloten en zelfs bij deze van Leest en Heffen. Als oud-strijder en IJzersoldaat lag de N.S.B. hem ook na aan het hart. Verenigingsleven goed en wel. Er waren de wekelijkse repetities, uitstappen, teerfeesten. De combinatie met het drukke werk in de bakkerij en de winkel was niet altijd vanzelfsprekend. Er waren twee goede redenen om toch maar geen festiviteit van al dat gedoe te missen. Enerzijds meefeesten en plezier maken dat lag hen. Bertha was van de dansvloer niet weg te slaan en sloot meestal de tent.

---

[16] M.E.V.O. stond voor Mechels economisch verbond van ondernemingen.

[17] "Den Bekker" ; de herberg De Kroon, uitgebaat door Mandus Goossens en Lik Van Eetvelde, alias *Lik van Den Bekker*

[18] "Den Haas" ; de herberg De Sportvriend, uitgebaat door Carlo Phlips en Virs Absillis.

1935 : bakker Emiel De Kempeneer met Gust (broodvoerder) Albert Van Eeckhout, eerste bakkersgast en de tweede bakkersgast (naam niet bekend). Foto genomen aan winkeluitstalraam.

1939 : Het huis in de Statiestraat waar laatst vader De Kempeneer woonde werd verhuurd als herberg aan Ferre Meysmans. Hier op de foto Ferremet zijn vrouw, Albert Van Eeckhout en nog een gast.

1935 : Bertha De Neys aan de winkeldeur met Coleta Van Den Meersch en haar nicht Florence Cooreman,beiden helpsters in de winkel, een klant en het dochtertje Angèle met een nicht, Julienne Van Beneden.

1939 : Miel en Bertha aan de winkeldeur met Sooi Teugels (oom van Bertha), Mathilde Van Craen-Jacobs en haar zoon Hubert Van Craen, Albert Geens, bakkersgast, Gaby De Keersmaecker, winkelhelpster, Maria Wellens-Van Utterbeeck, waardin in Forum en het zoontje Edward.

1936 : De praalwagen van de bakkerij De Kempeneer in de stoet ter gelegenheid van de 60-jarige huwelijksjubileum van Sooi van Jakkes van den Dries. De wagen stelde een broodoven voor en werd getrokken door een vierspan. Onderweg werden door meisjes in feestkledij allerlei gebak uitgedeeld. De foto werd genomen aan de herberg 'Het Nieuw Huis' van de familie Lauwers op de Leestse steenweg.

1939 : Inhuldigingsstoet voor pastoor Frans Nijs. Op twee paarden van de bakker zijn gezeten Frans Goossens, zoon uit de herberg 'De Kroon' en Ward De Kempeneer, zoon van de bakker. Ze worden geleid door Jules, gast van Mandus Goossens en Albert Geens, bakkersgast.

Anderzijds bleef hun aanwezigheid niet onbetuigd. Ze maakten hierdoor vrienden en hadden meer kans om bij al van deze eet- en teerfeesten ook leverancier te zijn van brood, patisserie en voedingswaren.

Bij elk publiek feest dat werd ingericht, zij het een zogenaamde Vlaamse Kermis of de viering van een gouden – of diamanten huwelijk, leverde de bakkerij De Kempeneer zijn bijdrage. Zo verzorgden ze steeds met vrijwilligers de tafels voor koffie met gebak in een met eigen middelen versierde tent. De opbrengst was voor de vereniging. Dit gebeurde op alle speciale kermissen die tussen 1934 en 1940 werden ingericht. Bij de stoet die in 1936 door de straten trok bij het diamanten bruiloftsfeest van *Sooi van Jakkes* van den Dries, was de bakkerij present met een oven op een wagen, getrokken door een vierspan. Onderweg deelde men gebakjes uit aan de omstanders.

Dit moeten wel de mooiste jaren geweest zijn maar spoedig ging alles veranderen. De internationale druk steeg. De mobilisatie in 1939 had ook een weerslag op de goede werking van het bakkersbedrijf. De regering eiste in augustus twee van de drie paarden op voor het leger. De bevoorrading van brood was bedreigd. Er werd geprocedeerd met de Staat en in april 1940 werd uitspraak gedaan dat slechts één paard onmiddellijk afgeleverd moest worden

Het avontuur dat Oorlog heette

De spanning was te snijden begin mei 1940. De mensen begonnen voorraad in te slaan. Alles werd nu onzekerder en een oorlog betekende wellicht voedseltekort. Die 10de mei, toen de oorlog een feit geworden was, stond de winkel van 's morgens vol volk. Alles wat maar enigszins houdbaar was werd opgekocht, vooral suiker, koffie, melkproducten en chocolade. Als in de namiddag Duitse vliegtuigen boven Hombeek scheerden, stortten de klanten zich in paniek de kelder in. Jetteke Van Ruysevelt scharrelde de kleine Edward mee. Als het geschut had opgehouden en men van de eerste schrik bekomen was, kwam men terug boven. Vanaf nu was het leven veranderd.
De zondag daarop, met Pinksteren, kampeerden soldaten in het dorp. Ze waren op terugtocht van het Albertkanaal. Niemand besefte de overmacht van de invaller en de Belgen werd gebrek aan patriottisme verweten. Vluchtelingen trokken door de straten en ook veel Hombekenaren namen de vlucht. Op donderdag 15 mei vaardigde waarnemend burgemeester Frans Van Camp een opeisingbevel uit aan de bakker. Hij verplicht hem zich ter beschikking te houden en de twee volgende dagen brood te leveren aan de gemeente. De in Hombeek gelogeerde troepen zochten bevoorrading bij de overheid. Deze opeising kwam slecht aan. Bertha had angst dat haar man weer in een oorlogsavontuur verzeild zou geraken. Miel tekende de gemeentelijke dagvaarding wel af om 11.30 uur maar om 12 uur werd bij de bakker nu volop ingepakt. Twee bakkerskarren werden tot onder de huif volgepropt met de dierbaarste zaken, veel eetwaar maar ook lijnwaad en zelfs matrassen. In de vooravond vertrokken ze; drie paarden en karren, één bestuurd door Miel, één door zijn vrouw Bertha en een derde door Giele Selleslagh en Julie, de zuster van Bertha. Waar naartoe, dat wist niemand, richting Frankrijk. De tocht zat vol avonturen. De eerste nacht werd geslapen in een schuur in Puurs die vol kiekenluizen zat. De volgende dag, in de late voormiddag trok de karavaan vluchtelingen door Baasrode. Terugtrekkende Engelsen mengden zich met de vluchtenden. Duitse stukas beschoten de karavaan. Overal vielen brandbommen. Achter Dendermonde was een kamp van Belgische soldaten op een wat hoger gelegen boomgaard met jonge boomplantage. Juul, de opgeëiste grijze ruin, stond er aan een jong boompje gebonden. Het geluid van de voorbijtrekkende bakkerskarren trof hem. Hij steigerde en klauwde met de voorpoten in de lucht. Plots trok hij zich los, wipte met een forse sprong over de omheining en stond op de straat bij de twee andere paarden. Het kostte de militairen heel veel moeite om het dier terug weg te leiden. Het was een aandoenlijk zicht. De tocht kende nog veel angstige momenten en stopte finaal op een grote varkensboerderij in Diksmuide. Bertha ging er met de dochter van de boer nog een handeltje drijven. Ze verkochten aan terugtrekkende Franse en Engelse soldaten chocolade en eieren. De voorraad aan de bederfbare chocolade was zo waanzinnig groot dat hij beter hier voor een deel van de hand gedaan kon worden.

De Duitse druk was genadeloos. Geregeld scheerden vliegtuigen over, mitrailleerden of gooiden brandbommen. Na veertien dagen vlucht werd over de radio de capitulatie van België verkondigd. Aan terugkeren werd direct nog niet gedacht. Verhalen van gruweldaden deden de ronde. Contact met Hombeek was onmogelijk omdat de telefoonlijnen verbroken waren. Na enkele weken leek de toestand te normaliseren. De terugtocht werd aangevat met twee karren omdat één het begeven had. De as was gebroken. Het ging nu veel sneller langs kleine dorpen die duidelijke sporen van geweld en vernieling vertoonden. Kadavers van paarden met gezwollen buiken lagen nog hier en daar langs de wegen. Alle draden van elektriciteit of telefoon waren in klussen rond de palen geslagen of lagen nog wirwar op de grond.

In Hombeek leek weinig verstoord, behalve toen Miel terug zijn huis wilde betreden.

1933 : Coleta Van Den Meersch, winkeljuffrouw bij De Kempeneer brengt de 'piece montée', het klassiek huwelijksgebak ter gelegenheid van het dubbel huwelijk van de twee zusters Maria en Virginie Teughels, toen wonend in herberg en zaal Forum. Foto aan de ingangsdeur.

1939 : De Ferre (Ferdinand Meysmans) op tournée met de broodkar van bakkerij De Kempeneer. De grijze ruin Jules zou het volgend jaar opgeëist worden voor het Belgisch Leger. Foto genomen op de Mechelse steenweg ter hoogte van beenhouwer Wannes Croon.

De winkel was gesloten. Aan de voordeur van het woonhuis hield een Duitse militair de wacht:
- "*Ausweis bitte* !"
Miel had alle moeite van de wereld om die brave jongen uit te leggen dat dit zijn eigen huis was. Er werd wat gepalaverd en dan daverde de ordonnans met zijn zware botten de mooi geverfde trap op. De "*Oberst*" kwam bijna plechtig naar onder, knoopte zijn vest verder dicht en vroeg;
- "*Was ist los ?*"
Daar ging weer het verhaal dat Miel terug was van de vlucht en in zijn huis wou wonen. Geen sprake van. Zijn woning was nu commandopost en in beslag genomen door het *Deutsche Herrschaft*. De eerste nachten werd het gezin van de bakker ondergebracht in de herberg De Kroon ertegenover bij Mandus Goossens.

Met de bakkerij was het erg gesteld. De Duitsers hadden er een varkensslachterij ingericht. Het bloed dreef over de grond naar buiten. Aan de broodrekken hingen halve varkens op terwijl op de werkbank vlees uitgebeend en versneden werd voor het leger. Dank zij bemiddeling van *dienstdoende* bestuurders van de gemeente werd het de Duitsers duidelijk gemaakt dat de bakkerij terug moest starten om de bevoorrading van de bevolking niet in het gedrang te brengen. Ze behielden enkel de voorste hoekkamer waar de *Oberst* en zijn ordonnans nog verbleven. Het huis was in een erbarmelijke staat. Alles van enige waarde dat achtergebleven was, werd geplunderd [19]. Veel was vernield. In de winkel waren alle schabben leeg. De vloer had alle kleuren van de regenboog. Er werden destijds kleurstoffen in kleine papieren zakjes verkocht van het merk "La Belgica". Ze dienden om onfrisse kledingstukken op te vrolijken met een nieuw kleurtje na de voorgeschreven wasbeurt. Het complete rek was omgetrokken. De zakjes lagen over de vloer verspreid, platgetrapt in nat en andere viezigheid. De bakkerijzolder was leeg. De achtergelaten voorraad bloem was verdwenen. De chaos tijdens de vluchtdagen moet groot geweest zijn. Alle verlaten huizen werden doorsnuffeld en leeggeroofd. Men pikte alles wat los lag, niet enkel levensmiddelen maar ook meubilair en huisversiering. Soms liet men gestolen zaken dan weer achter bij een volgend bezoek aan een andere woning. Zo was tijdens de vlucht op onverklaarbare wijze bij Julie Van Beneden een pendule met kandelaars beland. Toen ze weken nadien vernam wie de rechtmatige eigenaar was, werd het schouwgarnituur teruggebracht.

[19] Volgens een aangifte van 10 juni 1940 bij het Gerecht zou er naar schatting voor 50.150 frank geplunderd geweest zijn. Het betrof allerhande koopwaar uit de winkel en het magazijn. Verder 1.600 kg. bloem, 1.500 kg korenmeel, 500 kg rijst, maar ook huisraad, stoelen, 2 fietsen, een electrische koffiemolen, een vleesmolen, een etallagekast, een volledig paardentuig, twee wollen matrassen, oorkussens, linnengoed en breekgoed met huisgerief bestemd voor het uitlenen bij feesten.

Stilaan kwam de handel weer op gang. Miel moest zelf in de bakkerij. De bakkersgasten waren onder den troep of nog niet vrijgegeven uit Duits gevangenschap. De hulp werd ingeroepen van oude bekenden en niet opgeroepen jongeren. Einde oktober 1940 werd nog beslag gelegd op één van de twee paarden.

"Das Pferd HX 569 ist am Samstag, den 2.11.1940 um 9.00 Uhr vormittags der Ortskommandantur Mecheln, Bruul 79, abzuliefers. Das Pferd muss sauber geputzt und ordnungsgemäss beschlagen sein, ferner ist es mit einem Halfter oder Bindestrick zum Anbinden zu versehen.

i. A. Der Ortskommandant
(was getekend "Rittmeister")

De gestelde voormiddag werd het naar daar gebracht. Men werd doorverwezen naar Jan Rits, paardenhandelaar op de Pasbrug, die het in ontvangst nam en er voor tekende. Er werd nu een *triporteur* gekocht om brood uit te voeren. Het jaar daarop werden terug twee paarden aangeschaft zodat de drie broodrondes opnieuw konden gedaan worden.

DE NIEUWE ORDE

Het was niet simpel alles in de oude plooien te krijgen. Zoals vroeger zou het toch nooit meer worden. De bezettingsmacht vaardigde vrij snel de ene ***Verordnung*** na de andere uit. De "**nieuwe orde**" - ao heette het - zou nu ook gelden in de veroverde gebieden. Er kwam een Ministerie van Ravitaillering. Een fundamentele maatregel was de rantsoenering. Alle goederen maar vooral levensmiddelen zouden nog kunnen gekocht worden in beperkte mate. Al wie gerechtigd was, kreeg maandelijks een aantal zegeltjes voor brood en andere voeding.

Voor brood, meelstoffen en deegwaren was de rantsoeneringzegel met het nummer 1 voorzien. Per maand kreeg ieder persoon 30 zegels goed voor 225 gram brood per zegel. Dat was dus het rantsoen brood voor één dag. In de plaats van brood kon met zegel 1 ook ander gebak, deegwaren of meel gekocht worden. Voor boter kreeg men slechts 3 zegels per persoon per maand. Ieder zegel was goed voor 66,50 gram boter of een rantsoen van 199,50 gram boter per maand. Voor suiker kreeg men ook 3 zegels per persoon per maand. Ieder zegel was goed voor 333 gram of een rantsoen van ongeveer 1 kg. suiker per maand. De zegels werden op het gemeentehuis door de burgers afgehaald.

Het spreekt van zelf dat dit een hele administratie op poten zette, zowel bij de staat, de gemeente als bij de kleinhandelaar. De ingezamelde zegels werden op *bordereaux* geplakt. Dit waren een soort

van verzamelstaten van 10 x 50 zegels. De bakker kon bij de bloemmolens slechts bloem kopen in verhouding van het aantal zegels. Hetzelfde gold voor de bestellingen van voedingswaren bij de *grossiers*. Ook zij verkochten slecht in verhouding tot het aantal ingeleverde zegels. 's Zondags werd de familie opgetrommeld om de zegels te plakken. Ze waren al min of meer per nummer verzameld in grote glazen bokalen. Het uitzoek- en plakwerk gebeurde aan de keukentafel. Iedereen hielp mee; de moeder van Bertha, haar zusters Julie en Jette en ook nog een tante Jette uit Mechelen. Het waren na een tijd traditionele bijeenkomsten met even traditionele koffietafel en als dessert *kriekskens met ballekens*. Deze gelegenheid werd aangegrepen om alle problemen te bespreken, van familiale anekdotes tot en met de internationale politiek en het frontnieuws.

Doorgaans kwam men met het karig toegemeten rantsoen niet uit. Dan was er maar één oplossing: zegels in het zwart kopen. Op den buiten werden nu meer dan ooit gewassen in eigen tuin gekweekt. Daar konden soms zegels uitgespaard worden op graanproducten, aardappelen, peulvruchten enz. . Vetproducten waren al wat moeilijker, suiker was helemaal een probleem. Slimmeriken probeerden daar een mouw aan te passen. De zegeltjes nummer 6 waren voor suiker terwijl de zegeltjes nummer 9 voor de weinig begeerde havervlokken waren. Ze knipten het cijfertje 9 uit en kleefden het omgekeerd op een ander waardeloos zegeltje. Als ze er op attent gemaakt werden dat het valse zegeltjes waren, zeiden ze verontwaardigd dat die verkoper van "zwarte zegeltjes" hun weer in de zak gezet had. Iets wat helemaal niet onmogelijk was.

Het systeem van de rantsoeneringzegels moest ook voorkomen dat voedsel verstrekt werd aan ondergedoken personen zoals werkweigeraars, Joden, verzetslieden of verstoken geallieerde piloten. Met "zwarte zegels" was grof geld te verdienen. Het verzet maar ook soms malafide personen pleegden al eens een overval op een transport van zegels. Onderpastoor Nobels deed op een charismatische wijze aan verzet. Het was een publiek geheim dat de goedmoedige corpulente priester clandestiene wegen bewandelde. Herhaaldelijk had hij ergens een mond te vullen van een verzetstrijder of van een ondergedoken piloot. Dan haalde hij een paar broden op bij de bakker 'voor het goede doel' en ... *"Miel, na de oorlog zal ik ze wel terugbetalen!"*, zei hij dan. Er werd ook brood geleverd in Mechelen in het kindertehuis van Ivo Cornelis. Ook hij had meermaals grote zorgen om de kinderen te voeden die zich in zijn tehuis schuil hielden.

Wie niet voldoende zegeltjes had, moest zich dus trachten te bevoorraden op de zwarte markt. Er was een bloeiende sluikmarkt van goederen, vooral eetwaren zoals vlees, boter, aardappelen en brood. Het Ministerie van Landbouw en Ravitaillering stuurde controleurs op pad. Ze moesten nagaan of er geen sluikslachtingen gebeurden en de reizigers geen verdachte hoeveelheden eetwaar transporteerden. Bij de handelaars werd gecontroleerd of er geen onwettelijke voorraden aangelegd werden. Ook bij de bakkers was het schering en inslag dat controleurs de bloemzolders opstoven om de hoeveelheid en kwaliteit te verifiëren. De goede relatie met het huis Ivo Cornelis in Mechelen ging zeer ver. Op de zolder aldaar stonden wel eens een paar zakken bloem die daar niet hoorden. Doorgaans was die bloem ook van een niet verantwoorde goede kwaliteit. De kinderen hadden er soms ook wel voordeel bij. Bij speciale gelegenheden, zoals met Kerstmis, kwam er heus wit rozijnenbrood op tafel, wat uiterst ongewoon was in die oorlogsjaren. In 1943 deed de Gestapo bij Ivo Cornelis een razzia op zoek naar Joodse kinderen. De te grote hoeveelheid bloem werd ontdekt. Enkel de witte bloem werd aangeslagen als ongehoorde voedingsstof.

Uit dit kindertehuis waren tijdens de oorlog en ook nog daarna steeds enkele opgroeiende jongens bij Miel de bakker in dienst. Ofwel deden ze een broodronde ofwel waren ze op leercontract in de bakkerij. Ze woonden in bij de bakker en werden er gevoed en gekleed. Hun officiële verblijfplaats bleef in het tehuis. Ze kregen zakgeld maar het loon werd op een geblokkeerde rekening overgeschreven. Dit was een vorm van verplicht sparen dat de priester hun oplegde.

Razzia's waren er ook in Hombeek. De klopjachten van Gestapo trachtten onderduikers en werkweigeraars in Duitsland op te sporen. Ze gebeurden dikwijls 's nachts. Er moest maar een vermoeden zijn of een tip van een verklikker en de gelaarsde speurders in strak zwart uniform werden er op afgestuurd. Bij de bakker werkten jonge mannen en ook de zoon van een zuster van Berha, Edward Selleslagh. Zijn leeftijdgenoten waren ofwel verplicht werkzaam in Duitsland ofwel ondergedoken. Bertha had voor haar neefje een vrijstelling kunnen bekomen. Burgemeester Louis Keuleers had hierin bemiddeld omdat de jongen hier onmisbaar zou zijn voor de bevoorrading van het volk. Heeft dit naijver opgewekt of was er toch wantrouwen ? Hoe dan ook de Gestapo wenste in Hombeek eens poolshoogte te komen nemen.

Het was een vrijdagnamiddag. De bakkerij was geschuurd en gedweild. De gasten namen dan nog wat ontspanning alvorens slapen te gaan want 's nachts moest weer gebakken worden. In het tegenovergelegen café Forum stond een drieband biljart. Er werden een paar partijtjes gespeeld. Toen plots een drietal jeeps in volle vaart van Mechelen het marktplein opstoven, besefte iedereen dat er iets

ongewoons aan de hand was. Een tiental zwarte agenten onder leiding van een zekere Brinkel omsingelden de winkel en de bakkerij. Enkelen gingen naar binnen terwijl de anderen buiten de wacht hielden, het geweer in aanslag. De bakkersgasten vroegen zich niet langer af of hun geweten al dan niet zuiver was maar zetten het op een lopen. Via de zaal Forum kwamen ze in de achtergelegen tuin en zo verder in de tuinen van de aanpalende buren. In de winkel maakten de Gestapo's groot kabaal. Ze doorzochten het huis van de zolder tot de kelder en wilden niet aannemen dat alle gasten juist op dat ogenblik vrijaf zouden hebben. Bertha moest de vrijstelling van Edward Selleslagh bovenhalen. Grommend verlieten ze het huis en mompelden dat ze geflikt waren. Ze patrouilleerden nog diezelfde dag op drie andere plaatsen in Hombeek. Korte tijd nadien werd de vrijstelling van Edward door de Mechelse *Kreiskommandantur* ingetrokken. Vanaf dan moest hij ook onderduiken.

Fröliches Weihnachtsfest

In Hombeek verbleef ook een klein detachement van het Duitse bezettingsleger. Ze hadden voornamelijk een algemene observatiefunctie met in hoofdzaak de bewaking van de bruggen en het spoor. Met de bevolking hadden ze weinig contact en ze moeiden zich niet met de plaatselijke politiek. Ze verbleven eerst in het huis tussen de herberg "Den Engel" en de herberg van Phips, alias "Den Haas" en nadien op Wolputte. De leiding berustte bij een oudere reserveofficier. De *Ortskommandant* was een aristocratische Duitse figuur: groot, slank met uitdunnend blond haar en met een verfijnd brilletje dat eerder op een pince-nez geleek. Zijn kaken waren ingevallen en het leek of hij steeds hard op zijn tanden beet. Een lach kon er niet af.

De Duitsers vierden steeds uitbundig het Kerstfeest. Dan weerklonken hun liederen van vrede op aarde aan alle mensen die van goeden wille zijn. Hun goede wil beperkte zich tot het Kerstfeest zelf. Zo gebeurde het ook in 1943. Ze hadden vrienden uit andere detachementen uitgenodigd. De voedselschaarste liet zich toen goed voelen. De klassieke *gateaus* of versierde harten met *crème au beurre*, gekonfijt fruit en chocola waren er bij de gewone man niet meer bij. Hoogstens werd nog clandestien een rozijnenboterhammetje gegeten. De ordonnans van de plaatselijke commandant liet aan de bakker weten dat op de dag voor kerstmis de oven ter beschikking moest zijn voor Duits kerstgebak. Dat jaar viel 24 december op een vrijdag, de normale poetsdag van de bakkerij. Julien en Albert, de gasten hadden deze klus geklaard. De oven bleef op temperatuur. De rolluiken aan de straatkant werden neergelaten. De deuren van de bakkerij bleven open om de vloer vlugger te laten opdrogen. Om dezelfde reden bleef het deksel over de put voor de onderste oven open. In de late namiddag kwam een Fritz met zijn *kerstpatékes* aan. Hij had alles ter plaatse in het *kommandantur* voorbereid met de beste kwaliteitsbloem. De buurtbewoners hadden met lede ogen de *Übermensch* al fluitend over de straat zien lopen met op ieder hand een plateau vol lekker banketgebak. Het onvoorziene moest gebeuren. Een geweldige slag. De Fritz ging onderuit en met hem de twee *Weihnachtplateaus*. Ze schoven meters verder en de lekkere kerstsfeer lag vormeloos verspreid over de vloer. In het schemerdonker had de man niet gezien dat die val open stond. Zijn scheenbeen was geschaafd en hij vloekte dat het kraakte. Furieus stormde hij naar buiten schreeuwend en tierend: "Sabotage, Sabotage, Sabotage..." De klanten in de winkel wisten niet of ze lachen moesten of huilen. Iedereen vreesde wel dat deze tragikomedie hiermee niet zou eindigen. De gasten en Miel namen het zekere voor het onzekere en kozen het hazenpad. Kort daarop verscheen de *Ortskommandant* in vol ornaat. Hij stormde als een razende iedereen voorbij, recht naar de plaats van het onheil. Hij wilde onmiddellijk de verantwoordelijken zien. Dat zouden ze moeten beboeten. Hij sidderde en zag wit van kolere. Bertha trachtte te bemiddelen. Hij stootte haar zoontje Edward opzij en sloeg haar in 't gelaat. Bertha bleef ondanks alles staan. "*Sie haben sich nicht zu verantworten, who sind die Männer ?*" Zijn brutaal gedrag tegenover de weerloze vrouw schrikte hem op den duur zelf af. Met horten en stoten werd hem diets gemaakt dat alles zou vergoed worden, dat er een even lekker gebak bij hen zou gebracht worden. Hij bekoelde, gromde wat van "*Wir werden mahl sehen*" en droop af. Nonkel Sooi, een schoonbroer van Bertha's vader, had de woelige scène van in de opening van de keukendeur gadegeslagen. De zeventigjarige kopschudde en prevelde: "*Wat een moedige vrouw!*"

Voor feestgebak was witte bloem nodig. Daaraan geraken was niet simpel. De beste bloem werd bovengehaald en met man en macht moest iedereen aan het werk. Met grote handziften werden zemelen en alle onzuiverheden er uitgehaald. Verse boter, room voor de *crème fraiche*. Er kwam patisserie te voorschijn als van voor de oorlog. Bertha en de meid droegen de eerste lading naar het *Kommandantur*. De stemming was anders. De *Kommandant* stuurde een soldaat mee om de rest op te halen. Al was hun *Weihnachtsfest* niet langer in gevaar, het *Heir* van de *Fuhrer* des te meer. De val van één Fritz in Hombeek, in de put van de bakkerij, was klein bier vergeleken met de velen die op dat zelfde moment vielen aan het front in Rusland.

Provincie ANTWERPEN
Arrondissement MECHELEN
GEMEENTE
HOMBEEK
Postcheckrekening 508.70
Nr
Onderwerp:
Bijlage:

HOMBEEK, den 194 .

De ondergeteekende Burgemeester der Gemeente Hombeek verklaart en bevestigt hiermde dat Mevrouw De Kempeneer - De Neys, Zuivelhandel, Statiestr. nr 21 te Hombeek, handelsregister Mechelen 18783 een regelmatig ingerichten zuivelwinkel bezit met frigo die ongeveer vijfhonderd kgr boter kan bevatten.
Sedert jaren werd voor den oorlog ook boter verkocht, toen in den winkel De Kempeneer-De Neys, J.E.
Ten bewijze waarvan dit getuigschrift.
Hombeek, den 1. Juni 194 .
De Burgemeester,

Meulens

Feldkommandantur
ARBEITSEINSATZ

An
den Herrn Bürgermeister

Aus Deutschland
Freigegeben am 27.3.43 Sellerslagh Lolw.
Deutsche Dienststelle
Aussenstelle Mecheln Hombeek 19.9.43

~~ist nicht~~ } Kontraktbruchig met Duitschland

Mechelen, den 2.7.43

Der Leiter,
Meulens

Deutsche Dienststelle
Aussenstelle MECHELN

Ortskommandantur Mecheln
Quartieramt

Mecheln, den 30.10.40

An den
Herrn Bürgermeister
in Hombeek.

Das Pferd HX 569 ist am Samstag, den 2.11.40 um 9.00 Uhr vormittags der Ortskommandantur Mecheln, Bruul 79, abzuliefern. Das Pferd muss sauber geputzt und ordnungsgemäss beschlagen sein, ferner ist es mit einem Halfter oder Bindestrick zum Anbinden zu versehen.

Der Ortskommandant:
i.V.
Rittmeister.

BOTER OF KANONNEN ?

De oorlog bracht schaarste mee. Er was tekort aan vlees, brood, vetwaren en ook aan brandstof. Dagelijks gingen mensen kooltjes ziften op het stort in Bos van Aa en er werd terug hout gesprokkeld. Wat de oorlog zelf betreft en de ontwikkeling aan het front, daar lag men doorgaans niet van wakker. Het werd van op afstand gevolgd als een topmatch van een wereldkampioenschap. Dit zou natuurlijk verkeren in april en mei 1944 bij de bombardementen hier. Buiten enkele politiek geëngageerde personen in beide kampen, ondergingen de meeste gelaten het lot van de bezetting.

Het meest voelbaar was wellicht de erg ingrijpende bemoeizucht van de overheid en van de bezetter. Elke dag nieuwe wetten en *"Verordeningen"*. We hadden al de ravitaillering en de verplichte arbeid, maar nu ook censuur, afschermingplicht voor huislichten en zelfs voor fietsen, verbod van vereniging. Publieke kermissen, de zogenaamde Vlaamse Kermissen, opstappen met fanfares zat er niet meer in. Het verenigingsleven leed er onder. We leefden in een politiestaat vol wantrouwen, ook onder burgers. Fouillering en controles, verhoren en deportaties waren schering en inslag.

Ook de wetgeving op handel en nijverheid werd strenger geregulariseerd. De handelaars stonden onder zwaar toezicht. Verkoop van melk en zuivelproducten mocht maar onder strikte voorwaarden. Een speciale vergunning was vereist voor opslag en distributie van zuivelproducten in het bijzonder voor boter. Een vergunning voor verkoop van boter werd maar verleend aan handelaars die bewijs aanbrachten ook voor de oorlog zuivelproducten verkocht te hebben. Ze moesten erkend worden als zuivelwinkel. Dat kon maar als de winkel hygiënisch ingericht was in hard afwasbaar materiaal. Opslag van melk en boter mocht enkel in frigo's of koeltogen. Burgemeester Keuleers leverde aan het huis De Kempeneer de bewijzen af. Ook de melkerij St. Jozef van Blaasveld bevestigde dat in 1939 en 1940 ongeveer 2.500 kgr. boter verhandeld geweest was. De nieuwe zuivelwinkel werd nu apart ingericht in het huis in de statiestraat. Tot dan had de bakkersgast Ferre Meysmans daar een herberg [20] in uitgebaad. De voorgevel werd uitgebroken en vervangen in glas met twee uitstalramen in marmer en een entree in het midden. Vanaf mei 1942 werd daar melk, botermelk, boter, eieren en kaas verkocht. Deze winkel stond in verbinding via een binnenplaats met de traditionele winkel op de hoek. De klanten die het wensten werden daar bediend voor zuivel zonder een ommetje te moeten maken.

[20] Nu de bakkerswinkel van Mark Deckers in de Fr. Reyniersstraat 44.

Alle inwoners van Hombeek moesten zich van dan af voor boter ook verplicht inschrijven in de winkel van hun voorkeur. De kleinere kruidenierszaken op het Heike of den Boskant sloten zich aan bij de nieuwe zuivelwinkel in het dorp zodat daar ¾ van Hombeek was ingeschreven. Eén van de zonen van *"Paulinneke Verschueren van den Boskant"* bracht wekelijks de *bordereaux* volgeplakt met boterzegeltjes naar Bertha in het dorp. Bij welke melkerij de handelaar zich mocht bevoorraden voor melk en boter werd ook door het Ministerie opgelegd. Op de kwaliteit van melk werd ook sterk toezicht gehouden. De melkventers werden bijna dagelijks aan den tand gevoeld. De melk werd gepegeld op het voorschreven vetgehalte. De veroordelingen waren niet uit de lucht. De kranten stonden er bol van.

1942 : Foto genomen aan de ingangsdeur van de nieuwe zuivelwinkel. Bertha en haar zuster Jette De Neys met een bezoekster uit Geluveld (W.-Vl.) bij wie ze logeerden tijdens de vlucht.

EERST BOMMEN DAN BEVRIJD

De strategie van de geallieerden was de bezetter eerst wurm stoken met bommen en dan verdrijven. De bombardementen waren wel op strategische doelwitten bedoeld maar troffen veel burgers. De raids gebeurden meestal 's nachts. Daarom werd er nauw op gelet dat er verduisterd werd. Huis- en straatverlichting moesten na *Sperstunde* gedoofd zijn. Ook de lantaarn op de broodkarren diende afgeschermd worden, zelfs op de fietslampen moest een afschermkap. Slechts een piepklein lichtstraaltje door een gleufje van 1 op 3 cm. was veroor-

loofd. Bovendien moesten de karren op rubberbanden hoorbaarder gemaakt worden door rinkelende bellen aan de halster van het paard. Veroordelingen bleven niet uit en de strafsommen liepen op van 75 frank voor een klein vergrijp tot 1.000 en meer[21]. Een speciale politie van de Duitse bezettingsmacht hield toezicht, de zogenaamde *Feldgendarmen* of *Feldgrauen*. Zo kreeg Miel de bakker in februari 1944 een verrassend bericht:

Sie werden beschuldigt, am 1 februar um 20.oo Uhr die Hausstür Ihres Hauses nicht ordungsgemäss verdunkelt zu haben.
Auf grund der Verordnung des Militärbefehlhabers in Belgien vergänge ich gegen Sie eine Geldstrafe in Höhe von 20 Reichsmark.
Der Kreiskommandant.

De 20 mark kwam overeen met 250 frank die binnen de drie dagen in Mechelen betaald moest worden.

Het schemerlicht van de voordeur hadden de geallieerden twee maand later niet nodig bij de luchtraid op Mechelen. Hele slierten drijvende lichtsignalen zweefden in de richting van de stad. Kort daarna brak de hel los. De burgers hadden voorzorgen genomen op mogelijke bombardementen. In de scheidingsmuren van de kelders waren gaten van ca. 1 meter diameter aangebracht. Schachtgangen tussen de kelders van soms wel een drietal meter werden onderschoord. De huizen van de Mechelse steenweg tot in de Statiestraat bij Nie *van de Grune*[22] stonden zodoende met mekaar ondergronds in verbinding. De kelders zelf werden ook zwaar onderschoord en drinkwater, zand, blusmateriaal, voedselvoorraad en verplegingsmateriaal was voorzien. Bij alarm verzamelde de hele buurt in de kleinste en stevigst geachte kelder. Zo was het ook tijdens die verschrikkelijke meinacht. De bommen gierden en sloegen in met oorverdovend gekraak, deuren sloegen, glas verbrijzelde, de kelderval wipte bij elke inslag omhoog en een schittering van vuur met stank van verschroeiende dampen sloeg telkens naar binnen. Er zat een kluwen van doodsbange mensen op mekaar gepakt, bevend, snikkend, wenend, biddend. De kleine Lucien Van Geel geraakte niet verder dan :"Wees gegroet Maria, Wees gegroet Maria, Wees gegroet Maria, Wees..."
Na het tempeest konden we haast niet geloven dat het huis er nog stond. Pannen waren wel afgerukt, ramen uitgeslagen, hier en daar een muur gescheurd en overal gebroken glas natuurlijk. Op geen 200 meter verwijderd bij het spoor lag een bom, als bij wonder niet ontploft. Honderd meter verder, in de weide van *'de Scheure'*[23] en verder naar Schonenberg gaapten meerdere kraters. Noch het spoor noch de zennebrug waren geraakt. Dat was op het nippertje ontsnapt. Twee seconden vroeger op de knop duwen daarboven en wat zuidenwind en Hombeek-dorp was er voor eens en altijd geweest.

Na de bevrijding in september 1944 dacht iedereen dat snel voedsel naar believen zou beschikbaar zijn. Niets was minder waar. De economische situatie herstelde maar zeer traag. Er kwamen wel wat nieuwe geïmporteerde producten zoals boter in vaatjes, tonijn in grote blikken dozen, Chesterkaas uit Engeland, corned-beef, chewing-gum. De rantsoeneringzegeltjes bleven. Die voor brood zouden maar afgeschaft worden begin 1948.

In alle gemeentes rees een nieuwe semi-militaire machten op die zich het 'verzet' noemden. In Hombeek was er ook een "Witte Brigade" met 'verzetslieden' meestal van het elfde uur. Daarbuiten was er een groepering A.B.R. waarvan de leiders langer clandestien operatief geweest waren. Alle 'verzetslieden' kregen hun zit in het gemeentehuis. Deze van het A.B.R. werden ingeschakeld voor bewaking en politioneel toezicht. De commandant was Theo Geets van het Heike. De patrouilleerders kregen tussentijdse maaltijden op de wacht. Aan de hand van kleine leveringsnota's blijkt dat dit gebeurde van 5 september tot 30 oktober 1944. De briefjes werden getekend ofwel door Theo Geets als *'Cmdt. A.B.R.'* ofwel in zijn naam door Engelbert Spoelders.

Het betrof levering van in het totaal van:
124 broden van 1.200 gram (3,90 fr) = 483,60
236 broden van 1.000 gra. (2.90) = 681,50
volle melk, boter, pickels, mostaard, erwten, malt en bitter, potten confituur en bloem.

Hieruit blijkt dat brood toen 2.90 fr. koste, een verhoging van slechts 0,10 fr. tegen in 1942. In dat jaar werd immers voor het eerst door het Ministerie de vaste broodprijs opgelegd aan bakkers en kleinhandelaars

juli 1942 OFFICIELE VERKOOPPRIJS VAN BROOD EN MEEL

Het ministerie van landbouw en voedselvoorziening in samenwerking met het commissariaat voor de prijzen en lonen, heeft een besluit uitgevaardigd betreffende de vaststelling van den prijs;

De max. verkoopprijs van de kleinhandelaar aan de verbruiker is vastgesteld op 2,80 fr., verpakking inbegrepen.

[21] In huidige waarde omgezet te vermenigvuldigen met minimum 10. Dus boetes van 750 tot 10.000 frank.

[22] In deze herberg woonde Leonie Teughels-Vervoort en Maria Van Geel-Teughels met haar zoon Lucien. Louis Van Geel was naar England uitgeweken met ander personneel van de Luchthaven van Melsbroek waar hij werkte.

[23] boerderij aan de Leibeek van Frans De Win en zijn dochter Josefien De Win, gehuwd met Peter Frans Dubin, die in Duits concentratiekamp overleed. De hoeve *'van de Sjeure'* is nu bewoond door hun dochter Angele, gehuwd met Louis De Nijs.

Al normaliseerde de toestand wel de volgende jaren dan ging dit toch trager dan algemeen verwacht. Stof voor kleding was bijna niet te krijgen of zeer duur. Oude kostuums en overjassen werden uiteen gehaald en hermaakt binnenste buiten. Legerstof en legerdekens werden geverfd voor winterjassen. Toen de jongste zoon Edward op 8 mei 1945 zijn plechtige communie deed, was het nieuwe kostuum iets bijzonder. Men had ervoor in het magazijn Franc'home in Brussel wel driedubbel de prijs moeten betalen omdat het zonder textielbonnen gekocht werd. Het feest had niet meer diezelfde allure als dat in 1939 toen Angèle haar plechtige communie deed. De kreeft was er niet meer bij, maar toch kwamen de *patékes met crème au beurre* weer op tafel. Dat betekende al iets extra toen. Op de derde communiedag werd een uitstap naar Brussel gedaan. Deze 8ste mei werd een complete verrassing. Op het middagnieuws van 12 uur werd afgekondigd dat Duitsland de vrede getekend had. De oorlog was voorbij. Met duizenden stormde men naar buiten en in een mum van tijd zagen de straten zwart van het volk. Met veel moeite kon het Noordstation bereikt worden. In Hombeek speelden orkesten en straatmuzikanten in alle herbergen. Met slierten sprongen de mensen als zotten de ene herberg in, de andere herberg uit. Het feestgewoel duurde tot laat in de nacht.

Nu kon de bakkerij terug op volle toeren gaan draaien als voor de oorlog: twee permanente gasten voor het broodbakken en drie gasten die brood uitvoerden. In december 1942 was de Ferre Meysmans weggegaan. Hij was een graag geziene gast, ook bij de klanten. Hij had bovendien de gave om elk probleem met zijn eigen humor weg te lachen. Miel trachtte hem lange tijd te overreden om te blijven, maar de geboden condities waren te aantrekkelijk. In zijn plaats kwam Margriet Denteneer. Ze stond haar man als brooduitvoerster met paard en kar. Bovendien had ze toch de moeilijke *tournée* in volle stad. Eugeen Van Dijck en Albert Clerbaut deden ieder ook een tour. In de winkel hielp sedert begin van de oorlog Wiske Knops. Ze was afkomstig van Londerzeel. In Hombeek leerde ze Albert Van Crombruggen kennen en trouwde in 1944 [24].

'Klutskes' en eerste boerenbrood

Het lijkt tegenstrijdig maar het oude gebruik om zelf brood te bakken in de bakhuizen is onder de oorlog gaan afnemen. Het waren niet enkel de grotere boeren die aan graanteelt deden. Op kleinere stukken zette men nu ook tarwe of rogge. Van de opbrengst liet men regelmatig partijen malen bij *Medard van de Meulen* (Lauwers). Vanaf 1942 verslechterde de meelkwaliteit die de bloemmolens aan de bakkers leverden. Vreemde elementen, zelfs droge erwten, werden er onder gemalen om de hoeveelheid te vergroten. Het brood was bij tijden plat en klef. Dit stimuleerde eigen graanteelt nog meer. Brood van eigen bloem was veel lekkerder. Thuis zijn eigen brood bakken zat er niet altijd in en daarom bracht men de bloem naar de bakker.

Alle donderdagen werden de "klutskes" naar de bakker gebracht. Met hem was er een overeenkomst dat voor gelijk gewicht aan meel gelijk gewicht aan brood zou teruggeleverd worden. Een kilogram meel bracht meer op dan een brood van één kilogram. Dit was prestatieloon voor de bakker. Hij verkocht nu ook boerenbrood zonder zegels. Dat was zeer in trek. Dit gebruik groeide zeer snel aan en ook grote boeren stopten met bakken in de bakhuizen. Ze brachten *klutsen* bloem van 10 of 20 kilogram en zelfs meer voor het brood van een hele week.

Georges van Flupses [25] vertelde hierover:
Onze nieuwen oven werd in 1928 gebouwd. Ik was nog klein. Men metste de welving op een opgezette en gladgestreken ronde berg grond. Als het metselwerk af was, ben ik er nog moeten inkruipen om de grond er uit te halen. Daar had men een kleine voor nodig. We bakten brood voor een ganse week, zo een 24-tal broden. Toen de oven van 'Boerkens' [26] afgebroken werd, kwam Net bij ons brood in de oven zetten. Dan bakten we twee maal per week en we verdeelden de broden. Zo hadden we regelmatig vers brood. Na '40 was het gedaan met zelf brood bakken. Dan werd de bloem naar Mille van Monlat gebracht en we kregen evenveel gewicht brood als we bloem geleverd hadden.

Sommige boeren dachten aanvankelijk dat de bakker ieder zakje bloem afzonderlijk tot brood omzette. Dat was natuurlijk onbegonnen werk. Alle *klutskes* werden samen in de *petrain* geschud en bewerkt. Het boerenbrood werd 's vrijdags gebakken. De totale hoeveelheid ging oplopen tot een volle oven per week. Het werd steeds op vloer gebakken en in grotere broden van 1.200 kilo in plaats van 900 gram voor het gewoon brood.

De witte zakjes - soms aan elkaar gestikte keukenhanddoeken - die de boeren binnenbrachten, waren met een touwtje dichtgeknoopt. Daaraan hing een etiquette met de naam en de hoeveelheid bloem. Ieder zakje werd nagewogen.

---

[24] Personeel te werk gesteld en ingeschreven op het adres Dorp B 20 waren Eduard Selleslagh, Julien Van Loo (tot einde 44), Louis De Reydt (van nov 44), Louisa Knops tot juni 44.
In 1946: M. Verhasselt, Eugeen Van Dijck, Albert Vercammen, Raymond Juekens, G. Salien, A. Schroeyens, Fl. Verbruggen, A. Clerbaut, K. Vermeulen.

[25] Interview met Georges Lauwers op 16 augustus 2.000.

[26] 'De Boerkens' was de hoeve ter hoogte van de huidige pastorij. Ze werd bewoond door Emiel Keuleers en Net Verhoeven.

1941 : Het gezin Emiel en Bertha De Kempeneer-De Neys met hun kinderen Angèle en Edward, bij diens eerste communie.

1950 : De noordzijde van het huis De Kempeneer. In het loodglas van de uitstalramen is nog de tekst gebleven van "KRUIDENIER" en "PASTEIBAKKER" alhoewel op dat ogenblik de bakkerswinkel naar de Statiestraat al is overgebracht en uitgebaat door De Mulder. Naast de magazijndeur zijn nog het raam en de ingang van de vroegere bakkerij. Daarnaast is de inrijpoort naar de nieuwe bakkerij. Op de Bedford camionette is het opschrift van bakkerij De Kempeneer weggehaald. De auto wordt nog enkel voor de winkel gebruikt.
Café De Kroon heeft nog niet moeten wijken voor de Gemeentestraat en café Forum is ook nog een florissante afspanning. Bezoekers aan de winkel en herbergen lieten hun fietsen nog onbekommerd aan de deur. Het marktplein was nog niet verworden tot autoparkeerplaats.

Op klachten van enkele boeren dat de kwaliteit van hun boerenbrood achteruitging en dat de bakker er wel rantoeneringsbloem tussenfoefelde, werd de controle verscherpt. Slimmeriken leverden een archislecht meel af met toevoeging van zemelen en ander rotsooi. Men deed de moeite om hun bloem apart te verwerken en te bakken. Ze krulden de neus toen ze hun eigen 'boerenbrood' voorgeschoteld kregen. De volgende keer kwam er goede bloem. Van dan af werd verdachte bloem niet langer gemengd onder de andere maar geweigerd. De boeren haalden hun brood meestal vrijdag laat of zaterdag voormiddag af. Het stond netjes gerangschikt in rekken in de garage met bij iedere partij de etiquette met de naam en de geleverde bloem.

In Hombeek was Miel de enige bakker. Er waren wel kruidenierswinkels die ook brood verkochten zoals bij de *coöperatief*[27]. Ook waren er broodrondes van de bakkers uit de omgeving. Het Volksbelang was tamelijk vroeg met de broodronde in Hombeek gestopt. De belangrijkste rondes waren deze van "Pikke van Laar" (Pieter Smets) en van "Charel den bekker" van de Hombeekse steenweg. Er was een goede verstandhouding tussen de bakkers en het gebeurde meer dat de ene van de andere brood afnam als er een te kort was. Dan moest het natuurlijk wel ongestempeld brood zijn. In die jaren was het nog gebruikelijk dat de bakker zijn initialen prikte in elk brood. De gebeurde met een speciaal plankje waardoor roestvrije nagels zaten met de letters E.D.K. (Emiel De Kempeneer) of P.S. (Pieter Smets). Ook in Leest was er de bakkerij van "den Blokmaker (Piessens), maar zonder een broodronde in Hombeek.

Nieuwe uitbreiding

In1946 werd nogmaals verbouwd om efficiënter te kunnen werken. De tijden veranderden. Er werd overgeschakeld naar een eerste auto om brood uit te voeren, een Bedford. De paardenstal was overgebracht naar een huis in het kerkweggetje, gehuurd door *Makke van Zaat*[28]. Anderzijds was Miel intussen 53 jaar. Hij speelde meer en meer met de gedachte het zwaardere werk in de bakkerij ooit aan anderen over te dragen als zou blijken dat zijn kinderen er geen belang in stelden.

De oven die aan de straat van de Mechelse weg[29] gelegen was, werd nu naar achter verplaatst. Hij werd nog steeds met kolen gestookt. Het magazijn voor opslag van winkelvoorraad werd verruimd en de laadplaats voor brood verbeterd. In december van datzelfde jaar huwde de dochter Angèle met de kleermaker Frans Van Steen van Leest. Zij woonden het eerste jaar boven de zuivelwinkel in de Statiestraat.

Het einde van bakkerij De Kempeneer

In de loop van 1947 werd gezocht naar een kandidaat overnemer voor de bakkerij. Via de Bakkersbond kwam men in contact met Raymond De Mulder. Hij was geboortig van St.Lievens-Houtem in West-Vlaanderen. De laatste jaren was hij werkzaam in een bakkerij in Antwerpen in de Harmoniestraat. In het gezin van Raymond en Celine Brackenier waren vijf kinderen. De dochter Laura was reeds gehuwd. Belangrijk voor een bakker was dat er drie volwassen zonen waren, alle drie in de stiel opgeleid: Michel (1927), Maurice (1929) en René (1930) ook geboren in St.Lievens-Houtem. De jongste zoon Guido was slechts twee jaar oud en in 1946 in Antwerpen geboren.

De zuivelwinkel in de Statiestraat werd omgebouwd en van dan af als bakkerswinkel verhuurd. Op de hoek bleef de vroegere winkel, maar nu enkel voor kruidenierswaren. De transportauto Bedford werd niet overgelaten. Er werden twee karren en twee paarden bijgekocht voor brooduitvoer. Met de Kerst- en Nieuwjaarsdagen stond Raymond met zijn zonen in de bakkerij te Hombeek. De officiële dag van overdracht was 1 januari 1948. De familie De Mulder zou er negen jaar blijven.

Dit betekende het einde van 48 jaar bakkerij De Kempeneer. De kruidenierswinkel werd later in 1957 overgelaten aan een nicht van Bertha, Stans Selleslagh van het Regulaar. Met haar man Albert Spruyt heeft ze gedurende 15 jaar de al florerende detailhandel in voedingswaren, groenten en fruit verder ontwikkeld en uitgebaat. Nadien heeft Miel en Bertha nog een vertegenwoordiging gehad in een deel van Brabant en West-Vlaanderen. Ze leverden kruiden aan Horeca, vleesbedrijven en beenhouwers.

Miel overleed in maart 1970 en was bijna 78 jaar. In 1987 overleed Bertha op 89-jarige leeftijd. Het minste dat men kan zeggen is dat hun leven zeer gevuld was en bij tijden ook zeer bewogen. Gevuld met een onophoudelijke werklust en bedrijvigheid maar met enorm veel contacten zeker ook in het gemeenschapsleven van hun dorp. Commerce zal bij hen wel in het bloed gezeten hebben. Ze wisten het lot te manipuleren in die richting waar ze het hebben wilden. Dat beseften ze heel goed, waren er dankbaar om en konden er anderzijds van genieten ook.

---

[27] "De Welvaart", algemeen de *coöperatief* genoemd, was gelegen in de toenmalige Statiestraat in het huis van Frits en Maria Teughels-Nuytiens. Nu Fortis bank, Frans Reyniersstraat.

[28] Bijnaam voor, Irma Van Saet (1899) gehuwd met Willem Van Boxem die er woonden met de 4 kinderen.

[29] In 1951 verbouwd tot winkel voor herenkleding van Frans Van Steen-De Kempeneer

Drie generaties vroedvrouwen op Oxdonk

Maria Cornelia Bosmans, Maria Theresia Van de Voorde en Alice Verbergt

Frans Beukelaers
François Van der Jeught

Inleiding

Zeker in de landelijke gemeenten was het tot ongeveer midden de jaren '50 de gewoonste zaak dat moeders thuis bevielen. Het streven naar betere hygiënische omstandigheden waarin de bevalling moest gebeuren, de opvang en de verzorging van moeder en kind leidde tot de uitbouw van kraamafdelingen in de ziekenhuizen[1].

Maar er was meer: vanaf 1943 werden vroedvrouwen in hun taak beknot omdat van dan af de geboortebewijzen moesten afgeleverd worden door een dokter; in 1944 werd een verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering opgelegd. Moederhuizen werden overal uitgebouwd terwijl ziekenhuisbevallingen grotendeels werden terugbetaald, thuisbevallingen niet. Omdat vroedvrouwen geen bevallingen in ziekenhuizen mochten en mogen doen, liet het gevolg zich spoedig raden. Anders in Nederland, waar vrouwen nog steeds thuis bevallen en er pas een opname is als de dokter voor ernstige complicaties vreest, op voorschrift dus.

Toch lijkt de laatste jaren bij ons het thuis bevallen een steile opgang te maken als men weet dat Vlaanderen momenteel zo'n 50 zelfstandige vroedvrouwen telt. Hombeek heeft daar trouwens een sprekend voorbeeld van. Sedert vele jaren is Kitty Van den Bogaert in de Kattestraat als zelfstandige vroedvrouw zeer actief en doet zij bevallingen in de ruime regio tussen Antwerpen en Brussel. Zij werkt samen met een collega om vooral tijdens de weekends de permanentie te verzorgen.

Zij stond ook bijna letterlijk aan de wieg van het *Geboortehuis* aan de Adegemstraat 99 te Mechelen dat opgericht werd in april 2000, om maar te illustreren dat op het vlak van thuisbevallingen heel wat is veranderd.

De zelfstandige vroedvrouwen van vandaag de dag zijn competente, gediplomeerde verloskundigen, die alle moderne hulpmiddelen combineren met een rijke ervaring en gebruiken, die hun waarde hebben bewezen [2].

Dat de vroedvrouwen van vroeger heel wat minder opleiding hadden genoten, of voordien helemaal geen, doet helemaal geen afbreuk aan hun grote inzet toen, hun enorme ervaring, de competentie, die zij ongetwijfeld hebben gehad.

Bij een eerste verkenning over wie de vroedvrouwen van Hombeek[3] en Kapelle-op-den-Bos waren, vonden we dat in de Waterloostraat op Oxdonk, aan de grens met Hombeek, in 1873 het gezin van Philippus Verbergt en Maria Cornelia Bosmans woonde. Zij was vroedvrouw.

Hun jongste zoon Nicolaus huwde Maria Theresia Van de Voorde uit de Bosstraat te Hombeek. Ook zij werd vroedvrouw, opgeleid door haar schoonmoeder.

Elisabeth Verbergt - Alice in de volksmond -, de jongste dochter van Maria Theresia, trad in hetzelfde voetspoor: zij werd gediplomeerde vroedvrouw.

Drie generaties vroedvrouwen dus in één familie. Een kroniek[4] (voor de duidelijkheid is als bijlage A een genealogische schets gevoegd van de familie Verbergt).

Maria Cornelia Bosmans

Over Maria Cornelia Bosmans is zeer weinig gekend. Zij was geboortig van Baardegem en huwde er op bijna 21-jarige leeftijd, op 20 augustus 1862 met Philippus Verbergt van Hombeek, die toen dienstbode was. Maria Cornelia was dienstmeid,

naar moeder Petronella De Droogh spinster, haar vader, dagloner. Zeker is dat Maria Cornelia ook vroedvrouw was. Van wie zij haar opleiding kreeg is onbekend.

Het echtpaar kwam naar Leest wonen, waar hun vier eerste kinderen werden geboren. Vanaf 1873 namen zij hun intrek op Oxdonk, wijk E, in de Waterloostraat nummer 16, later het nummer 17. Hier werden hun zes volgende kinderen geboren. Maria Cornelia Bosmans overleed op 77-jarige leeftijd, op 16 oktober 1918.

Maria Theresia Van de Voorde

Nicolaus, de jongste zoon van Philippus en Maria Cornelia, huwde te Hombeek op 27 oktober 1904 met Maria Theresia Van de Voorde, die toen bij haar ouders in een zijwegel van de Bosstraat te Hombeek woonde, op enkele honderden meter van het gezin Verbergt.

Het jonge echtpaar nam zijn intrek in de Waterloostraat; omdat in die tijd er nog geen sprake was van een schoolse opleiding leerde Maria Theresia "het vak" van vroedvrouw van haar schoonmoeder.

Broeder Marianus, de oudste zoon van Nicolaus en Maria Theresia, haalde zeer recent nog hierover enkele herinningen op:

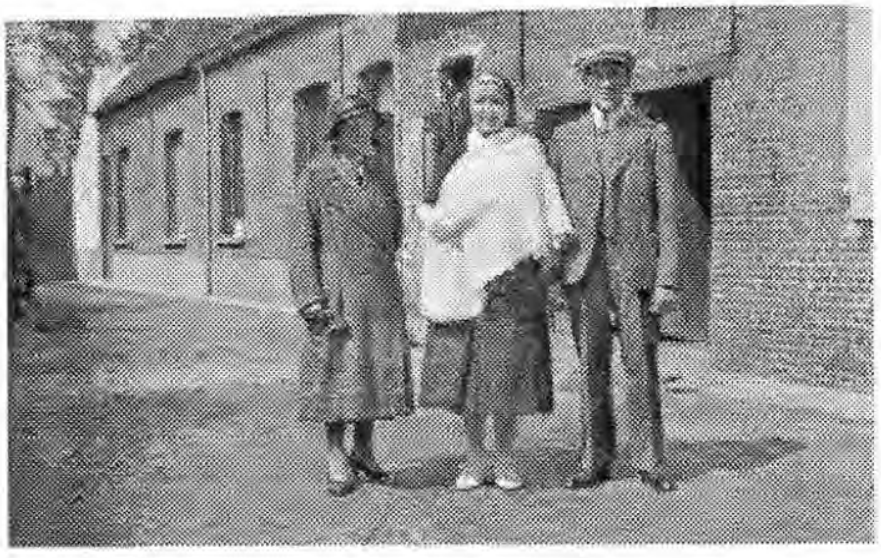
In die tijd werd er over bevallingen, kindjes kopen en al wat er bij te pas kwam, niet gesproken. Wanneer moeder weg was om een bevalling te doen, werd ons gezegd dat ze naar "de kinnekensboot" was. Ze ging overal te voet naar toe; er waren geen vervoermiddelen. Eens bleef moeder acht dagen weg; vader zat thuis met het gezin en als wij naar ons moeder vroegen, was zij - zoals gewoonlijk - naar die "kinnekensboot". Vele jaren later nam moeder mij in vertrouwen en vertelde ze wat er toen gebeurd was.

Zij werd geroepen om een bevalling te doen in Bos van Aa; de geboorte liep niet van een leien dakje. De huisdokter werd er bij geroepen, maar die kon ook niet helpen en gaf de zaak op. Het leek daar fataal af te lopen, maar moeder gaf niet op en liet dokter Lindemans in Mechelen verwittigen. Hij kwam met paard en kar naar Bos van Aa en daar op de boerderij werd het kindje geboren na een ingreep met een keizersnee. Het werd een flinke jongen. Moeder bleef acht dagen daar om de moeder en het kindje te verzorgen.

Maria Theresia Van de Voorde overleed te Kapelle-op-den-Bos op 76-jarige leeftijd op 1 september 1961.

Alice Verbergt

Zo de vader, zo de zoon, zegt het spreekwoord, maar hier is het de dochter die in hetzelfde voetspoor als haar moeder trad: Alice, de jongste dochter van Nicolaus en Maria Theresia Van de Voorde, werd eveneens vroedvrouw.
De eerste bevalling waarbij zij haar moeder assisteerde, in de periode dat zij nog aan de Provinciale School voor Vroedvrouwen te Mechelen studeerde, was de geboorte van een kindje van haar zuster Celine (Maria Celina): Herman Verlinden, op 20 juni 1935.

Alice Verbergt in uniform met de kleine Herman (°20 juni 1935), gewikkeld in een doopkleed, samen met de peter: Jozef Verbergt en de meter: Elisabeth Verlinden[5].

Alice Verbergt behaalde haar diploma op haar 20ste in 1936. Een van haar schoolschriften bleef bewaard, waarin zij o.a. *De plichten van de vroedvrouw* had genoteerd, ambtsplichten die nog vrij actueel zijn en die hierna als bijlage B is opgenomen.

Alice begon onmiddellijk als zelfstandige vroedvrouw en noteerde van dan af iedere geboorte in een schrift [6]. Zij nummerde deze, vermeldde telkens de familienamen van de ouders, de gemeente en in de meeste gevallen de geboortedag, vaak ook de maand waarin de moeder zeer waarschijnlijk zou bevallen. Na 1936 noteerde zij geen enkel jaartal meer. Alice tekende in dit schrift 423 [7] geboorten op en dat zeer waarschijnlijk tot in 1949 aangezien zij voor het jaar 1950 de bevallingen in een kleine agenda schreef.

De eerste geboorte die zij in het schrift noteerde was deze op 17 augustus 1936 van Etienne Joseph Celine Marianus Verholen, zoon van Pieter en Maria Van Tolhuysen te Kapelle-op-den-Bos [8]. De tweede was te Hombeek met de geboorte van Eduard Frans Fierens op 20 augustus, nu wonend op de Hultendries, de zoon van het echtpaar Fierens-Dubin [9].

Acht dagen later, op 28 augustus 1936 was Alice Verbergt opnieuw te Hombeek, nu voor de geboorte van Maria Fransina en Edward Marcel Windelen, de kinderen van het echtpaar Windelen-Smets.
Hoewel zij in die periode de meeste bevallingen te Hombeek deed (160) en te Kapelle-op-den-Bos (158), assisteerde zij ook te Leest (50), Zemst-Laar (33), Heffen (10), Bos van Aa (5), en enkele malen te Battel, Nieuwenrode, Mechelen, Tisselt, Houtem, Zemst, Humbeek en Willebroek.

Op 6 juli 1939 hielp zij zelfs bij de bevalling van de schippersvrouw Philomena Maria De Hertogh, echtgenote van Joseph Van Gasse op het ogenblik hun boot te Kapelle-op-den-Bos aangemeerd lag. Alice tekende deze geboorte als 172ste op in haar schrift op en noteerde heel summier: *Van Gasse - Juli* en daaronder: *Boot*. Het kindje heette Jozefina Petrus [10].

Bij één geval in de periode 1938-1949, noteerde Alice Verbergt dat het kind dood geboren werd; de plaats voor de namen van de ouders bleef open [11].

Op 4 juni 1943 huwde Alice Verbergt met Frans Teugels. Van het moederschap wist Alice alles aangezien zij zelf moeder werd van acht kinderen. Een andere vroedvrouw te Kapelle-op-den-Bos en Nieuwenrode, Katrien Robijns, stond haar bij al die bevallingen bij: haar eigen moeder *mocht haar miserie niet zien*. Anderzijds hielp Alice haar collega Katrien als die moest bevallen.

Alice Verbergt was tot ver in de omtrek van Oxdonk bekend. Aanvankelijk verplaatste ze zich per fiets, maar het duurde niet lang of zij reed per motorfiets, wat toen toch vrij revolutionair was

Alice Verbergt in het uniform van vroedvrouw met haar motorfiets in de Waterloostraat te Kapelle-op-den-Bos.

Als vroedvrouw was Alice dag en nacht bereikbaar en beschikbaar, en dit ging zeer ver. Zij deed de achterdeur van haar woning nooit op slot. Iedereen die haar nodig had wist dat en kon met de borstelsteel die in haar woonkamer stond tegen de houten zoldering kloppen om haar te wekken.

Tijdens de oorlogsjaren ontstonden er heel wat praktische problemen: de brug over het kanaal was onbruikbaar omdat die opgeblazen was en de veerpont werkte alleen overdag tot 21.30 uur. En dan was er nog het speruur dat de bezetter had opgelegd.

De dokters en Alice Verbergt beschikten over een vergunning om 's nachts op straat te komen. Om naar het centrum van Kapelle te gaan nam zij in het donker de spoorwegbrug over het kanaal. De schildwachten kenden haar; van ver riep zij *'t is Alice*, en mocht dan gewoon verder gaan. De zaak is toch eens in het honderd gelopen. Op een nacht klauterde zij samen met haar echtgenoot, die haar toen vergezelde de spoorwegberm op om de brug over te steken. De schildwacht die er post had, grendelde zijn geweer en stond op het punt te vuren. Frans Teugels kon de man tegenhouden en na controle van de vrijgeleide, konden zij verder.

Alice Verbergt mocht ook over de sluisdeuren gaan om de andere oever te bereiken. Maar met de motorfiets was dit helemaal niet eenvoudig. De deuren waren smal en slechts aan één zijde van een leuning voorzien. De moeilijkheid was om de hoek te nemen waar de deuren tegen elkaar sloten. Iemand van het personeel van de sluis kwam haar dan helpen om daar het achterwiel van de motorfiets te verzetten en te beletten dat zij vier meter lager in het kanaal zou terecht komen.

Kort na de Bevrijding werd ook Kapelle-op-den-Bos getroffen door *vliegende bommen*. Eén viel op de woningen van de Schuttershofstraat. Kort in de buurt, in de Mechelseweg bij de familie De Wit (nu de handelszaak Kreatief) had Alice Verbergt pas geassisteerd bij een bevalling en het kindje bij de moeder in bed gelegd. Door de krachtige explosie werd het dak van de woning weggeblazen en lagen moeder en kind onder de blote hemel. Zij bleven ongedeerd. Alice Verbergt werd ernstig verwond in haar gezicht door glasscherven. Met een handdoek om haar bebloed gezicht liep zij over de spoorwegbrug naar huis. Jaren later nog groeiden er nog splinters uit haar huid.

Yvonne Van Campenhout vertelde recent dat Alice Verbergt ook assisteerde bij de geboorte op 2 mei 1950 van Leo Peeters, nu burgemeester van Kapelle-op-den-Bos en Vlaams parlementslid. Zoals gebruikelijk ging de naaste familie op de geboorte een glas drinken in de herberg van Fokke Van Riet tegenover de kerk (nu is er de beenhouwerij van Van Riet)[12].

Yvonne, de echtgenote van Fokke, was toen hoogzwanger en sprak met Alice af om alles te regelen voor haar nakende bevalling. Maar rond dezelfde datum moest Alice zelf in het kraambed komen.

Hoewel zij de vroedvrouw zou zijn voor Yvonne, beviel Alice op 7 mei van een dochter, letterlijk een moeilijke bevalling wegens de stuitligging van het kind[13]. Zij stuurde haar collega Katrien Robijns naar Yvonne, die zeer kort daarop, op 8 mei om 01.30 's morgens een zoon ter wereld bracht, Carl - de huidige gemeentesecretaris van Kapelle-op-den-Bos[14]. De klanten waren in de herberg blijven wachten om de goede afloop te vernemen en waarschijnlijk ook om van de gelukkige vader een rondje getrakteerd te krijgen.

Tegen het einde van haar loopbaan was Alice Verbergt vroedvrouw in de kliniek te Willebroek. De laatste bevalling die daar plaatsvond assisteerde zij, een feit dat de krant haalde. De familie bewaart nog steeds het krantenknipsel waarop Alice staat met het kindje van mevrouw Van den Heuvel uit de Overwinningsstraat te Willebroek[15]. De materniteit werd dan overgebracht naar de kliniek van Boom. Alice Verbergt hielp ze daar mee opstarten en ging dan met pensioen.

Het is moeilijk een raming te maken bij hoeveel bevallingen Alice Verbergt tijdens haar loopbaan als zelfstandige vroedvrouw assisteerde. Haar *Boek der bevalling* is zorgvuldig bewaard, een schrift waarin zij noteerde wanneer en waar zij een bevalling had gedaan.

Op 29 maart 1994 werd zij weduwe; kort daarop, op 28 mei 1994 overleed Alice Verbergt in het rusthuis *Ten Kerselaere* te Heist-op-den-Berg in de leeftijd van bijna 78 jaar. De tekst op haar bidprentje luidde als volgt :

... Merkwaardige moeder : beschikbaar dag en nacht, niet alleen voor ons, haar kinderen, maar voor de vele moeders die uitzagen naar de geboorte van hun kindje.
Haar aanwezigheid bracht rust, want met sterke handen en kennis volbracht zij haar taak.
Zo heeft zij vele jaren vele kinderen in de armen van hun moeder gelegd, was haar blijdschap te mogen aanschouwen hoe de angst voor de geboorte in vreugde veranderde wanneer moeders hun kindje aan het hart drukten en in lachende ogen dankbaarheid lezen kon....

Kan de taak, de opdracht van een vroedvrouw, van iedere vroedvrouw, beter getekend worden dan met deze woorden, ook vandaag nog?

Kapelle-op-den-Bos, 12 december 2000.

1

Enkele anekdotes over de schrijnende toestanden rond bevallingen tot voor ongeveer 50 jaar kan men lezen in:
A. DEWINTER, J. GEENS, J. EULAERTS, L. VANGEEL, *Met mij gaat alles goed en... met moeder ook. Gebruiken rond zwangerschap, geboorte en doop in de regio*, een uitgave in eigen beheer van de Heemkring *Het Hoefijser* van Rijmenam, zomer 2000, n.a.v. de tentoonstelling in *'t Smiske* te Rijmenam, die de auteurs tot deze bijdrage inspireerde.
P. BEHETS, *Hombeek 1890-1920*, in: Eigen Schoon en de Brabander, jg. LXXVIII (1995), p. 311, 312.

2

Met dank aan Kitty Van den Bogaert voor deze informatie en die ons wees op een (boeiend) boek over thuis bevallen van:
L. MASSY, *Bollebuikenboek*, Berchem, 1999, 275 p.

3

Zie voor Maria Virginia Solie (°Hombeek 1 juli 1860), baker te Hombeek:
L. BUELENS, *Madam Virzenie... zeg maar Virs Keis*, (deel 1) in: *'t Ridderke*, 8e jg., nr. 2, Hombeek, 1993, p. 27-30.
L. BUELENS, *Madam Virzenie... zeg maar Virs Keis*, (deel 2) in: *'t Ridderke*, 8e jg., nr. 3, Hombeek, 1993, p. 67-75. Deze bijdrage bevat dezelfde tekst als in deel 1, waaraan het vervolg is toegevoegd.

4

De auteurs danken van harte Eerwaarde Broeder Marianus (Frans Verbergt) van de Broeders van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes, oudleraar aan de Technische Scholen De Poorter te Ronse, Marie José Teugels en Herman Verlinden voor al hun informatie en de documenten (foto's, bidprentjes, schriften, agenda...), die zij ons heel bereidwillig ter beschikking stelden.

5

L. MASSY, o.c., p.225.
Het was een traditie dat de familie na de doop huiswaarts keerde terwijl de vroedvrouw het kind droeg. Rechts van haar liep de meter, links van haar de peter. Zo staan ze ook op de foto.
L. MASSY, o.c., p.225.

6

Op de eerste pagina schreef Alice Verbergt: *Orde leidt tot God - Boek der bevalling* en onderaan rechts haar naam.

7

Er zijn 424 nummers; het nr 223 met de vermelding *Van den Bosch* en *Hombeek* is echter geschrapt. Wellicht was wel gepland dat zij deze bevalling zou doen, maar is er iets anders tussengekomen.

8

Het gezin woonde evenwel in de Bormstraat te Tisselt, de grens met Kapelle-op-den-Bos. Het kind overleed op 21.9.1936.

9

Eduard Frans Fierens had er weet van dat hij het eerste kind te Hombeek was waar Alice Verbergt bij de bevalling had geassisteerd.

10

De geboorteakte vermeldt: *...verschenen in ons gemeentehuis Joseph Van Gasse oud vijf en dertig jaren, beroep schipper, geboren te Steendorp, wonende te Antwerpen, Visserskaai nr. 9, die ons heeft vertoond een kind van het vrouwelijk geslacht, hetwelk hij verklaard heeft geboren te zijn des zesden dezer maand juli om acht ure 's voormiddags in zijn schip gelegen in de vaart Brussel - Willebroek van hem vertoonder en van zijne echtgenoote Philomena Maria De Herlog zonder beroep, oud dertig jaren, geboren te Leest en wonende te Antwerpen, Visscherskaai nr. 9 en van welk kind hij verklaart te geven de voornamen Jozefina Petrus....*

11

Onder het nr. 130 staat: *Januari-Februari - Kapelle o/d Bosch - dood geboren.*

12

Dezelfde dag, 2 mei, assisteerde zij nog bij de geboorte van een zoon bij het echtpaar Verbeek-Laenen te Leest, zoals genoteerd staat in haar agenda van 1950. Was het kind een jongen, dan noteerde zij toen een *j*, was het kind een meisje, dan schreef zij achter de namen van de ouders een *m*.

13

Alice Verbergt noteerde de geboorte van haar dochter in haar agenda van 1950.

14

Zij noteerde in haar agenda van 1950: *Van Riet - Van Campenhout - J -*; daaronder: *Kapelle o d Bosch*.

15

Het krantenknipsel werd niet gedateerd; de commentaar bij de foto luidt: *Mevrouw Van den Heuvel uit de Overwinningsstraat te Willebroek is de laatste bevallen moeder in het Willebroeks moederhuis dat straks voor goed verdwijnt. De vroedvrouw Mevrouw Verbercki is de vroedvrouw die de laatste geboren baby in 't moederhuis hielp ter wereld brengen (r.b.)*

EVERT LAROCK (1867-1901)

Frans BEUKELAERS

Naar aanleiding van de 100ste verjaardag van het overlijden van de kapelse kunstschilder Evert LAROCK grepen in het cultureel centrum 'De Oude Pastorie' te Kapelle-op-den-Bos een serie kunstevenementen plaats.

In deze gemeente vindt U ook tegenover de biblioteek in de Pastoriestraat een gedenksteen Hier stond vroeger een schuur waar hij werkte Aan de oostzijde van het kanaal werd een straat naar hem genoemd en ook in Antwerpen op het Kiel draagt een straat zijn naam

Zijn geboortehuis bevond zich op de hoek van de Pastoriestraat waar nu een bakkerswinkel is en het appartementsgebouw van de familie Praille.

Wie was Evert Larock

Evert werd te Kapelle op den Bos geboren op 21 Mei 1865 als tweede kind van zes uit het gezin Jean Charles Larock, staatsveearts, afkomstig uit St Truiden en Pauline Verhulst uit Kapelle-op-den-Bos. Van kindsbeen af had hij een aanleg en voorkeur voor tekenen en schilderen. Toen hij zijn eerste landschap « *Het verbranden van aardappelloof* » schilderde studeerde hij nog aan het college te Mechelen. Hij was dan nog geen 15 jaar. Eens in het bezit van een getuigschrift van lagere middelbare studien, volgde hij avondlessen aan de akademie voor beeldende kunsten te Mechelen in de Leopoldstraat. Toen het gezin naar Antwerpen verhuisde, werkte hij in het atelier van decorschilder H. Verbeuken en volgde verder tekenlessen aan de academie van de stad Antwerpen. Bij de loting voor de militaire dienst trok hij een nummer dat hem voor een dienstermijn van 4 jaar engageerde. Na enkele maanden legerdienst kondigde zich reeds een longziekte aan die hem later fataal zou worden.
Evert overleed te Kapelle-op-den-Bos op 13 Januari 1901 aan T.B.C. Hij was slechts 36 jaar.

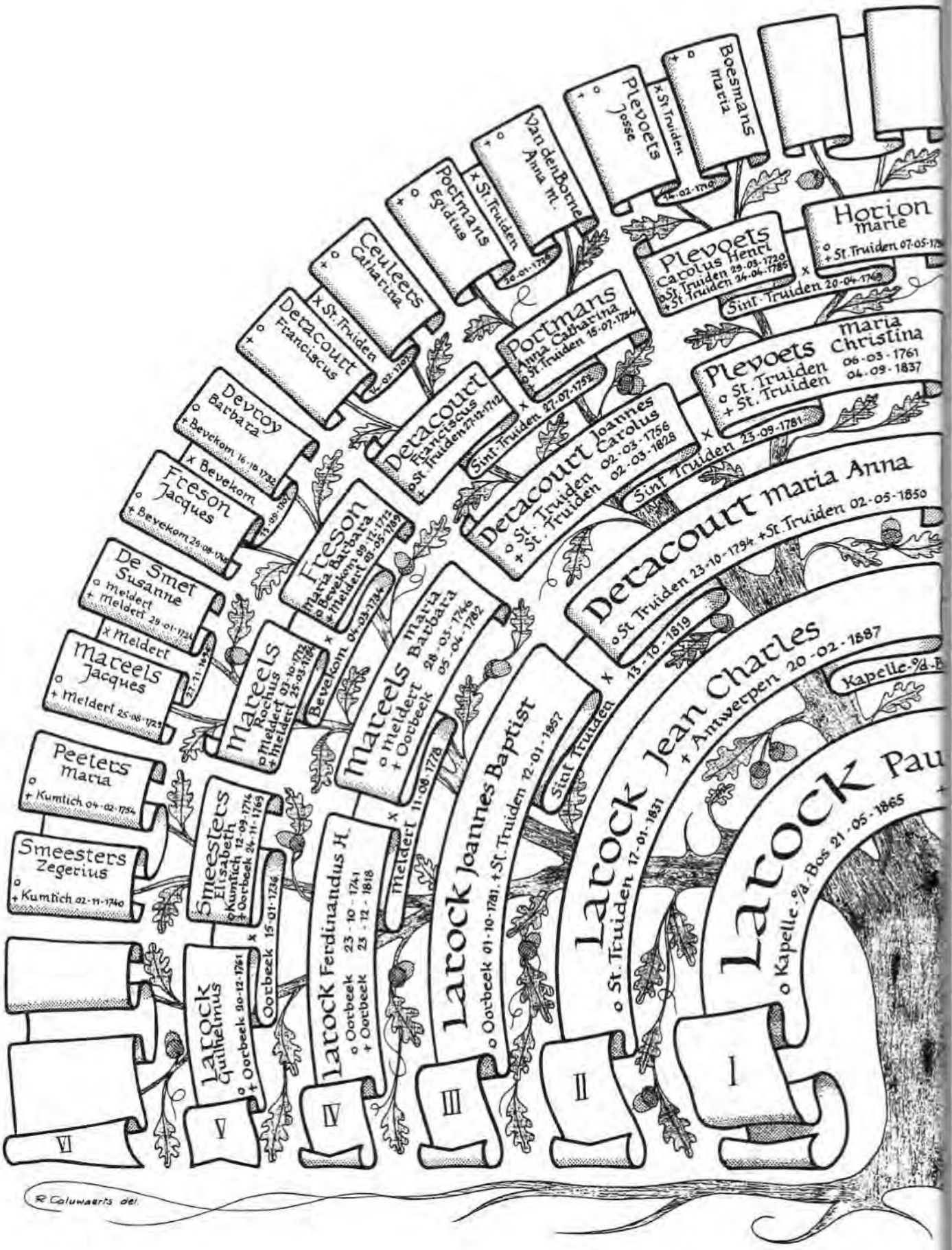
Willi De Wit componeerde een musical over zijn leven die werd opgevoerd in het St. Theresiacollege. Machteld Willems uit Meise sloot de herdenking af met een recital in de kerk van Nieuwenrode.

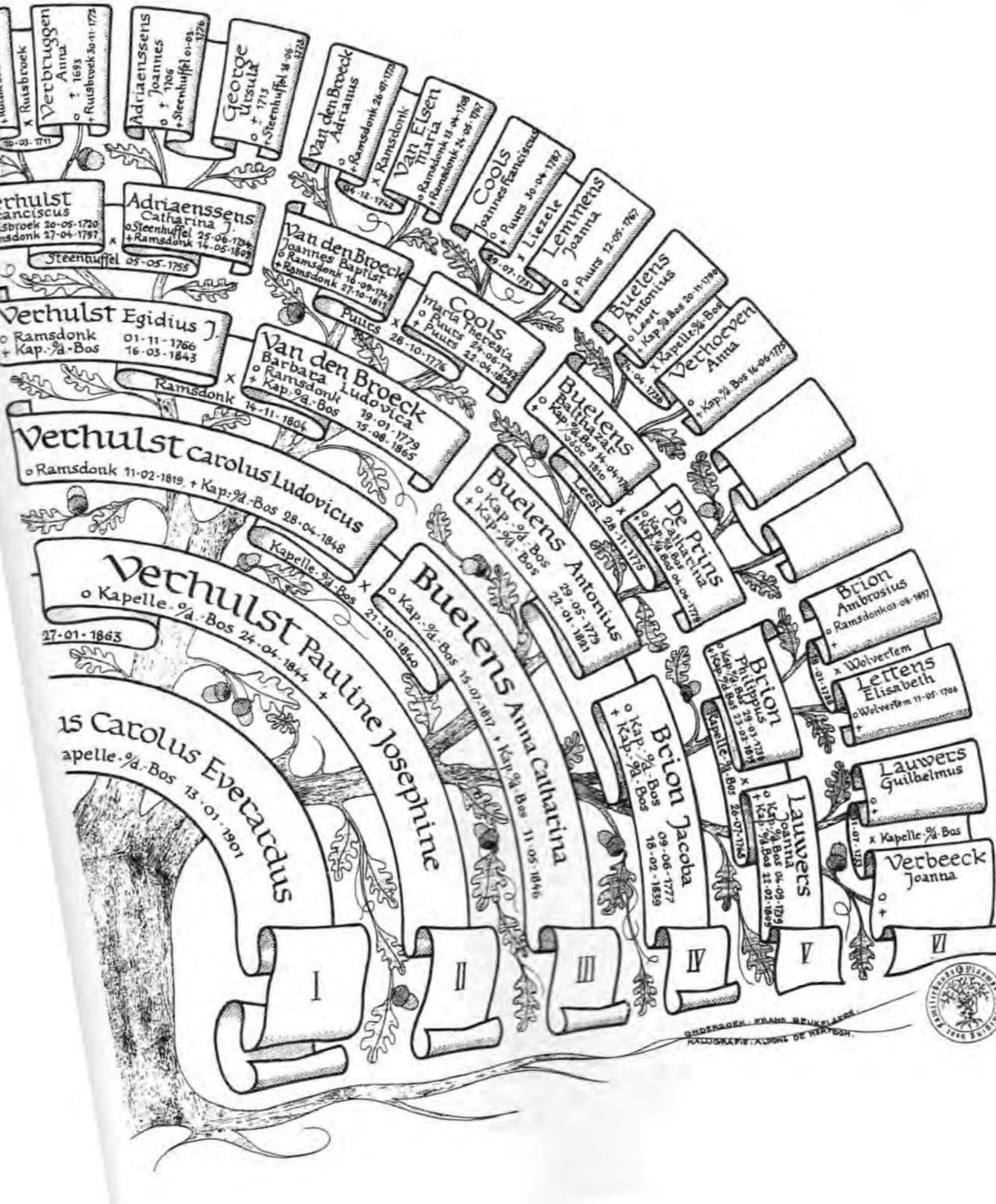
Werken

Bij een vorige herdenking in 1937 waren er 77 werken van hem bekend.
In het Cultureel Centrum « De Oude Pastorie » van Nieuwenrode waren eind vorig jaar een 60 tal werken uit binnenlandse- en buitenlandse prive-verzamelingen en uit openbarte collecties ten toon gesteld. Speciale vermelding kreeg zijn werk « *De Idioot* » uit 1892 in het bezit van het Antwerps Koninklijk Museum voor Schone Kunsten.

Monografie

Vic Van Moer en fotograaf Paul De Prins stelden de monografie op over deze kunstenaar. Dit kunstboek over zijn leven en werk is het resultaat van 10 jaar opzoekingswwerk.. Het Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen verzorgde deze luxieuze uitgave in harde kaft en stofwikkel met de reproducties van alle gevonden werken van Evert Larock in kleuren en in zwart-wit. Een enig naslagwerk.
Dit boek is te koop voor de prijs van 1.900 fr.

Latock Pau
o Kapelle-%d.-Bos 21-05-1865
Latock Jean Charles
o St. Truiden 17-01-1831 + Antwerpen 20-02-1887
Latock Joannes Baptist
o Oorbeek 01-10-1781 +St. Truiden 12-01-1857
Sint Truiden
Latock Ferdinandus H.
o Oorbeek 23-10-1741
+ Oorbeek 23-12-1818
Meldert 11-08-1778
Latock Guilhelmus
o Oorbeek 20-12-1761
+ Oorbeek 15-01-1834
Detacourt Maria Anna
o St. Truiden 23-10-1794 +St. Truiden 02-05-1850
Detacourt Joannes Carolus
o St. Truiden 02-03-1756
+ St. Truiden 02-03-1828
Sint Truiden 23-09-1781
Detacourt Franciscus
o St. Truiden 27-12-1712
Sint-Truiden 27-07-1754
Mateels Maria Barbara
o Meldert 28-05-1746
+ Oorbeek 05-04-1782
Freson Maria Barbara
o Bevekom 09-12-1722
+ Meldert 09-05-1789
Bevekom 04-03-1784
Mateels Rochus
o Meldert 02-10-1722
+ Meldert 25-03-1782
Mateels Jacques
+ Meldert 25-08-1725
De Smet Susanne
o Meldert
+ Meldert 29-01-1734
Freson Jacques
+ Bevekom 25-08-1746
Devroy Barbara
+ Bevekom 16-10-1732
Detacourt Franciscus
+
Ceuleers Catharina
o
+
Portmans Anna Catharina
o St. Truiden 15-07-1754
Plevoets Carolus Henri
o St. Truiden 29-03-1720
+ St. Truiden 24-04-1785
Sint-Truiden 20-04-1749
Plevoets Maria Christina
o St. Truiden 06-03-1761
+ St. Truiden 04-09-1837
Horion Marie
+ St. Truiden 07-05-17
Peetets Maria
+ Kumtich 04-02-1754
Smeesters Zegerius
+ Kumtich 02-11-1740
Smeesters Elisabeth
o Kumtich 12-09-1714
+ Oorbeek 24-11-1769
Oorbeek 15-01-1734
Van den Borne Anna M.
o
+
Plevoets Josse
o
+
Boesmans Maria
o
+
St. Truiden
12-02-1740
I
II
III
IV
V
VI
R Caluwaerts del

Verhulst Carolus Ludovicus
o Ramsdonk 11-02-1819, + Kap.-%d.-Bos 28-04-1848
Verhulst Pauline Josephine
o Kapelle-%d.-Bos 24-04-1844 +
27-01-1863
Carolus Everardus
apelle-%d.-Bos 13-01-1901
Buelens Anna Catharina
o Kap.-%d.-Bos 15-07-1817, + Kap.-%d.-Bos 11-05-1846
Buelens Antonius
o Kap.-%d.-Bos
+ Kap.-%d.-Bos
29-05-1779
22-01-1851
Bcion Jacoba
o Kap.-%d.-Bos
+ Kap.-%d.-Bos
09-06-1777
16-02-1859
Bcion Philippus
o Kap.-%d.-Bos 29-03-1738
+ Kap.-%d.-Bos 23-02-1814
Bcion Ambrosius
o Ramsdonk 03-08-1697
+
x Wolvertem
Lettens Elisabeth
o Wolvertem 11-05-1704
+
Lauwers Joanna
o Kap.-%d.-Bos 04-09-1739
+ Kap.-%d.-Bos 22-02-1805
Lauwers Guilhelmus
o
+
x Kapelle-%d.-Bos
Verbeeck Joanna
o
+
Buelens Balthazar
o Kap.-%d.-Bos 14-04-1748
+ Stroe 1810
x
Leest 28-11-1775
De Prins Catharina
o Kap.-%d.-Bos 04-04-1774
+
Buelens Antonius
o Leest
+ Kap.-%d.-Bos 20-11-1790
x Kapelle-%d.-Bos
14-04-1739
Verhoeven Anna
o
+ Kap.-%d.-Bos 16-06-1775
Lemmens Joanna
o Puurs 12-05-1767
+
x Liezele
29-07-1731
Cools Joannes Franciscus
o Puurs 30-04-1787
+
Van Elsen Maria
o Ramsdonk 13-04-1768
+ Ramsdonk 24-05-1787
x Ramsdonk
Van den Broeck Adrianus
o Ramsdonk 26-07-1728
+
26-12-1742
George Ursula
+ 1713
o Steenhuffel 18-05-1728
+
Adriaenssens Joannes
1706
+ Steenhuffel 01-03-1776
o
+
Verbruggen Anna
+ 1693
o
+ Ruisbroek 30-11-1772
x Ruisbroek
30-03-1711
Adriaenssens Catharina J.
o Steenhuffel 25-06-1734
+ Ramsdonk 14-05-1809
x
Steenhuffel 05-05-1755
Van den Broeck Joannes Baptist
o Ramsdonk 16-09-1742
+ Ramsdonk 27-10-1811
x
Puurs 28-10-1776
Cools Maria Theresia
o Puurs 24-06-1732
+ Puurs 22-04-1821
Van den Broeck Barbara Ludovica
o Ramsdonk 19-01-1779
+ Kap.-%d.-Bos 15-08-1865
x
Ramsdonk 14-11-1804
Verhulst Egidius J.
o Ramsdonk 01-11-1766
+ Kap.-%d.-Bos 16-03-1843
Verhulst Franciscus
o Ruisbroek 20-05-1720
+ Ramsdonk 27-04-1797
x
I
II
III
IV
V
VI

Ledenlijst 2000

We danken al onze leden die trouw hun interesse blijven betonen aan het heem dat HOMBEEK heet, waar ze wonen, gewoond hebben of waar hun voorouders geschiedenis gemaakt hebben.
Hoembeka rekent op uw blijvende steun.

Wie persoonlijk meer wil vernemen over de oorsprong van zijn familie in Hombeek of in de omliggende gemeentes, neemt contact op met Libert Loosen (tel 015 / 41 74 11).

Indien er fouten zijn in uw adres, gelieve ons dit dan te melden.

AALVOET-TEUGHELS, Bosstr. 18, 2811 Hombeek
APERS Eddy, Dorpstr. 59, 2811 Leest
't ARCHIEF restaurant, Fr.Reyniersstraat 19 2811 Hombeek
ASLK, Fr. Reyniersstr. 12, 2811 Hombeek
ASSELMAN Apotheker, Hombekerkouter 39, 2811 Hombeek
BACOB .Stationsplein 8? 2811 Hombeek
BAERT-NUYTIENS Aloïs, Locquetstr. 5, 2811 Hombeek
BAETENS-VERMEULEN Wim, Heike 50 2811 Hombeek
Bakkerij Mark DECKERS, Fr. Reyniersstr. 44 2811 Hombeek
BBL, p/a Gemeentestraat, 2811 Hombeek
BECKERS-BIJL Sylvain, Houtestr. 32, 2811 Hombeek
BEHETS-SELLESLAGH Angèle, St.-Martinusstr. 6, 2811 H.
BEHETS-VAN DE VEL Alfons, Bankstr. 17, 2811 Hombeek
BEHETS-WECKX . Struikt 46, Assent
BETTENS-VAN DER ELST, d'ou Bremstraat 14, 1800 Vilv.
BEUKELAERS Frans, Oxdonkstr. 7, 1880 Kapelle o/d Bos
BOOGAERTS-BERTENS, Hombekerkouter 57, 2811 Hombeek
BUELENS Jozef, Zemstseweg 84, 2811 Hombeek
BUELENS Louis, Perelaarstr. 7, 2812 Muizen
BUELENS Dirk, Hombekerkouter 52, 2811 Hombeek
BUELENS Mit, Oude Bankstr. 18, 2811 Hombeek
BUELENS Edward, Duffelsesteenweg 194, 2550 Kontich
BUELENS-PATTEET Hilda, Houtestr. 50, 2811 Hombeek
BUELENS-VD BOEYNANTS Paul, Zemstseweg 14, 2811 H.
CALLAERTS Jacqueline, Pijnboomstr. 33, 2800 Mechelen
CEUPPENS René, Zemstseweg 92, 2811 Hombeek
CHRISTIAEN Frans, Zepstr. 42, 2811 Hombeek
CHRISTIAENS Victor, Hombekerkouter 135, 2811 Hombeek
CHRISTIAENS Rachel, Bankstr. 39, 2811 Hombeek
COEN-PEETERS, Brusselsestwg 50, 1980 Zemst
CORTEN Gert, Kapelseweg 157, 2811 Hombeek
CUYPERS Eddy, Hanswijkdries 81, 2800 Mechelen
D'HOLLANDER Alfons, Huttekensstr. 34, 1880 Kapelle o/d B.
DAELEMANS Albert, Schoorstr. 29, 2811 Hombeek
DAELEMANS Amanda, Schoorstr. 56, 2811 Hombeek
DE BACKER D, Mechelseweg 54, 2811 Hombeek
DE BAERE-DE VALCK, Oudstrijdersstr. 29, 1880 Kapelle od B.
DE BEUL-SAERENS, Vlierbesstr. 19, 2811 Hombeek
DE BOCK Lydia,Mechelseweg 16, 2811 Hombeek
DE COCK Stefaan, Papenhofstr. 9, 2800 Mechelen
DE CONINCK, Kruisveldstr. 26, 2800 Mechelen
DE CONINCK E, Kraaivenstr. 39, 2820 Rijmenem
DE GOEYSE Chris, Oudstrijdersstr. 9, 1880 Kapelle od Bos
DE GREEF Alfons, Gijsbeekstraat 64, 2811 Hombeek
DE GREEF-TIMMERMANS Jan, Driesstr. 43, 2811 Hombeek
DE HOEF Frans, Kattestr. 72, 2811 Hombeek
DE KEMPENEER-BOON Ward, Diepestr. 2, 2811 Hombeek
DE LEUS Willy, Hombekerkouter 2, 2811 Hombeek
DE MAEYER René, Steinbachweg 37, D 69118 Heidelberg (D)
DE MAYER BETON, Gijsbeekstraat 29, 2811 Hombeek
de MEESTER Christiaan, Walestr. 16, 2811 Hombeek
DE MESMAECKER P, Brusselpoortstr. 29, 2800 Mechelen
DE MESMAECKER-PEETERS Marcel, Kapelseweg 45, 2811 H.
DE NEYS Agnes, Schoorstraat 37, 2811 Hombeek
DE PETTER Rommy, Boterstr. 22, 2811 Hombeek
DE ROOSTER Willem, Bankstr. 85, 2811 Hombeek
De Semse Heemkundekring, p/a Vredelaan 48, 1982 Weerde
DE SMEDT Jan, Walestraat 8, 2811 Hombeek
DE SMEDT-DE BOECK Emiel, Vredelaan 29, 1982 Weerde
DE SMEDT-PROOST Henri, Walestr. 4, 2811 Hombeek
DE TROY-VERHOEVEN, Spiltstr. 11, 1980 Zemst-Laar
DE VALCK Victor, Helvetiastr. 1/B3, 8670 Koksijde
DE VELDER-BASTIAENS René, Zepstr. 55, 2811 Hombeek
DE VIS-HERMANS, Eglantierlaan 42, 2630 Aartselaar
DE VRIES-VAN ASCH, Genevenne 29, 3290 Deurne-Diest
DE WACHTER Frans, Kruisbaan 95, 2800 Mechelen
DE WACHTER-KEULEERS Jan, Kapelseweg 41, 2811 Hombeek
DE WIT-VD BRANDE J., Kleine Bareelstr. 74, 2800 Mechelen
DE WIT-DE BOECK Frank, Houtestr. 20, 2811 Hombeek
DIDDENS Louis, Heike 49, 2811 Hombeek
Electro WINDELEN, Bankstr. 41, 2811 Hombeek
Erf en Heem, p/a Clemenceaustr. 271, 2860 St,-Kat,-Waver
FEYAERTS-REYDAMS Louis, Bankstr. 20, 2811 Hombeek
FIERENS R. Schoorstr. 22, 2811 Hombeek
GEENS Gaby, Hoge Weg 227, 2800 Mechelen
GEETS Theo, Kl. Nieuwendijkstr. 49, 2800 Mechelen
GEETS André, Schoorstr. 32, 2811 Hombeek
GEMEENTEKREDIET, Pachecolaan 44, 1000 Brussel
GENERALE BANK, p/a Gemeentestr. 23, 2811 Hombeek
GERETS-DE LOOSE, Carmosteynstr. 15, 2811 Hombeek
GOOSSENS Maria, St.-Martinusstr. 1, 2811 Hombeek
GOOSSENS-LAUWERS, Mechelseweg 33, 2811 Hombeek
GOOVAERTS Stef, Expoelstr. 18, 2811 Leest
GOOVAERTS François, Hultendries 5, 2811 Hombeek
GOOVAERTS-SOLIE Louis, Carmosteynstr. 1, 2811 H.
HELLEMANS Wilfried, Carmosteynstr. 11, 2811 Hombeek
HENDRICKX Alex, St.-Martinusstr. 4 2811 Hombeek

HENDRICKX Pol, Hombekerkouter 62, 2811 Hombeek
Het Land van Beveren, p.a.Mispellaan 9, 9120 Melsele
HOJE, Van Den Eede P., Kriekerijveld 13, 2811 Hombeek
HUYBRECHTS Louis, Kapelseweg 161, 2811 Hombeek
HUYBRECHTS-RONGE Frans, Homb.stw 231, 2800 Mech.
IMPENS-LAUWERS Etienne, Kloosterstr. 51, 1980 Zemst
INGRID Kapsalon, Fr. Reyniersstr. 26, 2811 Hombeek
JACOBS Jan, Leliëndaalstr. 20, 2811 Hombeek
JACOBS Conny, Fr. Reyniersstr. 4, 2811 Hombeek
JANNES A, Magdalenastr. 8/B2, 8200 Brugge
JASPERS Walter, Kattestr. 23, 2811 Hombeek
KEULEERS Filip (PPS), F, Reyniersstr. 46, 2811 Hombeek
KEULEERS August, Kaperlseweg 29, 2811 Hombeek
KEULEERS Godelieve, Dorenstr. 31C, 3020 Herent
KEULEERS Frans, E, Claesstr. 11, 2860 St,-Kat.-Waver
KEULEERS Lea, Humbeekbaan 184, 1980 Zemst-Laar
KEULEERS-FIERENS Henri, Homb.kouter 63, 2811 Hombeek
KEULEERS-VERLINDEN Emiel, Heike 58, 2811 Hombeek
KIEKENS Jan, Damstr. 114, 1982 Weerde
KLEISZ-LAUWERS J., Kapelseweg, 2811 Hombeek
KORNAS François, Moststr. 14, 2811 Hombeek
LAMBRECHTS-POLFLIET Frans, Boterstr. 1, 2811 Hombeek
LAMMAR Thierry, Kapelseweg 140, 2811 Hombeek
LAMMAR-MIES Marie-Louise, Sparrenstr. 17, 2811 Hombeek
LAUWENS M., Kerselaarlaan, 1880 Kapelle-od-Bos
LAUWERS Marleen, p/a Bankstr. 27, 2811 Hombeek
LAUWERS Lucien, Merellaan 5, 3270 Scherpenheuvel
LAUWERS-BROECKMEYER J., Lijsterstr. 33, Willebroek
LAUWERS Clementine, ST.-Martinusstr. 8, 2811 Hombeek
LAUWERS-DE ROOSTER Raymond, Hombekerkouter 33, H.
LAUWERS-MOORTGAT, Hombekerkouter 55, 2811 Hombeek
LAUWERS-SABLON Dirk, Kasteelstr. 23, 2570 Duffel
LAUWERS-TEUGHELS Bertha, Bankstr. 27, 2811 Hombeek
LAUWERS-VAN DEN HOUTE, Stationslaan 37, 1980 Zemst
LEEMANS Johan, Bankstr. 62, 2811 Hombeek
LEEN Frans, Duivenstraat 46, bus 301, 2800 Mechelen
LEEN Jozef, Gijsbeekstr. 24, 2811 Hombeek
LEEN Marie, Meistraat, 2811 Hombeek
LEEN-HUYBRECHTS, Hombekerkouter 124, 2811 Hombeek
LEMBRECHTS-LEEN Alfons, Kapelseweg 39, 2811 Hombeek
LEROY Maurits, St.-Martinusstr. 24, 2811 Hombeek
Londerzeel Heemkundekring, p/a Daalkouter 2 1840 Londerzeel
LOOSEN An, Blauwschuurbroek 3, 3360 Opvelp
LOOSEN Gert, E. Hielstr. 58, 9050 Gent-Brugge
LOOSEN-LAMBRECHTS Libert, Fr. Reyniersstr. 20, 2811 H.
MANDELINGS Paula, Verschuerenlaan 12, 2811 Leest
MANDELINGS Ward, Katelijnestwg 109, 2570 Duffel
MANDELINGS Eddy, G.Gezellelaan 65, 2800 Mechelen
MANNAERT-VERVOORT, Boomgaardstr. 21, 2800 Mechelen
MARIEN Willem, Kapelseweg 80, 2811 Hombeek
MARIEN Familie, Bankstr. 49, 2811 Hombeek
MARIEN Louis, Place 6, 7760 Velaines
MARINUS Werner, Locquetstr. 10, 2811 Hombeek
MEERT-VERVAECK Elza, Bankstr. 74 2811 Hombeek
MEULDERMANS Willem, Middenveldweg 4, 2811 Hombeek
MEUTERMANS Jan, Voetbalstr. 95, 2800 Mechelen
Midden Brabant Gidsenbond, p/a Parkstr. 38, 3070 Kortenberg
MIES Jean, p/a Sparrenstr. 17, 2811 Hombeek
MISSINNE-BUYL Jan, Stuyvenbergbaan 85, 2800 Mechelen
MOONS-DE GREEF Robert, Bankstr. 91, 2811 Hombeek
MOYSON-GOLDHAUSEN Louis, Moerbeistr. 17, 2811 H.
MUYLDERMANS J, Expoelstr. 8, 2811 Hombeek
MUYLDERMANS Marc, Kasteellaan 46, 2860 St,-Kat.-Waver
MUYLDERMANS Leon, Clos des Mesanges 8, 4052 Beaufrays
NACHTERGAELE-JACOBS Georges, Fr. Reyniersstr. 4, H.
NEEFS-KEULEERS, Kuiermansstr. 46, 1880 Kapelle o/d Bos
NIEUWBORG André, St,-Martinusstr. 5, 2811 Hombeek
NINO'S restaurant, Fr.Reyniersstraat 1, 2811 Hombeek
NOBELS Antoon, Zepstr. 20, 2811 Hombeek
NUYTIENS Louis, Kl. Heide 29, 2811 Leest
OLBRECHTS Marvin, Zieldonklaan 16, 2830 Tisselt
PARIJS-CAUWENBERGH Frans, Bankstr. 51, 2811 Hombeek
PARIJS-DE WIN Petrus, Bankstraat 73, 2811 Hombeek
PARMS-NUYTIENS Herman, Fr. Reyniersstr. 42, 2811 H.
PATEET Mariette, Zemstseweg 11, 2811 Hombeek
PAUWELS Jozef, E.H., Stationstraat 29, 2880 Bornem
PEETERS Jan Baptist, Kerkhoflei 24, 1981 Hofstade-Zemst
PEPERMANS Jeanne, Kapelseweg 44, 2811 Hombeek
PHLIPS Edmond, Carmosteynstr. 8, 2811 Hombeek
PISCAER, Battelsesteenweg 451, 2800 Mechelen
POLFLIET Alida, Heike 28, 2811 Hombeek
POLSPOEL-FIERENS Lisette, Schonenberg 82, 2800 Mech.
POTUMS Clothilde, Hultendries 9, 2811 Hombeek
POTUMS Pieter, Wilgenstr. 70, 2800 Mechelen
Resseler J. Heemkundekring, p/a Zijpstr. 20, 2570 Duffel
REYNIERS-EECKELEERS, Hombekerkouter 101, 2811 Homb.
REYNIERS-TROCH Frans, Kapelseweg 38, 2811 Hombeek
SAERENS Jozef, K.Albertstr. 28, 2500 Lier
SAERENS-DE SMET Maria, Diepestr. 33, 2811 Hombeek
SCHELKENS-VERBERGT, Bankstr. 158, 2811 Hombeek
SELDERSLAGHS Alfons, Bistberg 16, 2260 Westerloo
SELLESLAGH Jeanne, Bankstr. 34, 2811 Hombeek
SELLESLAGH-VAN DE VONDEL E., Kapelseweg 63, H.
SIJMONS Marc, Hoogstr. 108, 2570 Duffel
SLACHMUYLDERS Guy, Bankstr. 107, 2811 Hombeek
SLACHMUYLDERS W., Kapellebaan 12, 2811 Leest
SLACHMUYLDERS Theo, Beigemsestwg 239, 1850 Grimbergen
SLACHMUYLDERS Frans, Poreistr. 4, 2811 Hombeek
SLACHMUYLDERS Alfons, Zemstseweg 25bis, 2811 Hombeek
SLACHMUYLDERS Ludo, Poreistr. 19, 2811 Hombeek
SLAGHMUYLDERS Fonny, Hombekerkouter 63, 2811 Hombeek
SOLIE Jozef, Zemstseweg 30, 2811 Hombeek
SOLIE Johnny, Schoorstr. 20, 2811 Hombeek
SOLIE Marcel, Zepstr. 57, 2811 Hombeek

SOLIE-VAN DEN HEUVEL, Driesstraat 45, 2811 Hombeek
SOMERS-DE SMEDT, Bleekstr. 6 B406, 2800 Mechelen
SOMERS-VAN PRAET, Zepstraat 19, 2811 Hombeek
SPITAEL Chris, Kapelseweg 33, 2811 Hombeek
SPITAEL-MEEUS Antone, Houtestr. 48, 2811 Hombeek
SPOELDERS-TROCH Alfons, Rechtestr. 1, 2811 Hombeek
STEURS-LAUWERS Louis, Middenveldweg 5, 2811 Homb.
STROOBANTS Marcel, Diepestr. 32, 2811 Hombeek
SYMONS René, Hanswijk-de-Bercht 71, 2800 Mechelen
SYMONS Frans, Oude Bankstr. 12, 2811 Hombeek
SYMONS-TEUGHELS Fred, Bankstr. 72, 2811 Hombeek
TASSENOY Paul, Zemstseweg 25 bis, 2811 Hombeek
TECK Frans, Steenweg 269, 9470 Denderleeuw
TERSAGO Frans, Bankstr. 121, 2811 Hombeek
TERSAGO Christiane, Zwijvegemstr. 15, 2812 Muizen
TERSAGO Eugeen, Zemstseweg 23, 2811 Hombeek
TERSAGO Maria, p/a Bankstr. 7, 2811 Hombeek
TEUGHELS Frans, Kon. Astridlaan 90, 2800 Mechelen
TEUGHELS Hervé, Houtestr. 22, 2811 Hombeek
TEUGHELS Jeanette, Heike 37, 2811 Hombeek
TEUGHELS Marie José, Kard. Cardijnlaan 24, 1880 K.o/d Bos
TEUGHELS Hans, Bankstr. 127, 2811 Hombeek
TEUGHELS Alfons, M.v.Bourgondielaan 42, 8000 Brugge
TEUGHELS Marie-Louise, Diepestr. 3, 2811 Hombeek
TEUGHELS-BEHETS, Kapelseweg 91, 2811 Hombeek
TEUGHELS-LAUWERS Dirk, Stationsplein 4, 2811 Hombeek
TEUGHELS-NUYTIENS Paul, F.Reyniersstr. 36 2811 Hombeek
TEUGHELS-V.D. BEMPT, Mechelseweg 146, 1880 K.o/d Bos
TEUGHELS-VAN DEN BERG, Gijsbeekstr. 41, 2811 Hombeek
TEUGHELS-VAN PRAET Hendrik, Zemstseweg 9, 2811 Homb.
TROCH-DE SMET, Boterstr. 19, 2811 Hombeek
TUYAERTS V, Vijfstraten 19, 3140 Keerbergen
TUYAERTS-KIEKENS Roger, Leiweg 25, 1980 Eppegem
TUYAERTS-POLFLIET Staf,Kapelseweg 155 2811 Hombeek
V.C.V., Gallaitstraat 76/2, 1030 Brussel
VAN AKEN George, Zemstseweg 86, 2811 Hombeek
VAN AKEN-VAN DEN HEUVEL, F, Reyniersstr. 18, Homb.
VAN ASCH Louis, Kattestr. 19, 2811 Hombeek
VAN ASSCHE-ROSIERS, Brusselsestwg 63, 1980 Zemst
VAN AUWENIS G., Dendermn.tw. 202, 2830 Willebroek
VAN BENEDEN Marcel, Schoorstr. 46, 2811 Hombeek
VAN BENEDEN Lizette, Kriekerijveld 6, 2811 Hombeek
VAN BENEDEN Jan, Bankstr. 115, 2811 Hombeek
VAN BEVEREN Lea, Caputsteenstraat 62, 2800 Mechelen
VAN DE VENNE-STOPIE, Diepestr. 23, 2811 Hombeek
VAN DEN BERGH-LAUWERS, Potaerdestr. 81, 2950 Waasm.
VAN DEN BOSCH-HENDRICKX Johan, Driesstr. 8, Hombeek
VAN DEN BRANDE Marie Louise,Wouwendonkstr. 8, Duffel
VAN DEN BROECK-GOOVAERTS Lena, Kambosweg 38, KB
VAN DEN EEDE Freddy, Zepstr. 59 2811 Hombeek
VAN DEN EEDE-SELLESLAGH Jan, Kapelseweg 79, Homb.
VAN DEN HEUVEL Frans, Hombekerkouter 83, Hombeek
VAN DEN HEUVEL Frans, Diepestr. 15, 2811 Hombeek
VAN DEN HEUVEL Jozef, Diepestr. 22, Hombeek
VAN DEN WIJNGAERT Hilda,Vlierbesstr. 27, Hombeek
VAN DER ELST Walter, Dageraadstr. 57, 2800 Mechelen
VAN DER ELST Michel, Volderstraat 2, 2800 Mechelen
VAN DER ELST Hilda, Mechelseweg 38, 2811 Hombeek
VAN DER HAEGEN Alfons, Pareipoelstr. 33, 2800 Mechelen
VAN DER JEUGHT Fr., G.Gezellelaan 7, Kapelle o/d Bos
VAN DER WILT Edmond, Spoorwegstr. 20, 2811 Hombeek
VAN DOREN José, Steppeke 76, 1981 Hofstade
VAN DOREN-KEULEERS, Heike 26, 2811 Hombeek
VAN GOMPEL-SOLIE, Kapelseweg, 2811 Hombeek
VAN HERP-JANSSENS, Locquetstr. 1, 2811 Hombeek
VAN HOOF-ROBIJNS, Kapelseweg 144, 2811 Hombeek
VAN HOORICK-SPRUYT, Carmosteynstr. 4, 2811 Hombeek
VAN INGELGOM Edmond, Schoorstr. 52, 2811 Hombeek
VAN KERCKHOVE Marie Louise, Vekestraat 9, bus 1,Haacht
VAN KERKHOVEN Roger, Stationslaan 73, 1980 Zemst
VAN LINT-NEUTKENS, Carmosteynstr. 2, 2811 Hombeek
VAN ONGEVAL Alain, Befferstraat, 2800 Mechelen
VAN OPSTAL-VERBERGT Roger, Diepestr. 6, 2811 Hombeek
VAN REET Francine, Benedenstr. 113, 1851 Humbeek
VAN ROMPAEY Walter, Kapelseweg 12, 2811 Hombeek
VAN STEEN Frans, Mechelseweg 2, 2811 Hombeek
VAN STEEN Amanda, St,-Martinusstr. 20, 2811 Hombeek
VAN STEEN Frans, Leliëndaalstr. 32, 2811 Hombeek
VAN TENDERLOO 'Windsor', Eglegemweg 1, Hombeek
VAN WALLEGHEM, Leopoldstr. 65, 2800 Mechelen
VAN WINGHE Frans, Kapelseweg 125, 2811 Hombeek
VERBERGT Griet, Kapelseweg, Hombeek
VERBERGT-GOOVAERTS Ward, Zemstsestwg 35, Homb.
VERBERGT Jan, Zepstr. 45? 2811 Hombeek
VERBERGT-LEEN Fr., Zepstr. 3, 2811 Hombeek
VERBERGT-TERSAGO Fr., Zepstr. 1, 2811 Hombeek
VERBRUGGEN Marcel, Hombekerkouter 110, Hombeek
VERCRUYSSE Walter, Walestr. 10, 2811 Hombeek
VERHOEVEN-MANDELINGS Jozef, Broekstr. 2, Hombeek
VERLINDEN Gustaaf, Gijsbeekstr. 6, 2811 Hombeek
VERLINDEN Frans, Hombekerkouter 119, 2811 Hombeek
VERLINDEN-BUELENS, Kattestr. 56, 2811 Hombeek
VERLINDEN-KERREMANS Firmain, Stationsplein 10, Homb.
VERMOESEN-TEUGHELS, Lareveenstr. 62, 1980 Zemst-Laar
VERSCHUEREN Rene, Stationsplein 2, 2811 Hombeek
VERTENTEN-WEYTS Roger, Mechelseweg 38, 2811 Hombeek
VERWERFT-VAN DER ELST Marcel, Bankstr. 47, Hombeek
VLOEBERGH-VAN DER ELST Lucienne, Bankstr. 155, Homb.
VVF, p/a SCHELKENS Els, St, Annastr. 1, 2500 Lier
WALSCHAP Pieter, Driesstr. 6, 2811 Hombeek
WILLEMS Hilde, Kapelseweg 154, 2811 Leest
ZELDERLOO Gino, Optiek Mechelseweg 14, 2811 Hombeek

1946 : helpers bij een feest in debakkerij. Men erkend op de foto o.m. Robert Leemans, taxivoerder, Wiske Van Crombruggen-Knops, Aline, winkeljuffrouw, Emiel Coosemans en zijn vrouw Clementine, occasionele helpers, Margriet Denteneer, broodvoerstr en haar dochter Paula, Wiske "sjoe" en Justine Mathijs-Van Cauwenbergh, kokkin.

BACOB

CHOCOLATIER Marie Leen
Open van dinsdag tot zaterdag
van 10u tot 12u30 en
van 13u30 tot 18 uur
tel 015 433100

PISCAER
ELECTRO-GROOTHANDEL
FEGIBEL
PARTNER
N.V. PISCAER
BATTELSESTEENWEG 449-151
2800 MECHELEN

't Archief
EETCAFÉ 'T ARCHIEF
Fr.Reyniersstraat 17-19
HOMBEEK
tel 015 435999

FORTIS
BANK
Solid partners, flexible solutions

VASTGOED
Guido Gezellelaan 65
2800 Mechelen
Eddy Mandelings Tel: 015-200 999

VENNOOTSCHAP
MECHELSE VEILINGEN C.V.
TEL 015/55.11.11 FAX. 015/55.06.01